

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLAR VE EĞİTİMİN
İKTİSADİ BÜYÜME VE TÜRK EKONOMİSİNDEKİ ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

KUDRET COŞKUN

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLAR VE EĞİTİMİN
İKTİSADİ BÜYÜME VE TÜRK EKONOMİSİNDEKİ ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

KUDRET COŞKUN

Danışman : YRD. DOÇ. Dr. SUAT YAVUZ

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

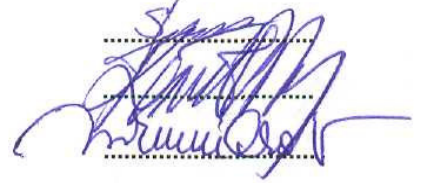
Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TEORİSİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi KUDRET COŞKUN'ın TÜRKİYE'DE EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLAR VE EĞİTİMİN İKTİSADİ BÜYÜME VE TÜRK EKONOMİSİNDEKİ ETKİLERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.06.2008 tarih ve 2008-10/25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 24.1.2008
1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. SUAT YAVUZ
2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. KAMİL USLU
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MEHMET EMİN ARAT

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Kudret Coşkun
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : İktisat Teorisi
Tez Danışmanı : Yrd.Doç. Dr. Suat Yavuz
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2008
Anahtar Kelimeler :Eğitime Ayrılan Kaynaklar, Eğitim Harcamaları, Beşeri Sermaye, Eğitimin Büyüme ve Kalkınma İlişkisi, Eğitim ve İstihdam, Eğitimin Gelir ve Gelir Dağılımına Etkisi,

ÖZET

TÜRKİYE’DE EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLAR VE EĞİTİMİN İKTİSADİ BÜYÜME VE TÜRK EKONOMİSİNDEKİ ETKİLERİ

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında ülkeler için en önemli faktör iyi eğitilmiş ve verimli hale getirilmiş nitelikli insan gücü kaynağıdır. Ülkelerin uluslararası piyasalarda rekabet gücü elde edebilmesi için, iyi yetişmiş insan gücü olan beşeri sermayeye ihtiyacı vardır. Eğitim yoluyla bilgi ve becerisi artan nitelikli insan gücü, üretimi dolayısıyla verimliliği arttırarak ekonominin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Nitelikli insan gücünün kalitesini ve miktarını belirleyen güçlü eğitim sistemlerini oluşturabilmek için, yeterli finansman kaynağı gerekmektedir.

Türkiye’de de ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün sağlanması ve rekabet gücünün kazanılması ancak eğitim sisteminin geliştirilmesi ile mümkün olacaktır. Türkiye’nin genç bir nüfusa sahip olması ve eğitime olan talepteki büyük artışlara karşılık devlet kaynakları, eğitimi finanse etmeye yetmemektedir. Devlet kaynakları eğitimi finanse etmeye yetmediğinden eğitim hizmetlerinin, tüm toplum kesimlerine istenilen düzeyde ve etkin bir şekilde ulaştırılması mümkün olmamaktadır. Kaynak yetersizliği nedeniyle okulların, çağdaş gereksinimlere yanıt verebilecek yapıya sahip olmaması ve modern teknolojilerle donatılmaması eğitimin kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de beşeri sermayenin niteliğini arttırmak amacıyla, yetersiz olan eğitim seviyesinin yükseltilmesi için yeni kaynaklar yaratılarak eğitime ayrılan kaynakların artırılması ve mevcut kaynakların da etkin kullanılması gerekir. Ayrıca ülke gerçeklerine ve teknolojik gelişmelere cevap verecek bir insan gücü planlaması yapılarak, kapsamlı ve kaliteli bir eğitim politikası izlenmelidir. Bu sayede eğitim ile kişisel gelirden artış, gelir dağılımında adalet, istihdam imkanlarında artış sağlanarak, insanların refah düzeyi ve yaşam kalitesinin artırılması mümkün olacaktır.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname : Kudret Coşkun
Department : Economics
Program : Economic Theory
Adviser of Thesis : Assoc. Prof. Dr. Suat Yavuz
Type and Date of Thesis : Post Graduate – June 2008
Keywords :Resources Allocated for education, Education Expenditures, Human Capital, Growth and Development Relation of Education, Education and Employment, Effect of Education on Income and Income Distribution

ABSTRACT

RESOURCES ALLOCATED FOR EDUCATION IN TURKEY AND EFFECTS OF EDUCATION ON ECONOMIC GROWTH AND TURKISH ECONOMY

The most significant factor for countries is well educated and efficient labor force resources for economic growth and development. Countries need human capital, namely well educated labor force, in order to be able to gain competitive power in international markets. Qualified labor force with increased information and skills gained by education increases production and hence efficiency, thus contributes to the development of the economy of the country. Sufficient finance resources are needed to establish strong educational systems that determine the quality and quantity of qualified labor force.

Provision of qualified labor force that the Turkish economy needs and gaining competitive power will only be possible by development of the education system. The resources of the state do not suffice to finance education despite the fact that Turkey has a young population and the extensive increase in demand for education. Since the resources of the country are not sufficient to finance education, it is not possible to convey all sectors of the society at the required level and in an effective manner. Since schools do not have the structure to respond contemporary requirements and are not furnished with modern technologies due to lack of resources, the quality of education is effected adversely.

New resources should be created, the resources allocated for education should be increased and the existing resources should be used in an effective manner in order to increase the level of education with the purpose of improving the quality of human capital. Furthermore, a comprehensive and high quality policy of education should be implemented by planning labor force in a manner that will respond to the realities of the country and technological developments. In this manner, it will be possible to increase the level of prosperity and quality of living of people as personal income will increase, income distribution will become more equitable and employment opportunities will increase with education.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

EĞİTİM VE EĞİTİMİN AMACI İLE TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. EĞİTİM VE EĞİTİMİN AMACI	3
1.1. Eğitimin Tanımı	3
1.2. Kamu Malı ve Karma Mal Olarak Eğitim	4
1.3. Eğitimin Önemi.....	6
1.4. Eğitimin Faydaları.....	8
1.5. Eğitimin Amacı	11
2. TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ	13
2.1. Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı.....	13
2.1.1. Örgün Eğitim	14
2.1.2. Yaygın Eğitim	15
2.2. Türkiye’de Eğitimin Tarihsel Gelişimi.....	16
2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Eğitiminin Yapısı.....	16
2.2.2. Cumhuriyetten Günümüze Eğitimdeki Gelişmeler	17
2.2.2.1. Öğretimi Birleştirme.....	18
2.2.2.2. Eğitimi Örgütlenme.....	18
2.2.2.3. Eğitimin Niteliğinde Değişme	19
2.2.2.4. Eğitimi Yaygınlaştırma	19
2.2.3. Milli Eğitim Şuralarında Milli Eğitimin Yeri.....	20
3. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN BUGÜNKÜ DURUMU	21
3.1. Türk Milli Eğitim Sisteminde Mevcut Durum	21
3.2. Özel Öğretim Kurumları.....	30

II. BÖLÜM

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN PLANLANMASI ve FİNANSAL YAPISI

1. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN PLANLANMASI	33
1.1. Eğitim Planlanmasının Tanımı ve Özellikleri	33
1.2. Kalkınma Planlarında Eğitim.....	35
1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967	36
1.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1968-1972.....	37
1.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1973-1977	37
1.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1979-1983.....	37
1.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1985-1989.....	38
1.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1990-1994.....	38
1.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1996-2000.....	39
1.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005.....	40
1.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2007-2013	41
2. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE AYRILAN KAYNAKLAR.....	42
2.1. Eğitimin Finansmanı	42
2.2. Türkiye’de Kamu Eğitimine Ayrılan Kaynaklar	44
2.2.1. İlköğretim ve Ortaöğretime Ayrılan Kaynaklar	46
2.2.2. Meslek-Teknik Eğitime ve Yaygın Eğitime Ayrılan Kaynaklar..	50
2.2.3. Yükseköğretime Ayrılan Kaynaklar	52
2.3. Türkiye’de Özel Öğretime Ayrılan Kaynaklar	55
2.4. Eğitime Ayrılan Kaynakların Dağıtımı.....	62
2.5. Eğitimin Maliyeti	64
2.5.1. Parasal Maliyet.....	66
2.5.2. Reel Maliyet	66
2.5.3. Toplam Maliyet - Birim Maliyet	68

3. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE YAPILAN HARCAMALAR	69
3.1. Eğitim Harcamalarını Etkileyen Unsurlar	69
3.2. Türkiye’de Eğitime Yapılan Harcamalar	71
3.2.1. Konsolide Bütçeden Eğitime Yapılan Harcamaları.....	75
3.2.1.1. Eğitim Harcamalarının Ekonomik Açıdan Analizi	82
3.2.1.2. Eğitim Harcamalarının Kişi Başı Maliyetler Açısından Analizi	86
3.2.2. Konsolide Bütçe Dışındaki Eğitim Harcamalarının Finansmanı ..	89
3.2.2.1. 4306 Sayılı Yasa İle Düzenlenen Eğitime Katkı Payı .	89
3.2.2.2. Halk ve İl Özel İdareleri	91
3.2.2.3. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu	94
3.2.2.4. Döner Sermaye Gelirleri.....	96
3.2.2.5. 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu	99
3.2.2.6. 3418 Sayılı Eğitim, Gençlik Spor ve Sağlık Hizmetleri Kanunu.....	101
3.2.2.7. 5174 Sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu.	103
3.2.2.8. Okul Aile Birliği	104
3.2.2.9. Dış Kaynaklar	105
3.3. Türkiye’deki Eğitim Harcamalarının Bazı OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılması	108

III. BÖLÜM

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİSİ VE EKONOMİDEKİ YERİ

1. EĞİTİMİN EKONOMİK ROLÜ.....	123
1.1. Eğitim- Ekonomi İlişkisi	123
1.2. Beşeri Sermaye	125
1.2.1. Beşeri Sermayenin Tanımı ve Tarihçesi	126

1.2.2. Beşeri Sermaye Yatırımları	130
1.2.3. Eğitim Yatırımlarının Yatırım Tüketim Özelliği.....	135
1.3. Eğitimin Büyüme ve Kalkınma Üzerine Etkileri	138
1.4. Beşeri Kalkınma İndeksi	144
2. EĞİTİMİN İKTİSADİ BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ	149
2.1.Eğitimin İktisadi Büyüme Üzerine Etkilerinin Ölçülmesi	149
2.2. Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme arasındaki İlişki	161
3. EĞİTİMİN GELİR ÜZERİNE ETKİLERİ	164
3.1. Eğitimin Bireysel ve Toplumsal Katkısı.....	164
3.2. Yaç-Kazanç Profilleri	165
3.3. Eğitim Gelir İlişkisi.....	169
3.4. Türkiye’de Eğitimin Gelire Etkisi.....	171
4. EĞİTİMİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ.....	173
4.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	174
4.2. Kişisel Gelir Dağılımı.....	175
4.3. Eğitimin Gelir Dağılımını Etkilemesi	179
4.4. Türkiye’de Eğitimin Gelir Dağılımına Etkisi	182
5. EĞİTİMİN İSTİHDAM VE VERİMLİLİK ÜZERİNE ETKİLERİ	184
5.1. Eğitim İstihdam Arasındaki İlişki	184
5.2.Türkiye’de Eğitim Düzeyine Göre İşgücü İstihdam ve İşsizlik Durumları.....	185
5.3. Eğitimin İstihdam ve İşgücü Verimliliği Üzerine Etkileri.....	192
6. EĞİTİME YAPILAN YATIRIMLARI ÖLÇMEYE YÖNELİK	
YAKLAŞIMLAR.....	196
6.1. Artık Değer Yaklaşımı	197
6.2. Basit Bağntı (Korelasyon) Yaklaşımı	199
6.3. Fayda - Maliyet (Getiri Oranları)Yaklaşımı	200
SONUÇ.....	204
KAYNAKÇA	208

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1 : Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısında Artış (1923-1924/2007-2008).....	22
Tablo 2 : Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı (2007-2008 Öğretim Yılı)	23
Tablo 3 : Öğretim Yılı ve Eğitim (8 yıllık zorunlu eğitim) Seviyesine Göre Okullaşma Oranı	24
Tablo 4 : Eğitim Kademelerinde Öğrenci/Derslik ve Öğrenci/Öğretmen Sayıları.....	25
Tablo 5 : Eğitim Kademeleri ve Yerleşim Yerine Göre Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayısı (2007 - 2008 Öğretim Yılı)	26
Tablo 6 : Üniversitelerde Öğrenci, Öğretim Elemanı ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı (1994-2006)	28
Tablo 7 : Yetişkin Okur Yazar Oranı	29
Tablo 8 : Eğitim Kademeleri İtibarıyla Hedefler	29
Tablo 9 : Özel Öğretim Kurumlarındaki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı	31
Tablo 10 : Türkiye'de Eğitim Kademelerine Göre Resmi-Özel Okul ve Öğrenci Sayıları (2007-2008 Öğretim Yılı)	45
Tablo 11 : Devlet Üniversitelerinin Gelir Kaynaklarının Yıllara Göre Değişimi.....	54
Tablo 12 : Vakıf Üniversitelerinin 2005 Yılı Gelirleri.....	59
Tablo 13 : Vakıf Yükseköğretim Kurumlarına Devlet Tarafından Yapılan Parasal Yardımlar.....	60
Tablo 14 : Eğitim Finansmanında Kaynak Dağılımı Kararları	63
Tablo 15 : Türkiye Eğitim Harcamalarının Finansman Kaynaklarına Göre Miktarı ve Dağılımı (2002).....	72
Tablo 16 : Türkiye Eğitim Harcamalarının Hizmet Sunucularına Göre Miktarı ve Dağılımı (2002).....	73
Tablo 17 : Gayri Safi Milli Hasıla ile Konsolide Bütçenin, Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Tasarısına Oranları.....	77
Tablo 18 : Yükseköğretime Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Değişimi	78

Tablo 19 : Eğitim İçin Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı	79
Tablo 20 : Bütçeden Eğitime ve Bazı Bakanlıklara Yapılan Harcamalar	80
Tablo 21 : Bütçeden Eğitime ve Bazı Bakanlıklara Ayrılan Pay(%)	81
Tablo 22 : Ekonomik Ayrıma Göre MEB Eğitim Harcamalarının Dağılımı	82
Tablo 23 : Konsolide Bütçe Yatırımlarından Milli Eğitim Bakanlığı Yatırımlarına Ayrılan Pay	84
Tablo 24 : YÖK Bütçesinin Ekonomik Ayrıma Göre Dağılımı	85
Tablo 25: Eğitim Seviyelerine Göre Öğrenci Başına Düşen Eğitim Harcamaları (2002)	87
Tablo 26: Öğrenci Başına Bütçe Ödeneğinin Yıllara Göre Değişimi	88
Tablo 27 : Eğitime Katkı Payı Tutarları (1997 Eylül – 2005 Kasım)	90
Tablo 28 : Eğitime Katkı Payı ve Eğitime Finansman Aracı Olarak 4306 Sayılı Kanun Gelirleri (Öngörülen ve Gerçekleşen Eğitime Katkı Payı, Bağış ve Nema Gelirleri)	91
Tablo 29 : Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkıları	92
Tablo 30 : Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkılarının Konsolide Bütçe ve Eğitim Bütçesi içindeki Yeri.....	93
Tablo 31 : Yurtkur Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı	95
Tablo 32 : Yıllar İtibari İle Burs, Öğrenim, Katkı Kredisi Alan Öğrenci Sayıları	96
Tablo 33 : Eğitim İle İlgili Döner Sermayeli İşletmelerin Dağılımı ve Gelir Gider Durumu.....	98
Tablo 34 : 3308 Sayılı Kanunla Kurulan Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonun Gelirleri Ve Kullanım Yerleri (1987-2001).....	100
Tablo 35 : 3308 Sayılı Meslekî Eğitim Kanunu Gereğince Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Faaliyetlerinin Desteklenmesi İçin Yapılan Harcamalar.....	101
Tablo 36 : 3418 Sayılı Kanunla İhdas Edilen Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisinden Elde Edilen Hasılatlarla 01.08.2002 Tarihinden İtibaren 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu İle Sağlanan Hasılatlarla Yürütülen Hizmetler	103
Tablo 37 : Toplam Nüfus ve Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı.....	109

Tablo 38 : Bazı OECD Ülkelerinde Okullaşma Oranları (%)	111
Tablo 39 : Bazı OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre Okullaşma Oranları (2005)....	113
Tablo 40 : Bazı OECD Ülkelerinde Öğretmene Düşen Öğrenci Sayısı (2005).....	114
Tablo 41 : Bazı OECD Ülkelerinde Kamu Eğitim Harcamalarının GSYİH ve Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%) (2004)	116
Tablo 42 : Bazı OECD Ülkelerinde Toplam Eğitim Harcamalarının GSYİH'ya Oranları (%).....	118
Tablo 43 : Bazı OECD Ülkelerinin Eğitim Kurumlarında Her Öğrenci Başına Yapılan Yıllık Harcamalar (Dolar) 2004.....	120
Tablo 44 : İnsani Gelişme Endeksini Hesaplama Yöntemi	145
Tablo 45 : İnsani Kalkınma Endeksi ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler.....	147
Tablo 46 : Türkiye İçin İnsani Gelişim Endeksinin Sıralaması	148
Tablo 47 : Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı.....	153
Tablo 48 : Gelir ve Eğitim Düzeylerine Göre Eğitimin Kişisel ve Sosyal Getirisi	154
Tablo 49 : Ülke Gruplarına Göre Eğitim ve Ekonomik Göstergeler.....	155
Tablo 50 : Seçilmiş Ekonomilerde Ekonomik Büyüme ve Yaşam Beklentisi	157
Tablo 51 : Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılmış Uygulamalı Çalışmalar ...	160
Tablo 52 : ABD' de Eğitim Düzeylerine Göre Kazançlar	168
Tablo 53 : Kolej ve Yüksek okul Mezunlarının Özel Getiri Oranları.....	169
Tablo 54 : Hanehalklarının Eğitim Durumuna Göre Yıllık Kullanılabilir Geliri (2005).171	
Tablo 55 : Gelir Türlerine Göre Yıllık Kullanılabilir Fert Gelirlerinin Oransal Dağılımı, (2004- 2005).....	175
Tablo 56 : Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı (1963-2005).....	176
Tablo 57 : Türkiye'de Hanehalkı Yüzdellik Grupları İtibarıyla Gelirin Dağılımı (2004-2005)	178
Tablo 58 : Eğitim Kademeleri İtibarıyla İKO, İstihdam Oranı Ve İşsizlik Oranı (%)	187
Tablo 59 : İstihdam Edilenlerin ve İşsizlerin Eğitim Durumu (2006).....	189
Tablo 60 : Eğitim Seviyesine Göre İşsizlik Oranları (24-65 Yaş)	190
Tablo 61 : Çeşitli Ülkelerde Eğitim Harcamaları ve Verimlilik İlişkisi (1992-1993)	194

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.G.E.	: Adı Geçen Eser
A.G.M.	: Adı Geçen Makale
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
BUMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EĞİTİM-SEN	: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
EU	: Avrupa Birliği
EURYDICE	: Avrupa Eğitim Bilgi Ağı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İKO	: İşgücüne Katılım Oranı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MATRA	: Türk Bütçe ve İç Kontrol Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEDA	: Avrupa Birliği Akdeniz Programı
MEGEP	: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi
MEKSA	: Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
S.	: Sayfa
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TEKEV	: Teknik Eğitim Vakfı
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOOB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK EĞİTİM-SEN	: Türk Eğitim Sendikası
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YURTKUR	: Yüksek Öğrenim Kredi Yurtlar Kurumu
WORLDBANK	: Dünya Bankası

GİRİŞ

Eğitim, insanın sahip olduğu yetenekleri geliştirerek bireysel ve toplumsal gelişmeyi sağlayan, ekonomik kalkınmayı destekleyen, k€lt€rel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olan çok önemli bir s€retir. Eğitimin, kalkınmanın en etkili araçlarından biri olarak gr€lmesi nedeniyle, en değerli yatırımın insan kaynaklarına yapılan yatırım olduğu fikri, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan €lkelerde, €zerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Eğitim, geleceğe yatırım yapılması özelliğinden dolayı, kişisel gelirden artışa, gelir dağılımında adalete, istihdam artışına yol açarak insanların refah d€zeyi ve yaşam kalitesinin artırılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Eğitim ile ekonomik b€y€me ve kalkınma arasındaki bu sıkı ilişki nedeniyle, beşeri sermaye olarak da ifade edilebilen eğitilmiş, uluslararası piyasalarda rekabet ortamına uyum sağlayabilecek insan g€c€ne olan ihtiyaç ve önem artmaktadır. T€rkiye’de de, ekonomik ve sosyal gelişme için ihtiyaç duyulan nitelikli işg€c€n€n sağlanması ve rekabet g€c€n€n kazanılması ancak eğitim sisteminin geliştirilmesi ile m€mk€n olacaktır. Bu ise her seviyede okullaşma oranının arttırılmasına ve eğitime ayrılan kaynakların b€y€kl€đ€ne bağlıdır.

Bu alışmamızda, 1990’dan g€n€m€ze kadar T€rkiye’de Milli Eğitim Sistemi ve finansal yapısı değerlendirilmeye alınmıştır. Bunun dışındaki gr€ř ve d€ř€nceler kapsam dışındadır. Sadece planlı dönemin özelliğinden dolayı, bilgi verilmiştir. Bu çalışmanın amacı, b€y€me ve kalkınmanın önemli unsurlarından biri olan nitelikli insan g€c€n€n yetiştirilmesi için T€rk eğitim sisteminin nitelik ve niceliksel gelişiminin, eğitimin finansmanının kamu - özel sektörler arasındaki paylaşımının, konsolide b€teden eğitime yapılan harcamaların, kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki paylarının ve ğrenci başına d€şen eğitim harcamalarının gelişiminin, tablolar halinde sunulması ve uluslararası karşılaştırmalar yapılarak eğitime ayrılan kaynakların araştırılmasıdır. Yine bu çalışmada, eğitimin ekonomik b€y€me ve kalkınma s€recine, kişisel gelirden artışa, gelir dağılımına ve istihdama etkisi araştırılarak, T€rkiye’de eğitimin ekonomik b€y€me ve kalkınmaya etkisi ortaya konmaktadır.

Çalışmamız üç ana bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde, Türk Milli Eğitiminin amacı, Türk Milli Eğitim sisteminin tarihsel gelişimi ve mevcut durumu vurgulanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, Türk Milli Eğitiminin planlanması ve finansal yapısı, Türk Milli Eğitiminin planlanmasının kalkınma planlarındaki yeri ve eğitim harcamaları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin eğitim harcamaları yönünden, OECD ülkeleri ile GSMH ve bütçe içindeki paylarının ve öğrenci başına düşen eğitim harcamalarının karşılaştırılması yapılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Türk Milli Eğitiminin iktisadi büyümeye etkisi ve ekonomideki yeri araştırılmıştır. Burada eğitimin ekonomik boyutu, eğitimin iktisadi büyümeye etkisi, gelir üzerine etkisi, gelir dağılımı üzerine etkisi ile istihdam ve verimlilik üzerine etkileri incelenmiştir.

Çalışmamızda uyguladığımız araştırma metodu, konu ile ilgili yayınlanmış kitap, süreli yayın, kütüphane taraması, meri olan kanun ve yönetmelikler ve güvenilir internet kaynakları olarak tarama yöntemi uygulanmıştır.

I. BÖLÜM

EĞİTİM ve EĞİTİMİN AMACI İLE TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. EĞİTİM ve EĞİTİMİN AMACI

1.1. Eğitimin Tanımı

İnsanların varoluşundan beri eğitim etkinlikleri de varolmuştur. Her çağda o dönemin özelliklerine göre eğitim anlayışları da şekillenmiş ve buna göre eğitim yapılmaya çalışılmıştır.¹ Eğitimin zaman ve mekana göre değişiklik göstermesiyle bireyi ve toplumu ön plana çıkaran farklı tanımlar yapılmıştır.

Eğitim, “Bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir.”² Davranışın değişmesi ancak bireyin kendi yaşantısı yoluyla olabilir. Bireyin davranışını değiştirmenin eğitim olarak adlandırılabilmesi için davranışın istenilerek ve kasıtlı (planlı) değiştirilmesi gerekmektedir. Eğitim, bütün bunların bir zaman akımı içinde yer aldığı bir süreçle oluşur.³

Diğer bir tanıma göre eğitim; kişiliğin gelişmesine yardım eden ve onu temel alan, onu yetişkin yaşama hazırlayan gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir süreçtir.⁴ Eğitim insana sosyal değerlerin, sosyal normların bilgisini kazandırır. İnsan bu bilgilerden yararlanarak davranışlarını toplumun beklentileri doğrultusunda biçimlendirir. Böylece toplumsal çevreye uyum sağlayarak toplum tarafından dışlanmaktan kurtulur.⁵

---

¹ Yıldız Kaya ve Nuri Akgün, **Eğitim Planlaması ve Ekonomisi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 3, Bolu, 1997, s.151.

² Yahya Kemal Kaya, **Eğitim Yönetimi**, Beşinci Baskı, Set Ofset Matbaacılık, Ankara, 1993, s.11.

³ İ. Ethem Başaran, **Eğitime Giriş**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1984, s.16-17.

⁴ Mahmut Tezcan, **Eğitim Sosyolojisi**, Genişletilmiş 8. Baskı, Zirve Ofset, Ankara, 1992, s.3.

⁵ Hakkı Kızılluluk, “Sınıf Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişiminin Yatay veya Dikey Olmasının Öğrenme Üzerindeki Etkileri” **Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:25 No:1, Mayıs 2000, s.152.

Başka bir tanım da eğitim, kültürün genç kuşaklara aktarılması ve çağdaş koşullar altında bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için zorunlu sosyal değişimleri başlatabilecek yaratıcı kişilerin yetiştirilmesidir. Eğitim yoluyla hem sosyal ve kültürel birikim kuşaktan kuşağa aktarılır hem de çağdaşlaşmanın gerektirdiği zorunlu kültür değişimleri gerçekleştirilir.⁶

Eğitim, insana bedensel ve zihinsel beceriler kazandırarak pozitif düşünen, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, öğrenmeyi öğrenebilen yüksek nitelikli, bilgi çağı insanını yetiştirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Toplumun gereksinimi olan, nitelikli ve özellikle yüksek nitelikli insan gücü, ancak nitelikli eğitimle sağlanabilecektir. Eğitim, her geçen gün değeri ve önemi artan ve ülkelerin kalkınmalarının temel taşı olarak görülen bir alan olma özelliğine sahip olmaktadır.⁷

1.2. Kamu Malı ve Karma Mal Olarak Eğitim

Eğitim hemen hemen tüm ülkelerde hem kamu hem de özel sektör tarafından sunulmakla birlikte eğitim finansmanında, kamu harcamalarının ağırlığı daha fazladır. Pek çok ülkede, özellikle temel ve ortaöğretim düzeyinde, eğitim maliyetlerinin önemli bir kısmı genel vergilendirme veya diğer hükümet gelirleri tarafından karşılanmakta olup öğrenciler ya düşük öğrenim ücreti ödemekte ya da ücretsiz eğitim almaktadır.⁸ Kamusal malların içerisinde yer alan eğitim hizmetleri, tam kamusal mallardan daha çok yarı kamusal malların özelliklerini taşımaktadır. Çünkü eğitimin bazı ekonomik faydaları eğitilen için kişiseldir. Birçok ülkede eğitim hizmetlerini para ile özel okullardan satın alma olanağı vardır. Ayrıca, birçok ülkede ortaöğretim ve yükseköğretim hizmetleri sınav sonuçlarına göre belirlenebilmektedir. Bu duruma göre de eğitim yarı kamusal malların özelliklerine uymaktadır. Başka bir deyişle, bu özellikleri taşıyan ortaöğretim ve yükseköğretimde, tüketimden mahrum etme mümkün olmakta ve bazı hallerde tüketimde fertlerin birbirine rakip olması durumu ortaya çıkabilmektedir.⁹

⁶ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara, 1984, s.15.

⁷ Gökhan Tuzcu, "Eğitimin Finansman Gereklere ve Boyutları", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 163, Yaz 2004, s.55.

⁸ Yüksel Kavak ve Berrin Burgaz, *Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar*, Pegem Yayın, No:14, Ankara, 1994, s.13.

⁹ Engin Ataç, *Türkiye'de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi*, Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:216, Eskişehir, 1977, s.93-95.

Temel eğitim, genel özellikleri ve zorunlu olması nedeniyle kamusal bir hizmettir. Öte yandan temel eğitim süresinin giderek uzatıldığı gelişmiş ülkelerde, ortaöğretim de bu eğitimin devamını oluşturan bir düzey olarak değerlendirilmektedir. Hem toplumsal hem de kişisel gereksinme niteliği taşıyan yükseköğretim, temel eğitim ve ortaöğretimden bu yönüyle ayrılmaktadır. Yükseköğretimin bir meslek kazandırma ve bireye yaşam boyu daha yüksek gelir sağlama gibi kişisel gereksinimleri karşılama özellikleri de vardır. Yükseköğretim farklı kesimlere yaydığı farklı yararlar nedeniyle karma mal olma özelliği göstermektedir. Özellikle yükseköğretimde eğitim talebi arzını aştığında, eğitimden yararlanmak isteyenlerin birbirine rakip olduğu ancak birbirlerinin eğitimini engelleme olanaklarının olmadığı bir durum gerçekleştiğinde eğitim, karma mal olarak değerlendirilir.¹⁰ Yine eğitim hizmetinin özel kesim tarafından kişilere parayla sunulması da eğitimin karma mal olduğunu göstermektedir.

Yarı kamusal mal ve hizmet niteliğindeki eğitim hizmetlerinden faydalananlar, bu faydalanma karşılığında belli bir bedel ödeyebilmektedirler. Ödenecek bedel ise malın piyasa fiyatı değil, siyasi otorite tarafından belirlenen bir değerdir. Bu değer, marjinal maliyetin altında da olabilir. Bu mal ve hizmetlerin faydalarından yararlanmada bir bedelin alınıp alınmayacağı, alınacaksa seviyesinin ne olacağı, ülkelerin sosyal ve iktisadi gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde eğitim hizmetleri ücretsiz olarak sunulabilmektedir. Ücret alınmaması veya bedelin marjinal maliyetin altında tutulması halinde finansman vergilerle sağlanacaktır. Ancak vergi ile finansmanda toplum tarafından katlanılan maliyet, her zaman, eğitim hizmetlerinden ücret karşılığı yararlanılması nedeniyle ortaya çıkacak olan toplumsal maliyetten düşük olacaktır.¹¹

---

¹⁰ Necla Kurul Tural, **Eğitimin Finansmanı**, Anı Yayıncılık, Ankara, Kasım, 2002, s.88.

¹¹ Erkan Karaarslan, "Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi", **Maliye Dergisi**, Sayı 147-149, Mayıs -Aralık 2005, s.41; Rifat Ortaç, "Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları", **Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, 2/2003, s.240.

1.3. Eğitimin Önemi

Toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yönden gelişmesinde eğitim yaşamsal bir öneme sahiptir. Bilginin üretimi, kullanımı ve toplumsal gelişmeye olan etkisi ele alındığında eğitim, toplumların en öncelikli konularının başında gelmektedir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilen eğitim, bireylerin çocukluktan başlayarak yaşam boyu ihtiyacı haline gelmiştir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamak için eğitime talep artmış ve ülkeler bu ihtiyacı gidermek amacıyla çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır.¹² Özellikle geri kalmış ülkelerde eğitim, “üretim gücü” ve “modern tekniği öğrenme ve kullanabilme” bakımından önem taşımaktadır;¹³

Üretim gücü bakımından. Bu ülkelerde sermaye yetersiz olduğu için sermayenin daha verimli kullanılması gerekmektedir. Bu da teknik eğitim ve teknik formasyona bağlıdır. Vasıflı işgücü verimi ve üretimi artırır. Ancak sadece verimin artması yeterli değildir. Aynı zamanda verimi sağlayan kaynakların dağılım biçimi ve mekanizması da büyük önem taşımaktadır.

Modern tekniği öğrenme ve kullanabilme bakımından. Sürekli değişen teknolojiyi izleyebilmek ve uygulayabilmek için eğitim kaçınılmazdır. Modern teknik iyi tanınmadığından ve iyi kullanılmadığından dolayı verim düşmektedir.

Bilim ve teknoloji birikimi günümüzde olağanüstü hızla artmakta, bu hız sonucunda bilgi ve teknolojinin geçerlilik süresi kısalmaktadır. Bu durumda ise hem eğitim programlarının yeni gereksinimlere göre çeşitlendirilmesi hem de öğretim programları ve eğitim araçlarının sürekli olarak yenilenmesi gerekmektedir. Teknolojik gelişmenin devamı ve hızının korunması, teknolojinin yoğun biçimde eğitime uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü geleneksel

---

¹² Figen Ereş, “Eğitimin Sosyal Faydaları: Türkiye-AB Karşılaştırması”, *Milli Eğitim Dergisi*, Özel Sayı, Sayı: 167, Yaz 2005, s. 321.

¹³ Ali Özgüven, *İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Planlama ve Japon Kalkınması*, Filiz Kitapevi, 1988, İstanbul, s.186-187.

eğitim sistemi ile bilim ve teknolojinin günümüzde ulaştığı boyutları ve gelişme hızını yakından takip etmek artık zor hale gelmiştir.¹⁴

Bilim ve teknolojideki hızlı değişmeler toplumları bilgi üretme ve bilgiyi kullanma konularında daha duyarlı yapmakta ve eğitimi herkes için hayat boyu devam eden bir süreç haline getirmektedir. Gelişmiş lkeler, ürettikleri yeni bilgilerle insanların görüş, düşünce ve davranışlarını etkilemektedirler. Bunun gereği olarak bilgi, bilgi üretimi ve eğitim toplumlarda hayati önem taşımaktadır. Eğitim, bilgi üretimini sağlaması, bilgi üretecek insanları yetiştirmesi ve bilgiyi yayarak, kullanma olanaklarının toplumlara kazandırması açılarından bilgi ve bilgi üretimi kavramları ile doğrudan ilişki içerisinde bulunmaktadır.¹⁵

Eğitimin, bilginin aktarılmasında, bireyin mesleki yaşama hazırlamasında, toplumsal değer ve normların yeni nesillere aktarılmasında önemli bir yeri vardır. Kültürün aktarılması, toplumsal, siyasal bütünleşmenin ve toplumsal kontrolün sağlanması ile toplumsal değerleşmenin sağlanması yine eğitimle gerçekleşmektedir.¹⁶ Yani eğitim aracılığıyla, bir yandan bireyler sosyalleştirilmekte, kültürel değerler yeni kuşaklara aktarmakta, diğer yandan ise bireylere çağın gerektirdiği teknik bilgi birikimi verilmeye çalışılmaktadır.

Eğitim, ülkenin eğitilmiş insan gücünü hazırlayan araç olarak, gün geçtikçe, ekonominin temel yatırımı niteliğine bürünmektedir. Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri, kişi başına düşen milli gelir yanında, ülkelerin sahip olduğu eğitilmiş insan gücü oranıyla anlatılmaya başlanmıştır. Bu yüzden, bir ülkenin kalkınmasında temel olan ekonomi ve sağlık etmenlerinin yanı başında, bunlar kadar önem kazanan, hatta bunların kaynağı olan eğitim etmeni de ülkelerce kabul edilmektedir.

Eğitimin, insan kaynaklarının beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla işgücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığı, ekonomik büyümenin de gelir artışı yoluyla sağlık, eğitim, sosyal harcamaları artırarak insani kalkınmayı yüksek dzeyele taşıdığı görüşü önem kazanmıştır. zet olarak, eğitim

¹⁴ Zekai Baloğlu, **Türkiye’de Eğitim**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye’nin Sorunları Dizisi-1, İstanbul, 1995, s.31.

¹⁵ Kaya ve Akgün, a.g.e., s. 152.

¹⁶ Kızıloluk, “Sınıf Ortamında ğretmen ğrenci İletilişiminin Yatay veya Dikey Olmasının ğrenme zerindeki Etkileri”, a.g.m., s.152-153.

bireyi geliştirdiği; bireyi geliştirdiği oranda da ülkenin kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirdiği için güçlü bir araç olarak kabul edilmektedir. Eğitim bireyi ve bireylerin oluşturduğu ulusu kalkındırdığı ölçüde önem kazanmaktadır.¹⁷

1.4. Eğitimin Faydaları

Toplum bireylerinin, ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve toplumsal açık bir sistem olan eğitim kurumu, ülkenin eğitilmiş nitelikli insan gücünü hazırlayan bir araçtır. Hem bireyin hem de toplumun refah ve mutluluğunun sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Eğitimin, kalkınmanın en etkili araçlarından biri olarak görülmesi nedeniyle, en değerli yatırımın insan kaynaklarına yapılan yatırım olduğu fikri de artık geniş ölçüde kabul görmektedir. Eğitimin, bireysel gelişmeyi sağladığı gibi, daha geniş anlamda toplumsal ekonomik ve sosyal kalkınmayı da sağladığı söylenebilir.¹⁸ Yani insana yapılan yatırım hem kişiye hem de topluma ekonomik ve sosyal bakımdan fayda sağlamaktadır.

Eğitimin bireylere sağladığı faydalardan birisi, belki de birincisi, bireylerin gelir seviyesindeki artışlardır. Bunun da temel sebebi, her ilave eğitimin bireye işgücü piyasasında katma değeri daha yüksek bir iş bulmasına sağladığı katkıdır. Devletin eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulaması bir taraftan milli geliri arttırırken diğer taraftan gelir dağılımının düzelmesine de katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim almış kişilerin istihdamının çok daha kolay olması sebebiyle bu kişilerin istihdam maliyetleri de daha düşük olmakta ve gelirlerdeki artış devletin gelir vergisi yoluyla tahsil ettiği vergi gelirlerinde de bir artışa yol açabilmektedir. İlave eğitim almış kişiye, sahip olduğu bilgi birikimi nedeniyle duyulan ihtiyaç, ekonomik kriz zamanlarındaki istihdamdaki daralmadan bu kesimin daha az etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Eğitim, başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin ortak çaba ve umutları olan kalkınmalarının gerçekleşmesinde ve alt gelir gruplarındaki sosyal katmanları üst gelir düzeylerine yükselmek suretiyle milli gelirin

---

¹⁷ Başaran, a.g.e., s .22-24.

¹⁸ Vural Hoşgörür, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.1,

http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc, (12.10.2007)

dağılımında dengeleyici bir rol oynamaktadır.¹⁹ Düşük gelirli kişilerin eğitim yoluyla gelir düzeyinin artması, yoksulluk ve eşitsizliğin azalmasına neden olmakta ve böylece sosyal refah ve adalet sistemine üzerine etki etmektedir.²⁰

Eğitimin faydalarından birisi de, geçici bir süre için işsizliği önlemesi yani işsizliğin ertelenmesidir. Özellikle, orta, lise ve yüksekokul ya da üniversite öğrencileri bakımından düşünülecek olursa, bu okullara devam eden binlerce kişi, belirli bir süre için zamanlarını okulda geçirmektedirler. Ayrıca zorunlu eğitim, onları iş merkezlerinin dışında tutarak iş için yetişkinlerle rekabete girmekten ve ekonomik sömürüden korumaktadır. Toplumlar bilim ve teknolojiadaki gelişmelere uyum sağlamak için kendini yenilemek zorunlu kalmaktadırlar. Eğitim seviyesi arttıkça toplumda yeniliklerin ve teknolojinin benimsenme hızı da artmıştır. Dolayısıyla, eğitim seviyesi, gelişme ve katma değer için gerekli olan AR-GE yatırımlarının da artmasına yardımcı olmaktadır. Eğitimli insanlar, değişen çalışma koşullarına, özellikle yeni teknolojileri benimseyip bunları uygulama ve geliştirmeye daha yatkındırlar. Eğitim sistemi iki çeşit rol oynamaktadır. Bunlar, yenilikçi elemanları sağlamak ve asgari uyumsuzluklarla gerekli değişimleri gerçekleştirmek biçimindedir. Yenilikçi elemanlar kuşkusuz okullar yoluyla sağlanmaktadır.²¹

Her toplumda eğitimin temel işlevlerinden birisi, toplumun kültürel mirasının birikimi ve sürekliliğini sağlamaktır. Bu miras yoluyla, her kuşak, kültür birikimi sürecini önceki kuşağın bıraktığı yerden devralarak sürdürebilmektedir. Bu devralma, o toplumun değerlerinin ve toplumsal normların öğretilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Burada, kültürün öğeleri olan tekniklerin ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması söz konusudur.²² Eğitimin demokratikleşmeye, insan haklarına ve siyasi istikrara, doğrudan ve dolaylı olumlu etkisinin 15-20 yıl sonra belirginleşmeye başlaması, bu boyutun pek çok siyasinin politika belirlemedeki kriterlerin dışında kalmasına sebep olsa da, eğitim plancılarının dikkate almaları gereken bir husustur. Eğitim ve

---

¹⁹ Fatih Türkmen, **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Açıklanması**, Uzmanlık Tezi, DPT Yayın No:2655, Ankara, Eylül 2002, s.47-51.

²⁰ Ereş, a.g.m., s. 328.

²¹ Tezcan, a.g.e., s. 63-64.

²² Tezcan, a.g.e., s. 49.

demokratikleşme arasındaki ilişkiyi belirleyen bir diğer önemli gösterge de, kişilerin eğitim seviyesi ile oy kullanma arasındaki ilişkidir. ABD’de yapılan bir çalışma sonuçlarına göre; lise seviyesinden daha düşük seviyede eğitime sahip vatandaşlar arasında oy kullanma yüzdesinin sadece % 23 olduğu ve bu kişilerin de oylarını kullanırken en fazla reklam kampanyalarından etkilendiğini görülmektedir.²³

Toplumdaki bireylerin yetiştirilmesi ve biçimlendirilmesinde önemli rol oynayan eğitim kurumları, siyasi istikrar ve toplumsal dayanışma için çeşitli faaliyetler ve derslerle öğrencilere milli değer ve sembolleri öğreterek onlarda ulus bilincinin gelişmesine ve temel politik ideolojiyi benimsemelerine katkıda bulunmaktadır. Eğitimin politik kurumlar üzerindeki etkisi özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha fazla gözlenmektedir. Bu ülkelerde eğitim kurumlarındaki köklü değişiklikler ve hızlı gelişmeler politik kurumların etkisi ile gerçekleşmektedir. Politik kurumlarda yer alan gruplar hem milli bütünleşmenin sağlanması hem de ekonomik kalkınma için gerekli olan insan gücünün yetiştirilmesi için eğitim kurumlarının gelişmesine önem vermektedir.²⁴

Bir toplumun eğitim düzeyi ile demografik özellikleri arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Toplumların demografik yapıları incelendiğinde, eğitim düzeyi yüksek toplumlarda ölüm oranının düşük olduğu gözlenmektedir. Uzun ve sağlıklı yaşam, bir taraftan bireylerin bilinçli biçimde beslenme ve temizlik alışkanlıklarına sahip olmalarına, diğer taraftan ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine ulaşabilmelerine bağlıdır. Bu özelliklerden ilki, bireylerin eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Toplumlarda ortalama yaşam süresini artıran en önemli faktörlerden bir diğeri, bebek ölümlerinin azalmasıdır. Doğurganlık eğitim düzeyi ile ilişkilidir. Eğitim düzeyi düşük aileler genellikle çok sayıda çocuk sahibi olmakta, buna karşılık eğitim düzeyi yükseldikçe doğurganlık oranı, dolayısıyla çocuk sayısı azalmaktadır. Türkiye’de nüfus ve aile sağlığı üzerine yapılan araştırma sonucu, okuma yazma bilmeyen kadınların ortalama 5,1 çocuk doğurdukları ve bu çocukların % 21’inin bir yaşını tamamlamadan öldüğü, oysa üniversite mezunu kadınların ortalama 1,4

---

²³ Türkmen, a.g.e., s. 57.

²⁴ Mustafa Erdoğan , “**Kamusal Niteliği Bağlamında Türkiye ve Güney Kore’de Eğitimin Finansmanı**”, DPT, Ankara, Mayıs, 2000, s. 5-7.

çocuk doğurdıkları ve bunların yalnızca % 2,2'sinin bir yaşını tamamlamadan öldüğü anlaşılmaktadır.²⁵

Suç oranlarının düzeyi ile bireylerin eğitim düzeyi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Suç, yüzyıllar boyunca toplumların üzerinde durdukları ve karşı önlemler aldıkları toplumsal bir sorun olmuştur. Özellikle ortaöğrenim kademesindeki eğitimin, suç oranlarının düşmesindeki payı büyüktür. Eğitilmiş insan, yeterli ekonomik gelire sahip, akılcı düşünebilen, belli bir kültür birikimi ve çevreye sahip olduğundan sorunları akılcı yaklaşımlarla çözmeye eğilimli olması suça eğilimi azaltmaktadır.²⁶

Çağdaş dünyanın hayati problemlerinden olan çevre kirlenmesi ve bunu önlemeye yönelik alınacak önlemler özellikle sanayileşmiş ülkeler açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Üretim artıklarının neden olduğu çevresel kirlenme, orman alanlarının hızla yok edilmesi ve bunun ardından gelen erozyon ve iklim değişiklikleri dünyanın dengesini önemli ölçüde bozmaktadır. Ayrıca üretim artıkları hava ve suyun kirlenmesine de yol açtığından bunlar insanların sağlığını ve yaşam kalitesini önemli oranda düşüren olumsuz gelişmelerdir. Bu konuda gerekli tedbirlerin alınması yasal düzenlemeler kadar sosyal duyarlılığı da zorunlu kılmaktadır. Toplumda oluşturulacak çevre bilinci ise tamamen eğitime bağlıdır.²⁷

Eğitimin, gizli faydaları arasında ise toplumda statü kazanmanın yanı sıra uygun eş seçme ve arkadaş çevresini genişletme olanakları da vardır. Bireyin aldığı eğitim düzeyi yükseldikçe bu çevre genişlemektedir.²⁸

1.5. Eğitimin Amacı

Eğitimin en genel amacı, insanı bedensel ve zihinsel yönden geliştirmek, onu üretken hale getirmektir.²⁹ Bunu gerçekleştirebilmek için eğitim, kişilere ilgi, istek ve yetenekleri dikkate alınarak, düşünme, algılama, araştırma ve problem çözme yeteneği ve kişisel sorumluluk duygusu gelişmiş, yeni fikirlere açık, kültürel değerlerimizi

²⁵ Baloğlu, a.g.e., s.41.

²⁶ Ereş, a.g.m., s. 334.

²⁷ Mehmet Karagül, **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, Anıt Matbaacılık, Afyon, Temmuz 2002, s. 103-104.

²⁸ Tezcan, a.g.e., s. 62-63.

²⁹ Kızılloluk, "Sınıf Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişiminin Yatay veya Dikey Olmasının Öğrenme Üzerindeki Etkileri", a.g.m., s.152.

benimsemiş, hoşgörölü, demokratik tavırlar gösterebilen ve beceri düzeyi yüksek nitelikler kazandırmaktadır.

9. Kalkınma Planında eğitim sisteminin amacı, “Düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, sanata değer veren, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı, bilgi çağı insanı yetiştirmektir.”³⁰ olarak açıklanmıştır. Genç nüfusa sahip olan ülkemizde, eğitim sisteminin geliştirilmesi, ekonomik gelişmesinin gerektirdiği nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanmasına ve rekabet gücünün kazanılmasına imkan sağlamaktadır.³¹

14.06.1973 tarih 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda³² Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri açıklanmıştır.

Milli Eğitimin genel amacı bütün bireyleri;

(1) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaşlar olarak yetiştirmek;

(2) Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

³⁰ DPT, **9. Kalkınma Planı 2007-2013**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Sayı No: 26215, s.85, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (17.11.2007)

³¹ İsmail Hakkı Yücel, **Türkiye’de Bilim Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişmenin Yönü**, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT, Karar No: 2690, Haziran 2006, s. 41, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim>, (10.02.2008)

³² 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, (24.06.1973 Tarih, 14574 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

(3) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yaptırmaktır.

Milli eğitimin özel amaçları ;

Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmekte ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve temel ilkelere uygun olarak tespit edilmektedir.

Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri;

- Genellik ve Eşitlik
- Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları
- Yöneltilme
- Eğitim Hakkı
- Fırsat ve İmkan Eşitliği
- Süreklilik
- Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği
- Demokrasi Eğitimi
- Laiklik
- Bilimsellik
- Planlılık
- Karma Eğitim
- Okul İle Ailenin İş birliği
- Her Yerde Eğitim olarak sıralanmaktadır.

2. TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ ve TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Türk Milli Eğitiminin Genel Yapısı

Türkiye'de eğitim; adalet, güvenlik ve sağlık gibi devletin temel işlevlerinden birisi olup devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. Eğitim hizmetlerinin

sunumunda; Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı, taşra ve yurt dışı teşkilatları önemli görevler üstlenmektedirler.

Eğitim hakkı, T.C. Anayasası ile güvence altına alınmış; eğitimin tür ve kademelerini ve işleyişe dönük esasları düzenleyen mevzuatla, Türk Eğitim Sisteminin bugünkü yapısı kurulmuştur. Türk milli eğitimi 1973 yılında yürürlüğe konulan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirlendiği üzere örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden meydana gelmektedir.

2.1.1. Örgün Eğitim

Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında verilen düzenli eğitimidir. Örgün eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır.

Okul öncesi eğitim; isteğe bağlı olarak zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsamaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız ana okulları olarak kurulabildikleri gibi, kız meslek liselerine bağlı uygulama sınıfları ile diğer öğretim kurumlarına bağlı anasınıfları olarak da açılabilir. Okul öncesi eğitimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratılmasını, Türkçe'nin doğru ve güzel konuşulmasını sağlamaktır.

Mecburi İlköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsamaktadır. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlamakta, 14 yaşını bitirip 15 yaşına girdiği yılın, öğretim yılı sonunda bitmektedir. İlköğretimin amacı; her Türk çocuğunun iyi birer yurttaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını, milli ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır. İlköğretim kız ve erkek bütün yurttaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşmaktadır. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılmakta ve bitirenlere ilköğretim diploması

verilmektedir. 1997-1998 eğitim-öğretim yılında zorunlu eğitimin süresi 5 yıldan 8 yıla çıkarılmıştır. Yeni ilköğretim ders programları 2005-2006 öğretim yılı itibariyle tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır.

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsamaktadır. Ortaöğretimin amacı, öğrencilere asgari ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hem yükseköğretime hem mesleğe veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır. Ortaöğretim, Genel Ortaöğretim ve Mesleki ve Teknik Ortaöğretim olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Türkiye’de ortaöğretimin öğrenim süresi 2005-2006 öğretim yılından itibaren 4 yıl olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Yükseköğretim, ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğrenim veren, en üst seviyeli insan gücünün ve bilimsel araştırma alanlarının istediği elemanları yetiştiren eğitim kurumlarının tümünü kapsamaktadır. Yükseköğretim Kurumları; üniversiteler ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksek okullar, konservatuarlar, meslek yüksek okulları ile uygulama ve araştırma merkezlerinden oluşmaktadır.

2.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan bireylere ilgi ve gereksinim duydukları alanda, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Yaygın eğitim; genel ve mesleki teknik yaygın eğitim olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yaygın eğitim kurumları şunlardır: Halk eğitimi merkezleri, çıraklık eğitimi merkezleri, pratik kız sanat okulları, olgunlaşma enstitüleri, endüstri pratik sanat okulları, mesleki eğitim merkezi, yetişkinler teknik eğitim merkezleri, özel kurslar, özel dershaneler, eğitim ve uygulama okulları (özel eğitim), meslek okulları(özel eğitim), mesleki eğitim merkezleri (özel eğitim), bilim ve sanat merkezleri (özel eğitim), açık ilköğretim okulu, açık öğretim lisesi. Yaygın

eğitim, yetişkinlere okuma-yazma öğretmek, temel bilgiler vermek, en son devam ettikleri öğrenim kademesinde edindikleri bilgi ve kabiliyetlerini geliştirmek ve hayatını kazanmasını sağlayacak yeni imkanlar kazandırmak amacıyla verilen okul dışı eğitimidir. Yaygın eğitim; halk eğitimi, ıraklık eğitimi ve uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirilmektedir.

2.2. Türkiye’de Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Türkiye, köklü bir eğitim geleneğine sahip olan bir ülkedir. Türk toplumunda eğitim kurumları daima önemli, saygıdeğer ve sevilen kuruluşlar olarak değerlendirilmiştir. Eğitim alanında, devlet sorumluluğu ve önderliği, Türk tarihi boyunca devam etmiş ve devletin eğitim kurumlarının gelişmesinde katkısı büyük olmuştur.³³ Eğitime değer verildiği dönemlerde, eğitimin topluma yararı çok fazla olmuş ve diğer milletlerden kültürel toplumsal ve ekonomik alanlarda daha yüksek düzeylere ulaşmıştır. Türkiye’nin bugün, hızla değişen toplumlara ayak uydurabilmesi için gelişmeyi hızlandıracak eğitim sistemi yaratması gerekmektedir.³⁴ Türk eğitim sisteminin şimdiki yapısı zaman içinde bir çok aşamalar geçirerek biçimlenmiştir. Türkiye’deki eğitimin, bugünkü durumunu daha iyi değerlendirebilmek için eğitimdeki gelişmelere göz atmak gerekmektedir.

2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Eğitiminin Yapısı

Türk eğitiminde, örgün eğitimin ilk birimleri olan medreseler Selçuklular döneminde kurulmuştur. Temelde din eğitimine dayanmasına karşın, medreseler, Türk kültürünün etkisiyle bilime de önem vermiş matematik, astronomi, tıp, fen alanlarında çağının bilgi veren okullar olmuştur. Anadolu'nun pek çok yerinde kurulan medreseler ilk halk üniversiteleridir. Bu dönemde meslek eğitim, ahilerce verilmekteydi. Zanaat öğretilmek için usta yanına verilen çırakların eğitiminden ustalar ve ahiler birlikte sorumluydular. Anadolu'nun bu dönemde yüksek düzeyde bir uygarlığa ulaşmasının en

---

³³ Yahya Kemal Kaya, **Eğitim ve Kalkınma**, Bilim Yayıncılık, Ankara, 1998, s.45.

³⁴ Başaran, a.g.e., s.176.

etkin nedenleri medreselerin bilimsel, ahilerin de mesleki ve teknik eğitim vermeleridir.³⁵

Osmanlı döneminde de eğitime önem verilmiş ve medreselerin açılmasına devam edilmiştir. Osmanlı Dönemi eğitim kurumlarından en belirgin olanları sıbyan mektepleri, medreseler ve Enderun Mektebi'dir. Genellikle sultan veya yüksek dereceli devlet yöneticileri tarafından bir camiye bağlı olarak külliye biçiminde ya da bağımsız olarak kurulan sıbyan mektepleri İmparatorluğun en yaygın eğitim kurumları olmuş ve çoğunlukla vakıf sistemiyle işletilmiştir. Benzer biçimde, medreseler de vakfa dayanan kurumlardır. Sarayın (Topkapı) iç kısmı anlamına gelen Enderun ismiyle anılan özgün okulda esas olarak Hıristiyan ailelerden toplanan zihinsel ve fiziksel açıdan üstün niteliklere sahip çocukların iyi ve güvenilir üst düzey yönetici ve asker olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Bu okulda öğrenciler yatılı ve burslu olarak okutulurlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde 23 Aralık 1876 yılında Kanun-i Esasi ve 23 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet kabul ve ilan edilmiştir. Bundan sonraki dönemde, eğitim alanında, çoğu tam anlamıyla uygulamaya konulamamış olmakla birlikte, ilk kez ilköğretimin devlet okullarında parasız olması, öğretim kurumlarının müfredatına yeni bazı derslerin eklenmesi, öğretmen yetiştirmede yeni bazı yaklaşımlar ve girişimler, kırsal kesimde yaşayanların eğitimi, halk eğitimi, öğretmenlerin ilk kez meslek örgütleri kurularak örgütlenmeleri ve Eğitim Bakanlığının teşkilat yapısının yeniden düzenlenmesi gibi düzenlemelere gidildiği görülmektedir.³⁶

2.2.2. Cumhuriyetten Günümüze Eğitimdeki Gelişmeler

Cumhuriyetin ilk yılları olan 1920'lerden itibaren 1940'lara uzanan zaman içerisinde Osmanlı İmparatorluğu kurumlarının yerine yeni sistemlerin geçerli olabilmesi için bir takım reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar, "Öğretimi Birleştirme", "Eğitimi Örgütlenme", "Eğitimin Niteliğinde Değişme" ve "Eğitimi

---

³⁵ Başaran, a.g.e., s.177.

³⁶ EURYDICE, **Türk Eğitim Sisteminin ve Eğitim Yönetiminin Genel Örgütlenmesi**, Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe, 2006/2007, s.22.
http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/TR_TR.pdf, (10.02.2008)

Yaygınlaştırma” olarak dört alanda eğitim hizmetleri ile ilgili olarak yapılmış çalışmalardır.³⁷

2.2.2.1. Öğretimi Birleştirme

Cumhuriyet öncesi eğitim kurumları, ağırlıklı olarak milli bir nitelik taşımaktan uzaktı. Okullar, birbirine kapalı dikey kuruluşlar halinde, üç ayrı kanalda yapılanmıştı. Bu yapılanma içinde, ilk ve en yaygını, Kur’an öğretimine, Arapça’ya, ezberciliğe dayalı mahalle mektepleri ve medreseler, ikinci olarak yenilikçi Tanzimat okulları, idadiler ve sultaniler, üçüncü olarak da yabancı dilde öğretim yapan kolejler ve azınlık okulları yer almaktaydı. Cumhuriyetle başlayan değişim süreci içerisinde, 3 Mart 1924’te 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile üç ayrı kanal birleştirilmiş; birinci kanaldakiler kapatılmış, ikinciler geliştirilmiş, üçüncüler ise Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetimine alınmıştır. “Öğretimin Birleştirilmesi” anlamına gelen Tevhid-i Tedrisat Kanununun iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi, ikincisi ise eğitim alanında laikliğin eyleme dönüştürülmesidir.

2.2.2.2. Eğitimi Örgütlenme

22 Mart 1926 yılında çıkarılan 789 sayılı Maarif Teşkilatına dair kanun ile; MEB dışında bir başka bakanlık tarafından gereksinime göre açılmış ya da açılacak olan okullarla özel okulların derece ve denkliklerinin belirlenmesi MEB’e verilmiştir. Daha önce yerel yönetimlerce yürütülen mesleki-tekniik öğretim kurumları MEB bünyesine alınmıştır. Artan hizmetler nedeniyle müsteşarlığın yanı sıra Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu kanun ile ilköğretim okulları; şehir ve kasaba (gündüzlü), şehir ve kasaba (yatılı), köy (gündüzlü) ve köy (yatılı) olarak düzenlenmiştir. Ortaöğretim okulları ise; ortaokullar, liseler, ilk öğretmen okulları ve köy ilk öğretmen okullarından oluşmaktadır. Bu okullardan başka yüksek ve orta öğretmen okulları da kanun içinde yer almıştır.

---

³⁷ MEB, **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**, Araştırma ve Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, Aralık 2000, s.29-34

789 sayılı Kanuna göre, Türk dilinin dünya dilleri arasındaki onurlu yerini alabilmesi ve diğer dillerin etkisinden arındırılabilmesi için MEB’de bir “dil heyeti” oluşturulmuştur. Bu da eğitimin Türkçe yapılmasını, gelişmesini, yaygınlaştırılmasını sağlamıştır.

2.2.2.3. Eğitimin Niteliğinde Değişme

Temmuz 1921’deki Maarif Kongresi dışında, benzer bir toplantı ilk kez “Heyet-i İlmiye” adıyla, Temmuz 1923’te; ikincisi Nisan 1924’te; üçüncüsü Aralık 1925-Ocak 1926’da yapılmıştır. 1926 yılında Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması üzerine bu tür çalışmaları yapma görevi bu daireye verilmiştir. Bundan sonra ilki 1939 yılında olmak üzere “Milli Eğitim Şuraları” adı altında toplantılar düzenlenmiştir. Şuralarda, eğitim sorunlarına ilişkin önemli kararlar alınmakta ve eğitim hizmetleri, toplumun bütün kesimleriyle, geniş çerçevede tartışılmakta ve değerlendirilmektedir.

2.2.2.4. Eğitimi Yaygınlaştırma

Okur-yazar oranını yükseltmek, öğretimi kolaylaştırmak ve Türkçe’yi ortak bir dil yapmak amacıyla 1 Kasım 1928’de 1353 sayılı yasayla, Latin temelli yeni bir alfabe kabul edilmiştir. Türkçe’yi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, bilimin gereğine göre geliştirmek ve Türkçe’nin yanlış kullanımını önlemek amacıyla 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Yazı, dil ve tarih devrimlerinin eğitime başlıca etkileri şöyledir:

- (1) Yeni alfabenin halka öğretilmesi için geniş bir okuma-yazma faaliyeti başlatılmıştır.
- (2) Ders kitapları, sözlükler, tüm basılı resmi yayımlar yeniden hazırlanmıştır.
- (3) Birçok öğretmen, Türk Dil ve Tarih Kurumu’nda görev almıştır.
- (4) Günlük dilde olduğu gibi, bilimsel terimlerde de çok geniş bir Türkçeleştirme faaliyetine girişilmiş, okullarda öğretim bu yeni terimlerle yapılmıştır.

2.2.3. Milli Eğitim Şuralarında Türk Milli Eğitiminin Yeri

İlk kez, 1921 yılında Maarif Kongresi adıyla Ankara'da düzenlenen ve Atatürk'ün bizzat cepheden gelerek açılışını yaptığı millî eğitim şuraları; 1923, 1924 ve 1925 yıllarında toplanan Heyet-i İlmiye çalışmaları ile devam etmiştir. Bugünkü adıyla millî eğitim şuraları olan toplantılar ilki 1939 yılında olmak üzere, 2006 yılına kadar 17 kez gerçekleşmiştir. Milli eğitimin en yüksek danışma ve karar organı durumunda olan şuraya bakanlık bürokratlarından YÖK ve rektörlere, okul aile birliği başkanlarından öğrencilere kadar tüm eğitim kesimleri ile Milli Güvenlik Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcilerinden eğitim sendikaları başkanlarına, belediye başkanlarından muhtarlara kadar tüm toplum kesimlerinin temsilcileri katılmaktadır.

Daha yüksek nitelikli eğitim sistemi için eğitimin en önemli konularının tartışıldığı ve karar altına alındığı şura toplantılarında, eğitim programlarından öğretmen yetiştirmeye, eğitimin yapısal düzenlemesine kadar çok sayıda konuya yer verilmektedir. Başka bir anlatımla şurada önemli eğitim sorunlarının çözümü için öneriler sunulmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren düzenlenen millî eğitim şuralarının Türk Millî Eğitim Sisteminde çok önemi bir yeri ve rolü vardır. Cumhuriyetten bu yana yapılan eğitim şuralarında, insanların genel eğitim ihtiyaçlarına cevap verebilecek, mesleki yeteneklerini geliştirerek onları daha üretici hale getirecek ve işgücü piyasasının talep ettiği nitelikli işgücünü karşılayacak elemanların yetiştirilmesi yönünde önlemlerin alınması karar altına alınmaktadır. Son yapılan 17. Milli Eğitim Şurasında da bu yönde çok ciddi kararlar alınmıştır. Bu kararlar özetle şöyle belirtilebilir;³⁸

- (1) Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ve gerekli alt yapı hazırlık çalışmalarının hızlandırılması,
- (2) 60-72 aylık çocukluk çağını kapsayan okul öncesi eğitim döneminin zorunlu hale getirilmesi,
- (3) Üstün zekâlı çocukların eğitimi ve istihdamı konularında politikalar oluşturulması,

---

³⁸ MEB, 17. Milli Eğitim Şurası Kararları, Ankara, 2006, s.1-9.

- (4) Ortaöğretim kurumlarına kaydolun öğrencilerin, 10. sınıfın sonuna kadar bu kurumlar arasında yatay ve dikey geçiş yapabilmeleri,
- (5) Yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek, geliştirecek ve yaygınlaştıracak ulusal eğitim politikalarının oluşturulması,
- (6) Yerel yönetimlere eğitim hizmetinin verilmesinde, kaynak aktarımı, arsa ve bina temini konusunda daha fazla yasal sorumluluk verilmesi,
- (7) Genel, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrencilerin öğrenim gördükleri alanın devamı niteliğindeki yükseköğretim programlarına geçişlerinde ek puan almalarının sağlanmasıdır.

3. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

3.1. Türk Milli Eğitim Sisteminde Mevcut Durum

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana eğitim sisteminin her tür ve kademesinde okul, öğrenci ve öğretmen sayısında büyük artışlar olmuş ve eğitim olanaklarının yurt geneline dağılımında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

1923 yılında 5.134 okul bulunurken, 2007 yılında okul sayısı 11,3 kat artarak 57.952'ye çıkmıştır. 1923 yılında yaygın eğitim kurumu bulunmaz iken 2007 yılında kurum sayısı 11.864'e, yine 1923 yılında 1 yükseköğretim bulunurken 2007 yılında 115'e yükselerek 115 kat artmıştır. Tüm bu veriler aşağıda Tablo 1'de ayrıntılı şekilde verilmiştir.

1923 yılında 364.428 öğrenci öğrenim görmekte iken, öğrenci sayısı 61,3 kat artarak 2007 yılında 22,4 milyona, 1923 yılında yaygın eğitim kurumunda öğrenci bulunmaz iken, 2007 yılında yaygın eğitim kurumundaki kursiyer sayısı 5.1 milyona yine 1923 yılında yükseköğretimde 2.914 öğrenci bulunurken, 2007 yılında 2.4 milyona yükselerek 830,2 kat artmıştır.

1923 yılında 12,573 öğretmen görev yapmakta iken öğretmen sayısı 65,3 kat artarak 2007 yılında 821.119'a, 1923 yılında yaygın eğitim kurumunda öğretmen bulunmaz iken, 2007 yılında yaygın eğitim kurumundaki öğretmen sayısı 87.285'e

yine 1923 yılında yükseköğretimde 307 öğretmen bulunurken, 2006-2007 öğretim yılında 86.522'ye yükselerek 281,3 kat artmıştır.

Tablo 1
Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısında Artış
(1923-1924/2007-2008)

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL/ SINIF/ KURUM SAYISI			ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI		
	1923 1924	2007 2008	ARTIŞ (Kat)	1923 1924	2007 2008	ARTIŞ (Kat)	1923 1924	2007 2008 ⁽⁴⁾	ARTIŞ (Kat)
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ	80	3.600	45	5.880	701.762	119,3	136	10.819	79,5
İLKÖĞRETİM⁽¹⁾	5.010	34.093	6,8	351.835	10.870.570	30,9	11.292	445.452	39,5
İLKOKUL	4.894	---	---	341.941	---	---	10.238	---	---
ORTAOKUL	116	---	---	9.894	---	---	1.054	---	---
ORTAÖĞRETİM	43	8.280	192,6	3.799	3.245.322	854,3	838	191.041	228
GENEL ORTAÖĞRETİM	23	3.830	166,5	1.241	1.980.452	1.595,9	513	106.270	207,2
MES. ve TEKNİK O.O.	20	4.450	222,5	2.558	744.631	291,1	325	84.771	260,1
ÖRGÜN EĞİTİM TOPLAMI	5.133	45.973	9	361.514	14.817.654	41	12.266	647.312	52,8
YAYGIN EĞİTİM⁽²⁾	---	11.864	---	---	5.117.623	---	---	87.285	---
YÜKSEKÖĞRETİM⁽³⁾	1	115	115	2.914	2.419.214	830,2	307	86.522	281,3
GENEL TOPLAM	5.134	57.952	11,3	364.428	22.354.491	61,3	12.573	821.119	65,3

Kaynak : MEB, **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**, Araştırma ve Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, Aralık 2000, s.34 ; MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s. 42 ; MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.228'den derlenmiştir.

- (1) 1997 yılında temel eğitimin süresi 8 yıla çıkartıldığı için ilk ve ortaöğretim okulları için artık ayrı ayrı veri bulunmamaktadır.
(2) Yaygın Eğitim Kurumlarına ait öğrenci sayısı bilgileri 2006/07 öğretim yılı sonu itibariyle verilmiştir
(3) Yükseköğretim Kurumlarına ait öğrenci sayısı bilgileri 2006/07 öğretim yılında mezun olanları kapsar. (MEB 2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor)
(4) Toplam öğretmen, kadrolu ve sözleşmeli öğretmenleri kapsar

1997-1998 eğitim-öğretim yılında zorunlu eğitimin süresi 5 yıldan 8 yıla çıkarılmıştır. Yeni ilköğretim ders programları 2005-2006 öğretim yılı itibariyle tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır. 2005-2006 öğretim yılından itibaren tüm ortaöğretim kurumları en az 4 yıl olarak belirlenmiştir. 9. sınıf, ortak program olarak yeniden yapılandırılmış ve bu sınıfın sonunda sınavla öğrenci alan okullar dışında kalan tüm ortaöğretim kurumları ve programları arasında yatay geçişe olanak sağlayacak yapıya ulaştırılmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi 2007-2008 öğretim yılında ülkemizde, yükseköğretim hariç okul öncesi eğitimden yaygın eğitime kadar geniş bir yelpazede, 19,9 milyon öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrenciler 57.837 okulda 734.597 öğretmen tarafından eğitilmektedir. Bu rakamların da gösterdiği üzere ülkemizde genç bir nüfus bulunmaktadır. Öğrenci sayısının yarısından fazlası, henüz eğitim çağının başında ilköğretim çağında yer almaktadır.

Tablo 2
Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı (2007-2008 Öğretim Yılı)

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL/ KURUM SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI ⁽⁴⁾
		TOPLAM	ERKEK	KIZ	
OKULÖNCESİ EĞİTİMİ	3.600	701.762	366.209	335.553	10.819
OKULÖNCESİ (Resmi)	1.413	634.994	330.641	304.353	4.561
Anaokulu	916	634.994	330.641	304.353	4.561
Anasınıfı	⁽¹⁾ 18.222	513.407	266.853	246.554	⁽²⁾ 13.585
657 S.K. 191. md. Göre Açılan Kurumlar	497	20.900	10.855	10.045	1.224
OKULÖNCESİ (Özel)	2.187	66.768	35.568	31.200	6.258
Anaokulu	755	24.740	13.086	11.654	2.145
Anasınıfı	⁽¹⁾ 684	17.071	9.048	8.023	⁽²⁾ 1.497
SHÇEK	1.432	24.957	13.434	11.523	4.113
İLKÖĞRETİM	34.093	10.870.570	5.676.872	5.193.698	445.452
İLKÖĞRETİM (Resmi)	33.226	10.331.752	5.381.261	4.950.491	422.264
İLKÖĞRETİM (Özel)	866	226.187	122.765	103.422	23.188
AÇIK İLKÖĞRETİM	1	312.631	172.846	139.785	-----
ORTAÖĞRETİM	8.280	3.245.322	1.789.238	1.456.084	191.041
ORTAÖĞRETİM (Resmi)	7.547	2.187.334	1.546.705	1.270.629	177.580
ORTAÖĞRETİM (Özel)	732	93.842	51.393	42.449	13.461
AÇIKÖĞRETİM LİSESİ	1	334.146	191.140	143.006	-----
GENEL ORTAÖĞRETİM	3.830	1.980.452	1.044.607	935.845	106.270
GENEL ORTAÖĞRETİM (Resmi)	3.118	1.641.130	849.172	791.958	93.131
GENEL ORTAÖĞRETİM (Özel)	711	92.827	50.663	42.164	13.139
AÇIKÖĞRETİM LİSESİ	1	246.495	144.772	101.723	-----
MESLEKİ ve TEKNİK ORTAÖĞRETİM	4.450	1.264.870	744.631	520.239	84.771
MESLEKİ ve TEKNİK LİSE (Resmi)	4.429	1.176.204	697.533	478.671	84.449
MESLEKİ ve TEKNİK LİSE (Özel)	21	1.015	730	285	322
AÇIKÖĞRETİM LİSESİ	-----	246.495	144.772	101.723	-----
ÖRGÜN EĞİTİM TOPLAMI	45.973	14.817.654	7.832.319	6.985.335	647.312
Örgün Eğitim (Resmî)	42.186	13.784.080	7.258.607	6.525.473	604.405
Örgün Eğitim (Özel)	3.785	386.797	209.726	177.071	42.907
YAYGIN EĞİTİM ⁽³⁾	11.864	5.117.623	2.942.086	2.175.537	87.285
RESMÎ	1.856	2.366.968	1.153.920	1.213.048	9.861
ÖZEL	10.008	2.750.655	1.788.166	962.489	77.424
ÖRG.VE YAY. EĞT. TOPLAMI	57.837	19.935.277	10.774.405	9.160.872	734.597

Kaynak : MEB, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s. 42.

- (1) Okul öncesi eğitimde 18 222 resmi anasınıfı ile 684 özel anasınıfı okul sayısına dahil edilmemiştir.
- (2) 15 082 okul öncesi öğretmeni kadrolarının bulunduğu kurumların öğretmen sayılarında gösterilmiştir.
- (3) Yaygın Eğitim Kurumlarına ait öğrenci sayısı bilgileri 2006/2007 öğretim yılı sonu itibarıyla verilmiştir
- (4) Toplam öğretmen, kadrolu ve sözleşmeli öğretmenleri kapsar.

Tablo 3

Öğretim Yılı ve Eğitim (8 Yıllık Zorunlu Eğitim⁽¹⁾) Seviyesine Göre Okullaşma Oranı

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	İlköğretim ⁽¹⁾			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1997/'98 ⁽²⁾	Brüt	89,51	96,26	82,43	52,79	60,20	44,97	19,52	22,92	15,95
	Net	84,74	90,25	78,97	37,87	41,39	34,16	10,25	11,28	9,17
1998/'99 ⁽²⁾	Brüt	94,31	100,72	87,60	57,15	64,89	48,99	21,67	25,47	17,68
	Net	89,26	94,48	83,79	38,87	42,34	35,22	10,76	11,81	9,67
1999/'00 ⁽²⁾	Brüt	97,52	103,31	91,47	58,84	67,10	50,15	21,05	24,55	17,42
	Net	93,54	98,41	88,45	40,38	44,05	36,52	11,62	12,68	10,52
2000/'01 ⁽²⁾	Brüt	100,93	106,32	95,31	60,97	69,67	51,84	22,25	25,55	18,79
	Net	95,28	99,58	90,79	43,95	48,49	39,18	12,27	13,12	11,38
2001/'02 ⁽²⁾	Brüt	99,45	104,19	94,51	67,89	76,94	58,38	23,37	26,59	19,99
	Net	92,40	96,20	88,45	48,11	53,01	42,97	12,98	13,75	12,17
2002/'03 ⁽²⁾	Brüt	96,49	100,89	91,91	80,76	93,36	67,52	27,12	31,00	23,04
	Net	90,98	94,49	87,34	50,57	55,72	45,16	14,65	15,73	13,53
2003/'04 ⁽²⁾	Brüt	96,30	100,31	92,14	80,97	90,80	70,67	28,15	32,23	23,88
	Net	90,21	93,41	86,89	53,37	58,08	48,43	15,31	16,62	13,93
2004/'05 ⁽²⁾	Brüt	95,74	99,48	91,85	80,90	89,53	71,88	30,48	34,79	25,97
	Net	89,66	92,58	86,63	54,87	59,05	50,51	16,60	18,03	15,10
2005/'06 ⁽²⁾	Brüt	95,59	98,83	92,24	85,18	95,07	74,88	34,46	38,78	29,94
	Net	89,77	92,29	87,16	56,63	61,13	51,95	18,85	20,22	17,41
2006/'07 ⁽²⁾	Brüt	96,34	99,21	93,37	86,64	96,24	76,66	36,59	41,07	31,89
	Net	90,13	92,25	87,93	56,51	60,71	52,16	20,14	21,56	18,66
2007/'08 ⁽³⁾	Brüt	104,54	106,41	102,57	87,55	94,04	80,70	---	---	---
	Net	97,37	98,53	96,14	58,56	61,17	55,81	---	---	---

Kaynak : MEB, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s.1.

(1) 18.08.1997 tarih ve 4306 sayılı yasa ile 1997/98 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmiştir.

(2) 1997 ve sonraki yılların okullaşma oranları 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre yapılan en son nüfus projeksiyonuna göre hesaplanmıştır.

(3) 2007-2008 öğretim yılına ait okullaşma oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2007 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

BRÜT OKULLAŞMA ORANI: İlgili öğrenim türündeki tüm öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.

NET OKULLAŞMA ORANI: İlgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.

Tablo 3'de, 2007-2008 öğretim yılında okullaşma oranı, ilköğretimde net % 97,37'dir. Bu oranın % 98,53'ü erkek öğrenci, % 96,14'ü ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Ortaöğretimde okullaşma oranı ise net % 58,56 olup, bunun % 61,17'ni erkek öğrenciler % 55,81'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Ortaöğretimde net okullaşma oranı son üç yıllık dönemde % 56,6'dan % 58,56'ya yükselmiş olsa da, ilköğretimden mezun olup ortaöğretime devam etmeyenlerin oranı % 41,44'dür. Yükseköğretimde 2006-2007 öğretim yılında net okullaşma oranı toplamda % 20,14 iken; % 21,56'sı erkek öğrencilerden, % 18,66'sı kız öğrencilerden meydana

gelmiştir. Eğitimin her kademesinde, okullaşma oranları yükselmekle birlikte, istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

Tablo 4’de görüleceği üzere, 2007-2008 öğretim yılında ilköğretimde 33 öğrenciye bir derslik, ortaöğretimde ise 29 öğrenciye bir derslik düşmektedir. İlk ve ortaöğretimde son beş yılda yaklaşık 112.038³⁹ yeni derslik yapılmıştır. Ancak, yapılan dersliklerin bir bölümünün bilgi teknolojisi (BT) sınıfı, laboratuvar, kütüphane gibi eğitimin kalitesini artıran diğer eğitim birimleri için kullanılması, derslik başına düşen öğrenci sayısının yeterince azaltılamamasına neden olmaktadır. Son yıllarda Türkiye genelinde ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 30'a yaklaşmakla birlikte, özellikle göç alan büyük şehirler ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerde bu oranın yükselmektedir. Bu sorun söz konusu illerin kent merkezlerinde daha belirgindir.

Tablo 4
Eğitim Kademelerinde Öğrenci/Derslik ve Öğrenci/Öğretmen Sayıları

		2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
İlköğretim	Öğrenci/Derslik Sayısı	37	35	34	33
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	26	27	26	24
Ortaöğretim	Öğrenci/Derslik Sayısı	34	31	31	29
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	18	16	16	15
Genel Lise	Öğrenci/Derslik Sayısı	38	33	32	28
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	20	18	18	16
Mes. ve Teknik Lise	Öğrenci/Derslik Sayısı	29	29	29	29
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	14	13	14	14

Kaynak:DPT, **2008 Yılı Programı**, s.205, http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf, (18.03.2008) ; MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s. 32’den derlenmiştir

İlköğretimde tekli eğitime geçme yönündeki çalışmalara devam edilmesine rağmen, 2006-2007 öğretim dönemi itibarıyla tekli eğitimde okuyan öğrencilerin oranı % 45,3 düzeyinde kalmıştır. Ayrıca, birleştirilmiş sınıflarda öğrenim gören öğrenci sayısında iyileşme görülmekle birlikte, bu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin oranı % 5,1’dir. Ortaöğretim süresinin dört yıla çıkmasıyla, 2007-2008 öğretim döneminde,

³⁹ MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.10. (Derslik sayısı)

bazı okullardan mezun verilmeyeceği için ortaöğretimde yaklaşık 700 bin öğrenci sistem içerisinde kalacaktır. Bu artıştan dolayı ortaöğretimde derslik başına öğrenci sayısı 32'den 43'e yükselecektir. Derslik başına düşen öğrenci sayısını tekrar 30'a yaklaştırmak için ilave dersliğe ihtiyaç duyulacaktır.⁴⁰

2007-2008 öğretim yılında öğretmen başına, ilköğretimde 24 öğrenci düşerken, ortaöğretimde bu sayı 15'dir. Ancak Türkiye genelinde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 24 iken, bu oran bazı illerimizde 40'ın üzerine çıkmaktadır. Eğitim kalitesinin artırılması açısından, ihtiyaç duyulan alanlarda yeterli sayıda ve nitelikte öğretmenin istihdam edilmesi ve derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılması gerekmektedir. Ayrıca, norm kadro uygulaması ile ilerleme sağlanmakla birlikte, öğretmenlerin ülke genelinde dengeli dağılımında sorunlar yaşanmaktadır.

Tablo 5
Eğitim Kademeleri ve Yerleşim Yeriine Göre Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayısı
(2007 - 2008 Öğretim Yılı)

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL SAYISI			ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
Okul Önce Eğitimi	22.506	12.953	9.553	701.762	521.619	180.143	25.901	22.889	3.012
İlk Öğretim	34.093	11.255	22.838	10.870.570	8.164.958	2.705.612	445.452	319.735	125.717
Orta Öğretim	8.280	7.416	864	3.245.322	3.078.857	166.465	191.041	179.410	11.631
Genel Orta Öğretim	3.830	3.306	524	1.980.452	1.876.993	103.459	106.270	98.904	7.366
Mesl. Ve Tekn. Orta Öğrt.	4.450	4.110	340	1.264.870	1.201.864	63.006	84.771	80.506	4.265
TOPLAM	73.159	39.040	34.119	18.062.976	14.844.291	3.218.685	853.435	701.444	151.991

Kaynak : MEB, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s.28-29.

Tablo 5'de, 2007–2008 öğretim yılında 73.159 okulun 39.040'ı şehirde, 34.119'u ise köyde bulunmaktadır. Yerleşim yerine göre okulların % 53,4'ü şehirde, % 46,6'sı köyde bulunmaktadır. Aynı şekilde 18 milyon ilk ve ortaöğretim öğrencinin 14,8 milyonu şehirde, 3,2 milyonu köydedir. Yerleşim yerine göre

⁴⁰ DPT, 2008 Yılı Programı, s.204-206, http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf, (18.03.2008)

öğrencilerin durumuna bakıldığında % 82,18'inin şehirde, % 17,82'sinin köyde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin de % 82,19'u şehirde % 17,81'i köyde bulunmaktadır.

Türkiye'de 2006-2007 eğitim-öğretim yılında 85'i Devlet, 30'u vakıf olmak üzere 115 üniversite ve 3 vakıf meslek yüksekokulunda 2.419.214 öğrenci öğrenim görmüştür. Üniversitelerde 12.606 profesör, 5.898 doçent, 15.612 yardımcı doçent olmak üzere toplam 34.116 öğretim üyesi görev yapmaktadır. Bunlara 30.499 araştırma görevlisi ile 13.038 öğretim görevlisi, 6.263 okutman ve 2.610 diğer kadrolarda görev yapan öğretim elemanı da eklenirse, üniversitemizde görev yapan toplam öğretim üyesi ve öğretim elemanı sayısı 86.522 olmaktadır. 2006-2007 eğitim öğretim yılında 17'si Devlet, 5'i vakıf olmak üzere 22 yeni üniversite açılmıştır. 2006 takvim yılında 22 fakülte, 9 yüksek okul, 4 enstitü; 2007 yılında da 63 fakülte, 69 yüksekokul, 49 enstitü olmak üzere toplam 181 yeni yükseköğretim birimi kurulmuştur. Böylece 2003 yılından bu yana 32'si devlet, 7'si vakıf olmak üzere toplam 39 üniversite kurulmuştur.⁴¹

Aşağıda Tablo 6'da üniversitelerde öğrenci, öğretim elemanı ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı gösterilmiştir. 2005-2006 öğretim yılında, vakıf üniversitelerindeki öğrenci sayısının toplam örgün öğrenci sayısına oranı % 6,6 olarak gerçekleşmiştir. Yani üniversite öğrencilerinin yaklaşık % 7'si vakıf üniversitelerinde öğrenim görmüştür. Vakıf üniversitelerindeki öğretim elemanı sayısının toplam öğretim elemanı sayısı içindeki payı ise 2005-2006 öğretim yılında % 9,7'de olmuştur. 2006 yılında vakıf üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 39,3 olarak ülke ortalaması olan 46,1 ile karşılaştırıldığında vakıf üniversitelerinin biraz daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Devlet üniversitelerinde ise öğretim üyesi başına 46,7 öğrenci düşmekte olup bu sayı vakıf üniversitelere göre yüksektir.

---

⁴¹ MEB, 2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.77-78.

Tablo 6
Üniversitelerde Öğrenci, Öğretim Elemanı ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı (1994-2006)

Yıllar	ÖRGÜN ÖĞRETİM ÖĞRENCİ SAYISI (1) (A)			ÖĞRETİM ELEMANI SAYILARI (B)					ÖĞRETİM ELEMANI BAŞINA ÖĞRENCİ SAYISI (A) / (B)				
				ÖĞRETİM ÜYESİ.		DİĞER ÖĞRETİM ELEMANI		TOPLAM	ÖĞRETİM ÜYESİ		DİĞER ÖĞRETİM ELEMANI		TOPLAM
	Devlet	Vakıf	Toplam	Devlet	Vakıf	Devlet	Vakıf		Devlet	Vakıf	Devlet	Vakıf	
1994-1995	669.805	11.397	681.202	14.493	197	27.704	709	43.103	46,2	57,9	24,2	16,1	15,8
1995-1996	756.602	9.852	766.454	16.098	219	32.081	836	49.234	47,0	45,0	23,6	11,8	15,6
1996-1997	812.931	13.598	826.529	17.223	321	34.175	1.025	52.744	47,2	42,4	23,8	13,3	15,7
1997-1998	877.513	22.832	900.345	18.330	479	35.254	1.381	55.444	47,9	47,7	24,9	16,5	16,2
1998-1999	930.224	29.360	959.584	19.558	588	36.988	2.036	59.170	47,6	49,9	25,1	14,4	16,2
1999-2000	963.931	39.306	1.003.237	21.249	882	39.493	2.545	64.169	45,4	44,6	24,4	15,4	15,6
2000-2001	1.028.148	50.731	1.078.879	22.958	1.017	40.071	2.704	66.750	44,8	49,9	25,7	18,8	16,2
2001-2002	1.086.353	55.661	1.142.014	24.542	1.411	40.869	3.190	70.012	44,3	39,4	26,6	17,4	16,3
2002-2003	1.168.039	64.216	1.232.255	26.029	1.588	43.205	3.312	74.134	44,9	40,4	27,0	19,4	16,6
2003-2004	1.216.891	77.281	1.294.172	27.271	1.804	44.144	3.846	77.065	44,6	42,8	27,6	20,1	16,8
2004-2005	1.288.100	89.737	1.377.837	28.496	2.172	44.262	4.625	79.555	45,2	41,3	29,1	19,4	17,3
2005-2006	1.411.678	99.187	1.510.865	30.214	2.525	44.096	5.415	82.250	46,7	39,3	32,0	18,3	18,4

Kaynak : DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006), Sosyal Sektördeki Gelişmeler ,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm> , (18.03.2008)

(1) Lisansüstü öğrencileri dahildir

1994-1995 öğretim yılından 2005-2006 öğretim yılına kadar geçen sürede devlet üniversitelerinde okuyan öğrenci sayısında 2,1 kat artış olmasına rağmen, öğretim üyesi sayısındaki artış da 2,1 kat olarak gerçekleşmiş ancak öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısında bir iyileşme olmamıştır. 12 yıllık bu süre içinde vakıf üniversitelerinde öğrenci sayısında 8,7 kat, öğretim üyesi sayısında 12,8 kat artış gerçekleşmiştir. 1994 yılında vakıf üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 57,9 iken bu sayı 2005 yılında 39,3'e düşmüştür. Ülkemizde, üniversitelerde öğretim üyesi başına öğrenci sayısının yüksek olması ve öğretim üyelerinin büyük illerde yoğunlaşması nedeniyle öğretim elemanı açığının kapatılması ve bölgeler arası dağılım dengesizliğinin giderilmesi gerekmektedir.

Tablo 7
Yetişkin Okur Yazar Oranı *

GÖSTERGELER	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Yetişkin Okuryazarlık Oranı (%)									
Toplam	78,4	85,2	86,4	86,3	87,5	88,3	87,4	88,1	88,1
Erkek	89,8	94,0	94,5	94,5	95,3	95,7	95,3	96,0	96,0
Kadın	67,4	76,6	78,3	78,2	79,9	81,1	79,6	80,3	80,4

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri, <http://nkg.tuik.gov.tr/>, (16.03.2008)
*15 yaşın üzerindeki nüfus içinde okur-yazar olanların oranı

Bir ülke nüfusunun eğitim ile ilgili verileri, o ülkenin kalkınma göstergeleri içinde yer almaktadır. TÜİK tarafından toplanan Tablo 7'deki verilerle Türkiye nüfusunun eğitimi ile ilgili genel bilgilere varmak mümkündür. Yetişkin okuryazarlık oranı 1990'da % 78,4 iken, 2000'de % 86,4 ve 2006'da % 88,1 olmuştur. Bu oran, 1990-2006 yılları arasında erkekler için % 89,8'den % 96'ya kadar yükselirken, kadınlar da %67,4'den % 80,4'e yükselmiştir. Bu durumda ülkemizde 2006 yılı verilerine göre hala toplam % 11,9 oranında okuma-yazma bilmeyen bir kesim vardır. Okuma-yazma bilmeyen bu kesimin % 4'ünü erkekler, % 19,6'sını ise kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 8
Eğitim Kademeleri İtibarıyla Hedefler ⁽¹⁾

		2006/2007	2012/2013
Okullaşma Oranları (%)			
Okulöncesi ⁽²⁾		25	50,0
İlköğretim		96,34	100,0
Ortaöğretim		86,64	100,0
Yükseköğretim ⁽³⁾	Toplam	36,6	48,0
Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı			
İlköğretim		34	30,0
Genel Ortaöğretim		31	30,0

Kaynak: MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s. 46.

(1) Bütün kademeler için veriler brüt okullaşma oranıdır.

(2) 4-5 yaş grubu için hesaplanmıştır.

(3) 17-21 yaş grubu ön lisans ve lisans öğrencileri için hesaplanmıştır.

Yukarıda Tablo 8'den anlaşılacağı üzere, 9. Kalkınma Planı dahilinde, planlı dönemde okulöncesi ve ortaöğretim kademesinde okullaşma oranlarında önemli artışlar hedeflenmektedir. Okul öncesi eğitimde okullaşma oranının, Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler düzeyini yakalaması, bu çerçevede 2013 yılına kadar % 50 okullaşma oranına ulaşılması amaçlanmaktadır. İlköğretim kademesinde ise çağ nüfusundaki azalmanın da etkisi ile tüm çocukların temel eğitim alması ve 2013 yılına kadar ilköğretimde % 100 okullaşmanın sağlanması hedeflenmektedir. Bu dönemde, eğitimin kalitesinin ön plana çıkarılarak öğrenci başarısının yükseltilmesi için tekli eğitime geçilmesi, sınıf mevcutlarının 30 öğrencinin altına indirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanılması amaçlanmaktadır. Yine ortaöğretimde okullaşmada hedef, % 100'e ulaşmaktır. Ayrıca orta öğretimde gerekli alt yapının tamamlanarak zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması planlanmaktadır. Ortaöğretim okullaşma oranlarındaki artışa paralel olarak yükseköğretime olacak talep artışını karşılamak üzere, yükseköğretimde okullaşma oranının ise % 48'e ulaşması amaçlanmaktadır.⁴²

3.2. Özel Öğretim Kurumları

Özel öğretim kurumları, maliyeti, gelir ve gideri gerçek veya tüzel kişilerce karşılanan, yönetim, denetim ve gözetimi ise Milli Eğitim Bakanlığınca yapılan kurumlardır.⁴³ Bu kurumlar daha önce 08.06.1965 tarihli 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre faaliyet göstermekte iken, özel sektörün eğitime yatırım yapmasının özendirilmesi, günümüzün ve geleceğin öngörülebilir şartlarına uyarlanması amacıyla 08.02.2007 tarih 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile yeniden düzenlenmiştir. 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre özel öğretim kurumları, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişilerce açılan özel öğretim kurumları ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarını kapsamaktadır. Daha geniş bir ifade ile özel öğretim kurumları okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, özel eğitim okulları ile çeşitli kursları, uzaktan öğretim yapan

⁴² DPT, 9. Kalkınma Planı 2007-2013, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Sayı No: 26215, s.62, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (17.11.2007)

⁴³ MEB, 2006 Mali Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005, s.52.

kuruluşları, özel dershaneleri, özel motorlu taşıt sürücü kursları, hizmet içi eğitim merkezleri, özel öğrenci etüt eğitim merkezleri, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile benzeri özel öğretim kurumlarından oluşmaktadır.

Özel öğretim kurumları amacı, “Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından açılacak özel öğretim kurumlarına kurum açma izni verilmesi, kurumun nakli, devri, personel çalıştırılması, kurumlara yapılacak mali destek ve bu kurumların eğitim-öğretim, yönetim, denetim ve gözetimi ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarının; eğitim-öğretim, yönetim, denetim, gözetim ve personel çalıştırılmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.” Yine bu kanuna göre kurumlar faaliyetlerini sadece kazanç sağlamak için değil, Türk Milli Eğitiminin amaçları doğrultusunda eğitimin kalitesini yükseltmek, gelişmelerine fırsat ve imkan verecek yatırımlar ve hizmetler yapmak üzere düzenleyeceklerdir. Gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilen özel öğrenim kurumları, eğitim gören öğrenci sayısının % 3’ünden az olmamak üzere ücretsiz öğrenci okutmakla yükümlüdür. MEB bu oranı % 10’a kadar artırabilir. Kurumlar ayrıca, öğrenim bursu da verebilirler. Okulların su, doğal gaz ve elektrik ücretlendirilmesi, resmi okullara uygulanan tarife üzerinden uygulanmaktadır.

Tablo 9
Özel Öğretim Kurumlarındaki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı

Eğitim Kademesi	Okul		Öğrenci		Öğretmen	
	2006/2007	2007/2008	2006/2007	2007/2008	2006/2007	2007/2008
Okul Öncesi	1.955	2.187	60.513	66.768	5.436	6.258
İlköğretim	757	866	213.071	226.187	21.475	23.188
Ortaöğretim	717	732	86.458	93.842	12.917	13.461
Genel Ortaöğretim Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	696	711	85.547	92.827	12.673	13.139
	21	21	911	1.015	244	322
Örgün Eğitim Toplamı	3.429	3.785	360.042	386.797	39.828	42.907
Yaygın Eğitim Toplamı	8.743	10.008	2.367.175	2.750.655	69.180	77.424
Genel Toplam	12.172	13.793	2.727.217	3.137.452	109.008	120.331

Kaynak: MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2006-2007**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2007, s.42; MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s. 42’den derlenmiştir.

Türkiye’de her düzey eğitimde, özel öğretim kurumları bulunmaktadır. Yukarıda Tablo 9’da, 2006-2007 öğretim yılı itibariyle sayısı 11.461 olan özel öğretim kurumlarının, 2.718’si örgün eğitime, 8.743’ü yaygın eğitime aittir. Bu rakamlar 2007-2008 öğretim yılında artış göstermiş ve özel öğretim kurumlarının sayısı örgün eğitimde 3.785, yaygın eğitimde ise 10.008 olmuştur. Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumundaki (SHÇEK) çocuklar da bu rakamlara dahildir. Özel öğretim kurumlarında, 2007-2008 öğretim yılında örgün eğitimde 3.785 okul ya da kurum, 386.797 öğrenci ve 42.907 öğretmen bulunmaktadır. İlk ve ortaöğretime ait örgün eğitimde okulların yaklaşık % 91,8’i kamu, % 8,2’i özel kesimdedir. Yine örgün eğitimdeki öğrencilerin % 2,6’sı özel kesimde, % 97,4’ü kamu kesiminde eğitim görmekte ve öğretmenlerin % 93,4’ü kamu, % 6,6’sı özel okullarda görev yapmaktadır. Eğitim kademeleri itibariyle bakıldığında okul öncesinde % 61, ilköğretimde % 2,5, ortaöğretimde % 8,8 ve yükseköğretimde (açıköğretim dahil) % 26 oranında özel öğretim kurumları bulunmaktadır. Bu okullarda okuyan öğrenci sayıları ise sırasıyla okul öncesinde % 9,5, ilköğretimde % 2, ortaöğretimde % 2,9 ve yükseköğretimde % 5,1’dir.

III. BÖLÜM

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN PLANLANMASI ve FİNANSAL YAPISI

1. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN PLANLANMASI

1.1. Eğitimin Planlanması Tanımı ve Özellikleri

Eğitimin, ekonomik büyüme ve kalkınmaya yapmış olduğu katkı ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli olan nitelikli ve insan gücünün yetiştirilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Eğitimin etkili ve verimli hale getirilmesi hem de sektörlerin ihtiyaçlarına uygun sayı ve nitelikte insan gücünün yetiştirilmesi ise iyi bir eğitim planlaması ile sağlanabilmektedir.⁴⁴

Eğitim planlaması, eğitimi öğrencilerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamada ve amaçlarını gerçekleştirmede daha etkili ve verimli kılmak amacıyla eğitim planlaması yöntem ve analiz tekniklerinin eğitim sürecine uygulanmasıdır.⁴⁵

En geniş anlamıyla eğitim planlaması, açıkça tanımlanmış amaçlara uygun olarak bireyin yeteneklerini geliştirmek ve ülkenin toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına yardım edecek eğitim imkanlarını tüm nüfusa sağlamak için kamuoyunun katılımı ve desteği ile, kamu kesimi için olduğu kadar özel eğitim kesimi için de geçerli, toplumsal araştırma yöntem ve ilkelerinin, eğitim bilim (pedagojik) tekniklerin koordineli uygulanmasını içeren sürekli, yönetsel, ekonomik ve parasal bir süreçtir.⁴⁶

Eğitim planlaması, bir toplumun kalkınması doğrultusunda ulaşması gereken bir çok hedef arasından belli seçim önceliklerine göre bir öncelikler listesi yaparak sınırlı kaynakları bu hedeflere ilişkilendirmeye çalışır. Böylece eğitim planlaması sağlık, ulaşım ve benzeri gibi diğer alanlara karşın eğitim alanına ayrılan kaynaklar için bir rasyonel davranış, bir haklılaştırma süreci durumuna girerken, diğer yandan da

---

⁴⁴ Kaya ve Akgün, a.g.e., s.11.

⁴⁵ Cavit Binbaşıoğlu, **Eğitime Giriş**, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988, s.138.

⁴⁶ Mahmut Adem, **Eğitim Planlaması**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Araştırmaları Merkezi (EFAM) Yayınları Yayın, No:1, Ankara, 1981, s.14.

eğitim alanı içindeki çeşitli alt hedefler arasında bir seçim yapan ve kaynak dağıtan bir mekanizma durumuna gelmektedir.⁴⁷

Eğitim planlamasının amacı, eğitim sektöründeki darboğazları önlemek için düşünölen çözüm yollarının sonuçlarını kestirmek, uzun dönemli bir planın genel çerçevesini hazırlamak, söz konusu genel çerçeveye dayalı amaçları saptamak ve bu amaçları gerçekleştirmek için ayrıntılı bir plan hazırlamaktır.

Eğitim planlaması şu özelliklere sahip olmalıdır ;

- (1) Eğitim planlaması uzun bir dönemi kapsamalıdır. Planlar kısa, orta ve uzun dönemli olmalıdır. Kısa dönemli planlar 1 - 2 yılı, orta dönemli planlar 4-5 yılı, uzun dönemli planlar ise 10 - 15 yılı kapsamlıdır.
- (2) Eğitim planlaması, toplumsal ve ekonomik kalkınma planları ile bütünleşmelidir.
- (3) Eğilim planlaması, eğitim sistemini bir bütün olarak almalı ve kapsamalıdır.
- (4) Eğitim planlaması, eğitimsel gelişmenin hem nitel hem de nicel yönleri ile ilgilenmelidir.
- (5) Eğitim planlaması eğitim yönetiminin ayrılmaz bir parçası olmalıdır.⁴⁸

Eğitim yatırımları planlanırken bir yandan eğitime ayrılan kaynakların en verimli eğitim yatırımları alanlarına dağıtılmış olması diğer yandan da eğitim hizmetlerinden yararlanmak isteyen herkese fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması amaçlanır. Eğitim yatırımlarının, hem kaynak dağılımını hem de üretilen eğitim hizmetin bölüşümü ile ilgili hedeflere yönelik olarak planlanması gerekir.⁴⁹ Eğitim planlaması ile eğitim yatırımlarının önceden planlanması, eğitim yatırımları ile ilgili kararların diğer yatırım kararları ile bütünlük gösterecek biçimde alınmasını sağlar. Eğitim planlarında yer alması gereken ekonomik gelişmenin başlıca ölçütü sadece

---

⁴⁷ Muhsin Hesapçıoğlu, **İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s.6.

⁴⁸ Mustafa Aydın, **Eğitim Yönetimi**, Hatipoğlu Yayınları, Ankara, 1991, s.135-136.

⁴⁹ Ünal, L. Işıl. **Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi**, Epar Yayınları, Torun Matbaası, Ankara, 1996, s. 258.

gayrisafi milli hasıla miktarını arttırmak değil, istihdam düzeyini de yükseltmek ve gelir dağılımını iyileştirmektir.⁵⁰

1.2. Kalkınma Planlarında Eğitim

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yurtiçi tasarruflardaki azlık, ekonomik ve sosyal altyapıdaki yetersizlikler ve özel sektörün arzu edilen ölçülerde harekete geçirilememesi gibi olumsuz faktörlerin yanısıra 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Türkiye'ye büyük zararlar vermiştir. 1932-1960 döneminde izlenen politikaların eksiklikleri anlaşılacak, ülke sanayinin temelini oluşturacak yatırımların gerçekleştirilmesi için karma ekonomi sistemi benimsenmiş ve o dönem için dünyada kabul edilen sanayi planları yaklaşımına geçilmiştir. Yine özel sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle 1933 yılında devletçilik yoluyla sanayileşme politikasına geçilmiştir. Hükümetlerin yatırım harcamalarının düzene sokulmasına yönelik planlar yapılmıştır. Şakir Kesebir Planı, İsmet İnönü Programı, 1933-1937 ve 1938-1942 Sanayi Planlarına paralel Meslek Eğitimi Planları, Şevket Süreyya Planı gibi planlar bu dönemin ürünleridir. 1960 öncesi dönemde hazırlanan sanayi planları, tüm ekonomiyi kapsamayan, sadece kamu yatırımlarını rasyonel ve programlı bir şekilde disiplin altına almayı amaçlayan planlardır.⁵¹

Türkiye'de 1960 devrimi ile birlikte planlı kalkınma politikası kabul edilmiştir. 1960'da Başbakanlığa bağlı olarak kurulan DPT tarafından beşer yıllık dönemler itibarıyla hazırlanan kalkınma planları, yıllık programlarla uygulamaya geçirilmiştir. 1982 Anayasası ile planlı kalkınmanın ve planların devlet tarafından hazırlanması hükme bağlanmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede uygulanan kalkınma stratejilerinde, ağırlık verilen önlemlerden en önemlisi, eğitimi geliştirme planlarıyla, ekonomik kalkınma planlarının birlikte ele alınmasıdır. Toplumsal gelişmenin planlandığı bu ülkelerde, eğitim kalkınma sürecinin önemli bir parçası olarak düşünülmüştür. Kalkınma, sadece ekonomik değil, kültürel ve sosyal alanları da içeren bir yapı değişikliği olarak kabul edilmiş ve sosyal sektörün bir parçası olan eğitim kesimi, kalkınma planlarında yer almıştır. Ayrıca 1980'li yıllarla eğitimin

⁵⁰ Binbaşıoğlu, a.g.e., s.139.

⁵¹ DPT,1960 Öncesi Dönemde Planlama, <http://www.dpt.gov.tr/must/tarihce.asp>, (01.09.2007)

sosyal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmadaki katkılarına ilişkin araştırmalar yapılmış, eğitim gelişmenin bir aracı olarak görülmüş ve böylece eğitime ilgi artmıştır. Ülkemizdeki kalkınma planlarının kapsamı da bu nedenlerle geniş tutulmuş ve eğitim sektörleri bu kapsama alınmışlardır.⁵² Toplum kalkınmasının temelindeki insan gücünü yetiştiren eğitim, kalkınma planlarında bir hizmet sektörü olarak yerini almıştır.⁵³

Böylece toplumsal planlama içinde genel eğitim planlamasının ayrılmaz bir parçası olduğu, dolayısıyla yöntemlerinin ekonomik planlama yöntemleri temel alınarak hazırlanması gerektiği ortaya çıkmıştır.⁵⁴

Kalkınma planlarında eğitim ile ilgili hedefler ilke ve politikalar şöyle ele alınmıştır;

1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1963-1967

Gelir durumu elverişli olmayan başarılı öğrencilerin yükselmesine imkan verecek geniş bir burs sistemi kurulacaktır. Eğitimde yatay ve dikey geçişler yeterlik ve düzenlemelerin doğru olarak tespitine dayalı bir mekanizma içinde işletilecektir. Vatandaşların, ilköğretim dışındaki eğitim kurumlarında kendileri için yapılan masraflara imkanları ölçüsünde katılmaları sağlanacaktır. Eğitim sistemi, Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve şartlarına uygun insanların yetiştirilmesine doğru yönelecektir. Bu amaçla nitelikli insan gücü yetiştirilmesi için mesleki ve teknik eğitime alınan öğrencinin sayısı artırılabilecektir. Öğretmen yetiştiren kurumların gelişmelerine öncelik verilerek sayıları artırılacak ve öğrenci öğretmen oranları düşürülecektir. Lise ve orta okulların temel görevlerinin üst okulları beslemek olduğu, kabul edilmiştir. Buna göre, bu temel okulu bitirenlerin üst okullara gidebilmelerini sağlayacak geniş tedbirlere başvurularak öğrenci sayısı arttırılacaktır.⁵⁵

---

⁵² Kaya ve Akgün, a.g.e., s.44.

⁵³ Kaya ve Akgün, a.g.e., s.56.

⁵⁴ Adem, **Eğitim Planlaması**, a.g.e., s.9.

⁵⁵ DPT, **1.Beş Yıllık Kalkınma Planı :1963-1967**, T.C. Başbakanlık Devlet Mat. Yayın. Ankara, 1963, s.442-458, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan1.pdf>, (17.11.2007)

1.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1968-1972

Bu plandaki hedeflere göre; İlköğretim, İlkokul çağındaki bütün nüfusu kapsayacaktır. İlköğretim faaliyetlerinin nicelik ve niteliği, daha yükseköğretim kademelerine devam yönünden şehir ve köy farklarını azaltıcı ve öğrenime devam etmeyenler bakımından belirli kabiliyetleri ve kavrayışları geliştirici yönde düzenlenecektir. Vatandaşların temel eğitim üstünde devletçe sağlanan eğitim imkanlarından yararlanması, fırsat eşitliği ilkesine göre düzenlenecektir. Buna göre geniş bir burs ve yatılılık sistemi ile kabiliyetli öğrencilerin ekonomik güçleri ve buldukları çevrenin şartları ile kısıtlanmaksızın eğitimin en üst kademelerine çıkmaları gerçekleştirilecektir. Fırsat eşitliği sağlama imkanlarını genişletmek amacıyla ekonomik durumu iyi olanların kendileri için yapılan eğitim harcamalarına katılmaları sağlanacaktır.⁵⁶

1.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1973-1977

Bu planda, beş yıllık ilkokul ile üç yıllık orta okuldan oluşan sekiz yıllık temel eğitim amaçlanmıştır. Zorunlu öğrenim çağı çocuklarının % 100'ünün okula kavuşturulması hedeflenmektedir. Ayrıca kalkınmada önemli yere sahip nitelikli işgücü yetiştirilmesi için yaygın eğitime, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesine, endüstri ile mesleki ve teknik eğitim okullarının ortaklaşa çalışması gerektiğine, bu planda da yer verilmiştir. Yükseköğretimde gelir düzeyi düşük öğrencilere sağlanacak burs ve krediler yükseköğretim giderlerine katkıda bulunacak şekilde yeniden düzenlenecektir.⁵⁷

1.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1979-1983

Dördüncü plan, 1979 yılında başlamıştır. Bu planda da çağ nüfusunun tümünü kapsayacak olan Temel Eğitim I. Kademenin (ilkokul) kır - kent, cinsiyet ve bölgelerarası dengesizliği giderecek bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Okulsuz köylerin tümünün okula kavuşturulması ya da bu yörelerdeki çocukların okuma olanağı

⁵⁶ DPT, **2. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1968-1972**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Ankara, 1967, s.158-159, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan2.pdf>, (17.11.2007)

⁵⁷ DPT, **3. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1973-1977**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Ankara, 1973 s.150, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan3.pdf>, (17.11.2007)

elde edebilmeleri sağlanacaktır. İlköğretimde kitap giderleri, köy ve gecekondulara hizmet götüren ilkokullardan başlanarak öğrencilerin eğitim, araç gereç ve kırtasiye giderleri devletçe karşılanacaktır. Yine bu plan ile mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilerek, işi seven, iş üretebilen öğrenciler yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Eğitim teknolojilerinden eğitimin her kademesinde öncelikle eğitimin niteliğini yükseltmeye, eğitim kapasitesini artırmaya yönelik olarak yararlanılmasını sağlamak üzere araştırmalar yapılarak, ülke gereklerine uygun sonuçlar uygulamaya konulacaktır. Öğretmen gücünden en yüksek verim almaya çalışılarak, öğretmenlerin yurt içinde dengeli dağılımı yapılacaktır.⁵⁸

1.2.5. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989

Bütün eğitim kademelerinde niteliğin yükseltilmesi amaçlanmış ve eğitime süreklilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Eğitim-öğretim kurumlarının her seviyesinde öğrencilere kazandırılacak bilgi ve becerilerin hayata dönük olması sağlanacaktır. Örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış gençlere meslek kazandırmak için yaygın eğitim programları uygulanmaya başlatılacaktır. Yaygın ve örgün eğitim kurumları arasında geçiş ve denkliğin gözden geçirilmesi, ortaokullarda mesleğe yöneltme ve beceri kazandırma uygulaması ile kısa sürede işgücü yetiştirilmeye çalışılacaktır. Yükseköğretim ile ortaöğretim arasında bir tutarlılık, program ve geçiş uygunluğu sağlanarak orta öğretimde edinilen meslek alanının yükseköğretimde de devamını sağlayabilecek sistem uygulanacaktır. Yine bu plana göre özel okullar teşvik edilecektir. Eğitim hizmetlerinin maliyetine katılma uygulamasına başlanacaktır. İşçi ve işveren çevrelerinin de mesleki ve teknik eğitim finansmanına katkısını sağlamak için Mesleki Yaygın Eğitim Fonu kurulacaktır.⁵⁹

1.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994

6. Kalkınma Planında, eğitimin her kademesinde okullaşma oranlarını yükseltmek hedeflenmiş ve ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara insan gücünün yetiştirilmesinde mesleki ve teknik eğitime ağırlık ve öncelik verilmiştir. Eğitim

⁵⁸ DPT, **4. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1979-1983**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Yayın No:1664, Ankara, Nisan 1979, s.455-459, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan4.pdf>, (17.11.2007)

⁵⁹ DPT, **5. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1985- 1989**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları , Yayın No: 1974, s.144, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>, (17.11.2007)

sistemi, meslek kazandırıcı yaygın eğitim, ara insan gücü ve yüksek nitelikli insan gücü yetiştiren eğitim olmak üzere üç boyutlu bir yapıda ele alınarak kalkınmanın temel araçlarından birisi olarak etkinleştirilecektir. Yükseköğretimde bütçe dışı kaynaklardan da destek alınacak ve döner sermayenin bir kaynak olarak kullanımı etkinleştirilecektir. Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirilecektir. Üstün yetenekli, fakat maddi imkanları sınırlı öğrencilerin uygulanan parasız yatılılık ve burs verme sisteminden öncelikle yararlanması amaçlanacaktır. Okullarda görsel, işitsel araçlar ve bilgisayar destekli eğitim gibi eğitim teknolojilerinin kullanılmasının yaygınlaştırılmasına önem verilecektir. Ayrıca bilgisayar destekli eğitim için gerekli olan nitelikli elemanlar sağlanacaktır. Özel kesimin okul açması ile vakıfların özel üniversite kurmaları özendirilecek, eğitim metod ve teknolojilerinin geliştirilmesinde ve eğitim araç ve gereçlerinin üretiminde bu özel kesimin daha fazla rol alması desteklenecektir.⁶⁰

1.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000

Örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve niceliği geliştirilecektir. Ekonomik büyüme ve sosyal gelişmenin en önemli unsurlarından olan insan gücünün yetiştirilmesi ve verimliliğinin artırılması için, mesleki eğitimi etkin kılmak amacıyla kanunlarda gerekli düzenlemeler süratle yapılacaktır. Ayrıca eğitime ayrılan kaynakların dengeli bir şekilde kullanılması sağlanacaktır. Meslek eğitimde işyeri okul bütünlüğüne dayalı ve ehliyet kazandırıcı bir meslek eğitimi sistemi ile modüler eğitim sisteminin uygulanması sağlanacaktır. Meslek standartları tespit edilerek, sertifikasyon sistemi kurulacak, Meslek Standartları Kurumu oluşturulacaktır.

Eğitim, her kademede yaygınlaştırılarak fırsat eşitliği sağlanacak, eğitim programları, öğretim yönetimi ve teknikleri ile eğitim araç ve gereçleri kalkınma amaçları ve teknolojik gelişme açısından ele alınarak evrensel ölçülerde, demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla yeniden gözden geçirilecektir. Eğitimin her kademesinde teknolojiden yararlanılacak, kademeli olarak bilgisayar destekli eğitim geliştirilerek yaygınlaştırılacak, kitle eğitimine ve uzaktan öğretime önem verilecektir.

---

⁶⁰ DPT, **6. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1990-1994**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Yayın No:2174, s.293-295, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf>, (17.11.2007)

Ülkemizin tüm bölgelerinde, 8 yıllık zorunlu temel eğitim olarak uygulamaya geçilecek ve yükseköğretime girişte yığılmaları önlemek için ortaöğretimde yeni bir yapılanmaya gidilecektir. Eğitimin, toplumsal yararı nedeniyle zorunlu eğitimde kamu finansmanının; bireysel yararın daha büyük olduğu ileri öğretim düzeyleri için ise hizmetten yararlananların hizmet bedelini ödemesi ilkesinin benimseneceği belirtilmiştir. Öğretmenlik mesleği cazip bir meslek haline getirilmeye çalışılacak, öğretmen ve öğretim üyelerinin sayı ve nitelikleri artırılabacak, başarılı ve üstün yetenekli öğrencilerin bu alana yönlendirilmesi sağlanacaktır. Devlet gözetiminde özel kesimin eğitim hizmeti sunma faaliyetleri teşvik edilecektir. Kamu ve özel kesimde, yaygın mesleki eğitimin, teknik ve finansman yönünden desteklenmesine önem verilecektir.⁶¹

1.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005

Uzun vadede zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkarılması hedefi doğrultusunda gerekli altyapı hazırlanacaktır. Eğitimin yaygınlaştırılarak özellikle toplumda hayat boyu öğrenme anlayışı esasına göre üniversiteye giremeyen gençlere kısa yoldan beceri kazandırarak meslek edindirme faaliyetleri artırılarak bu konuda devletin yanı sıra mahalli idarelerin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün faaliyetleri özendirilecektir. Ortaöğretimde mesleki teknik eğitimin payı artırılabacak, üniversitelere giriş sınavlarında mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaşmasını teşvik etmek amacıyla normal liseler ile meslek ve teknik lise mezunları arasındaki farklı değerlendirmeler kaldırılacaktır.

Yükseköğretime giriş sistemi, fırsat eşitliğini bozmayacak şekilde yeniden düzenlenecektir. Yükseköğretim kurumlarında etkin bir harç-burs-kredi sistemi kurularak öğrencilerden ödeme gücüne bağlı olarak alınan katkı payları ile yükseköğretimin finansman kaynakları, geliştirilecek ve çeşitlendirilecektir. Özel öğretim kurumlarının teşvik edilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.⁶²

⁶¹ DPT, **7. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1996- 2000** , T.C.Başbakanlık DPT Yayınları , s.26-30, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>, (17.11.2007)

⁶² DPT, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 2001-2005**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Karar No: 697, Ankara, 2000, s.83-84, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, (17.11.2007)

1.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2007-2013

Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır ve nedenle AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir.

Eğitimde kalitenin artırılması amacıyla, yenilikçiliği ve araştırmacılığı esas alan müfredat programları ülke geneline yaygınlaştırılacak, öğrenciler bilimsel araştırmaya ve girişimciliğe teşvik edilecektir. Okullarda yabancı dil öğretimi etkinleştirilecektir. Okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve özel eğitim gerektiren öğrenciler için mevcut okulların fiziki koşullarının uygun hale getirilmesi sağlanacaktır. İlköğretimde okul terklerinin azaltılarak ortaöğretime geçiş oranları yükseltilecektir. İnsan gücünün geliştirilmesini desteklemek üzere, eğitim sistemi “yaşam boyu eğitim” anlayışıyla ve sistem bütünlüğü içinde ele alınarak, teşvik edici, etkili, erişilebilir ve fırsat eşitliğine dayalı bir yapıya kavuşturulacaktır.

Eğitime ayrılan özel kaynaklar eğitimde fırsat eşitliğine imkan sağlayacak şekilde dağıtılacaktır. Eğitime ayrılan kaynakların daha verimli kullanılması, öğrenciler ve aileleri üzerindeki yüklerin hafifletilmesi amacıyla eğitim sistemi, sınav odaklı yapıdan kurtarılacaktır. Ortaöğretim ve yükseköğretimde hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik teşvikler sağlanacaktır. Yükseköğretime giriş sistemi, öğrencileri programlar hakkında yeterli düzeyde bilgilendiren, ilgi ve yeteneklerini ortaöğretim boyunca çok yönlü bir süreçle değerlendiren, okul başarısına dayalı ve müfredat programlarıyla daha uyumlu bir yapıya kavuşturulacaktır. Eğitim kurumlarına kalite güvence sistemi getirilerek kaliteli eğitimin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

İkili eğitim uygulaması azaltılarak, kalabalık sınıflardaki öğrenci sayısı düşürülecektir. Okulların bilgi ve iletişim teknoloji altyapısı güçlendirilerek bilgi ve iletişim teknolojilerinin derslerde kullanılmasını sağlayacak yöntemler geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır. Öğretmen açığı bulunan alanlarda üniversite kontenjanları artırılabilecek, öğretmenlerin bölgelere ve yerleşim yerlerine göre dengeli dağılımı sağlanacaktır. Ayrıca eğitim yöntemlerindeki değişiklikler dikkate alınarak öğretmen

yeterlilikleri geliştirilecektir. Yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyesi ihtiyacının karşılamak için yurtiçi ve yurtdışında öğretim üyesi yetiştirme programlarına devam edilecektir. Eğitimin bütün kademelerinde özel sektörün payı artırılacak, özel yükseköğretim kurumlarının açılabilmesine imkan sağlanacaktır. Yükseköğretim Kurulu, yeniden yapılandırılarak şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun bir şekilde uzmanlaşmaları sağlanarak, rekabetçi bir yapıya kavuşması desteklenecektir.⁶³

2. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE AYRILAN KAYNAKLAR

Kalkınmanın sağlanmasında ülkeler için en önemli faktör iyi eğitilmiş, kalifiye insan gücü kaynağıdır. İyi yetişmiş, donanımlı insan gücü 21. yüzyılda ülkelerin en stratejik varlığı haline gelmiştir. İnsan kaynaklarının, bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve becerileriyle donatılmış olarak yetiştirilmesi, verimli bir şekilde değerlendirilmesi ve hayatın kalitesinin iyileştirilmesi açısından yetişmiş insan gücü önemli olmaktadır.⁶⁴ Eğitime yapılan yatırımların, eğitim harcamalarının en önemli amaçlarından birisi uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek niteliklere sahip bir insan gücünün yetiştirilmesidir.⁶⁵ Burada en önemli görev eğitime düşmekte ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak eğitim sisteminden beklentiler de artarak devam etmektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de , eğitim hizmeti gibi ekonomik ve toplumsal kalkınmanın anahtarı olan bir alanda, yeni kaynakların yaratılması ve mevcut kaynakların da etkin kullanılması gerekmektedir. Bunun için eğitimin finansmanına, planlanmasına, kaynakların dağıtımına, eğitime yapılan harcamalara gerekli önem gösterilmelidir.

2.1. Eğitimin Finansmanı

Eğitimin finansmanı, eğitimsel amaç ve hedeflere ulaşmak için gerekli parasal kaynakları sağlama ve bunları eğitim eşitliği ve etkinlik ölçütleri doğrultusunda dağıtma sürecini oluşturmaktadır. Eğitim finansmanı bu bakımdan tek başına bir amaç

⁶³ DPT, **9. Kalkınma Planı 2007-2013**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Sayı No: 26215, s.85-87, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (17.11.2007)

⁶⁴ İsmail Hakkı Yücel, **Türkiye’de Bilim Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişmenin Yönü**, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT, Karar No: 2690, Haziran 2006, s. 48, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim>, (10.02.2008)

⁶⁵ Türkmen, a.g.e., s.23.

değil, çeşitli eğitimsel amaçlara ulaşmanın bir aracıdır. Bir ülkede oluşturulmuş iyi bir eğitim finansmanı sistemi, bir yandan yeterli bir parasal kaynak birikimi sağlarken bir yandan da eğitimin niteliğinin ve yararlarının toplumun bireyleri arasında dağıtımını en uygun şekilde getirerek verimliliği ve adaleti geliştirir.⁶⁶

Eğitime kaynak sağlamada genel olarak üç yaklaşım gözlenmektedir. Bunlar;⁶⁷

(1) Doğrudan Finansman (kamu finansmanı ya da vergilerle finansman): Eğitimin örgütlenmesini devlet üstlendiği için eğitim harcamalarının tümü toplumdan sağlanan vergilerden oluşan devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Bu nedenle eğitim, bir kamusal (toplumsal) mal sayılabilmektedir.

(2) Kısmi ya da Karma Finansman (Eğitimden doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanan her kesimin kaynak sağlayıcısı olması) : Eğitim, karma mal olarak görülmekte ve eğitim için gerekli parasal kaynakların bir kısmı alınan vergilerden devletçe karşılanmakta, bir kısmı da eğitim hizmetini alan öğrencilerden alınmaktadır.

(3) Dolaylı Finansman (Eğitimde parasal kaynakların yararlanan öğrenci ve ailelerden sağlanması) : Eğitim hizmetini gerçekleştirmeyi devlet ya da özel kesim üstlenebilir. Eğitim hizmetinden yararlanan birey ve ailelerin ya da bireyin öğrenimini destekleyen kuruluşların (merkezi-yerel yönetim, işverenler ya da gönüllü örgütlerin) bu hizmetin bedelini ödemeleri beklenmektedir. Bu durumda devlet, öğrencilere kredi ya da hibe yoluyla satın alma gücü transfer etmektedir.

Özel okullarda öğrenim ücreti, tek gelir kaynağı sayılabilmektedir. Özel okulların finansmanının çok büyük bir bölümü harçlarla karşılanmaktadır. Özel finansman kapsamında belirtilebilecek araçlardan bazıları, eğitime tahsis edilmiş vergi uygulaması, toplum finansmanı ve uluslararası finansmandır. Eğitimin finansmanında, kamu fonları yanında öğrencilerden alınan öğrenim harçları, sınav ve kayıt harçları, kitap ve diğer malzemeler için yapılan özel harcamalar gibi pek çok özel fon kullanımı söz konusu olabilmektedir. Bunların dışında, kişilerin veya özel kuruluşların okul

---

⁶⁶ Tural, a.g.e., s.27.

⁶⁷ Hesapçıoğlu, a.g.e., s.222.

binası yaptırması, araç gereç alması ve eğitim kurumlarına yapılan bağışlar da eğitime sağlanan özel desteklerdir. Devletin öğrencilere ve ailelerine dönük kredi, vergi indirimi, yardım gibi yapmış olduğu katkılar, öğrenciler için barınma ve benzeri gereksinimleri karşılamak üzere yapılan harcamalar da eğitim finansmanı içinde yer almaktadır. Eğitim kurumlarının işletme giderlerinin özel fonlarla, örneğin öğrenim ve kayıt harçları ile karşılanması durumunda da, devletin öğrencilere kredi, burs gibi olanakları sağlamak üzere yapması gereken harcamalar sürmektedir. Bu nedenle, kamu fonları dışında çeşitli mekanizmaların eğitimin finansmanında kullanılması devletin eğitim finansmanı içindeki ağırlığını çok fazla artırmaktadır.⁶⁸

2.2. Türkiye’de Kamu Eğitime Ayrılan Kaynaklar

Türkiye’de eğitimin finansmanı, büyük ölçüde kamu finansmanına diğer bir deyişle vergilerle finansmana dayanmaktadır. Ülkede her düzey eğitimde, özel öğretim kurumları bulunmasına rağmen, bunların oranı düşüktür.⁶⁹ Aşağıda Tablo 10’da belirtildiği gibi, Türkiye’de 2007-2008 öğretim yılında ilköğretimin % 97,5’i, ortaöğretimin % 91,2’si yükseköğretimin ise %74’ü devlet okullarıdır. Yine devletteki öğrenci sayısının % 98’i ilköğretimde, % 97,1’i ortaöğretimde ve % 94,9’u yükseköğretimdedir. Bu durumda, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin giderlerinin büyük bir kısmı devlet tarafından karşılanmaktadır. MEB istatistiklerine göre okul öncesinde, özel öğretim kurumlarına Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumundaki (SHÇEK) çocuklar da dahil edildiğinden bunların % 61’i özel eğitimi, % 39’u devlet okullarını göstermektedir.

Ülkemizde, devlet kaynakları eğitimi finanse etmeye yetmemektedir. Nüfus artışları sonucu ülkenin genç bir nüfusa sahip olması ve eğitime olan talepteki büyük artışlara karşılık olarak sabit sermaye yatırımlarının sınırlılığı ve öğretmen yetiştirme alt sistemindeki tıkanıklıklar eğitim sisteminde önemli darboğazlar oluşturmuştur. Eğitimin finansmanındaki darboğazları aşmak, sorunlara çözüm bulmak için eğitim finansman politikaları oluşturulmuştur. Türkiye’de eğitim finansman politikasının

---

⁶⁸ Ünal, a.g.e., s.313-323.

⁶⁹ Ünal, a.g.e., s.342.

temel dayanakları başta ilgili kanun ve yönetmelikler, kalkınma planları ile milli eğitim şuralarında bulunmaktadır.⁷⁰

Tablo 10
Türkiye'de Eğitim Kademelerine Göre Resmi-Özel Okul ve Öğrenci Sayıları
(2007-2008 Öğretim Yılı)

KADEME	OKUL SAYISI				ÖĞRENCİ SAYISI			
	DEVLET	%	ÖZEL	%	DEVLET	%	ÖZEL	%
OKUL ÖNCESİ ⁽¹⁾	1.413	39	2.187	61	634.994	90,5	66.768	9,5
İLKÖĞRETİM	33.227	97,5	866	2,5	10.644.383	98	226.187	2
ORTAÖĞRETİM	7.548	91,2	732	8,8	3.151.480	97,1	93.842	2,9
GENEL ORTA ÖĞRETİM	3.119	81,4	711	18,6	1.887.625	95,3	92.827	4,7
MESLEK TEKNİK ÖĞRETİM	4.429	99,5	21	0,5	1.263.855	99,9	1.015	0,1
YÜKSEKÖĞRETİM ⁽²⁾	85	74	30	26	2.294.707	94,9	124.507	5,1

Kaynak: MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2008, s.42 ; Yükseköğretim Genel Müdürlüğü İstatistikleri, <http://yogm.meb.gov.tr/universiteler.htm> , (20.03.2008)'den derlenmiştir.

(1)Okul öncesi eğitimde 18.222 resmi anasınıfı ile 684 özel anasınıfı okul sayısına dahil edilmemiştir.

(2)Yükseköğretim rakamları 2006-2007 eğitim-öğretim yılına aittir. Öğrenci sayısına açıköğretim dahildir.

Eğitim finansmanı ile ilgili olarak 9. kalkınma planında,⁷¹ “Eğitime ayrılan özel kaynaklar eğitimde fırsat eşitliğine imkan sağlayacak şekilde yönlendirilecektir. Bütün eğitim kademelerinde özel sektörün payı artırılacak, kamu kaynaklarının en fazla ihtiyaç duyan kesimlere yönlendirilmesi sağlanacaktır. Ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dersanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik teşvikler sağlanacaktır.

Yükseköğretim kurumlarında finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecek; öğrenci katkı paylarının, mali gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması şartıyla yükseköğretimin finansmanındaki payının artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır. Yükseköğretim kurumlarının hizmet üretmek kaynağı oluşturma faaliyetlerinin desteklenerek iş dünyası ile işbirliği artırılarak, üniversiteler ve öğretim elemanlarının gelir yaratmalarına imkan sağlanacaktır.” denilmektedir.

⁷⁰ Ünal, a.g.e., s.342.

⁷¹ DPT, **9. Kalkınma Planı 2007-2013**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Sayı No: 26215, s.195, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (17.11.2007)

Yine Türkiye’de eğitimin finansmanı konusunda 2006 yılında yapılan 17. Milli Eğitim Şurasında;⁷² “Okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasında özel sektörün teşvik edilmesi, kaynak aktarımı, arsa ve bina temini konusunda yerel yönetimlere yasal sorumluluk verilmesi, belediyeler, il özel idareleri, kamu iktisadi teşekkülleri, vakıflar ve diğer müteşebbislerin okul öncesi eğitim kurumları açmalarının teşvik edilmesi ve bu kurumların desteklenmesi, okul öncesi eğitim hizmeti veren kreş, gündüz bakımevi, çocuk yuvaları, özürllüler için rehabilitasyon merkezleri ve benzeri sosyal tesislerin yapılarının geliştirilmesi amacıyla devlet desteği ve teşviklerinin artırılması ve bu kurumlara vergi muafiyeti getirilmesi, genel bütçeden okul öncesi eğitime ayrılan payın artırılması” kararları çıkmıştır.

Bilimsel ve teknolojik yenilikler toplumların eğitimden beklentilerini de değiştirmekte ve eğitime yeni işlevler yüklemektedir. Eğitimden beklenen toplumsal, siyasal ve ekonomik işlevlerin yerine getirilmesi, eğitime ayrılan kaynakların düzeyine ve bu kaynakların etkili ve verimli kullanımına bağlıdır.⁷³ Genel olarak eğitimin finansman kaynakları şöyle özetlenebilir;⁷⁴

- (1) Merkezi yönetim bütçesinden,
- (2) İl özel idareleri bütçesinden,
- (3) Eğitime katkı payı gelirleri (bütçeleştirilen gelirler),
- (4) Dış ülke ve kuruluşlardan sağlanan dış krediler, burslar ve bağışlar,
- (5) Halkın, kişi ve kuruluşlar olarak eğitime katkıları, bağışları,
- (6) Okul aile birliği gelirleri.

Türkiye’de eğitimin parasal kaynaklarının neler olduğu ve eğitim kademelerine göre dağılımı ilgili kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir.

2.2.1. İlköğretim ve Ortaöğretime Ayrılan Kaynaklar

İlköğretim ve ortaöğretim için yaratılan fonların çok büyük bir bölümü, vakıf ve dernek gelirleri, bağış ve yardımlar, krediler gibi birkaç kaynak hariç, kamu finansmanı kapsamındadır. Bunlar, daha çok devlet okulları için geçerli olan finansman

⁷² MEB, 17. Milli Eğitim Şurası Kararları, s.3-4.

⁷³ Tuzcu, a.g.m., s.65.

⁷⁴ MEB, 2006 Mali Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, a.g.e., s.231.

kaynaklarıdır. Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretimde özel okullar da bulunmaktadır.⁷⁵ Özel ilköğretim ve ortaöğretimdeki finansman kaynaklarının büyük bir kısmı öğrencilerden alınan katkılarla sağlanmaktadır.

Türkiye'de, eğitim sisteminin ve okulların en eski ve önemli finansman kaynağını, 05.01.1961 tarih ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun, öngördüğü hükümler oluşturmaktadır. Bu kanunun 76. maddesinde, ilköğretime ait gelir kaynakları olarak gösterilenlerden başlıcaları şunlardır:

(1) Her yıl Devlet gelirlerinin % 2'sinden az olmamak üzere Devlet bütçesinden yapılacak yardımlar,

(2) Özel idare bütçelerine, bu kanun hükümleri gereğince sağlanacak gelirler hariç ve 1960 mali yılında ilköğretime tahsis edilen miktardan az olmamak üzere, yıllık gelirlerinin en az % 20'si oranında konulacak ödenekler,

(3) Köy okullarına gelir sağlamak üzere, tahsis edilen araziden ve okul uygulama bahçesinden elde edilen gelirler hariç, köy bütçelerine her yıl genel gelirlerinin en az % 10'u oranında konulacak ödenekler,

(4) Mahkemelerce karar verilenler de dahil olmak üzere bu kanuna göre verilecek para cezaları,

(5) Gelirleri sübyan, mahalle tıfıl okullarıyla medreselere ve diğer ilim müesseselerine tahsis edilmiş bulunan mazbut vakıflar hasılatından her yıl Vakıflar Genel Müdürlüğüne bütçe ile tespit edilecek gelirlerle mütevelliler tarafından idare olunacak vakıflardan ayrılacak hisseler,

(6) İktisadi Devlet Teşekkülleri, özel kurumlar, dernekler veya hayırsever kimseler tarafından yapılacak her türlü mal, para bağışları ve vasiyetlerle (İş bu bağış ve vasiyetlerle bununla ilgili işlemlerden resim ve harç alınmaz),

(7) Gelir ve Kurumlar Vergisi yükümlüleri tarafından makbuz mukabilinde yapılacak para bağışları, yıllık bildirim ile bildirilecek gelirlerden ve kurum kazançlarından indirilir.

(8) Faiz gelirleri,

---

⁷⁵ Ünal, a.g.e., s.344

(9) Hurdaya çıkacak okul, eşya ve levazımının, işe yaramayacağı anlaşıldığından veya yenisi yapıldığından satılmasına karar verilen okul binaları enkazının, veya okul yerinin değiştirilmesi dolayısıyla bu kanuna göre istifade edilmeyecek durumda kalan arsa ve tarlaların satışından elde edilecek paralar,

(10) Sözleşmeler gereğince kısmen veya tamamen yerine getirilmeyen okul yapım işleri müteahhitlerinden alınacak gecikme ve benzeri tazminat ve müteahhitlerin irat kaydolunacak teminat akçeleri,

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 76'ncı maddesi ilköğretime ait gelirleri tespit etmiştir. 76'ncı maddenin (a) fıkrası gereğince genel bütçeden ayrılan ödenekler aynı Kanununun 77'nci maddesine göre il özel idare bütçelerine aktarılır. İl özel idaresinde toplanan gelirler ile birlikte ilköğretim bütçesi oluşturulur.

14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu ve tüm öğretim tür ve düzeyleri için fırsat ve imkan eşitliği ilkesi yoluyla, başarılı olan öğrencilere parasız yatılılık, burs, kredi ve benzeri yollarla yardım yapılacağı belirtilmektedir. Ancak ilköğretim okulları düzeyinde yaratılan gelirler, anayasanın ilgili hükmüne karşın kaynak yetersizliği gerekçesiyle öğrenci ve velilerden toplanmaktadır.⁷⁶

Eğitim finansmanı ile ilgili daha yakın zaman diliminde çıkan 16.08.1997 tarih ve 4306 sayılı kanun⁷⁷ ile, ilköğretim okulları sekiz yıllık okullar olarak yapılandırılmış ve bu okullardaki eğitimin kesintisiz olması öngörülmüştür. Bu kanun "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun" adını taşımaktadır Bu kanun ile sağlanan bazı gelir kaynakları şunlardır:

- (1) Vergi beyannameleri, SSK sigorta prim bildirgeleri, gümrük beyannameleri,
- (2) Motorlu taşıtların kayıt tescili ile devirleri

---

⁷⁶ Tural, a.g.e., s.324.

⁷⁷ 4306 Sayılı Zorunlu İlköğretim ve Eğitim Kanunu, (18.08.1997 Tarih, 23084 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

- (3) Şans oyunları
- (4) Silah taşıma ve bulundurma izin belgeleri
- (5) Hava yolları iç hat yolcu taşımacılığı
- (6) İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında yapılan iş ve işlemler
- (7) Cep telefonları
- (8) Reklam gelirleri
- (9) Tapu İşlemleri ve benzeri diğer kalemler.
- (10) Eğitim, gençlik ve spor hizmetleri vergisinden alınan paylardır.

4306 sayılı kanun ile ilköğretime gelir sağlama amaçlanırken, daha sonra bu kanunda değişiklik yapan 29.06.2001 tarih ve 4702 sayılı kanun⁷⁸ ile bu gelir kaynaklarından ilköğretimin yanı sıra ortaöğretimin de pay alması sağlanmıştır. Son düzenleme ile çeşitli kaynaklardan toplanacak olan eğitime katkı payları, 2010 yılına kadar uzatılmıştır. Okul koruma dernekleri tarafından çeşitli isimlerle toplanan paralar, bağışlar ve diğer gelir kaynakları, 22.01.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5072 Sayılı Dernek ve Vakıflar Kanununu⁷⁹ ile ortadan kaldırılmıştır. 31.05.2005 tarihinde düzenlenen okul aile birliği yönetmeliği ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullardan ayni ve nakdi bağışlar, okulların bünyesindeki kantin, açık alan, salon ve benzeri yerlerin işletme gelirleri, sosyal, kültürel, sportif, kurslar, proje, kampanya ve benzeri etkinliklerden sağlanan gelirler ve diğer gelirlerin elde edilmesi okul aile birliklerine bırakılmıştır. Okul aile birliği gelirleri, okulun bütçe disiplini çerçevesinde, eğitim-öğretim giderleri ile maddi imkanlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçları için harcanmak zorundadır.

Uluslararası kuruluşlardan da sağlanan hibe, teknik yardım ve krediler eğitimin finansmanına katkı sağlamaktadır. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu temel eğitimin gerektirdiği harcamalar için üç ayrı uluslararası kuruluşun desteğine başvurulmuştur. Bunlar Dünya Bankasından alınan krediler, Avrupa Yatırım

---

⁷⁸ 4702 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun İle Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât Ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (10.07.2001 Tarih, 24458 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

⁷⁹ 5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları İle İlişkilerine Dair Kanun, (29.01.2004 Tarih, 25361 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

Bankasından alınan krediler ve Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA Fonu) ile elde edilen dış kaynaklardır.⁸⁰

İlköğretimin finansmanı ile ilgili olarak Ankara il merkezindeki ilköğretim okullarının gelir kaynakları konusunda yapılan araştırmada, ilköğretim okullarının genel bütçe ve özel idare bütçelerinden ayrılan kaynakların dışında, 27 çeşit özel gelir kaynağı yarattıkları ortaya konmuştur. Bu gelirlerin arasında dergi, diploma ve karne satışlarından sağlananlar ile kayıt parası, gönüllü nakit bağış ve koruma derneği üye aidatları en yaygın olanlarıdır. Ayrıca Ankara'ya bağlı köylerdeki ilköğretim okullarının 20 çeşit gelir kaynağına sahip olduğu ve en yaygın gelir kaynakları arasında karne parası (% 42,3), diploma parası (% 40,3), zorunlu masraflar için velilerden alınan paralar (% 32,6), gayrimenkul gelirleri (% 28,8) ve takdir-teşekkür belgeleri (% 21,1) olduğu tespit edilmiştir.⁸¹ 2002 yılında yapılan bir başka araştırmada, Ankara'nın merkez ilçelerinde görev yapan 217 ilköğretim okulu yöneticisi ile 382 öğretmenden anket yoluyla elde edilen bulgulara göre; ilköğretim okulu yöneticilerince, (genel bütçe ve il özel idare bütçesi dışında) velilerden 39 tür gelir sağlandığı belirtilmektedir.⁸²

2.2.2. Meslek - Teknik Eğitime ve Yaygın Eğitime Ayrılan Kaynaklar

Mesleki ve teknik ortaöğretim okulları; ülkemiz endüstrisinin gereksinim duyduğu iş alanlarına orta kademe teknik insan gücü yetiştiren ve öğrencileri yükseköğretime hazırlayan öğretim kurumlarıdır. Mesleki eğitim ve yetiştirme ise hem devlet hem de işverenlerce finanse edilmektedir. Okulda sürdürülen bölümü büyük ölçüde devletçe finanse edilse bile, mesleki yetiştirme istihdam sırasında sağlanan kısmı işgören ve işverenlerce finanse edilmektedir.⁸³

⁸⁰ Devlet Denetleme Kurulu, **Temel Eğitim Programı ve Bu Programın Gerçekleştirilmesinde 16.08.1997 Günlü 4306 Sayılı Yasanın Katkılarının Araştırılıp Denetlenmesine İlişkin Rapor Özeti**, sayı:2004/2, http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/DDK/teb.htm#II_A, (19.10.2007)

⁸¹ Yüksel Kavak, Ergin Ekinci ve Feyyat Gökçe, **İlköğretimde Kaynak Arayışları, Bir Araştırma**, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1997, s.97-98.

⁸² Kasım Karakütük, "Yükseköğretimin Finansmanı", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı 171, Yaz, 2006, s.227.

⁸³ Ünal, a.g.e., s.329.

Devlet, genel ve katma bütçe dışında Mesleki Teknik Eğitime finansman yaratabilmek için bazı düzenlemeler yapmıştır.⁸⁴

- (1) Devlet bütçesinden sağlanan kaynaklar.
- (2) 3308 sayılı kanun ile sağlanan gelirler.
- (3) 3418 sayılı eğitim sağlık ve spor hizmetlerinde kullanılmak üzere bazı vergi kanunlarında değişiklik yapılmasına ilişkin kanun ile elde edilen gelirler.
- (4) Diğer fonlardan eğitime aktarılan gelirler.
- (5) Dış proje kredilerinden yararlanılarak eğitime aktarılan paylar.
- (6) Halk katkılarını organize ederek elde edilen gelirler.
- (7) MEB ile bakanlıklara bağlı okullardaki döner sermaye işletmelerinden elde edilen gelirler.
- (8) TOOB'ca tahsis edilmiş eğitim fonlardan elde edilen gelirler.
- (9) Sendika ve konfederasyonlardan eğitim için ayrılmış fonlar.
- (10) Diploma harçları.
- (11) Çıraklık ve Yaygın Eğitim Fonuna ait mallardan elde edilen gelirler.
- (12) Bağışlar ve diğer gelirler.

Mesleki ve teknik eğitim pahalı olmasına rağmen, MEB bütçesi içinden mesleki ve teknik eğitime ayrılan payın yetersizliği, hem mesleki-teknik öğretim kurumlarının günün teknolojisine göre kendilerini yenileyememeleri hem de öğrencilerin beceri eksikliği ve eski teknolojiyi izlemeleri sorununu beraberinde getirmektedir. Meslek teknik eğitim okul ve kurumlarının devlet bütçesinden sağlanmasında yaşanan güçlükleri azaltmak ve okulların hiçbir zaman sahip olamayacakları makine, teçhizat ile hizmet ve üretim ortamlarını öğrencileri sağlamak amaçlarını da içeren ve eğitimde bir reform niteliği taşıyan 3308 Sayılı Meslek Eğitimi

---

⁸⁴ Şaban Çetin, "Mesleki ve Teknik Eğitimin Finansmanı (Fransa, Finlandiya, Danimarka ve Türkiye Örneği)", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı 155-156, Yaz-Güz 2002, s.131.

Kanunu⁸⁵ çerçevesinde öğrenciler okul-işyeri iş birliği içerisinde pratik eğitimlerini işyerlerinde yapmaktadırlar.

3308 sayılı kanunla sağlanan gelirlerin MEB'e yönlendirilmesinde zamanla sorunlar olmuş ve fon kaynakları genel bütçeye aktarılmıştır. Fon gelirlerinin % 80'ninden fazlasının genel ve katma bütçeye aktarılması meslek ve teknik eğitimin geliştirilmesinde önemli bir sorun olmuştur.⁸⁶ Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, herhangi bir eğitim kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan bireylere ilgi ve ihtiyaç duydukları alanda örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsayan yaygın eğitimin finansmanında da; MEB ödenekleri, yerel katkılar, 3308'e göre oluşturulmuş Fon, 3418 sayılı kanun, döner sermaye, dernek, vakıf ile bağış ve yardım gelirleri kullanılmaktadır.⁸⁷

2.2.3. Yükseköğretime Ayrılan Kaynaklar

Kamu hizmeti niteliği taşıdığı konusunda görüş birliği olan yükseköğretimin finansmanı, devlet ve vakıf üniversiteleri itibariyle iki temel yöntemle yapılmaktadır. Anayasal olarak devlet üniversitelerinde kamusal finansman, vakıf üniversitelerinde ise özel finansman sistemi benimsenmiş bulunmaktadır. Devlet üniversiteleri de, vakıf üniversiteleri de kanunla kurulmakta, kamu tüzel kişiliği özelliğini taşımakta ve kamu yönetim ve denetim organlarının akademik, idari ve mali gözetim ve denetimi altında kamu hizmeti sunmaktadırlar.⁸⁸

Türkiye'de, devlet üniversitelerinin finansman ihtiyacının büyük bir bölümü devletçe karşılanmaktadır. Üniversitelerin toplam gelirleri, hazine yardımı ile üniversitelerin kendi yarattıkları gelirlerden oluşmaktadır. Üniversitelerin kendi yarattıkları gelir kalemleri çeşitlilik göstermesine rağmen yeterli kaynak yaratılamamıştır.⁸⁹ Üniversitelere ayrılan bütçe payının yüksek olması üniversitelerin gelir yaratma kapasitelerinin az olduğunu göstermektedir. Gelir yaratılamamasının en

⁸⁵ 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, (19.06.1986 Tarih, 19139 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

⁸⁶ DPT, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ortaöğretim: Genel Eğitim, Meslek Eğitimi, Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2576-ÖİK., Ankara, 2001, s.78.

⁸⁷ Hakan Koç, "Eğitim Siteminin Finansmanı", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı:20, s.47.

⁸⁸ YÖK, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Yayın No:2007-1, Ankara, Şubat 2007, s.57.

http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf, (18.11.2007)

⁸⁹ Hesapçıoğlu, a.g.e., s.258.

önemli nedeni ise üniversite sanayi işbirliğinin kurulamaması ve yerel kalkınmada etkin bir rol oynayamamalarıdır.⁹⁰

14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 38. maddesinde yükseköğretimin paralı olduğu ancak maddi imkanları elverişli olmayan başarılı öğrencilerin kayıt ücreti, imtihan harcı gibi her türlü öğretim giderlerinin burs, kredi, yatılılık ve benzeri yollarla sağlanabileceği ifade edilmektedir. 6.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu⁹¹ ile öğrencilerden yükseköğretim hizmetinin maliyetinin bir bölümü "harç" olarak alınmaktadır. Türkiye'de, öğrenci harç uygulaması 1984-85 öğretim yılından itibaren başlamıştır. Öğrenciden alınan harçlar "Öğrenci Harçlar Fonu'nda" toplanmakta ve öğrencilerin beslenme, kültür ve spor gibi faaliyetleri için kullanılmaktadır. Harç miktarları ise her yıl, Bakanlar Kurulunca, belirlenmektedir. Harç tutarı, isteyen öğrenciye Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumunca, harç kredisi olarak ödenmektedir.⁹²

2547 sayılı kanunun 55. Maddesinde yükseköğretim finansman kaynakları özetlenmiştir. Buna göre yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı birimlerin gelir kaynakları;⁹³

- (1) Her yıl bütçeye konulacak kaynaklar,
- (2) Kurumlarca yapılacak yardımlar,
- (3) Alınacak harç ve ücretler,
- (4) Yayın ve satış gelirleri,
- (5) Taşınır ve taşınmaz malların gelirleri,
- (6) Döner sermaye işletmelerinden elde edilen karlar,
- (7) Bağış, vasiyetler ve diğer gelirler, olarak belirlenmiştir.

2005 yılı itibarıyla üniversite gelirlerinin yaklaşık % 57'sini bütçe, % 38'ini döner sermaye, % 4'ünü ise öğrenci katkı payları ve % 2'ini diğer özel gelirlerin payı oluşturmaktadır. Aşağıda Tablo 11'de görüldüğü gibi üniversitelerin katma bütçeden

⁹⁰ DPT, 9. Kalkınma Planı 2007-2013, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Sayı No: 26215, s.194, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (17.11.2007)

⁹¹ 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, (06.11.1998 Tarih, 17506 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

⁹² Ünal, a.g.e., s.348.

⁹³ Karakütük, a.g.m., s.225.

aldıkları ödeneklerin 1988 yılında üniversite gelirleri içindeki oranı % 75 iken, bu oran 2005 yılında % 57'ye düşmüştür. Üniversitenin kendi üretimleri ve hizmetleri yoluyla sağladıkları döner sermaye ve diğer gelirlerinin oranı ise % 22'den % 38'e yükselmiştir. Özellikle bu oran 2001-2002 yıllarında % 44 artışla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca, öğrenci katkı paylarının, üniversite gelirleri içindeki oranı da en yüksek değere 1996 yılında % 7 olarak ulaşmış ve bu oran 2005 yılında % 4'e düşmüştür.

Tablo 11
Devlet Üniversitelerinin Gelir Kaynaklarının Yıllara Göre Değişimi
(YTL)

Yıllar	Üniversite Gelirleri ⁽¹⁾				Öğrenci Katkı Payı	Gelirler Genel Toplamı	Gelir		
	1 Bütçe	2 Döner	3 Diğer(2)	(2+3) TOPLAM			Bütçe	Üniv.	Öğrenci
1983	77.650	vy	2.079	vy	-	vy	vy	vy	vy
1984	112.305	vy	1.093	vy	978	vy	vy	vy	vy
1985	148.711	vy	3.461	vy	9.432	vy	vy	vy	vy
1986	225.268	vy	7.850	vy	13.190	vy	vy	vy	vy
1987	357.171	vy	16.040	vy	15.051	vy	vy	vy	vy
1988	599.893	159.992	20.521	180.513	22.321	802.727	75	22	3
1989	1.349.902	351.186	46.850	398.036	24.349	1.772.287	76	22	2
1990	2.780.753	618.036	69.862	687.898	60.412	3.529.063	79	19	2
1991	5.149.624	1.077.563	182.203	1.259.766	65.718	6.475.108	80	19	1
1992	8.617.127	1.786.108	182.879	1.968.987	137.655	10.723.769	80	18	2
1993	14.725.568	3.213.737	381.079	3.594.816	425.157	18.745.541	79	19	2
1994	28.834.345	7.189.873	493.778	7.683.651	1.108.889	37.626.885	77	20	3
1995	43.268.165	15.926.889	1.310.330	17.237.219	2.214.730	62.720.114	69	27	4
1996	87.564.113	35.486.478	3.014.829	38.501.307	9.419.610	135.485.030	65	28	7
1997	192.234.761	119.196.099	7.792.874	126.988.973	17.019.333	336.243.067	57	38	5
1998	422.656.899	216.364.661	15.123.476	231.488.137	33.338.073	687.483.109	61	34	5
1999	676.899.815	370.935.014	25.342.819	396.277.833	51.198.604	1.124.376.252	60	35	5
2000	1.054.610.700	646.272.899	52.933.104	699.206.003	91.017.072	1.836.833.775	57	38	5
2001	1.372.910.550	1.104.871.188	65.256.011	1.170.127.199	113.783.097	2.648.851.046	52	44	4
2002	2.495.967.700	2.041.637.912	74.047.567	2.115.685.479	173.654.572	4.785.307.751	52	44	4
2003	3.346.669.000	2.207.961.536	97.262.919	2.305.224.455	245.729.959	5.897.623.414	57	39	4
2004	3.894.070.670	2.642.872.594	126.063.469	2.768.936.063	319.619.563	6.982.626.296	56	40	5
2005	5.218.467.000	3.298.503.832	193.290.538	3.491.794.370	391.134.188	9.101.395.558	57	38	4

Kaynak: YÖK, **Yükseköğretimün Bugünkü Durumu**, s.130,
http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/kasim_2005.doc, (18.11.2007)

(1) 2005 yılı döner sermaye rakamları tekliftir

(2) Kantin, kafeterya, yurt, kira vb. gelirler (2005 yılı gelirleri tekliftir.

VY = Veri Yok

Devlet üniversitelerin, katma bütçeden aldıkları parasal kaynakların üniversite gelirleri içindeki oranları düşmekte kendi bünyelerinden elde edilen döner sermaye gelirleri ise artış göstermektedir. Devlet üniversiteleri özellikle döner sermaye ve diğer işletme gelirlerini artırarak, bütçe ödeneklerine yakın özkaynak yaratmaya başlamışlardır. Ancak, yaratılan bu kaynaklar büyük oranda tıp fakülteleri olan üniversitelerimizin hastane gelirlerinden oluşmakta, diğer işletme gelirleri ve öğrenci katkı paylarında önemli bir artış gözlenmemektedir. 2003 yılından itibaren üniversitelerin döner sermaye gelirleri önemli ölçüde kayıplara uğramıştır.⁹⁴

2.3. Türkiye’de Özel Öğretime Ayrılan Kaynaklar

Özel okulların finansmanı konusu, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’nun 12. ve 13. maddeleriyle düzenlenmiştir. Buna göre Özel öğretim kurumları ücretlidir. Türkiye’de özel okullar, eğitim kademelerine göre farklı olmasına ve devletten birtakım yardım ve teşvikler almalarına rağmen gelirlerinin çok önemli bir kısmını, öğrencilerden toplanan öğrenim ücretleri oluşturmaktadır.

TUİK tarafından yapılan 2002 Yılı “Türkiye Eğitim Harcamaları Araştırması” sonuçlarına göre, Türkiye’de özel okullarında dahil olduğu eğitime yapılan özel harcamaların GSYİH içindeki payı % 2,63’dür. Toplam eğitim harcamalarının (kamu + özel) GSYİH içindeki payı 2002 yılında % 6,97 düzeyindedir. Kamu eğitim harcamalarının oranı ise % 4,34’dür. Eğitim için yapılan harcamaların GSYİH içindeki ortalama oranı, OECD ülkeleri arasında % 6,2’dir. Türkiye, toplam eğitim harcamaları açısından bir çok gelişmiş ülkeden daha yüksek oranda bir kaynağı eğitime ayırmıştır. Türkiye’nin eğitime harcadığı toplam kaynağın oranının yüksek olmasının nedeni, özel harcamaların yüksek olmasıdır. Eğitime özel harcama yapanlar ise aileler (hane halkı), özel sektör ile vakıf ve dernekler gibi kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. 2002 yılı TUİK tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre özel sektör eğitim kurumları, öğrenci başına yapılan eğitim harcamaları açısından kamu eğitim kurumları ile karşılaştırıldığında aralarında farkın çok fazla olduğu görülmektedir. Buna göre ilk ve orta öğretimde özel eğitim kurumları tarafından yapılan harcamalar ortalama olarak

⁹⁴ YÖK, **Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi**, Yayın No:2007-1, Ankara, Şubat 2007, s.65.
http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf, (18.11.2007)

kamu eğitim kurumlarının üç katı düzeyindedir. Özel kesim tarafından yapılan harcamaların % 32,5'i İlköğretim okullarına, % 15,2'si genel liselere, % 35,3'ü üniversitelere gitmektedir.⁹⁵

Özel okulların yaygınlaşması ve bu okullarda okuyan öğrenci sayısının artmasının kamu eğitim kurumlarının yükünün hafifletileceği ve dolayısıyla kamu eğitim bütçesinde de bir rahatlama olacağı öngörülmektedir. Özel sektörün eğitim alanına yatırım yapmasının teşvik edilmesini sağlamak üzere, Maliye Bakanlığı tarafından bazı mali kolaylıklar uygulamaya konulmuştur.

5228 sayılı kanunun⁹⁶ 27 ve 30'uncu maddeleri ile yapılan düzenlemeyle 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, 01.01.2004 tarihinden itibaren faaliyete başlayan özel okulların işletilmesinden elde edilen kazançlar için geniş kapsamlı bir istisna yürürlüğe konulmuştur. Buna göre eğitim ve öğretim işletmelerinde kazanç istisnası Gelir Vergisi Kanunu'nun 20'nci maddesi ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (8) numaralı bendindeki "Okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve ortaöğretim özel okullarının işletilmesinden elde edilen kazançlar, ilgili Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığının belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde 5(beş) vergilendirme dönemi gelir vergisinden müstesnadır. İstisna, okulların faaliyete geçtiği vergilendirme döneminden itibaren başlar." hükmü ile düzenlenmektedir.⁹⁷

4842 sayılı kanunla⁹⁸ değiştirilmiş ve 24.04.2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere mükelleflerin kendilerine, eş ve çocuklarına ilişkin eğitim harcamalarının beyan edilen gelirin % 5'ini aşmamak şartıyla gelirden indirilebilmesi imkanı

⁹⁵ World Bank, "How Much Does Turkey Spend On Education", 2005, S.23-29

http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources/361616-1142415001082/Education_Financing_in_Turkey.pdf (14.02.2008)

⁹⁶ 5228 Sayılı Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun , (Kabul Tarihi:16.07.2004, Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı:31.07.2004/255395580 Sayılı "Özel Öğretim Kurumları Kanunu", (14.02.2007 Tarih, 26434 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

⁹⁷ 1/1/2004 tarihinden önce faaliyete geçmiş bulunan okulların işletilmesinden elde edilen kazançlar ile bu okulları 1/1/2004 tarihinden sonra devralanlar tarafından işletilmesinden elde edilen kazançlar istisna uygulaması dışında bulunmaktadır

⁹⁸ 4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, (24.04.2003 Tarih, 25088 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

getirilmiştir. Yine bu kanunla kamu idare ve müesseselerine bağışlanan okul, sağlık tesisi ve yüz yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde elli yatak) kapasitesinden az olmamak üzere öğrenci yurdu inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdi ve ayni bağış ve yardımların tamamı kurum kazancının tespitinde hasılatın gider olarak indirilebilmektedir.

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile Kamu idare ve kuruluşları tarafından tarım ve hayvancılığı, bilimi, fenni ve güzel sanatları öğretmek, yaymak, geliştirmek ve teşvik etmek amacıyla işletilen okullar, okul atölyeleri, konservatuvarlar, kütüphaneler ile idare ve kuruluşları tarafından sosyal amaçlarla işletilen öğrenci yurtları, pansiyonları kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır.

06.10.2006 tarih ve 26311 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ve 08.12.2006 tarih ve 26370 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ” hükümlerine göre özel okul yatırımı yapmak isteyenlere Hazine Müsteşarlığı’nca, Teşvik Belgesi verilmektedir. Türk Milli Eğitiminin ve Kalkınma Planlarının hedef ve ilkelerine uygun olarak Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri ve özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişilerden özel okul yapmak isteyenlere gümrük vergisi muafiyeti, katma değer vergisi istisnası ve faiz desteği sağlanmaktadır.

31.12.2005 gün ve 26040 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği’ne⁹⁹ göre, vakıf üniversitesi; “Gelirlerini, sadece kendi üniversitelerini ve mülkiyeti üniversitelere ait kurum ve kuruluşları geliştirmek amacıyla harcamak kaydıyla, vakıflar tarafından kanunla kurulmuş bulunan kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde araştırma, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan, fakülte, enstitü, yüksekokul, meslek yüksekokul, destek, hazırlık okulu veya birimleri, benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.”

⁹⁹ “Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği”, (31.12.2005 Tarih, 26040 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

Vakıflar, kendilerine kazanç sağlamak amacı ile yükseköğretim kurumu kuramazlar. Kurulmuş yükseköğretim kurumlarından herhangi bir suretle gelir, kazanç ve hak elde edemezler. Buna göre Anayasa'da yer alan hükümlere uygun olarak vakıfların kar amacı gütmeyen üniversite açabilmesine imkan sağlanmıştır. 1984 yılında Ankara'da Bilkent Üniversitesi adıyla ilk özel vakıf üniversitesi faaliyete geçmiştir. 8 yıllık aradan sonra 1992 yılında İstanbul'da Koç Üniversitesi kurulmuş ve izleyen yıllarda açılan vakıf üniversiteleri ile bu sayı 30'a ulaşmıştır.

Vakıf üniversiteleri, kurucu vakfın katkısı, öğrenci harçları, devlet yardımı olmak üzere üç ayrı finansman kaynağına sahiptirler. Bu gelirlerin oransal değişimleri, vakıf üniversitelere göre değişmektedir. Gelirlerin dağılımları bakımından vakıf üniversitelerini iki gruba ayırmak mümkündür. İlk gruptaki vakıf üniversitelerinde güçlü bir vakıf bulunup gelirlerin büyük oranı, kurucu vakıf tarafından karşılanmaktadır. İkinci gruptakilerde ise, üniversite gelirlerinin büyük oranı öğrenci harçlarından sağlanmaktadır. Vakıf üniversitelerinin sayıca büyük bölümü ikinci gruba girmektedir. Üniversite gelirlerinin büyük oranı öğrenci harçlarından oluşmaktadır. Vakıf üniversitelerinin öğrenciden aldıkları öğrenim ücretleri, üniversitelere ve bir üniversite içinde programlara göre farklılık göstermektedir.¹⁰⁰

2005-2006 eğitim yılında vakıf üniversitelerinin gelirleri ile lisans ve önlisans öğrencilerinin üniversitelere göre dağılımı aşağıda Tablo 12'de verilmiştir. Bu tabloda öğrenci sayısı ve öğrencilerden sağlanan gelir açısından en yüksek orana sahip olan Yeditepe Üniversitesi'dir. Öğrencilerden sağlanan gelirlerin toplam gelire oranının % 90'nın üzerinde olduğu üniversiteler, % 91,82 oranı ile İstanbul Bilgi Üniversitesi, % 91,21 oranı ile İzmir Ekonomi Üniversitesi, % 92,70 oranı ile Bahçeşehir Üniversitesi, % 95,51 oranı ile Atılım Üniversitesi, % 92,66 oranı ile Çankaya Üniversitesi, % 90,55 oranı ile Haliç Üniversitesi, % 92,17 oranı ile Doğu Üniversitesi ve % 91,72 oranı ile Okan Üniversitesi'dir. Vakıf üniversitelerinin toplam gelirleri içinde öğrencilerden elde edilen gelirin en düşük olduğu üniversiteler % 21,03 oranı ile TOBB Ekon. ve Tek. Üniversitesi ve %26,85 oranı ile Sabancı Üniversitesi'dir.

¹⁰⁰ YÖK, **Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi**, Yayın No:2007-1, Ankara, Şubat 2007, s.66, http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf, (18.11.2007)

Tablo 12
Vakıf Üniversitelerinin 2005 Yılı Gelirleri

Üniversitenin Adı	Öğrenci Sayısı***	Toplam Gelirler	(YTL)	
			Eğitim Öğretim Hizmet	Öğrenci Gelirlerinin Toplam Gelire Oranı (%)
Bilkent Üniversitesi	10.771	176.368.89	83.107.424	47,12
Yeditepe Üniversitesi**	12.279	166.41.7.9	138.216.94	83,05
Sabancı Üniversitesi**	2.441	85.339.721	22.914.242	26,85
Başkent Üniversitesi	7.464	71.619.904	48.447.349	67,65
Koç Üniversitesi	2.912	61.773.957	33.896.130	54,87
İstanbul Bilgi	7.229	61.179.272	56.177.687	91,82
Fatih Üniversitesi	4.086	54.793.814	24.000.414	43,80
İstanbul Kültür	5.456	37.508.508	31.821.745	84,84
İzmir Ekonomi Üniver.	4.380	29.372.704	26.791.531	91,21
İstanbul Ticaret	3.642	28.439.933	24.038.418	84,52
Kadir Has Üniversitesi	3.292	28.188.117	23.537.825	83,50
Beykent Üniversitesi**	5.846	27.804.076	24.218.903	87,11
Bahçeşehir Üniver.**	4.783	25.097.303	23.264.849	92,70
Maltepe Üniversitesi*	4.346	22.231.383	10.968.309	49,34
Atılım Üniversitesi	2.664	20.299.903	19.388.730	95,51
Çankaya	3.453	19.295.378	17.879.111	92,66
Işık Üniversitesi	1.836	18.019.619	15.801.709	87,69
Haliç Üniversitesi	2.352	14.770.174	13.373.832	90,55
Doğuş Üniversitesi**	1.911	13.932.168	12.840.940	92,17
TOBB Ekon. ve Tek.	732	12.865.522	2.705.092	21,03
Çağ Üniversitesi**	1.239	10.063.079	8.803.868	87,49
Ufuk Üniversitesi	577	7.791.728	3.151.036	40,44
Yaşar Üniversitesi	1194	6.937.660	6.235.129	89,87
Okan Üniversitesi	897	5.759.815	5.282.841	91,72

Kaynak: YÖK, **Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi**, Yayın No:2007-1, Ankara, Şubat 2007, s.66. http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf, (16.11.2007); ÖSYM, **2005-2006 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri Kitabı**, s. 64-93, <http://www.osym.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7A2395174CFB32E174B6113DA2B1A6EC>, (05.02.2008) 'den derlenmiştir.

* Maltepe Üniversitesinin 01.01.2005 – 30.06.2005 tarihleri arasında gerçekleşen ve Yeminli Mali Müşavirce onaylanan toplam gelir ve gideri.

** 2005 yılı toplam gelirlerinden geçmiş yıldan devreden gelirler düşülmüştür.

***2005-2006 öğretim yılı lisans ve önlisans öğrencileri.

Vakıf üniversitelerinin finansmanı, özde özel finansmana dayalı olmakla birlikte, devlet bu kurumlara yardım yapabilmektedir. Daha önce vakıflarca kurulmuş yükseköğretim kurumlarına, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun Ek 18. Maddesine

göre toplam bütçe giderlerinin % 45'ini geçmemek kaydıyla devlet yardımı yapılarak parasal destek sağlanmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği ile bu durum değişmiştir. Yeni yönetmeliğin 30. maddesine göre vakıflar tarafından kurulmuş yükseköğretim kurumlarının giderlerine katkıda bulunmak amacıyla; bütçede yer alan ödenekle sınırlı olmak üzere, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunun müracaatı, Yükseköğretim Kurulunun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine Maliye Bakanlığınca devlet yardımı yapılacaktır. Yapılacak devlet yardımı, devlet yükseköğretim kurumlarına o yıl tahsis edilen toplam bütçe ödeneklerinin örgün öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilen tutarın, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunda okuyan örgün öğrenci sayısı ile çarpılması sonucu bulunulacak miktarın % 30'unu geçemez.

Tablo 13
Vakıf Yükseköğretim Kurumlarına Devlet Tarafından
Yapılan Parasal Yardımlar

Yıllar	Devlet Yardımları (YTL)
1990	13.750
1991	54.000
1992	100.000
1993	126.500
1994	230.000 250*
1995	405.875
1996	600.000 300.000**
1997	1.000.000
1998	1.750.000 200.000
1999	4.000.000 25.000 ***
2000	9.000.000
2001	10.500.000
2002	14.000.000
2003	15.000.000

Kaynak : Karakütük, "Yükseköğretimin Finansmanı", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı 171, Yaz, 2006 **Milli Eğitim Dergisi**, s.234.

*Dernek, Birlik, Kurum, Kuruluşlara Yardım Ödeneği içinde Bilkent Üniversitesi kurucusu Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü Vakfına verilmiştir.

** Bilkent ve Başkent Üniversitelerine yardım.

*** İzzet Baysal Vakfı'na katkı.

Yukarıda Tablo 13’de vakıf yükseköğretim kurumlarına devlet tarafından yapılan parasal yardımlar gösterilmiştir. Devlet tarafından, vakıflarca kurulan yükseköğretim kurumlarına 1990 yılında 13.750 YTL ödenek ayrılmış, 2003 yılında ödenek miktarı toplam 15 Milyon YTL’ye ulaşmıştır. Vakıf üniversitelerine ayrılan bu ödenekler bütçe yasalarında transferler ödemeleri içinde gösterildiğinden ne kadarının, hangi vakıf yükseköğretim kurumuna gittiği konusunda bilgi yer almamaktadır.

Üniversitelere yapılan devlet yardımının, üniversiteler arasında dağıtımı; öğrenci seçme ve yerleştirme sisteminde kullanılan sayısal (% 50), sözel (% 20) ve eşit ağırlıklı (% 30) puan türlerinin parantez içinde gösterilen ağırlıklar uygulanarak, üniversitenin toplam örgün öğrenci sayısına göre yapılır. Yükseköğretim Kurulu bu oranları yarısına kadar yükseltmeye veya eksiltmeye yetkilidir. En az iki yıl eğitim-öğretim yapmış olan vakıf üniversiteleri devlet yardımı almak amacı ile Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’na müracaat ederler.

16 Mayıs 2006’da çıkarılan 26170 sayılı “Vakıf Üniversiteleri Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Projelerini Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde Yer Alan Ödenekten Yapılacak Yardımların Usul Ve Esasları” genelgesi ile ülkemizde teknolojik araştırma kültürünü yaygınlaştırmak, bu alanda rekabeti artırmak ve yüksek maliyeti nedeniyle gerçekleşme imkanı bulamayan bilimsel ve teknolojik araştırma projelerini desteklemek; vakıf üniversitelerindeki bilimsel ve teknolojik birikimin ülkemize ekonomik ve sosyal fayda getirir duruma gelmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Vakıf Üniversitelerine bilimsel ve teknolojik araştırma projelerinin desteklenmesi için yapılacak yardımlar Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinde yer alan ödenekten tahsis edilecektir. Bu ödenekten Makine ve teçhizat, proje için gerekli sarf malzemesi, hizmet alımı, veri toplama, yerinde inceleme gibi seyahat giderleri, projede çalışacak yardımcı personel için yapılacak harcamalar için yardım yapılır. Ayrıca vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumları 2547 sayılı kanununun 56’ncı maddesinde yer alan mali kolaylıklardan, muafiyetlerden ve istisnalardan aynen istifade ederler. Bu kurumlar emlak vergisinden de muafırlar.

Ülkenin genç bir nüfusa sahip olması ve kaynakların sınırlı olması, gibi nedenlerle devlet kaynakları, eğitimi finanse etmekte yetersiz kalmaktadır. Devletin

bütçe imkanlarının sınırlı olması ise dağıtılan kaynakların etkin ve verimli kullanılmasının önemini bir kat daha artırmaktadır.

2.4. Eğitime Ayrılan Kaynakların Dağıtımı

Eğitim alanında gerçekleştirilmek istenen hedef, fertlerin kendilerini geliştirme hususundaki taleplerini karşılamak, iktisadi ve sosyal gelişmenin gerektirdiği miktar ve yetenekte eğitilmiş insangücüne sahip olmak ve toplumun her üyesine belli miktarda asgari eğitim vermektir.¹⁰¹ Eğitimin, bu amacı gerçekleştirebilmesi ise bir takım unsurlara ve gerçekçi ölçülere göre tespit edilmiş, yeterli miktarda kaynak ayrılmasına bağlıdır. Devlet elindeki kaynakları çeşitli ihtiyaçlar veya hizmetler arasında dağıtırken, toplum için en yüksek fayda ve verimi sağlamaya çalışır. Bir hizmetin görülmesi için elde ne kadar fazla kaynak olursa ihtiyaç duyulan hizmetler o kadar iyi görülür. Fakat ihtiyaçlar ve ihtiyaçların artış hızı dikkate alındığında bu hizmetler için ayrılan fonlar yetersiz kalabilmekte ve daha fazla kaynak sağlayabilmek için hizmetler, birbirleriyle rekabet halini alabilmektedir. Devletin yürütülmesini üzerine aldığı eğitim hizmetlerine yeteri kadar veya diğer hizmetlere nazaran oransal olarak daha fazla kaynak ayırabilmesi için, eğitim hizmetlerinin topluma azami faydayı sağlaması, hatta en azından pek çok hizmete göre daha verimli olması gerekir.¹⁰²

Birbiriyle rekabet halinde olan çok çeşitli sektörler arasında kıt kaynakların nasıl dağıtılacağı, dağıtımın hangi ölçütlere göre yapılacağı önemli bir sorundur. Bu sorun, eğitim alanında kendini daha fazla göstermektedir. Çünkü eğitim hizmetinde amacın çok yönlü olması, kıt kaynakların değerlendirilmesinin hangi ölçüte göre ne miktarda yapılacağını zorlaştırmaktadır. Eğitim hizmetlerine mevcut kaynaklardan belli bir pay verilirken verilen kaynağın eğitim faaliyetlerinin kapsamı içindeki çeşitli faaliyetler ve çeşitli eğitim kademeleri arasında dağıtılmadan önce kimin, nasıl eğitileceği ve gerekli kaynakların hangi esaslara göre eğitimin çeşitli kesimleri arasında dağıtılacağı açık bir şekilde belli olmalıdır. Bu hususların bilinmesi en iyi, en rasyonel kararın verilmesi bakımından önemlidir.¹⁰³ Ne kadar kaynağın eğitime ayrılması

---

¹⁰¹ Amiran Kurtkan, *Sosyolojik Açıdan Eğitim Yoluyla Kalkınma Esasları*, İ.Ü.Yayın No:2262, İstanbul, 1977, s.62.

¹⁰² Serin, Necdet. *Eğitim Ekonomisi*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979, s.109.

¹⁰³ Serin, a.g.e., s.125.

gerektiği, bu kaynakların çeşitli tür ve düzey eğitim için nasıl dağıtılması gerektiği konusunda verilen kararlar, kaynakların etkin kullanımını belirleyen kararlardır.¹⁰⁴

Tablo 14'den anlaşılacağı gibi kaynak dağıtımı, iç ve dış kaynak dağıtımı olarak ayrıldığında, dış kaynak dağılımı ile öğrenciler ve aileleri, işverenler, devlet, uluslararası örgütler gibi değişik kesimlerce eğitime ne kadar parasal kaynak ayrıldığı belirlenir. İç kaynak dağılımı ile ayrılan kaynakların hangi amaçlar doğrultusunda kullanılabilceği yani kaynakların eğitimin kendi alt sistemleri arasında nasıl dağılımının yapılacağı saptanır. Hangi toplumsal kesimlere ne düzeyde eğitim verileceği konusu, ülkenin toplumsal ve eğitimsel amaçlarına, ülkenin gelir düzeyine, eğitimin maliyetine büyük ölçüde bağlıdır. Böylece son karar, bir toplumun sınırlı kaynakları karşısında, maliyetleri önceden değerlendirilen eğitimsel önceliklere bağlı olur.¹⁰⁵

Tablo 14
Eğitim Finansmanında Kaynak Dağılımı Kararları

Ülke Kaynaklarının Dağıtımına İlişkin Kararlar (Dış Kaynak Dağıtımı)	Eğitime Ayrılan Kaynakların Dağıtımı Kararları (İç Kaynak Dağıtımı)
Devletin savunma, altyapı ve sağlık gibi rekabet eden alanlarına göre, eğitim kesimine ne kadar kaynak ayrılacağı konusuna ilişkin kararları	Eğitime ayrılan kıt kaynakların farklı bölgeler, iller ve kırsal-kent ayrımında dağılımı
İşletmelerin diğer harcama seçeneklerine göre eğitime kaynak ayırma kararları	Kaynakların farklı öğretim tür ve düzeyleri arasında dağılımı (örgün-yaygın, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim)
Ev halkının diğer harcama seçenekleri karşısında eğitime kaynak ayırma kararları	Kaynakların almasıık girdilerin kullanıldığı öğretim-öğrenme süreçleri arasında dağılımı (yüz yüze eğitim-uzaktan eğitim, elektronik öğretim)
	Kaynakların farklı özelliklere sahip bireyler ve toplumsal kümeler arasında dağılımı

Kaynak: Nejla Kurul Tural, **Eğitimin Finansmanı**, Anı Yayıncılık, Ankara, Kasım, 2002, s.17

¹⁰⁴ Ünal, a.g.e., s.288.

¹⁰⁵ Tural, a.g.e., s.19-20.

Kaynak dağıtımının hangi ölçütlere göre yapılacağı konusunda, sakıncaları olmasına rağmen, Bugünkü değer ve marjinal verim ölçütleri olmak üzere yaygın olarak kabul görmüş iki ölçüt vardır;

Bugünkü değer yöntemi ile “hangi proje”, sorusu cevaplanarak çeşitli proje alternatifleri içinde hangisine yatırım yapılacağı belirlenir. Yani yatırım getirisi en yüksek olan proje kabul edilir. Bir yatırımın değerini bulabilmek için yatırımın ileride sağlayacağı gelirlerin toplamları hesaplanır ve bu değer hangi projede daha yüksekse, eldeki imkanlar o projenin gerçekleştirilmesi için kullanılır.¹⁰⁶

Marjinal verimlilik yöntemi ile de her proje için “ne kadar” sorusu cevaplanarak projeler arasındaki kaynak dağılımını belirlenir. Birden fazla yatırım projesi var ise her projeye ne kadar kaynak ayrılması gerektiği bu yöntemle bulunur. Böyle bir karar vermek durumunda olan girişimci, her yatırım projesi için harcanan sonuncu para birimlerinin sağladığı marjinal verimler birbirine eşit oluncaya kadar elindeki imkanı projeler arasında dağıtır. Bunu sağlamak için, eğer çeşitli projelere harcanan sonuncu para birimlerinin marjinal verimleri arasında farklılık varsa, marjinal verimin düşük olduğu alanlardan yüksek olan alanlara kaynak kaydırması yapılarak, yukarıda belirtilen eşitlik sağlamaya çalışılır.

Bu ölçütlerle eğitim hizmetlerindeki, hasılanın ölçülebilmesi çok zordur. Bu konuda yeni bir yaklaşım ise fayda-maliyet analizidir. Yapılacak yatırımların veya çeşitli alanlar için verilecek ödeneklerin miktarının tespiti, yapılması düşünülen yatırımların değerlendirilmesi ve öncelik sırasının tespit edilebilmesi için bu yöntem kullanılır.¹⁰⁷ En doğru sonuçlar, fayda-maliyet analiziyle elde edilmektedir.

2.5. Eğitimin Maliyeti

Ekonomide maliyet bir birim ürünün üretilmesi için emeğe, ürünün hammaddelerine, araçlara, elektrik yakıt gibi fiziksel güçlere, kullanılan teknolojiye

---

¹⁰⁶ Serin, a.g.e., s.122-123.

¹⁰⁷ Tural, a.g.e., s.127.

harcanan paradır. Bir birim ürünün üretilmesi sırasında kullanılan tüm girdiler ürünün maliyetini oluşturur.¹⁰⁸

Eğitim hizmetlerinin üretiminin gerçekleştirilmesinde diğer mal ve hizmetlerin üretiminde olduğu gibi bir takım girdiler kullanılır. Bu girdiler insan kaynakları ve fiziksel kaynaklar olarak ikiye ayrılabilir. İnsan kaynaklarının başında öğretmen, eğitim yöneticisi, eğitim uzmanı, denetmenler ve eğitimci olmayan personel, fiziksel kaynakların başında ise okul binası, derslikler, deney odaları, çok amaçlı salonlar, eğitsel kol odaları, uygulama bahçesi, oyun bahçesi, eğitim araçları gelmektedir.¹⁰⁹

Eğitim maliyeti, eğitimin hizmetini üreten eğitim kurumları ve yönetimler açısından, ücretler, işletme ve bakım, malzeme ve amortisman gibi giderlerden oluşurken, eğitim hizmetinden yararlanan tüketici birimler (aileler) açısından, okul ücreti (okul harçları ve diğer masraflar) ve ödedikleri vergilerden oluşmaktadır.¹¹⁰ Başka bir ifade ile, kurumlar için eğitim maliyeti, eğitim hizmetini gerçekleştirmek üzere kullanılan girdilerin ekonomik değeridir.¹¹¹ Aileler için eğitim maliyeti ise eğitim hizmeti satın almak üzere yaptıkları doğrudan harcamalar ile eğitim hizmetinden yararlandıkları süre içinde bir işte çalışmamış olma nedeniyle kaybettikleri kazancın, yani vazgeçme maliyetlerinin toplamına eşit olmaktadır.¹¹² Bu eşitlik şu şekilde de ifade edilebilir;¹¹³

Eğitim maliyeti = Kamusal ve özel eğitim harcamaları (çift saymalardan arınmış olarak) + vazgeçme maliyetleri

Eğitime olan talep üzerinde eğitim maliyetleri önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki düşük gelirli bireyler, eğitime olan taleplerinde eğitim maliyetlerini dikkate alırlar. Eğitim maliyetinin bir kısmı parasal olarak ifade edilir ve ölçülür, bir kısmı da gerçek maliyet (reel maliyet) biçimindedir.

---

¹⁰⁸ Başaran, a.g.e., s.147.

¹⁰⁹ Tural, a.g.e., s.16.

¹¹⁰ Jacques Hallak, **Eğitimde Maliyet ve Harcamalar, Kavram ve Yöntemler**, (Çeviren Mahmut Adem), 1. Baskı, Milli Eğitim Basımevi , Ankara, 1974, s.3-4.

¹¹¹ Tural, a.g.e., s.12.

¹¹² Ünal, a.g.e., s.235.

¹¹³ Hallak, a.g.e., s.4.

2.5.1. Parasal Maliyet

Eğitim hizmeti s¼recinde kullanılan girdilerin (insan ve fiziksel kaynaklar) fiyatları toplamı parasal maliyeti verir. İnsan kaynaklarının, parasal görün¼m¼ onların ücretlerine bakılarak hesaplanmaktadır. Okul binası ve eğitim araçları gibi fiziksel kaynakların parasal değerlerine ise bunların piyasa fiyatları temel alınarak ulaşılmaktadır. Okul binasının fiyatı ya da kiralanmışsa yıllık kira bedeli toplam maliyete dahil edilmektedir.¹¹⁴

Parasal maliyete, eğitim hizmetinin gerçekleşmesi için yapılan cari, yatırım ve transfer harcamaların tümünün toplanması ile de ulaşılmaktadır.¹¹⁵Cari harcamalar; maaş ve ücretler, yolluklar, tazminatlar, demirbaş alımı, kırtasiye araç ve gereçleri, yakacak, elektrik, su, telefon giderleridir. Yatırım harcamaları; arsa temini, bina inşaatı, taşıt alımı, mobilya, bilgisayar alımı, eğitim amaçlı kullanılan uzun ömürl¼ makine ve araçlar için yapılan harcamalardır. Transfer harcamaları; devlet bütçesinden okullara hazine yardımı şeklinde yapılan harcamalarla, öğrencilere burs, yemek yardımı gibi yapılan harcamalardır.

Eğitimin bireye parasal maliyeti; Okul ücreti, kitap, defter ile benzeri araç ve gereçlerin alınması, okulda zorunlu tutulan giyim varsa bunun için yapılan harcamalar, okula ulaşım masrafları gibi öğrenci ve ailesi tarafından karşılanan dolaysız parasal maliyetler ile kitap, defter ve diğer eğitim araçlarının bedelsiz dağıtımı ya da sübvansiyon, burs gibi dolaylı parasal maliyetlerdir.¹¹⁶

2.5.2. Reel Maliyet

Eğitim sürecinde kullanılmak için satın alınan kaynaklar, ile temel bir girdi olan öğrenci zamanı gibi alınıp satılmayan kaynaklar reel maliyeti içerirler.¹¹⁷ Yani reel maliyetler; gerçek harcamalara vazgeçme maliyetlerinin eklenmesi ile bulunmaktadır. Gerçek harcamalara sebep olmayan eğitim sistemlerinin işleme sonucu ortaya çıkan giderleri temsil eden vazgeçme maliyeti (fırsat maliyeti) ise

---

¹¹⁴ Tural, a.g.e., s.15-16.

¹¹⁵ Tural, a.g.e., s.115.

¹¹⁶ Pınar Fevzioglu Akkoyunlu, **Eğitim ve Ekonomi**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2005, s.78

¹¹⁷ Tural a.g.e., s.113.

hem toplum hem de birey açısından söz konusu olabilmektedir.¹¹⁸ Kıt kaynakların değişik biçimlerde kullanımı arasında bir seçim yapmak, seçilen seçeneğin dışındaki seçenekleri feda etmek, diğer bir deyişle bazı ihtiyaçlardan vazgeçme anlamına gelmektedir. Tüm girdilerin alternatif kullanımlarından elde edilmesi beklenen kazançlar, onların vazgeçme maliyetini oluşturmaktadır. Öğrencilerin eğitim sürecinde geçen zamanlarının, eğitim hizmetinin üretilmesinde girdi olarak yer alan öğretmenlerin öğretim için harcadıkları zamanın, alternatif kullanımları vardır. Öğrenciler bu zamanı bir ekonomik etkinlikte çalışıp gelir elde edebilecekken bir eğitim kurumuna devam ederek, geçirdiğinde gelir elde etmekten vazgeçebilmektedirler. Bu eğitim kurumuna devam etmenin vazgeçme maliyeti, bir işte çalışarak elde edilebilecek gelirdir. Aynı şekilde öğretmenler, alternatif istihdam olanaklarını kullanabilmekte ve farklı bir gelir elde edebilmektedirler.¹¹⁹

Eğitimin toplumsal açıdan fırsat maliyeti, bütçeden yapılması olası eğitim dışı yatırım alanlarının getirileriyle açıklanabilir. Devlet, elinde bulundurduğu kaynakları kullanırken yol yapımına, hastanelere ulaşım işlerine öncelik verirse aynı kaynaklarla yapılabilecek eğitim kurumları ya da fabrikalar bir ölçüde feda ediliyor demektir. Yapılan seçim toplum açısından vazgeçme maliyetidir.¹²⁰ Yine eğitim hizmetine ayrılan binaların değer olarak üretime tahsisi halinde sağlayacağı gelir, yine bir kayıp olarak reel maliyet ögesidir ve eğitim nedeniyle vazgeçilen gelir reel maliyetin çok önemli bir bölümünü oluşturur.¹²¹

Eğitim maliyetlerinin çözümlemesi ile bugünkü durumun belirlenmesi, gelecekteki durumun kestirilmesi ve bugünkü durumun gelişiminin denetlenmesi konulardan yararlanılabilir.¹²² Eğitimin maliyetini ölçmede, eğitim hizmetinin üretiminde kullanılan kaynakların değer ve miktarını kestirmek için varolan maliyet verileri kullanılarak, toplam maliyet ve birim maliyet hesaplanabilir.¹²³ Eğitim hizmetlerine ayrılan sınırlı kaynakların verimli kullanabilmeleri ve eğitim kademeleri

---

¹¹⁸ Hallak, a.g.e., s.5.

¹¹⁹ Ünal, a.g.e., s.235-236.

¹²⁰ Karakütük, a.g.m., s.220.

¹²¹ Cafer Unay, **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri**, Ar Basım Yayın, İstanbul, Ekim, 1982, s.18.

¹²² Mahmut Adem, **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 172, Ankara, 1993, s.156.

¹²³ Karakütük, a.g.m., s.220.

arasında en yüksek faydayı sağlayacak biçimde dağıtabilmeleri bakımından da toplam maliyet ve birim maliyetlerin belirlenmesi önemlidir.

2.5.3. Toplam Maliyet - Birim Maliyet

Toplam maliyet; üretimde kullanılan tüm kaynaklar için yapılan harcamalar toplanarak elde edilebilir. Öğrenci sayısı arttığında toplam maliyet de artacaktır. Öğrenci sayısının çıktı olarak dikkate alınması durumunda, toplam maliyetin öğrenci sayısına bölünmesiyle, bir ortalama maliyet elde edilir. Yine öğrenci sayısı çıktı olarak ele alındığında, öğrenci sayısının bir birim artırılmasıyla toplam maliyette meydana gelen bu ek artış marjinal maliyet ile ölçülmektedir.¹²⁴ Öğrenci sayısı değiştikçe, ortalama ve marjinal maliyetler artabilir, azalabilir ya da sabit kalabilir. Eğitim maliyetini etkileyen başka faktörler arasında genç nüfusun yoğunluğu, öğrencilerin başarı oranı ve enflasyonist baskılar sayılabilir.

Eğitimde tek bir öğrencinin eğitiminden doğan maliyetin hesaplanması olan birim maliyet eğitim sisteminin verimliliğinin çözümlenmesinde başvurulan göstergelerden birisidir. Birim maliyet, ile eğitim düzeninin etkililiği, eğitim kesiminde kullanılan üretim etmenlerinin birbirleriyle ilişkili olarak kullanılış biçimi, yeni eğitim yöntem ve tekniklerinin mali açıdan üstünlük ve sakıncalarını değerlendirilmesi konularında yararlanılır. Toplam eğitim harcamaları, eğitim sektörüne yapılan eğitim harcamalarının etkili olup olmadığı konusunda yeterli bir bilgi vermemektedir. Bu harcamalar, öğretim düzey ve türüne göre bölüştürülmüş olsa bile, yine de sorunun temelini inilmemektedir. Çünkü eğitimde önemli olan harcanılan para miktarları değil, bu hizmetten yararlananların sayısı ve gördükleri eğitimin niteliğidir. Bu nedenle maliyet çözümlemesi, olası seçenekler göz önünde tutularak gelecek yıllardaki harcamaların belirlenmesinde, eğitim planlamasında temel araç olarak kullanılmaktadır.¹²⁵

Ekonomik anlamda verimliliğin sağlayabilmesi için, en az girdi ile en çok çıktının eğitimde niteliği azaltmadan, hatta artırarak elde edilmesi gerekmektedir. Eğitimde maliyetler, girdi düzeyini azaltarak ve daha düşük maliyetli bir öğretim

¹²⁴ Ünal, a.g.e., s.239.

¹²⁵ Adem, **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, a.g.e., s.128

teknolojisi seçerek azaltılabilir. Ancak birim maliyeti azaltmak, eğitimin niteliğinde herhangi bir düşüşe yol açmamalıdır.

3. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE YAPILAN HARCAMALAR

Devletin varlığının en temel amacı, o ülkede yaşayan insanların müşterek ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Savunma, adalet, güvenlik, bayındırlık, sağlık ve eğitim gibi bu ihtiyaçlar tek başına karşılanamayan ve birlikte yaşamaktan kaynaklanan ihtiyaçlardır. Kamu kurumlarının, toplumun gereksinmelerini karşılamak veya ekonomik yaşamı etkilemek üzere yüklendiği görevleri yerine getirmek için yaptığı harcamalar kamu harcamalarıdır.¹²⁶ Kamusal hizmetlerin üretimi için kamu gelirlerinin sağlanması ve kamu harcamalarının yapılması söz konusu olur.

3.1. Eğitim Harcamalarını Etkileyen Unsurlar

Eğitim harcamaları, kamu sektörü tarafından gerçekleştirilen en önemli sosyal harcamalardandır. Eğitim harcamaları, genel ve katma bütçeli dairelerin, özel kesim ve kamu iktisadi kuruluşların, bütçelerinden eğitim hizmetlerine yapılan tüm harcamalardır. Diğer bir deyişle eğitim harcamaları, eğitime ayrılan bütün parasal kaynaklardır.¹²⁷

Birçok gelişmiş ülkenin bütçesi incelendiğinde, büyüklük olarak, savunma harcamalarından sonra ikinci sırada eğitim harcamalarının yer aldığı görülür. Bunun nedeni, eğitim faaliyetinin diğer alanların temel yapısını ve iktisadi büyüme ile kalkınmanın belirleyici unsurunu oluşturmasıdır.¹²⁸ Bir ülkede eğitim hizmetlerine ve her eğitim kademesine ayrılacak kaynaklar sınırlı olduğu için optimal bir şekilde dağıtılması gerekir. Eğitime ayrılan harcama miktarını etkileyen bazı unsurlar vardır.¹²⁹ Bunlar;

(1) Eğitim harcamalarını etkileyen unsurların başında, ülkenin milli geliri ve kişi başına ortalama gelir seviyesi gelmektedir. Milli gelir seviyesinin düşük olması

---

¹²⁶ Tural, a.g.e., s.263.

¹²⁷ Adem, **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, a.g.e., s.94-95.

¹²⁸ Ortaç, a.g.m., s.242.

¹²⁹ Serin, a.g.e., s.111-113.

eğitime ayrılacak kaynakları sınırlandıracaktır. Ayrıca gelir dağılımının bozuk olması eğitim harcamalarını artıracaktır. Kişi başına gerçek milli gelir miktarı arttıkça, eğitim amacına yönelik harcamalar da yükselir. İlk ve orta eğitim, yüksek öğrenime geçişin ilk basamağını oluşturduğundan ve alt kademede eğitimin daha yaygın olduğundan gelir artışının önemli bir kısmı alt kademede eğitime gider.

(2) Eğitim için sarfedilen kaynakların miktarı, öğrenci başına maliyete bağlı bulunmaktadır. Birim maliyeti etkileyen değişkenlerin başında, öğrenim çağında bulunan nüfusun okullaşma oranı gelmektedir. Okullaşma oranlarındaki artış, eğitim harcamalarında da artışa yol açacaktır. Buna göre verilen ders sayısının artması, eğitimin hasılasının niteliğinin devamlı olarak değişmesi, yönetim harcamalarının artması, örgütlenmiş geniş çaplı araştırma faaliyetlerinin hızla artması, teknik eğitim talebindeki yükselme ve bu tip eğitimin gittikçe pahalı ve çok sayıda ders araç ve gereçlerini gerektirmesi ve bunun inşaat, laboratuvar ve çeşitli donatımları daha pahalılaştırması da birim maliyetin artışına yol açmaktadır.

(3) Eğitimde öğrenci sayısındaki artışlar ister istemez bu kesime ayrılan harcamaları da artıracaktır. Okul çağındaki tüm nüfusu temel ve orta eğitimden geçirmek, ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmek ve üniversite kapısında yükseköğrenim isteğiyle beklemekte olan gençlerin öğrenim olanaklarından yararlanmasını sağlamak, eğitim harcamalarında cari fiyatlarla yıldan yıla büyük artışlara yol açacaktır. Eğer eğitim harcamalarındaki artış, eğitim girdilerinde, öğrenci sayısında veya eğitimin hasılasında bir artış olmadığı halde gerçekleşiyorsa eğitimin kalitesinin yükseldiği söylenemez. Çünkü artışın nedeni fiyatlar seviyesindeki paranın değerindeki düşme veya fiyatlar seviyesindeki genel artıştır. Dolayısıyla eğitim harcamalarındaki artış gerçek değil, görünüşte bir artıştır.

Bunların dışında, çeşitli kademelerde ne kadar öğrencinin resmi ve özel okullara devam ettiği, eğitim kuruluşlarının coğrafi dağılımı, eğitime verilen önem, özel kaynaklardan yararlanma derecesi, insan gücüne olan ihtiyacı, vergi ve mali destek, eğitimin, iktisadi gelişmeyi hızlandırıcı bir unsur olarak kabul edilip edilmediği, eğitim tamamen kamu hizmeti şeklinde ele alınıyorsa, ebeveynin ne şekilde seçim yaptığı, gibi hususlar da eğitim harcamalarının miktarını ve artış hızını tayin edecektir.

Ancak bunlar da, standartlara, verimliliğe, ülkenin veya bölgenin büyüklüğüne ve her idari birimdeki nüfus gruplarına bağlı bulunmaktadır.¹³⁰

3.2. Türkiye’de Eğitime Yapılan Harcamalar

Eğitime yapılan harcamalar, ekonomik büyümeyi hızlandırmanın yanı sıra, üretimi artırmakta, kişisel ve sosyal gelişmeye katkı yaparak sosyal sınıflar arasındaki derin uçurumları ortadan kaldırmaktadır. Gerek sosyal gerekse kişisel getirisi oldukça fazla olan eğitim harcamalarının artırılması, teşvik edilmesi gerekir. Toplam mali kaynaklar içinde eğitime ne kadar pay ayrılacağı, her ülkede hükümetlerin alması gereken önemli bir karardır.

Eğitim faaliyetlerinin istenilen düzeyde yürütülmesi her şeyden önce yeterli parasal kaynakların araştırılması, sağlanması, çeşitli alt kesimler arasında dengeli biçimde bölüştürülmesi ve eldeki kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan eğitim kesimine ilişkin kararları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilecek olan eğitim bütçesi önemli hale gelmektedir. Eğitim Bütçesi ise, bir eğitim örgütünün ve sisteminin politikalarını yansıtan, eğitimsel hizmetlerin maliyet ve yararlarının karşılaştırılmasına izin veren, bütçe dönemi uygulamalarının düzenli bir biçimde izlenmesine olanak tanıyan ve söz konusu hizmetlere ilişkin harcama yetki ve sorumluluklarını belirleyen ayrıntılı bir etkinlik ve gider kestirme belgesi olarak tanımlanabilir.¹³¹

Ülkeden ülkeye değişiklik göstermesine rağmen, çeşitli kaynaklardan eğitim alanına akan paraları en iyi şekilde kullanmak gerekmektedir. Bu durum, bir ülke ne kadar fakirse o kadar fazla önem kazanmaktadır. Bu nedenle, eğitim bütçelerinin, özellikle az gelişmiş ülkelerde gerçekçi tahminlere dayanması zorunludur. Eğitim bütçelerinin hazırlanmasında tahminler, mevcut ve yeni kaydolacak öğrenci sayısına dayandırılmaktadır.¹³² Eğitim bütçesi, eğitime ne kadar parasal kaynak ayrılacağı ve ayrılan kaynakların hangi eğitim programlarına ve eğitimsel hizmetlere dağıtılacağı konularının belirlenmesine ilişkin karar süreci olarak temel eğitim birimi olan

---

¹³⁰ Serin, a.g.e., s.114.

¹³¹ Adem, **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, a.g.e., s.184.

¹³² Serin, a.g.e., s.99.

okuldan başlayıp, ilçe, il, bölge ve ulusal düzeye kadar genişleyen karar aşamalarını kapsar.

Eğitim hizmetlerinin, tüm toplum kesimlerine istenilen düzeyde ve etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi, nitelikli eğitimin yaygınlaştırılması eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı paylarla ilgilidir. Milli Eğitim Bakanlığının(MEB) gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan bütün faaliyetleri, genel bütçeden MEB'e ayrılan pay ile doğrudan ilişkilidir. Genel bütçeden MEB'e ayrılan pay ne kadar artırılsa, toplumun eğitim talepleri ve ihtiyaçları da o oranda karşılanmış olacaktır.¹³³

Tablo 15
Türkiye Eğitim Harcamalarının Finansman Kaynaklarına Göre Miktarı ve Dağılımı (2002)

Finansman Kaynakları	Toplam Harcama Miktarı (YTL)	(%)
Toplam	20.155.207.669	100,00
Merkezi Devlet	12.990.838.403	64,45
Milli eğitim bakanlığı	8.043.014.606	39,91
Yükseköğretim kurulu	6.265.881	0,03
Diğer bakanlık ve kuruluşlar	1.021.062.515	5,07
Üniversiteler	3.920.495.401	19,45
Kamu	3.708.807.911	18,40
Vakıf	211.687.490	1,05
Yerel İdareler	141.042.193	0,70
Belediyeler	13.426.825	0,07
İl özel idareleri	127.615.368	0,63
Özel Kaynaklar	7.004.371.069	34,75
Özel ve tüzel kişi ve kuruluşlar	313.006.081	1,55
Hanehalkı	6.620.064.983	32,85
Eğitim kurumları	71.300.005	0,35
Uluslararası Kaynaklar	18.956.004	0,09

Kaynak : TÜİK, **Türkiye İstatistik Yılı 2007**, Ankara, Mayıs, 2008, s.106-107, <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, (30.05.2008); EURYDICE, **Türk Eğitim Sisteminin ve Eğitim Yönetiminin Genel Örgütlenmesi**, Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe, 2006/2007, s.58, http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/TR_TR.pdf, (10.02.2008)

TÜİK tarafından, eğitim harcamalarının ayrıntılı hesaplanabilmesi için, Devlet Planlama Teşkilatı işbirliği ile, 2003 yılında, ilk kez referans yılı 2002 olmak üzere gerçekleştirilen “Türkiye Eğitim Harcamaları Araştırması” sonuçlarına göre, toplam 20.155.207.669 YTL eğitim harcamaları yapılmıştır. Tablo 15'e göre bu eğitim

¹³³ MEB, **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**, a.g.e., s.335.

harcamalarının % 64,45'i merkezi hükümet, % 0,70'i yerel yönetimler tarafından olmak üzere toplam % 65,15'i kamu kaynaklarından finanse edilmiştir. Özel kaynaklardan yapılan harcamalar toplam harcamaların % 34,75'ini karşılamakta olup bunun önemli bir kısmı hanehalkları (% 32,85) tarafından yapılmıştır. Uluslararası kaynaklardan karşılanan oran ise % 0,09'dur.

2002 yılında özel kaynaklardan yapılan toplam 7.004.371.069 YTL tutarındaki eğitim harcamasının % 94,51'lik kısmı hanehalkları tarafından, geriye kalan % 5,49'luk kısmı ise eğitim kurumları ile özel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılmıştır. Hanehalkları tarafından yapılan harcamaların % 34,64'ü ilköğretime, % 19,53'ü ortaöğretime, % 28,76'sı yükseköğretime, % 13,06'sı özel dersaneler ve yüksek öğrenim hazırlığına yapılmıştır

Tablo 16
Türkiye Eğitim Harcamalarının Hizmet Sunucularına Göre Miktarı ve Dağılımı (2002)

Hizmet Türü	Kamu	Özel	Toplam	%
Okul Öncesi Eğitim	44.774.833	35.062.343	79.837.176	0,40
İlköğretim	6.467.085.906	375.181.119	6.842.267.026	33,95
Ortaöğretim	4.038.117.463	153.127.764	4.191.245.227	20,79
Genel	2.322.392.289	149.361.334	2.471.753.624	12,26
Mesleki ve Teknik	1.715.725.174	3.766.430	1.719.491.603	8,53
Yükseköğretim	5.799.887.411	506.924.851	6.306.812.262	31,29
Yaygın Eğitim	259.641.448	114.311.645	373.953.093	1,86
Hizmetiçi Eğitim	43.929.672	41.940	43.971.612	0,22
Ar-ge Harcamaları	44.186.217	4.996.004	49.182.221	0,24
Özel Eğitim	75.072.554	8.447.989	83.520.543	0,41
Diğer¹	1.203.299.905	981.118.605	2.184.418.510	10,84
Toplam	17.975.995.409	2.179.212.260	20.155.207.669	100

Kaynak: EURYDICE, **Türk Eğitim Sisteminin ve Eğitim Yönetiminin Genel Örgütlenmesi**, Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe, 2006/2007, s.59, http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/TR_TR.pdf, (10.02.2008)

(1) Diğer hizmetler; yaz okulu (üniversitelerde eğitim kurs ücreti), özel dersaneler, üniversite mezunu olup üniversiteye hazırlanan, borç hizmeti ve eğitim kademesine göre dağıtımı yapılamayanlara ilişkin tutarlar toplamıdır.

Tablo 16'da gösterildiği gibi, Türkiye'de 2002 yılında tüm kaynaklardan tüm eğitim kurumlarına yapılan eğitim harcamalarının (20.155.207.669 YTL) % 33,95 gibi büyük bölümü 10 milyondan fazla öğrencinin bulunduğu ve zorunlu olan ilköğretim için yapılmıştır. % 31,29 oranı ile ikinci sırada yükseköğretim bulunmaktadır.

Harcamalardan, ortaöğretime % 20,79 (genel ortaöğretim % 12,26, mesleki ve teknik ortaöğretim % 8,53), okul öncesine % 0,40, yaygın eğitim kurumlarına % 1,86, özel eğitime ise % 0,41'i pay ayrılmıştır. Toplam, özel sektör ve kamu dahil olmak üzere eğitim harcamalarının % 89,19'u kamu okullarına gitmiş, geriye kalan % 10,81'i özel okullar ile vakıf üniversitelerinde kullanılmıştır.

2002 yılında kamu tarafından yapılan harcamaların (13.131.880.595 YTL), % 61,9'u Milli Eğitim Bakanlığı, % 31,51'i yükseköğretim kurumları, % 7,78'i diğer bakanlık ve kuruluş bütçelerinden karşılanmıştır. Yerel kaynakların (belediyeler ve il özel idareleri) tüm kamu kaynakları içindeki payı % 1,07'dir. Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklarından yapılan harcamaların (8.043.014.606 YTL) % 0,33'ü okul öncesi, % 51,84'ü ilköğretim, % 33,39'u ortaöğretime (genel ortaöğretim % 16,74, mesleki ve teknik ortaöğretim % 16,65), % 0,84'ü ise özel eğitime ayrılmıştır. % 10,98'lik bir kısmın eğitim kademelerine göre ayırımı yapılamamaktadır. Yükseköğretim kurumlarına ayrılan kaynaklar içerisinde (toplam kamu + özel kaynaklar) kamu üniversitelerinin payı % 94,73; vakıf üniversitelerinin payı ise % 5,12'dir.

2002 yılında tüm kaynaklardan kamu eğitim kurumlarına yapılan harcamaların (17.975.995.409 YTL) % 0,25'ü okul öncesi, % 35,98'i ilköğretim, % 22,46'sı ortaöğretime (genel ortaöğretim % 12,92, mesleki ve teknik ortaöğretim % 9,54), % 32,26'sı yükseköğretime, % 1,44'ü yaygın eğitime, % 0,42'si ise özel eğitime ayrılmıştır. 2002 yılında tüm kaynaklardan özel eğitim kurumlarına yapılan harcamaların (2.179.212.260 YTL) % 1,61'i okul öncesi, % 17,22'si ilköğretim, % 7,03'ü ortaöğretime (Genel ortaöğretim % 6,85, mesleki ve teknik ortaöğretim % 0,17), % 23,26'sı yükseköğretime, % 5,25'i yaygın eğitime, % 26,95'i özel dersanelere, % 12,73'ü yükseköğretime hazırlığa ayrılmıştır. 2006 yılında ise toplam kamu bütçesinden yapılan eğitim harcamalarının % 62,11'i personel harcamalarına, % 7,79'u sosyal güvenlik kurumlarına yapılan ödemelere, % 12,72'si mal ve hizmet alımlarına, % 3,83'ü cari transferlere, % 9,08'i ise yatırım harcamalarına ayrılmıştır.¹³⁴

---

¹³⁴ EURYDICE, **Türk Eğitim Sisteminin ve Eğitim Yönetiminin Genel Örgütlenmesi**, Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe, 2006/2007, s.53-54.
http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/TR_TR.pdf, (10.02.2008)

Türk eğitim sisteminin tüm toplum kesimlerine istenilen düzeyde etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi, nitelikli eğitimin yaygınlaştırılması, eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı paylarla ilintilidir. Genel bütçeden MEB'e ayrılan pay ne kadar artırılsa, toplumun eğitim talepleri ve gereksinimleri de o oranda karşılanmış olacaktır.

Bu verilere göre, ailelerin çocuklarının eğitimi için büyük fedakarlıklara katlanmaya hazır oldukları ve eğitim talebinin yüksek olduğu şeklinde değerlendirme yapmak mümkündür. Türkiye'de, GSMH'dan eğitime ayrılan pay yıllarca düşük kalmış olmasına rağmen son yıllarda GSMH'dan eğitim ayrılan pay gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmışsa da, yılların biriktirdiği eksiklikler sebebiyle, Türk eğitiminde kaynak sıkıntısı halen ciddi boyutlarda devam etmektedir. Kaynak yetersizliği yanında, çeşitli sebeplerle kaynakların etkin ve verimli kullanılamaması sorunları da söz konusudur.¹³⁵

Türkiye'de eğitim harcamalarının yıllar itibariyle gelişimini incelemek için konsolide bütçe ve GSMH'daki yerinin belirlenmesi gerekir.

3.2.1. Konsolide Bütçeden Eğitime Yapılan Harcamalar

Eğitim harcamaları, kamu sektörü tarafından gerçekleştirilen en önemli sosyal harcamalardandır. Sosyal harcamalar içinde önemli bir paya sahip olan eğitim harcamaları, konsolide bütçede nispi ağırlığı en fazla olan kalemi oluşturmaktadır.

GSMH ve konsolide bütçeden, eğitime ayrılan payın sabit kalması yada zaman zaman azalışlar göstermesi, eğitim harcamalarının öğrenci artışına ve çağdaş gelişmelere paralel olarak artmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle öğrenci sayılarındaki artışa karşın, eğitime ayrılan payın sabit kalması ya da azalması, eğitim hizmetlerinin yeterli düzeyde verilemediğini göstermektedir. Eğitime ayrılan payın sadece okullaşma oranlarının yükseltilmesi için değil, aynı zamanda okulların çağdaş gereksinimlere yanıt verebilecek fiziki yapıya sahip olması ve modern teknolojilerle donatılması için de artış göstermesi gerekir. Ayrıca fiyatlardaki artış, finansman

---

¹³⁵ DPT, 9. Kalkınma Planı, Eğitim (Okul Öncesi, İlk ve Ortaöğretim) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2006, s.40.

gereksinimini daha büyük boyutlara ulaştırmakta, eğitim için ayrılan pay, bir önceki yıla göre artmasına karşın, bu artış enflasyon içinde erimektedir.¹³⁶

Ülkemizde 1923 yılında 364.428 öğrenci öğretim görürken bu sayı 2007-2008 eğitim yılında 61 kat artarak 22,35 milyon olmuştur.(Tablo 1) Eğitim harcamalarında sayısal birtakım iyileşmeler olmasına rağmen özellikle nüfus artış hızının yüksek olmasına bağlı olarak okul çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının yüksekliği nedeniyle de eğitim bütçesi toplumsal beklentileri karşılayamamakta ve eğitime ayrılan kaynaklar yeterli olmamaktadır. Eğitime ayrılan kaynakların yeterliliği konusunda bir ölçü tespit etmek amacıyla 1960 ve 1970’li yıllarda çalışmalar yapılmış ve GSMH’den eğitime ayrılan % 8’lik pay ile merkezi hükümet bütçesinden eğitime ayrılan % 20’lik payın yeterli miktar olduğu belirtilmiştir. Ancak Türkiye bu ölçütlerin çok gerisinde kaldığından 1970’li yılların sonlarından itibaren okullaşma oranları, cinsiyet dengeleri, yetişkin okuryazarlığı gibi çeşitli ölçütler de kullanılmaya başlanmıştır.¹³⁷

Eğitime ayrılan kaynaklar, gerek GSMH gerekse konsolide bütçe içerisinde önemli bir paya sahiptir. Aşağıda Tablo 17’de görüldüğu gibi konsolide bütçe içerisinde MEB bütçesi 1990-2007 yıllarında dalgalı bir görünüm çizmiştir. Bu yıllar arasında konsolide bütçe içerisinde MEB bütçesinin en yüksek olduğu yıl % 14,56 oranı ile 1992 yılıdır. Yine konsolide bütçe içerisinde MEB bütçesi 2003 yılında % 6,91 oranı ile en düşük seviyesinde gerçekteşmiştir.

Son yıllarda GSMH ile konsolide bütçe harcamalarında rakamsal artışların olması ile birlikte konsolide bütçe harcamalarının GSMH içindeki payında da artışlar görülmüştür. Bu artışların nedeni ise faiz dışı fazla yaratma uygulamalarıyla faiz ödemelerinden kaynaklanan artışlardır. Bu da eğitime ayrılan payın daha düşük seviyelerde olmasına neden olmuştur. 2003 yılında GSMH’den konsolide bütçeye ayrılan pay % 41,3 gibi yüksek oranlarda olmasına rağmen konsolide bütçe içindeki MEB’in payı (% 6,91) faiz ödemelerinden dolayı en düşük seviyede gerçekteşmiştir.

---

¹³⁶ Tuzcu, a.g.m., s.66.

¹³⁷ Tural, a.g.e, s.45-46.

Tablo 17
Gayri Safi Milli Hasıla ile Konsolide Bütçenin, Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Tasarısına Oranları

Yıllar	Üretim Yöntemiyle GSMH *	Konsolide Bütçe ***	MEB Bütçesi ***	Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin	
				GSMH'ya Oran	Konsolide Bütçeye
1990	397.177.500	64.400.354	8.506.541	2,13	13,21
1991	634.392.800	105.987.150	14.943.536	2,36	14,10
1992	1.103.604.900	208.545.328	30.357.203	2,75	14,56
1993	1.997.322.600	400.710.000	57.506.445	2,88	14,35
1994	3.887.902.900	826.396.307	93.911.410	2,42	11,36
1995	7.854.887.200	1.341.978.053	136.506.629	1,74	10,17
1996	14.978.067.300	3.568.506.822	257.603.140	1,72	7,22
1997	29.393.262.147	6.361.685.500	510.063.600	1,74	8,02
1998	53.518.331.580	14.789.475.000	1.243.108.000	2,32	8,41
1999	78.282.966.809	27.266.600.000	2.131.808.500	2,72	7,82
2000	125.596.128.755	46.827.436.000	3.350.330.000	2,67	7,15
2001	176.483.953.021	48.519.490.000	4.046.305.625	2,29	8,34
2002	275.032.365.953	98.131.000.000	7.460.991.000	2,71	7,60
2003	356.680.888.222	147.230.170.000	10.179.997.000	2,85	6,91
2004	428.932.343.026	150.658.129.000	12.854.642.000	3,00	8,53
2005	486.401.032.274	156.088.874.910	14.882.259.500	3,06	9,53
Yıllar	Üretim Yöntemiyle GSMH *	Merkezi Yönetim Bütçesi *** (1)	MEB Bütçesi ***	Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin	
				GSMH'ya Oran	Merkezi Yönetim
2006	575.783.962.136	174.958.100.699	16.568.145.500	2,88	9,47
2007	646.893.000.000**	204.988.545.572	21.355.634.000	3,30	10,42
2008	716.596.000.000**	222.553.216.800(2)	22.915.565.000(2)	3,20	10,30

Kaynak :MEB, **Türkiye Eğitim İstatistikleri 2003-2004**, Bütçe Tabloları, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2005; MEB, **2008 Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.213'den derlenmiştir.

* Türkiye İstatistik Kurumu'nun www.tuik.gov.tr adresinden alınmıştır.

** Gerçekleşme tahminidir. 2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısından alınmıştır

*** Bütçe Kanunlarından alınmıştır.

(1) Merkezi Yönetim Bütçesi Toplamı (Hazine Yardımları dahil edilmemiştir.)

(2) Tasarı.

2007 yılında MEB bütçesi konsolide bütçe içinde % 10,4'lük artış göstermiştir. MEB bütçe kaynaklarındaki artış ise esas olarak yeni sosyal güvenlik ve genel sağlık sigortası kanunu çerçevesinde, prim giderlerinde ortaya çıkan ve önemli oranlara ulaşan ilave artış ile ek ders ücretlerinden kaynaklı personel ödeneklerinde öngörülen yükselden kaynaklanmıştır. 2008 yılı MEB bütçesinin konsolide bütçeye oranı % 10,3 olarak gerçekleşmiş ve 2007 yılına oranla çok az bir azalış göstermiştir. Öğrenci ve derslik sayısına ihtiyacın artış gösterdiği bir dönemde, MEB kaynaklı

eğitim harcamalarının az da olsa düşmesi eğitimin kalitesi ve mevcut varlıkların etkin kullanılamaması gibi bir sonucu da beraberinde getirecektir.

YÖK bütçesinin, 1990-2008 döneminde GSMH içindeki oranı % 0,58 ile % 1.01 arasında, konsolide bütçe içindeki oranları ise % 2,25 ile % 4,43 arasında değişmektedir. Yine YÖK bütçesinin, toplam kamu eğitim harcamaları içindeki oranı ise % 22,5 ile % 28,4 arasındadır. Bu yıllarda, Türkiye’de toplam kamu eğitim harcamalarının ortalama % 22,25’nin yükseköğretimde yapıldığı ifade edilebilir. Tablo 18’de görüldüğü gibi YÖK bütçesinin, GSMH ve konsolide bütçe içerisindeki payları, yıllar itibariyle artış göstermiştir. Ancak üniversitelerin ve üniversitede okuyan öğrencilerin sayılarının artmış olduğu dikkate alındığında kişi başına eğitim harcamalarında azalmalar olacaktır.

Tablo 18
Yükseköğretime Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Değişimi
(Bin YTL)

YILLAR	YÖK Bütçesi	Toplam Eğitim Bütçesi	Yükseköğretim Bütçesinin		
			Toplam Eğitim Bütçesi İçindeki Payı (%)	Toplam Bütçe İçindeki Payı (%)	GSMH İçindeki Payı (%)
1990	2.505,4	11.011,9	22,8	3,89	0,63
1991	4.696,0	18.546,2	25,3	4,43	0,74
1992	9.122,9	39.480,1	23,1	4,37	0,83
1993	16.695,5	74.205,9	22,5	4,17	0,84
1994	31.182,8	124.763,3	25,0	3,77	0,80
1995	45.232,8	180.805,2	25,0	3,37	0,58
1996	92.172,8	349.773,9	26,4	2,58	0,62
1997	202.352,4	712.416,0	28,4	3,18	0,69
1998	422.656,9	1.665.764,9	25,4	2,86	0,79
1999	676.899,8	2.807.208,3	24,1	2,48	0,86
2000	1.054.610,7	4.404.940,7	23,9	2,25	0,84
2001	1.364.901,5	5.411.216,1	25,4	2,83	0,78
2002	2.495.967,7	9.956.959,7	25,1	2,54	0,91
2003	3.346.669,0	13.526.666,0	24,7	2,27	0,94
2004	3.689.754,7	16.055.990,9	23,0	2,45	0,86
2005	5.218.465,0	20.100.724,5	26,0	3,34	1,07
2006	5.846.822,7	22.414.968,2	26,1	3,34	1,02
2007	6.586.692,0	27.942.226,0	23,6	3,21	1,01
2008	7.318.284,6	30.233.849,7	24,2	3,28	1,02

Kaynak : MEB, 2008 Bütçesine İlişkin Rapor, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s. 227.

Yukarıda Tablo 18’den de anlaşılacağı üzere, Türkiye’de toplam kamu eğitim harcamalarının yaklaşık % 75’i MEB bütçesini, % 25’i YÖK bütçesini oluşturmaktadır. Toplam eğitim harcamalarının konsolide bütçeye oranı en yüksek olarak 1993 yılı için % 22 oranında ve en düşük olarak da 2003 yılında % 9,2 oranında gerçekleşmiştir. Dönemler itibariyle bakıldığında 1990-1995 yılları arasında, konsolide bütçeden toplam eğitime en fazla payın, % 17,42’lik ortalama değer ile ayrıldığı görülmektedir. 1996 yılındaki azalıştan sonra 1997-1998 ve 1999 yıllarında toplam eğitim harcamalarının konsolide bütçe içerisindeki payında artışlar olmuştur. Bu artışların nedeni, 1997 yılında çıkarılan Sekiz Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu’ndan sonra, Türkiye’de temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasını desteklemek amacıyla gelen Dünya Bankası kredileridir.

Tablo 19
Eğitim İçin Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı (Bin YTL)

Yıl	Bütçe Ödenekleri			Toplam Kamu Eğitim Bütçesinin	
	MEB	YÖK	Toplam	Konsolide Bütçe Payı	GSMH Payı (%)
1990	8.506,5	2.505,4	11.011,9	17,1	2,8
1991	13.850,2	4.696,0	18.546,2	17,9	2,9
1992	30.357,2	9.122,9	39.480,1	18,9	3,6
1993	57.546,4	16.695,5	74.205,9	22,0	3,7
1994	93.580,5	31.182,8	124.763,3	15,1	3,2
1995	135.572,4	45.232,8	180.805,2	13,5	2,3
1996	257.601,1	92.172,8	349.773,9	9,8	2,4
1997	510.063,6	202.352,4	712.416,0	11,2	2,4
1998	1.243.108,0	422.656,9	1.665.764,9	11,3	3,1
1999	2.131.808,5	676.899,8	2.807.208,3	10,3	3,6
2000	3.350.330,0	1.054.610,7	4.404.940,7	9,4	3,5
2001	4.046.305,6	1.364.901,5	5.411.216,1	11,2	3,1
2002	7.460.991,0	2.495.967,7	9.956.959,7	10,1	3,6
2003	10.179.997,0	3.346.669,0	13.526.666,0	9,2	3,8
2004	12.854.642,0	3.689.754,7	16.055.990,9	11,0	3,9
2005	14.882.259,5	5.218.465,0	20.100.724,5	12,9	4,1
2006	16.568.145,5	5.846.822,7	22.414.968,2	12,8	3,9
2007	21.355.634,0	6.586.692,0	27.942.226,0	13,6	4,3
2008	22.915.565,0	7.318.284,6	30.233.849,7	13,6	4,2

Kaynak: MEB, **2008 Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.227.

Yukarıda Tablo 19’da, bütçeden eğitime ve bazı bakanlıklara yapılan harcamalar gösterilmiştir. Toplam kamu eğitim bütçesinin 2000-2008 yılları arasında konsolide bütçeden aldığı pay ise ortalama % 10,42’dir. 2008 yılında ise konsolide bütçe içinde toplam eğitime harcamaları, % 13,6 olarak bir önceki yıl ile aynı oranda gerçekleşmiştir. Yine 2008 yılında toplam eğitim harcamalarının GSMH içindeki oranları da bir önceki yıla göre % 4,3’den % 4,2’ye gerilemiştir.

1994 ve 2001 ekonomik krizlerinden sonraki yıllarda konsolide bütçeden toplam eğitime ayrılan payda azalışlar olmuştur. Yaşanan ekonomik krizlerden sonra devalüasyon ve faiz oranlarının yükselmesi sonucu bütçe imkanlarının daha büyük bir kısmı borç ve faiz ödemelerine ayrılmıştır. Güçlü ekonomiye geçiş politikası uyarınca uygulanan maliye politikasının temel hedefi, tasarruf ve mali disiplin sağlayarak bütçe fazlası oluşturmak, olmuştur. Bütçe fazlası yaratmak amacıyla kamu harcamalarında tasarruf sağlanması, bütçede yer alan sosyal harcamaların kısılmasına neden olmuş ve bütçeden eğitime ayrılan paylar düşmüştür.¹³⁸

Tablo 20
Bütçeden Eğitime Ve Bazı Bakanlıklara Yapılan Harcamalar (Bin YTL)

YILLAR	MEB	SAVUNMA	ADALET	SAĞLIK
1995	152.612	167.798	18.250	57.074
1996	678.671	333.434	35.623	116.894
1997	1.569.807	745.746	82.582	255.950
1998	1.435.675	1.359.025	148.315	471.218
1999	2.481.260	2.379.336	258.729	805.246
2000	3.460.792	3.745.217	349.931	1.139.512
2001	5.145.076	5.413.529	544.349	1.821.581
2002	8.043.014	7.742.947	882.771	3.038.945
2003	10.582.870	8.841.296	1.125.813	3.674.262
2004	13.015.949	9.440.386	1.348.315	4.461.251
2005	14.862.508	10.282.350	1.632.773	6.769.153
2006	17.677.049	11.575.302	1.948.265	8.535.954
2007	21.287.265	11.832.239	2.687.711	10.390.225

Kaynak: Maliye Bakanlığı, BUMKO,

<http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4210F2141CE3DF0E>,
(18.09.2007)

¹³⁸ Ortaç, a.g.m., s.243.

Yıllar itibariyle bazı bakanlıkların konsolide bütçeden aldıkları paylar Tablo 20 ve Tablo 21’de gösterilmiştir. Buna göre 1995-2007 yılları arasında konsolide bütçeden en büyük pay Milli Savunma Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığına ayrılmaktadır. 2000 yılına kadar en fazla pay Milli Savunma Bakanlığına ayrılırken son yıllarda bu durum Milli Eğitim Bakanlığı lehine gelişmiş olarak görünmektedir.

2007 merkezi yönetim bütçesinden en büyük payı 21.2 milyar YTL ile Milli Eğitim Bakanlığı almıştır. Tabii burada MEB bütçesi içinde sayıları çok fazla olan personele ait personel giderleri ile sosyal güvenlik primi giderlerinin yer aldığını ve bütçe içinde büyük oranlara ulaştığını hatırlatmak gerekir. 2007 yılı itibariyle 205 milyar YTL’lik bütçe toplam gideri içinde Milli Eğitim’e ayrılan pay, bütçenin % 10,5’ine denk gelmektedir. Milli Eğitim Bakanlığına 1997 yılında ayrılan en yüksek pay % 19,5 olurken en düşük pay % 6,38 ile 2001 yılına aittir.

Tablo 21
Bütçeden Eğitime ve Bazı Bakanlıklara Ayrılan Pay(%)

YILLAR	MEB/ KONSOLİDE	SAVUNMA/ KONSOLİDE	ADALET/ KONSOLİDE	SAĞLIK/ KONSOLİDE
1995	8,85	9,73	1,06	3,31
1996	17,13	8,42	0,9	2,95
1997	19,5	9,26	1,03	3,18
1998	9,19	8,7	0,99	3,02
1999	8,83	8,47	0,92	2,87
2000	7,41	8,02	0,75	2,44
2001	6,38	6,72	0,68	2,26
2002	6,95	6,69	0,76	2,63
2003	7,53	6,29	0,82	2,62
2004	9,23	6,69	0,96	3,16
2005	10,17	7,04	1,12	4,63
2006	9,92	6,50	1,09	4,79
2007	10,46	5,81	1,32	5,11

Kaynak: Maliye Bakanlığı, BUMKO, <http://www.bumko.gov.tr/>, (20.03.2008)

3.2.1.1. Eğitim Harcamalarının Ekonomik Açıdan Analizi

Eğitim harcamalarının ekonomik ayrıma göre dağılımı incelendiğinde harcamalar içinde en yüksek payı personel harcamalarının aldığı görülmektedir. Personel harcamalarının eğitim harcamaları içerisindeki payı 1998 yılında % 66,8 oranında iken 2008 yılında ayrılan pay % 75 oranına yükselmiştir. Kaynak yetersizliği, ister istemez harcamaların ağırlıklı olarak personel harcamalarına ayrılmasına neden olmaktadır.

Tablo 22
Ekonomik Ayrıma Göre MEB Eğitim Harcamalarının Dağılımı

(YTL)

Yıllar	Personel Harc.	D.Cari Harc.	Yatırım Harc.	Transfer Harc.	MEB Toplam Eğitim Harc.	Pers. Har./Topl. Eğt. Harc.	D.Cari Harc./Topl. Eğt. Harc.	Yatırım Harc./Topl. Eğt. Harc.	Transfer Harc./Topl. Eğt. Harc.
1998	830.296,0	42.000,0	328.812,0	42.000,0	1.243.108,0	66,8	3,4	26,4	3,4
1999	1.643.000,0	73.500,0	348.341,0	66.967,5	2.131.808,5	77,1	3,5	16,3	3,1
2000	2.613.495,0	106.200,0	530.835,0	99.800,0	3.350.330,0	78	3,2	15,8	3
2001	3.171.460,6	132.000,0	616.255,0	126.590,0	4.046.305,0	78,4	3,3	15,2	3,1
2002	5.975.165,0	270.000,0	992.690,0	223.136,0	7.460.991,0	77,1	3,5	16,5	2,9
2003	8.050.192,0	354.600,0	1.479.050,0	296.155,0	10.179.997,0	79,1	3,5	14,5	2,9
2004	9.264.200,0	1.310.655,0	1.257.900,0	1.021.887,0	12.854.642,0	72,1	10,2	9,8	7,9
2005	10.834.360,5	1.300.715,0	1.198.473,0	1.501.873,6	14.835.422,2	73	8,8	8,1	10,1
2006	12.196.112,5	1.462.090,0	1.345.778,0	1.564.165,0	16.568.145,5	73,6	8,8	8,1	9,4
2007	16.654.125,0	1.198.203,0	1.595.600,0	1.907.706,0	21.355.634,0	78,0	5,6	7,5	8,9
2008	17.220.509,0	2.215.117,0	1.409.424,0	2.070.515,0	22.915.565,0	75,1	9,7	6,2	9,0

Kaynak: MEB, Çeşitli Türkiye Eğitim İstatistikleri, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm>, (21.03.2008)'den derlenmiştir.

Tablo 22'de ekonomik ayrıma göre MEB eğitim harcamalarının dağılımı verilmiştir. 2008 yılında MEB bütçesinden, ekonomik ayrımına göre personel giderleri ve sosyal güvenlik kurumu devlet primi giderlerinden oluşan personel harcamalarına 17.220.509.000 YTL, diğer cari harcamaları oluşturan mal ve hizmet alım giderlerine 2.215.117.000 YTL, transfer harcamalarına 2.070.515.000 YTL, sermaye giderleri ve sermaye transferlerini kapsayan yatırım harcamalarına 1.409.424.000 YTL olmak üzere toplam 22.915.565.000 YTL, eğitim harcamalarına ayrılmıştır. 2004 yılında

bütçe sınıflandırma sistemi değiştirilmiş, personel harcamaları içerisinde yer alan harcırah ödemeleri ve tedavi ödemeleri gibi kalemler cari harcamalar grubu içerisine dahil edilmiştir. Bu nedenle 2004 yılında eğitim harcamaları içerisinde diğer cari yatırımların oranı en yüksek seviyesi olan % 10,2'ye çıkmıştır.

Diğer cari yatırımların oranı 2007 yılında % 5,6'ya kadar gerilemiş ve 2008 yılında % 9,7 düzeyine çıkmıştır. Aynı şekilde transfer harcamalarının eğitimden aldığı pay da 2004 yılından itibaren artmaya başlamış ve 2005 yılında en yüksek düzeye erişerek % 10,1 olarak gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda azalışlar olmuş ve 2008 yılında % 9 oranına düşmüştür.

Yatırım harcamalarına ayrılan pay 1998 yılında % 26,4 oranıyla en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu artışların temel nedeni 1998 yılında sekiz yıllık temel eğitim uygulaması için Dünya Bankasından sağlanan kredilerle gerçekleştirilen yatırımlardır.¹³⁹ 1999 yılından itibaren MEB bütçesi içinde yatırımlara ayrılan pay azalırken, 2001 yılında uygulanan kamu tasarruf politikaları ile bu azalış daha çok belirginleşmiş ve 2008 yılında % 6,2 oranında gerçekleşmiştir. MEB bütçesi şu haliyle büyük oranda zorunlu ihtiyaçları karşılar durumdadır. Oysa öğrenci sayısındaki artışlar nedeniyle oluşan derslik ve öğretmen açığının azaltılması, eğitimde niteliğin artırılması amacıyla gerekli alt yapı ve donanım eksikliğinin giderilmesi için harcamaların artırılması gerekir. Ancak bu şekilde eğitimden beklenen amaçların gerçekleşmesi sağlanacaktır.

Aşağıda Tablo 23'de konsolide bütçe yatırımlarından Milli Eğitim Bakanlığına ayrılan paylar gösterilmektedir. Buna göre MEB yatırımlarının konsolide bütçe yatırımlarından aldığı pay, 1990-1994 yılları arasında ortalama % 8,9 olmuş ve 1995-1997 yılları arasında artış eğilimine girmiştir. 1998 yılında ise artış eğilimi daha yüksek orana ulaşmış ve konsolide bütçe yatırımlarının % 37,3'ü Milli Eğitim Bakanlığı yatırımlarına ayrılmıştır. Yatırım harcamaları içerisinde eğitim yatırımlarının 1998-1999 ve 2000 yıllarındaki artışı yine sekiz yıllık temel eğitim uygulaması ile sağlanan Dünya Bankası kaynaklı kredilerdir. 2003 yılından itibaren Kamu tasarruf politikalarının etkisiyle konsolide bütçe yatırım harcamaları içerisinde eğitim

---

¹³⁹ Ortaç, a.g.m., s. 245

yatırımlarının payı sürekli azalmış ve 2005 yılında en düşük oran olan % 12,13'ye gerilemiştir. 2008 yılında ise % 14,83 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 23
Konsolide Bütçe Yatırımlarından Milli Eğitim Bakanlığı Yatırımlarına Ayrılan Pay
YTL

Yıllar	Konsolide Bütçe Yatırım Ödeneği	MEB Yatırım Ödeneği	Konsolide Bütçe Yatırımlarından MEB Yatırımına Ayrılan Pay %
1990	9.814.360	878.844	8,95
1991	15.052.650	1.279.010	8,50
1992	27.086.750	2.462.036	9,09
1993	46.225.500	3.790.180	8,20
1994	84.575.000	7.687.610	9,09
1995	89.275.215	14.391.921	16,12
1996	251.053.771	38.153.000	15,20
1997	524.600.000	76.884.950	14,66
1998	999.975.000	373.262.000	37,33
1999	1.410.000.000	408.341.000	28,96
2000	2.352.000.000	666.782.000	28,35
2001	3.500.000.000	779.855.000	22,28
2002	5.736.000.000	1.281.690.000	22,34
2003	8.998.500.000	1.479.050.000	16,44
2004	7.368.361.000	1.244.150.000	16,88
2005	10.143.886.000	1.230.306.000	12,13
Yıllar	Merkezi Yönetim Bütçe Yatırım Ödeneği	MEB Yatırım Ödeneği	Merkezi Yönetim Bütçe Yatırımlarından MEB Yatırımına Ayrılan Pay %
2006	9.639.582.000	1.238.498.000	12,85
2007	9.341.637.000	1.490.000.000	15,95
2008 ⁽¹⁾	8.743.466.000	1.296.704.000 ⁽²⁾	14,83

Kaynak: MEB, **Türkiye Eğitim İstatistikleri 2003-2004**, Bütçe Tabloları, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2005 ; MEB, **2008 Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s. 216'dan derlenmiştir.

(1) Tasarı (1 sayılı cetvel esas alınarak düzenlenmiştir.)

(2) 35.000.000 YTL'si Eğitim Kurumu yapımı için TOKİ'ye aktarmak üzere (07) Sermaye Transferleri tertibine konulmuş olup toplama dahil edilmiştir.

Tablo 24
YÖK Bütçesinin Ekonomik Ayrıma Göre Dağılımı (Bin YTL)

Yıllar	Personel Harc.	D.Cari Harc.	Yatırım Harc.	Transfer Harc.	YÖK Toplam Eğitim Harc.	Pers. Harc./Topl Eğt. Harc.	D.Cari Harc./Topl Eğt. Harc.	Yatırım Harc./Topl Eğt. Harc.	Transfer Harc./Top Eğit Harc.
1990	1.704,4	302,9	709,2	87,2	2.803,6	60,8	10,8	25,3	3,1
1991	2.704,4	515,0	1.198,0	278,6	4.696,0	57,6	11	25,5	5,9
1992	5.600,0	835,0	2.165,2	522,7	9.122,9	61,4	9,2	23,7	5,7
1993	10.000,0	1.529,1	3.198,9	967,5	15.695,5	63,7	9,7	20,4	6,2
1994	18.808,0	3.218,5	7.842,3	1.314,0	31.182,8	60,3	10,3	25,1	4,3
1995	30.000,0	5.000,0	8.923,5	1.309,3	45.232,8	66,3	11,1	19,7	2,9
1996	55.002,0	8.631,3	25.441,8	3.097,7	92.172,8	59,6	9,4	27,6	3,4
1997	114.000,0	18.016,0	63.142,8	7.193,5	202.352,4	56,3	8,9	31,2	3,6
1998	246.900,0	33.433,0	128.957,7	13.366,2	422.656,9	58,4	7,9	30,5	3,2
1999	439.927,3	53.444,6	157.602,3	25.925,7	676.899,9	65	7,9	23,3	3,8
2000	675.015,5	82.258,5	256.083,5	41.253,2	1.054.610,7	64	7,8	24,3	3,9
2001	850.851,6	106.156,0	354.220,9	61.682,1	1.372.910,6	62	7,7	25,8	4,5
2002	1.547.043,0	242.695,0	624.490,0	81.739,7	2.495.967,7	62	9,7	25	3,3
2003	2.203.537,0	271.907,0	790.940,0	80.285,0	3.346.669,0	65,8	8,2	23,6	2,4
2004	2.431.844,0	553.214,0	817.615,0	91.397,7	3.894.070,7	62,4	14,2	21	2,4
2005	2.734.954,0	556.880,0	913.059,0	1.013.574,0	5.218.467,0	52,4	10,7	17,5	19,4
2006	3.285.638,8	1.242.989,1	1.230.705,5	87.489,4	5.846.822,8	56,2	21,3	21	1,5
2007	4.189.751,0	1.026.499,0	1.284.813,0	85.629,0	6.586.692,0	63,6	15,6	19,5	1,3
2008	4.356.746,8	1.363.916,0	1.498.379,0	99.242,9	7.318.284,7	59,5	18,6	20,5	1,4

Kaynak: YÖK, **Yükseköğretimin Bugünkü Durumu**, Kasım 2005, s.130

http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/kasim_2005.doc, (18.11.2007) ; Maliye Bakanlığı, BUMKO,

<http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF270AD3B9EFAB8C39>, (20.03.2008)

Tablo 24’de YÖK’e ayrılan eğitim harcamalarının ekonomik ayrıma göre dağılımına bakıldığında 1990-2008 yılları arasında yükseköğretim harcamaları içerisinde personel harcamalarının payı ortalama % 61, diğer cari harcamaların payı % 11, transfer harcamalarının payı ortalama % 4,3 ve yatırım harcamalarının payı ortalama % 23,7’dir. YÖK bütçesi içinde, yatırım harcamalarına ayrılan pay MEB bütçesi içinde yatırımlara ayrılan paydan oransal olarak daha fazla görülmektedir. 2008 yılı YÖK bütçesinin ekonomik ayrımına göre personel giderleri ve sosyal güvenlik kurumu devlet primi giderlerinden oluşan personel harcamalarına 4.356.746.800 YTL, diğer cari harcamaları oluşturan mal ve hizmet alım giderlerine 1.363.916.000 YTL, transfer harcamalarına 99.242.850 YTL, sermaye giderleri

ve sermaye transferlerini kapsayan yatırım harcamalarına 1.498.379.000 YTL olmak üzere toplam 7.318.284.650 YTL eğitim harcamalarına ayrılmıştır.

3.2.1.2. Eğitim Harcamalarının Kişi Başı Maliyetler Açısından Analizi

Eğitime ayrılan kaynakları anlamlandıran diğer bir kriter de öğrenci başına yapılan kamu harcamalarıdır. Eğitime ayrılan kaynak miktarı kadar, bu kaynakların dağılımı da önem taşımaktadır. Bu hususta kullanılacak temel göstergelerden biri de öğrenci başına yapılan harcamalardır. Öğrenci başına harcamalar, eğitime giden harcamaların ekonomi üzerindeki etkisini ve kalitesini göstermesi açısından önemlidir. Öğrenci başına yapılan harcama tutarlarının gelişmiş ülkelerle karşılaştırılması, eğitim düzeylerine göre dağılımı, kamu ve özel sektör eğitim kurumları ile karşılaştırması eğitimin harcamalarının kalitesini değerlendirmede kullanılan kriterlerdendir.

Eğitimde gerçekçi birim maliyet hesaplamaları için, bir öğretim yılında yapılan cari harcamaların, o yıl öğrenim görmekte olan öğrenci sayısına bölünmesi ile öğrenci başına birim cari harcamalar bulunabilir. Bir dönemin eğitiminin değerlendirilmesinde, öğrenci başına hesaplanacak birim cari harcamaların belli bir yılın sabit fiyatlarıyla ifade edilmesi gerçek maliyeti değerlendirme olanağı verir. Ayrıca okul başına, derslik başına maliyet de hesaplanabilir.¹⁴⁰

2003 Yılında ilk defa yapılmış olan “Türkiye Eğitim Harcamaları Araştırması” sonuçlarına göre, 2002 yılında öğrenci başına düşen eğitim harcamalarını ve bunun eğitim düzeylerine dağılımını aşağıda Tablo 25’de görmek mümkündür. 2002 yılında üniversite hariç açık ilköğretim ve açık lise dahil olmak üzere devlet okullarında 13.463.624, özel okullarda 222.992 olmak üzere toplam 13.686.616 öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci sayısı karşılaştırıldığında devlet okullarına giden öğrenciler ile özel okullara gidenler arasında 60 kat fark mevcuttur. Bu farkın okul öncesinde 32, ilköğretimde 65, genel lisede 35 kat olduğu görülmektedir. Devlet okullarında öğrenci sayısı bu denli yüksek iken, öğrenci başına yapılan harcamalar da ise tersi durum geçerlidir.

---

¹⁴⁰ Adem, **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, a.g.e., s.130-131.

Tablo 25
Eğitim Seviyelerine Göre Öğrenci Başına Düşen Eğitim Harcamaları (2002)

	Açıköğretim, açıklise, açıköğretim fakültesi dahil				Açıköğretim, açıklise, açıköğretim fakültesi hariç			
	Harcama (YTL)	Öğrenci Sayısı	(YTL)	ABD (Dolar)	Harcama (YTL)	Öğrenci Sayısı	(YTL)	ABD (Dolar)
Okul öncesi	83 215 448	320 038	260	171	83 215 448	320 038	260	171
Resmi	48 153 105	310 279	155	102	48 153 105	310 279	155	102
Özel	35 062 343	9 759	3 593	2 363	35 062 343	9 759	3 593	2 363
İlköğretim	7 666 506 354	10 331 619	742	488	7 660 995 601	10 111 890	756	498
Resmi	7 278 038 742	10 175 751	715	470	7 272 527 989	9 956 022	731	480
Özel	388 467 612	155 868	2 492	1 639	388 467 612	155 868	2 492	1 639
Genel Lise	3 004 846 252	2 053 735	1463	962	2 996 613 692	1 588 800	1886	1 240
Resmi	2 855 484 918	1 997 306	1 430	940	2 847 252 358	1 532 371	1 858	1 222
Özel	149 361 334	56 429	2 674	1 741	149 361 334	5 429	2 647	1 741
Mesleki-	1 977 142 766	981 224	2 015	1 325	1 977 142 766	884 103	2 236	1 471
Resmi	1 973 376 336	980 288	2013	1 324	1 973 376 336	883 167	2 234	1 470
Özel	3 766 430	936	4 024	2 647	3 766 430	936	4 024	2 647
Üniversiteler	6 573 911 235	1 918 483	3 427	2 254	6 549 659 682	1 256 629	5 212	3 428

Kaynak : TÜİK, **Türkiye İstatistik Yılığ 2007**, Ankara, Mayıs, 2008, s.108,

<http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, (30.05.2008)

(1) 2002 Yılı DİE ithalat ağırlıklı dolar kuruna göre hesaplanmıştır. (1 Dolar = 1 520 425 TL)

(2) Araştırma sonuçlarında üniversitelerden gelen bilgilerde eğitim seviyelerine göre dağıtımı yapılamayan miktar fazla olduğundan resmi-vakıf verileri ayrıştırmamıştır

NOTLAR:

- Lise mezunu olup üniversiteye hazırlanan öğrencilerin harcamaları kapsamamıştır.
- Üniversitelerde eğitim seviyelerine göre dağıtımı yapılamayan miktar, üniversitelerin geneline dahil edilmiştir.
- Eğitim seviyelerine göre dağıtımı yapılamayan miktar, tüm eğitim seviyelerine harcamaların ağırlığı oranında dağıtılmıştır.

Okul öncesi eğitimde, özel kurumlarda (2.363 Dolar) devletin (102 Dolar) bir öğrenciye harcayabildiğinin 23 kat fazlası harcanmaktadır. Kamu ilköğretim kurumlarında öğrenci başına yapılan harcama düzeyi, (470 Dolar) özel ilköğretim kurumlarındaki öğrenci başına (1.639 Dolar) yapılan eğitim harcamalarının 3,5 katı düzeyindedir. Benzer şekilde, kamu genel liselerinde, öğrenci başına yapılan harcama düzeyi, (9.40 Dolar) özel liselerde öğrenci başına (1.741 Dolar) yapılan eğitim harcamalarının 1,9 katı düzeyindedir. Mesleki teknik liselerde ise devlet (1.324 Dolar) ve özel meslek liselerinin (2.674 Dolar) öğrenci başına yaptığı eğitim harcama düzeyi arasındaki fark 1,99 katı düzeyindedir.

Burada dikkat çeken diğer bir husus da genel ve mesleki teknik eğitimde öğrenci başına yapılan harcamaların birbirine çok yakın olmasıdır. Normal şartlarda mesleki ve teknik ortaöğretimdeki öğrenci maliyetinin yükseköğretimdeki maliyet civarında olması gerekmektedir. Açıköğretim fakültesi dahil üniversitelerdeki öğrenci

başına harcama ortalaması ise 2.254 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına eğitim harcamalarının eğitim düzeylerine göre dağılımına bakıldığında yükseköğretimin Türkiye’de önemli bir şekilde ağırlığının olduğu görülmektedir. Mesleki ve teknik liselerde, beceri eğitimine ayrılan sürenin azlığı dolayısıyla yapılan harcamalarının düşmesi, işletmelerde beceri eğitiminin yaygınlaştırılmasının bir sonucu olarak maliyetin bir kısmının işletmeler tarafından üstlenilmesi, okulların makine ve teçhizata yatırım yapma ihtiyacının eskiye nazaran azalması gibi nedenler öğrenci maliyetinin düşük olmasına yol açmıştır. Ancak, daha kaliteli bir eğitim için mesleki ve teknik liselerde öğrenci başına maliyetin yükselmesi gerekmektedir.¹⁴¹

Tablo 26
Öğrenci Başına Bütçe Ödeneğinin Yıllara Göre Değişimi.

Yıl	Öğrenci Başına Toplam Bütçe Ödeneği				Öğrenci Başına Cari Harcama (ABD Dolar)	
	2005 Fiyatlarıyla (YTL)		Cari Fiyatlarla (ABD Dolar)		Örgün	Toplam
	Örgün	Toplam	Örgün	Toplam		
1990	3.949,83	2.563,92	2.114	1.389	1.522	1.000
1991	4.103,12	2.652,52	2.055	1.319	1.520	976
1992	4.222,02	2.780,35	2.288	1.503	1.761	1.157
1993	4.825,11	2.965,60	2.658	1.632	2.046	1.256
1994	3.271,03	1.914,42	2.025	1.185	1.519	889
1995	2.646,08	1.298,98	1.538	755	1.230	604
1996	2.996,48	1.797,89	1.509	943	1.042	651
1997	3.379,27	2.210,29	2.195	1.435	1.432	937
1998	3.802,97	2.350,60	2.002	1.238	1.328	821
1999	3.813,59	2.418,69	1.924	1.221	1.403	890
2000	4.053,15	2.594,10	1.934	1.247	1.389	896
2001	2.896,50	1.759,88	1.125	727	783	506
2002	3.076,98	2.079,09	1.463	989	1.049	709
2003	3.541,33	2.254,32	2.059	1.311	1.523	969
2004	3.553,15	2.306,82	2.153	1.398	1.651	1.072
2005	4.095,30	2.529,30	3.072	1.898	1.938	1.197

Kaynak: YÖK, **Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi**, Yayın No:2007-1, Ankara, Şubat 2007, s.66, http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf, (16.11.2007) ; YÖK, **Yükseköğretimin Bugünkü Durumu**, Kasım, 2005, s.122, http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/kasim_2005.doc, (18.11.2007)

Yükseköğretimde öğrenci başına bütçe ödeneklerinin yıllara göre değişimi Tablo 26’da gösterilmiştir. Yükseköğretimde öğrenci başına ayrılan bütçe ödeneği ile 1990-2005 yılları arasında 2005 yılı sabit fiyatlarıyla örgün öğretimde bir öğrenci için 2.646,08 – 4.825,11 YTL ödenek ayrılmıştır. 1990’da örgün öğretimdeki öğrenci başına 2.114 Dolar olan bütçe ödeneği, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte 1.125 Dolar seviyesine düşmüş ve 2005’de en yüksek değer olan 3.072 Dolar’a

¹⁴¹DPT, 9. Kalkınma Planı, Eğitim (Okul Öncesi, İlk ve Ortaöğretim) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, a.g.e., s.41.

ulaşmıştır. ABD doları üzerinden yapılan hesaplamalardaki artışlar, büyük ölçüde son yıllarda Türk parasının yaşadığı aşırı değerlenme süreciyle de yakından ilişkilidir. YÖK tarafından yapılan hesaplama göre ise; örgün eğitimde öğrenci başına harcama 2005 yılı cari fiyatlarıyla 2004 yılında 1.651 Dolar, 2005 yılında ise 1.938 Dolar'dır.

3.2.2. Konsolide Bütçe Dışındaki Eğitim Harcamalarının Finansmanı

Türkiye’de gerek ilk ve ortaöğretimde gerekse yükseköğretimde eğitimin hizmetlerinin yerine getirilmesinde yapılan harcamaların önemli bir kısmı bütçe finansmanına dayalı olmakla birlikte bütçe dışı diğer finansman kaynakları da bulunmaktadır. Eğitim hizmetlerinin bütçe dışı finansman kaynakları aşağıda anlatılmaktadır.

3.2.2.1. 4306 Sayılı Kanun ile Düzenlenen Eğitime Katkı Payı

Eğitime katkı payı, sekiz yıllık ilköğretimin ülke geneline yaygınlaştırılması ve “Eğitimde Çağı Yakalama-2000 Projesi”nde belirlenen nicel ve nitel hedeflere ulaşabilmesi için gerekli olan finansmanı karşılamak amacıyla oluşturulmuş bir kaynaktır.¹⁴²

16.08.1997 günlü, 4306 sayılı kanunda, 01.09.1997-31.12.2000 tarihleri arasında çeşitli işlem ve kağıtlardan Eğitime Katkı Payı alınması ve elde edilecek kaynağın sekiz yıllık zorunlu eğitim giderleri için harcanması öngörülmüştür. Bu uygulama 2010 yılına kadar uzatılmış olup, kullanım kapsamı ortaöğretime de içerecek biçimde genişletilmiştir. Sekiz yıllık ilköğretimin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla 1997 Eylül-2005 Kasım ayı sonuna kadar 2.463.932.594 YTL eğitime katkı payı ve 8.585.135,6 YTL bağış (nema dahil) olmak üzere toplam 2.516.334.582,1 YTL gelir sağlanmıştır. Elde edilen bu gelirler ; okulların yapım, onarım ve donatım, arsa kamulaştırma, taşınmaz ilköğretim, kitap basımı, etüd-proje vb. işlerde kullanılmıştır. Eğitime katkı payı olarak toplanan tutarlar yıllar itibariyle Tablo 27’de verilmektedir.

---

¹⁴² Tuzcu, a.g.m., s.63.

Tablo 27
Eğitime Katkı Payı Tutarları (1997 Eylül – 2005 Kasım)
YTL

Bütçe Yılı	Eğitime Katkı Payı	Konsolide Bütçe	MEB Bütçesi İçindeki Oranı (%)
1997	52.647.296	0,83	10,28
1998	215.066.313	1,45	17,30
1999	320.826.432	1,18	15,05
2000	500.315.286	1,07	14,93
2001	359.973.108	0,74	8,90
2002	217.254.076	0,22	2,91
2003	308.307.313	0,21	3,03
2004	248.206.802	0,16	1,93
2005	241.335.963	0,15	1,62
Eğitime Katkı Payı 2 463 932 594 YTL Bağış – Nema 8 585 136 YTL Toplam Gelir 2 516 334 582 YTL			

Kaynak : MEB, **Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-2006**, Ankara, s.284

Eğitime katkı uygulamasından sağlanan gelirlerin ilgili yılın konsolide bütçe ve MEB bütçesi içindeki oranlarına bakıldığında eğitime katkı payının Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi içerisinde ne kadar önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Tablo 27’de görüldüğü gibi, eğitime katkı payının 1998 yılında MEB bütçesine oranı en yüksek % 17,30 arasında iken sonraki yıllarda düşüş olmuş ve düşüş 2005 yılında % 1,62 oranına kadar gerilemiştir.

Aşağıda Tablo 28’de, eğitime katkı payı ve eğitime finansman aracı olarak 4306 sayılı kanun gelirleri gösterilmiştir. Sekiz yıllık ilköğretimin finansman ihtiyacını karşılamak üzere eğitime katkı payı alınması ile ilgili aynı kanunun yürürlüğe girdiği 1997 yılından 2005 yılı Kasım ayı sonu itibariyle; Eğitime katkı payı olarak 2 milyar 483 milyon 594 bin YTL, Ziraat Bankası ve Halk Bankası bağış ve nema hesaplarında 8 milyon 585 bin YTL olmak üzere, toplam 2 milyar 492 milyon 179 bin YTL gelir sağlanmıştır. 5018 sayılı kanun gereğince Eğitime Katkı Payı Gelirleri’nin büyük bölümü taşınmalı eğitimde kullanılmak üzere bütçeleştirilmiştir.

Tablo 28
Eğitime Katkı Payı ve Eğitime Finansman Aracı Olarak 4306 Sayılı Kanun Gelirleri
(Öngörülen ve Gerçekleşen Eğitime Katkı Payı, Bağış ve Nema Gelirleri)
(Bin YTL)

Yılı	Gerçekleşen Eğitime Katkı Payı	Bağış ve Nema	Toplam
1997	52.648	2.877	55.525
1998	215.066	1.134	216.200
1999	320.827	61	320.888
2000	500.315	1.713	502.028
2001	359.973	567	360.540
2002	217.254	186	217.440
2003	338.124	1.329	339.453
2004	262.207	531	262.738
2005*	217.180	187	217.367
TOPLAM	2.483.594	8.585	2.492.179

Kaynak: MEB, 2006 Mali Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005, s.240

* Ekim ayı geliri itibariyle.

3.2.2.2. Halk ve İl Özel İdareleri

Eğitime ayrılan kaynaklar arasında halkın ve özel idarelerin katkıları da önemli yer tutar. Halkın katkıları, nakit olabileceği gibi okul binası yapımı, arsa bağışı, okul donatımı, spor tesisi, yurt yapımı, burs tahsisi gibi ayni katkılar şeklinde de olabilmektedir.

İl özel idareleri, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun¹⁴³, ilköğretim ilgili olarak verdiği görev ve yetkilerin gerektirdiği giderleri, genel bütçe gelirlerinin % 3'ünden az olmamak üzere, il özel idarelerine aktarılan tutarlar ile il özel idarelerinin yıllık gelirlerinin en az % 20'si oranında ayırmak zorunda oldukları paylardan karşılanmaktadır. İlköğretime özgü bu kaynak; okul öncesi eğitim, ilköğretim kurumları ile öğretmen lojmanı yapım, onarım ve okulların donatılması, okul yapımları

¹⁴³ 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, (12.01.1961 Tarih, 10705 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

için arazi alımları ile yoksul öğrencilere parasız verilecek okul kitapları ve ders araçlarının satın alınması gibi giderlerin karşılanmasında kullanılmaktadır.¹⁴⁴

Tablo 29
Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkıları
(YTL)

YIL	Halk Katkıları		Özel İdare Katkıları	
	Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 2004 Yılı Deflatör Tutarı	Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 2004 Yılı Deflatör Tutarı
1990	187.178	141.769.295	65.711	49.769.749
1991	238.664	108.115.062	91.873	41.618.573
1992	404.492	113.816.371	162.360	45.685.022
1993	740.159	129.684.094	195.402	34.236.605
1994	1.885.332	141.905.794	481.582	36.247.874
1995	4.587.242	201.016.731	1.127.592	49.412.012
1996	9.486.177	232.724.514	2.868.142	70.364.168
1997	18.471.454	252.686.087	6.749.144	92.327.046
1998	50.986.181	403.680.194	16.435.656	130.128.373
1999	71.210.217	374.635.044	27.721.024	145.839.565
2000	84.682.400	315.678.150	47.064.128	175.445.156
2001	83.801.008	171.484.704	69.051.344	141.301.991
2002	96.020.373	139.279.863	114.261.319	165.738.794
2003	144.030.560	162.034.378	182.356.168	205.150.686
2004	104.837.117	104.837.117	677.741.292	677.741.292
2005	213.714.999	226.537.905	948.183.585	1.005.074.628
2006	234.689.755	234.689.755	1.187.132.414	1.187.132.414
2007	251.729.440	251.729.440	1.108.166.147	1.108.166.147

Kaynak : MEB, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, s.174.

İl özel idareleri eğitim harcamalarının önemli kısmını genel bütçeden il özel idarelerine ödenek ve nakit aktarılması suretiyle yerine getirmektedir. Tablo 29'da eğitime olan halk katkıları ile il özel idaresinin katkıları sağlandığı yıl fiyatlarına göre ve 2004 yılı deflatörüne göre gösterilmiştir. 2004 yılı deflatörüne göre, halk katkıları 1985-1994 yılları arasında az miktarlarda azalışlar göstermektedir. Halk katkılarında, 1995 yılından sonra artış gözlenmiş ve 1998 yılında sekiz yıllık zorunlu eğitiminde etkisiyle gerçekleştirilen eğitime destek kampanyaları ile en

¹⁴⁴ Devlet Denetleme Kurulu, Temel Eğitim Programı ve Bu Programın Gerçekleştirilmesinde 16.08.1997 Günlü 4306 Sayılı Yasanın Katkılarının Araştırılıp Denetlenmesine İlişkin Rapor Özeti, sayı:2004/2, http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/DDK/teb.htm#II_A, (19.10.2007)

üst düzeye ulaşmıştır. Sonraki yıllarda ise düşüşler görülmektedir. Eğitime özel idarenin katkıları 2004 yılı deflatörüne göre değerlendirildiğinde 1985-1994 yılları arasında halk katkıları ile benzerlik göstermektedir. 1995 yılından itibaren ise özel idare katkıları artarak 2007 yılında 1.108.166.147 YTL olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl halk katkıları 251.729.440 YTL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 30'da halkın ve özel idarenin eğitime katkılarının konsolide bütçe ve eğitim bütçesi içindeki yeri gösterilmiştir. 1990-2000 yılları arasında sağlanan halk katkıları, konsolide bütçe ve eğitim bütçesi içinde dalgalanmalar göstermiş, 1998 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yine burada da sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçiş uygulamasının katkısı olduğu söylenebilir. Ancak izleyen yıllarda halk katkılarının oranlarında önemli düşüşler görülmüştür.

Tablo 30
Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkılarının Konsolide Bütçe ve Eğitim Bütçesi İçindeki Yeri

Yıllar	Halk Katkısının		Özel İdare Katkısının	
	Konsolide Bütçe İçindeki Oran (%)	Eğitim Bütçesi İçindeki Oran (%)	Konsolide Bütçe İçindeki Oran (%)	Eğitim Bütçesi İçindeki Oran (%)
1990	0,29	2,20	0,10	0,77
1991	0,23	1,60	0,09	0,62
1992	0,19	1,33	0,08	0,53
1993	0,18	1,29	0,05	0,34
1994	0,23	2,01	0,06	0,51
1995	0,34	3,36	0,08	0,83
1996	0,27	3,68	0,08	1,11
1997	0,29	3,60	0,11	1,32
1998	0,34	4,10	0,11	1,32
1999	0,26	3,34	0,10	1,30
2000	0,18	2,53	0,10	1,40
2001	0,17	2,07	0,14	1,71
2002	0,10	1,29	0,12	1,53
2003	0,10	1,42	0,12	1,79
2004	0,07	0,82	0,45	5,27
2005	0,14	1,44	0,61	6,37
2006	0,13	1,42	0,68	7,17

Kaynak : MEB, **Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-2006**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, s.174.

Türkiye’de eğitime ayrılan harcamaların yetersizliği ve değişik finansman yollarının aranması nedeniyle eğitimin finansmanında halk katkılarının çeşitli kampanyalar ve kamuoyunu bilinçlendirme çalışmaları ile arttırılması mümkün olabilecektir. Bu amaçla, Gelir ve Kurumlar Vergisindeki değişikliklerle eğitime yapılan her türlü yatırımın vergiden düşülmesi sağlanmış ve bu imkanın tüm hayırseverlere sunulması için “Eğitime %100 Destek” projesi başlatılmıştır. Bu proje ile halkın eğitime desteğinin arttırılarak yaygınlaştırılması beklenmektedir.

İl özel idaresi tarafından sağlanan katkıların, konsolide bütçe ve eğitim bütçesi içinde artışları daha düşük oranlarda gerçekleşmiştir. 2004-2006 yılları arasında ise il özel idare katkılarında artışlar olmuştur.

3.2.2.3. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu

Kamu kesimi eğitim harcamaları açısından önemli bir birimde kısa adı YURTKUR olan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumudur. 22 Ağustos 1961’de yürürlüğe giren 351 sayılı kanun ile kurulan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, yüksek öğrenim öğrencilerine kredi vermek, yurtlar yaptırmak ve yurt işletmesini sağlamak suretiyle Türk gençlerinin yükseköğrenimlerini, sosyal ve kültürel gelişmelerini kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tabi ve özel bütçeli bir kamu kuruluşu olan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun, merkez teşkilatı ile birlikte 20 bölge müdürlüğü ve bu bölgelere bağlı 227 yurt müdürlüğünden oluşan taşra teşkilatı bulunmaktadır. YURTKUR, 1962 yılından itibaren öğrenim kredisi, 2547 sayılı Yüksek Öğrenim Kanunu gereğince, 1985 yılından itibaren katkı kredisi, Yükseköğrenim öğrencilerine burs, kredi verilmesine ilişkin 5102 sayılı kanun gereğince, 2004 yılından itibaren de burs vermektedir.¹⁴⁵

Kurumun gelir kaynakları; Hazine yardımı, yurt iş gelirleri, at yarışları, spor toto-loto, iddaa gelirlerinden alınan paylar, yardım ve bağışlar, yurt işletme gelirleri ile diğer gelirlerden oluşmaktadır. Giderleri ise; burs, öğrenim ve katkı kredisi ödemeleri,

---

¹⁴⁵ MEB, 2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, a.g.e., s.220.

cari harcamalar, yatırım harcamalarından meydana gelmektedir. Kurumun finansman yapısı, büyük ölçüde hazine yardımına dayanmaktadır.¹⁴⁶

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun bütçesi, yıllar itibariyle aşağıda Tablo 31'de gösterilmiştir. 2002-2008 yılları arasında YURTKUR'un hazine yardımı olarak konsolide bütçeden aldığı pay, 2005 yılında % 0,75 olarak en üst seviyede gerçekleşmiştir. 2008 yılında YURTKUR'a bütçeden ayrılan pay % 0,69 olmuştur. Son yıllarda konsolide bütçeden YURTKUR bütçesine ayrılan paylarda artışlar, beraberinde daha çok sayıdaki öğrenci kredi taleplerinin, öğrenim ve katkı kredisi miktarlarının karşılanmasını ve yurtların kapasitelerinin artırılmasını sağlayacaktır.

Tablo 31
YURTKUR Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı
(YTL)

Yıllar	Konsolide Bütçe *	YURTKUR Hazine Yardımı	YURTKUR'a Yapılan Hazine Yardımının Bütçeye Oranı (%)
2002	98.131.000.000	395.000.000	0,40
2003	147.230.170.000	515.000.000	0,35
2004	150.658.129.000	833.790.000	0,55
2005	156.088.874.910	1.176.000.000	0,75
Yıllar	Merkezi Yönetim Bütçesi *	YURTKUR Hazine Yardımı	YURTKUR'a Yapılan Hazine Yardımının Bütçeye Oranı (%)
2006	174.958.100.699	1.200.000.000	0,69
2007	204.988.545.572	1.390.195.000	0,68
2008	222.553.216.800(1)	1.528.637.000(2)	0,69

Kaynak: MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2007, s.225

* Bütçe Kanunlarından alınmıştır.

(1) Gerçekleşme tahminidir. 2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısından alınmıştır.

(2) Tasarı

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumundan son 6 yılda burs, öğrenim kredisi ve katkı kredisi alan öğrenci sayılarına aşağıda Tablo 32'de yer verilmektedir.

¹⁴⁶ YURTKUR, **İstatistik Bülteni No:23**, s.115, <http://www.kyk.gov.tr/>, (24.03.2008)

Tablo 32
Yıllar İtibari İle Burs, Öğretim, Katkı Kredisi Alan Öğrenci Sayıları

Yıllar	Burs	Öğretim Kredisi	Katkı Kredisi
2002	-----	451.550	405.791
2003	-----	494.070	428.270
2004	54.724	522.670	459.595
2005	98.110	537.031	481.011
2006	135.497	569.276	505.348
2007	165.263	572.534	483.991

Kaynak : YURTKUR, **İstatistik Bülteni No:23**, s.80-90, <http://www.kyk.gov.tr/> , (24.03.2008)

Not: 2007 yılı 07.06.2007 tarihi itibariyle belirtilmiştir.

1961-1962 öğretim yılında 1700 öğrenciye öğrenim kredisi vermekte iken 2007 öğretim yılında 165.263 öğrenciye burs, 572.534 öğrenciye öğrenim kredisi olmak üzere toplam 737.797 öğrenciye burs veya öğrenim kredisi, ayrıca 483.991 öğrenciye de katkı kredisi imkanı sağlamıştır.

2007-2008 öğretim yılında 74.500 öğrenciye burs, 175.715 öğrenciye öğrenim kredisi, 122.100 öğrenciye de katkı kredisi verilmesi planlanmıştır. 2003-2004 öğretim yılından 2006-2007 öğretim yılı sonuna kadar 232.785 öğrenci burstan, 1984-1985 öğretim yılından 2006-2007 öğretim yılı sonuna kadar 1.931.363 öğrenci katkı kredisinden yararlanmış. 1961-1962 öğretim yılından 2006-2007 öğretim yılı sonuna kadar, 2.423.922 önlisans-lisans öğrencisine, 1992-1993 öğretim yılından 2006-2007 öğretim yılı sonuna kadar toplam 31.883 yüksek lisans öğrencisine öğrenim kredisi verilmiştir.¹⁴⁷

3.2.2.4. Döner Sermaye Gelirleri

Genel ve katma bütçeli kuruluşların üstlendikleri kamu hizmetlerini yerine getirirken ortaya çıkan ticari, sınai, tarımsal, kültürel ve mesleki nitelikteki faaliyetlerinin yürütülmesi için tahsis edilen sermayelere “döner sermaye”, bu şekilde kurulan özel işletme niteliğindeki bu işletmelere “döner sermayeli işletme” denilmektedir. Genel ve katma bütçeli idarelere bağlı olarak kurulan döner sermayeli işletmeler devletin temel görevini yürütürken, bu görevleri aksatmadan, bir yan faaliyet

¹⁴⁷ MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, a.g.e., s.220-223.

olarak ticari, sını ve kültürel faaliyette bulunurlar. Döner sermayeli işletmelerin kuruluşundaki ana amaç belli bir talebin karşılanması, devlete ek gelir sağlanması ve ekonomide boş kapasitenin kullanılmasıdır. Bu birimlere sermaye tahsisinin yapılması, asli görevlerin yapılabilmesi için kaynak yaratmak değil atıl kapasitenin değerlendirilmesidir.¹⁴⁸

MEB'e bağlı döner sermayeli işletmelerden, mesleki ve teknik öğretim okul ve kurumlarındaki öğrenci ve kursiyerlerin öğrenimleri sırasında ürettikleri ürünlerin bir kısmı döner sermaye aracılığı ile satılmakta ve bu faaliyetlerden elde edilen karlarla yeni makine ve teçhizat alınmaktadır. Böylece, öğrencilerin meslekleri ile ilgili konuları daha iyi öğrenmelerine ve öğrendiklerini de kalıcı bir şekilde pekiştirmelerine yardımcı olunmaktadır. Ayrıca, öğrencilere yaptıkları çalışmalardan dolayı ücret de ödenmektedir. Bu sayede döner sermayeler, öğrencilerin ve kursiyerlerin piyasa ve sanayinin ihtiyaç duyduğu koşullarında üretim yapabilecek yeterliliklere ulaşmalarına, MEB'in ihtiyaç duyduğu ders araç ve gereçleri ile ders kitaplarının bir kısmının ucuz ve kaliteli bir şekilde üretilmesine, dağıtılmasına, okullardaki mevcut atölye kapasitesi, makine parkı ve teknik insan gücü potansiyelinin ekonomiye kazandırılmasına, uygulamalı eğitim için genel bütçeden ve aile bütçesinden yapılan giderlerin azaltılmasına yardımcı olmaktadır.¹⁴⁹

Aşağıda Tablo 33'de, eğitim ile ilgili döner sermayeli işletmelerin dağılımı ve gelir gider durumu gösterilmiştir. MEB'e bağlı döner sermaye işletmeleri, kamu kesiminin yeniden yapılanması çalışmaları kapsamında 2002 yılından itibaren 484 saymanlık halinde birleştirilmiştir. 2006 yılı sonu itibariyle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar bünyesindeki döner sermayeli işletmelerden 380,3 milyon YTL gelir elde edilmiş, 339,2 Milyon YTL gider yapılmıştır. Yapılan bu giderleri kamu kesimi eğitim harcamaları içerisinde saymak mümkündür.

---

¹⁴⁸ Özhan Çetinkaya, "Kamu Maliyesinde Kamu İşletmeciliğinin Yeri ve Analizi (Döner Sermaye İşletmelerinin Analizi)", s. 6, <http://www.econturk.org/Turkiye.htm>, (12.10.2007)

¹⁴⁹ MEB, 2001 Başında Milli Eğitim, a.g.e., s.301.

Tablo 33
Eğitim İle İlgili Döner Sermayeli İşletmelerin Dağılımı ve Gelir Gider Durumu
(YTL)

Yıllar	Milli Eğitim Bakanlığı			Üniversite		
	Döner Sermaye Sayısı	Gider	Gelir	Döner Sermaye Sayısı	Gider	Gelir
1999	1056	41.310.024	53.538.762	107	262.016.224	309.395.772
2000	1056	60.115.099	74.337.576	53	529.762.752	600.237.823
2001	1056	88.926.179	108.293.811	53	857.047.736	977.597.645
2002	484	131.213.421	160.781.057	53	1.517.988.293	1.672.869.155
2003	484	169.353.002	212.455.315	53	1.866.257.659	2.257.904.614
2004	484	239.575.338	286.534.069	53	2.395.549.595	2.764.827.052
2005	484	245.635.084	328.760.948	53	2.671.846.071	2.902.585.486
2006	483	339.171.068	380.335.040	53	2.941.870.889	3.089.432.798

Kaynak : Maliye Bakanlığı, Döner Sermaye Hesapları Bülteni, <http://www.muhasabat.gov.tr/dose/menu3.php> (01.04.2008)

Üniversitelere bağlı döner sermayeli işletmeler gayri safi gelir, hazineye aktarılan pay, elde edilen kar vb. açılardan değerlendirildiklerinde önemli bir yere sahiptir. Üniversite döner sermaye işletmelerinden, bünyesinde tıp fakültesi bulunduranların döner sermaye faaliyetlerinin çoğunun tıp fakültesi araştırma hastanesi faaliyetlerinden sağlandığı anlaşılmaktadır. Üniversite döner sermaye işletmeleri içinde en önemli paya sahip olan tıp fakültesi hastaneleri, tıp fakültelerinde eğitim-öğretim gören öğrencilerin yetişmeleri amacıyla kurulmuş ve tıp fakültelerinde asıl hizmetin haricinde ortaya çıkan talebi, döner sermayeli işletmeler ile karşılamış, ek üretim yapılmış ve gelir sağlanmıştır. Kapasite boşluğunu karşılamak üzere kurulan döner sermaye işletmelerinin gelirleri belli bir dönem sonra katma bütçeden aldığı ödenekler ile hizmette bulunan tıp fakültelerinin kurmuş olduğu hastane işletmelerinin faaliyetlerinin artması sonucu tıp fakültelerinin katma bütçeden aldıkları ödenekleri aşmıştır. Bu işleyiş içinde tıp fakülteleri bir çok ihtiyaçlarının yanı sıra asıl hizmetleri için de döner sermaye bütçesini kullanır hale gelmişlerdir.¹⁵⁰ 2006 yılı sonu itibariyle üniversite döner sermaye işletmelerinden 3.089.432.798 YTL gelir elde edilmiş, 2.941.870.889 YTL gider yapılmıştır.

¹⁵⁰ Özhan Çetinkaya, "Kamu Maliyesinde Kamu İşletmeciliğinin Yeri ve Analizi (Döner Sermaye İşletmelerinin Analizi)", s. 13-14, <http://www.econturk.org/Turkiye.htm>, (12.10.2007)

Döner sermaye işletmelerinin daha verimli çalıştırılarak kuruluş amaçlarının maksimum düzeyde gerçekleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla; 3423 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı “Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları Döner Sermayesi Hakkında Kanun’un” 1’inci maddesinin 2’nci fıkrası, 26/01/2006 tarihli ve 5450 sayılı Kanunun¹⁵¹ 7’nci maddesi ile değiştirilmiştir. Yapılan bu değişiklikle; sermaye artırımını, üretimi teşvik primi dağıtımının yeniden düzenlenmesi, parça başı ücret ödenmek suretiyle mal ve hizmet üretimi yaptırılması ile atölye, makine parkı ve tesislerin özel sektörle işbirliği yapılarak işletilmesi yenilikleri getirilmiş, bunların uygulanması ile ilgili hususların yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmış ve bu maksatla hazırlanan “MEB Döner Sermaye İşletmelerinde Üretimi Teşvik Primi Dağıtımı, Parça Başı Üretim, Atölye ve Tesislerin Özel Sektörle İşbirliği Yapılarak İşletilmesi Hakkında Yönetmelik” 20.10.2006 tarih ve 26325 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁵²

3.2.2.5. 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu

05.06.21986 tarih 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, Mesleki Eğitim Kurulunun belirleyeceği mesleklerde, kamu ve özel sektöre ait kurum, kuruluş ve iş yerleri ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarındaki eğitim ve öğretimi kapsar. 1986 yılında kabul edilen Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu’nun ismi, 29/06/2001 tarih ve 4702 sayılı kanunun 22. maddesi ile, yapılan değişikliğe göre Mesleki Eğitim Kanunu olarak değiştirilmiştir.

3308 sayılı kanununun 32. maddesi uyarınca, örgün ve yaygın mesleki eğitimin faaliyetlerinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla 1986 yılında MEB bünyesinde “Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu” kurulmuştur. Bu fonun amacı örgün, çıraklık ve yaygın eğitim yoluyla mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması, yetiştirilen insan gücü sayısının artırılması, kalitesinin yükseltilmesi, çıraklık eğitimi dahil örgün ve yaygın mesleki eğitimin bütün olarak desteklenip geliştirilmesi, mesleki ve teknik alanda iş öncesi ve hizmetiçi eğitim

---

¹⁵¹ 5450 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Bağlı Okulların Millî Eğitim Bakanlığına Devredilmesi İle Bazı Kanunlarda Ve Kanun Hükümünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (03.02.2006 Tarih, 26069 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

¹⁵² MEB, 2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, a.g.e., s.71.

programlarının kamu ve özel bütün işyerlerinde verimliliği artırıcı ilkeler gözetilerek yürütülmesini sağlamaktır.

3308 sayılı kanun ile kurulan Fon gelirlerinin Milli Eğitim Bakanlığınca kullanılan miktarları ile genel bütçeye aktarılan miktarları yıllar itibariyle Tablo 34'de verilmiştir. Fon kaynaklarından elde edilen gelirler, ilk yıllarda amacına uygun olarak kullanılmıştır. 1987 Yılında Fon kaynaklarından elde edilen gelirlerin tamamı mesleki eğitim hizmetlerinde kullanılırken, 1988-1992 yılları arasında Fon'un kaynak gelirlerinin % 20-60'ı bütçe kanunları gereğince Hazine hesabına aktarılmış kalan miktarların % 40-80'ni mesleki eğitim hizmetlerinde kullanılmıştır. 1993 yılından itibaren Fon gelirleri genel bütçeye aktarılmış ve MEB'e aktarılmasında aksamalar olmuştur.¹⁵³

Tablo 34
3308 Sayılı Kanunla Kurulan Mesleki Eğitimi Geliştirme Ve Yaygınlaştırma Fonun Gelirleri Ve Kullanım Yerleri (1987-2001)

YILLAR	KAYNAK	GENEL BÜTÇEYE	DİĞER	FON
1987	17.636,1	-----	-----	17.636,1
1988	44.667,7	12.533,1	-----	32.134,6
1989	118.218,7	35.369,7	-----	82.849,0
1990	228.650,3	83.859,7	-----	144.790,6
1991	388.061,8	188.551,1	-----	199.510,0
1992	447.772,5	326.451,6	172,9	121.147,9
1993	846.080,7	753.010,2	93.070,5	209.529,1
1994	1.543.057,4	1.373.321,1	169.736,3	211.000,0
1995	2.824.404,6	2.513.720,1	310.684,5	215.000,0
1996	5.654.409,2	5.032.424,2	621.985,0	456.000,0
1997	10.535.744,0	9.376.812,1	1.158.931,8	608.000,0
1998	32.296.059,1	28.743.492,6	3.552.566,5	1.500.000,0
1999	41.175.946,4	36.646.592,3	4.529.354,1	1.980.000,0
2000	61.594.209,3	55.434.788,3	6.159.420,9	2.900.000,0
2001	90.827.982,2	81.745.232,2	9.082.750,0	3.690.000,0
TOPLAM	248.542.899,1	222.266.158,4	25.678.672,6	12.367.597,2

Kaynak : MEB, Çıraklık Mesleki Teknik ve Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Dairesi İstatistikleri <http://cedb.meb.gov.tr/istatistik.html> , (02.04.2008)

Not: Fon 1993 yılından itibaren genel bütçe içerisine alındığından 1993-2001 kaynak gelirlerinin tamamı Hazineye ve diğer Fonlara aktarılmıştır.Fon hizmetlerinde genel bütçeye konulan ödenekler kullanılmıştır.

¹⁵³ MEB, Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Faaliyetlerinin Desteklenmesi, <http://cedb.meb.gov.tr/etkinlik01.html> , (02.04.2008)

Örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin finansmanında kullanılmak üzere kurulan Fon'da toplanan 2001 yılı fon gelirlerinin % 96'ı genel bütçeye ve diğer fonlara, % 4'i ise mesleki ve teknik eğitime harcanmıştır. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nun 32. maddesi değiştirilerek, Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu, 31.12.2001 tarihinden itibaren tasfiye edilmiştir. 3308 sayılı Meslek Eğitim Kanunu'nun değişen 32-a maddesine göre "Çıraklık, mesleki ve teknik eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma hizmet ve faaliyetlerinde kullanılmak üzere; bakanlık bünyesinde bulunan döner sermaye işletmelerinin karları, bakanlığa bağlı kurumlarda eğitim öğretimde üretilen malların satışından elde edilen gelirler, bağış, yardım ve diğer her türlü gelirler bir yandan genel bütçeye özel gelir, diğer yandan Bakanlık bütçesinde açılacak tertiplere özel ödenek kaydedilir." denilerek 2002 yılından itibaren Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma faaliyetlerinde kullanılacak gelirler ve gelirlerin kullanım alanları yeniden belirlenmiştir.

Tablo 35
3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu Gereğince Mesleki Eğitimi Geliştirme ve
Yaygınlaştırma Faaliyetlerinin Desteklenmesi İçin Yapılan Harcamalar
(YTL)

FAALİYETİN KONUSU	2005 Yılı Harcamaları	2006 Yılı Harcamaları	2007 Yılı Harcamaları
Çıraklık, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim kurumlarında görevli atölye ve meslek dersi öğretmenlerine ilave ek ücret ödemeleri	8.075.000	8.500.000	10.900.000
İl mesleki eğitim kurulu ve sınav komisyonu üyelerine huzur hakkı ödemesi			
Çıraklık, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim kurumlarının atölye ve laboratuvarları için makine, araç, takım ve teçhizat alımları	25.886.139	20.000.000	34.000.000
Mesleki ve teknik eğitim metotlarının ve araçlarının araştırılması geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması	1.000.000	3.500.000	5.100.000
TOPLAM	34.961.139	32.000.000	50.000.000

Kaynak : MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.216.

NOT : Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu 4684 sayılı Kanun'la 31.12.2001 tarihi itibari ile tasfiye edilmiştir.

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu gereğince mesleki eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma faaliyetlerinin desteklenmesi için yapılan harcamalar Tablo 35'de gösterilmiştir. Mesleki eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma faaliyetlerinin desteklenmesi için yapılan harcamalar, 2005-2007 yıllarında önemli artışlar

göstermiştir. 2005 yılı harcamaları 34.961.139 YTL iken 2006 yılında 32.000.000 YTL'ye düşmüş ve 2007 yılında artarak 50.000.000 YTL olmuştur.

3.2.2.6. 3418 Sayılı Eğitim, Gençlik Spor ve Sağlık Hizmetleri Kanunu

24.03.1988 tarih ve 3418 sayılı Eğitim, Gençlik Spor ve Sağlık Hizmetleri Kanunu¹⁵⁴ bir eğitim vergisi niteliğinde olup çeşitli içkiler ile tütün ve tütün ürünlerinin satışlarından vergi alınmasını öngörmektedir. Bu kanunla toplanan gelirin bir bölümü, 2002 yılına kadar MEB bütçesine aktarılmıştır. 3418 sayılı kanunda öngörülen vergi, 06.06.2002 günlü, 4760 sayılı kanun¹⁵⁵ ile Özel Tüketim Vergisine dönüştürülmüş ve aynı kanununun 17/2-b maddesi uyarınca elde edilecek gelirin % 52'sinin MEB'e aktarılması şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Buna göre 4760 sayılı kanun ile MEB'e ayrılan paylar; ağırlıklı olarak yatırım programlarında yer alan projelerinin finansmanında, eğitim kurumlarının her türlü cari harcamalarında, onarım ve donatımında, genel bütçeden ödenek yetersizliği sebebi ile karşılanamayan giderlerde, eğitim hizmetlerinin daha iyi yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan hizmetlerin yerine getirilmesinde, kullanılmaktadır.

Aşağıda Tablo 36'da, eğitim harcamalarında kullanılmak üzere yıllar itibariyle 3418 sayılı kanunla elde edilen gelirler ile 4760 sayılı kanunla elde edilen gelirler ve kullanıldığı yerler gösterilmiştir. Sağlanan kaynaklar büyük oranda yapı tesis harcamalarında kullanılmıştır. Bu durum 2000 yılına kadar devam etmiş ve 2000 yılında yapı tesis için yapılan harcamaların oranı düşmüştür. Buna karşılık 2000 yılında makine teçhizat alımı için yapılan harcamaların oranı artmıştır. 2003 yılında gelirlerdeki azalma ile birlikte eğitim için kullanılan miktarda da azalma olmuş ve yapı tesis harcamaları ile makine teçhizat alımı için yapılan harcamalarda düşüş görülmüştür. 2004 yılında eğitim harcamaları için kullanılan miktar sadece cari harcamalar ve makine teçhizat alımlarında kullanılmıştır.

---

¹⁵⁴ 3418 Sayılı Eğitim, Gençlik Spor ve Sağlık Hizmetleri Kanunu, (31.03.1988 Tarih, 19771 Sayılı T.C. Resmi Gazete Tarihi)

¹⁵⁵ 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi, (12.06.2002 Tarih, 24783 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

Tablo 36
3418 Sayılı Kanunla İhdas Edilen Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri
Vergisinden Elde Edilen Hasılatlarla 01.08.2002 Tarihinden İtibaren 4760 Sayılı Özel
Tüketim Vergisi Kanunu İle Sağlanan Hasılatlarla Yürütülen Hizmetler
(YTL)

YILI	GELİRİ	KULLANILAN	ÖZEL ÖDENEKLERLE KARŞILANAN GİDERLER				
			CARİ HARCAMA	MAKİNE-TEÇHİZAT ALIMLARI	YAPIM HARCAMA	ONARIM HARCAMA	TRANSFER VE DİĞER HARCAMALAR
1988	178.774	66.127	6.234	4.791	55.102	-----	-----
1989	531.918	252.645	15.821	16.748	172.443	-----	47.633
1990	620.136	594.172	45.033	31.634	362.447	-----	155.058
1991	1.437.670	1.118.913	212.614	225.745	547.163	-----	133.391
1992	2.711.472	1.662.750	194.303	52.077	1.369.847	-----	46.523
1993	4.992.460	3.439.977	298.224	158.940	2.840.112	-----	142.701
1994	4.045.749	4.015.155	278.563	94.441	3.608.467	-----	33.684
1995	12.401.614	8.168.007	1.111.799	378.151	6.606.801	-----	71.256
1996	13.192.435	12.566.737	1.253.575	399.275	10.825.111	-----	88.776
1997	38.832.163	35.468.441	2.557.502	961.900	30.808.342	996.472	144.225
1998	64.542.791	60.474.895	5.294.051	3.952.071	48.714.899	2.375.620	138.254
1999	66.471.390	67.015.800	3.300.469	5.018.049	54.758.622	3.934.323	4.337
2000	160.811.273	125.134.634	5.131.842	23.805.507	77.753.973	17.822.503	620.809
2001	265.060.213	151.602.439	14.992.666	25.819.319	56.749.452	53.060.144	980.858
2002	527.742.662	509.748.047	26.538.509	65.441.136	209.466.500	203.113.400	5.118.502
2003	90.401.761	165.510.954	163.810.954	500.000	500.000	0	700.000
2004	80.852	1.444.151	1.074.325	369.826	0	0	0
TOPLAM	1.254.055.33	1.148.283.844	226.116.484	127.229.610	505.139.281	281.302.462	8.496.007

Kaynak : MEB, <http://cedb.meb.gov.tr/istatistik.html> (02.04.2008)
Not: 31.12.2004 tarihi itibariyle

3.2.2.7. 5174 Sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu

18.05.2004 tarih 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'na¹⁵⁶ göre Odalar, Millî Eğitim Bakanlığının izin ve denetiminde ticaret, denizcilik ve sanayi ile ilgili kursları açmak, açılan kurslara yardımda bulunmak, yurt içinde ve dışında ihtiyaç duyulan alanlar için öğrenci okutmak ve stajyer bulundurmak; mesleki ve teknik eğitim ve öğretimi geliştirme ve yönlendirme çalışmaları yapmakla görevlidir. Ayrıca Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği, sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün yetişmesini sağlamak amacıyla üniversiteler, yüksekokullar, mesleki ve teknik eğitim kurumları kurmak, kurulmuş bulunanlara iştirak etmek, işbirliği yapmak; ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde görev tanımları yapmak, bu görev tanımlarına uygun öğretim programları hazırlanması ve uygulanmasını teşvik etmek; odalarca sürdürülen çıraklık ve mesleki eğitim hizmetlerinin uyumlu yürütülmesini teminen uygulamalara rehberlik etmek; oda ve

¹⁵⁶ 5174 Sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu, (01.06.2004 Tarih, 25479 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

borsaların yönetici ve personeline yönelik hizmet içi eğitim programları hazırlamak, uygulamak, bu amaçlarla gerektiğinde bir mesleki eğitim merkezi kurulmasını sağlamak üzere eğitimin finansmanına katkı bulunacaktır.

Odalar, okul ve derslik yapmaya, burs vermeye, bu Kanun hükümleri çerçevesinde şirket ve vakıf kurmaya veya kurulu şirketlere ortak olmaya ve benzeri hukuki işlemler yapmaya yetkilidirler. Odalar, borsalar ve birlik, bu kanunda öngörülen ekonomik nitelikli görevlerini yapmak, meslek mensuplarının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak ve mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak amaçlarıyla sınırlı olarak ve Bakanlığın izni ile kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirak edebilirler. Odalar, borsalar ve birlik, amaçlarına uygun olarak eğitim ve öğretim kurumları kurmak üzere vakıf kurabilirler.

3.2.2.8. Okul Aile Birliği

Okul aile birliği, okul bünyesinde bulunan kantin, açık alanlar, salon ve benzeri yerleri işleterek veya işlettirerek okulun ve maddi imkanlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktadır. 14.06.1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 5257 sayılı Kanun ile değişik 16 ncı maddesine dayanılarak hazırlanan ve 31.05.2005 tarih ve 25831 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Milli Eğitim Bakanlığı Okul-Aile Birliği Yönetmeliği"¹⁵⁷ ile okul aile birliklerine yasal statü kazandırılmıştır. Bu yönetmeliğe göre okul-aile birlikleri;

- (1) Ayni ve nakdi bağışları kabul etmek, okullara maddi katkı sağlamak üzere sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenlemek,
- (2) Kantin, açık alan, salon ve benzeri yerleri işletirmek veya işletmek,
- (3) Okulların ve yoksul öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak,
- (4) Öğrenci velilerini bağış yapmaya zorlamamak,
- (5) Okulların ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet satın almak,
- (6) Birlikçe belirlenen kardeş okullara katkıda bulunmak,
- (7) Velilerin okulları daha fazla sahiplenip eğitime katkılarını artırmak gibi görevlerle okulların acil ihtiyaçlarını kısmen de olsa karşılayabileceklerdir.

¹⁵⁷ "Milli Eğitim Bakanlığı Okul-Aile Birliği Yönetmeliği", (31.05.2005 Tarih, 25831 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

3.2.2.9. Dış Kaynaklar¹⁵⁸

Eğitimde kalitenin artırılması, gelişen teknolojilerin transferi, eğitim ortamlarının iyileştirilmesi ve bilgiye ulaşımın kolaylaştırılması amacıyla oluşturulan projeler için Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlardan sağlanan dış kaynaklı hibe, yardım ve krediler, eğitimin finansmanında önemli yer tutmaktadır.

Temel Eğitim Programının desteklenmesi amacıyla, Dünya Bankası ile 25 Haziran 1998 tarihinde “Temel Eğitim Projesi I. Faz İkraz Anlaşması” imzalanmış ve toplam maliyeti 2.515 Milyon Dolar olan bu projenin, 300 Milyon Dolarlık kısmının Dünya Bankasınca karşılanması öngörülmüştür. Temel Eğitim Projesinin Birinci Fazı 31.12.2003 tarihi itibari ile tamamlanmıştır. 1. faz için alınan kredinin tamamı kullanılmadan Dünya Bankası ile II. Faz görüşmelerine başlanmış ve 26 Temmuz 2002 tarihinde "Temel Eğitim Projesi II.Faz İkraz Anlaşması" imzalanmıştır. Dünya bankası bu anlaşma ile temel eğitim programına 300 Milyon Dolar tutarında ikinci kez destek vermiştir. Temel eğitim projesi ile temel eğitimin kapsamının yaygınlaştırılması, kalitesinin artırılması, bilgisayar destekli öğrenme ve öğretmenin sağlanması, okul öncesi eğitim ve özel eğitim alanlarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

1990 yılında başlatılan MEGEP Projesi ile İlk ve Ortaöğretimde kaliteyi artırarak öğrenci başarısını OECD ülkeleri ortalamasına yaklaştırmak, öğretmen eğitiminde kaliteyi ve geçerliliği artırarak OECD ülkelerindeki benzeri standartlara ulaştırmak, Milli Eğitim Bakanlığındaki yönetim ve işletmecilik beceri ve uygulamalarını geliştirerek kaynak kullanımında daha ekonomik ve etkili olabilmeyi sağlamak amaçlanmıştır. Dünya Bankası, toplam tutarı 71.1 milyon dolar olarak belirlenen projeye 58,5 milyon dolar destek vermiştir. Bu proje 30 Haziran 1999 yılında sona ermiştir. Yine Dünya Bankasından 1987 yılında “Yaygın Mesleki Eğitim Projesine” 90,2 Milyon Dolar, 1985 yılında ise “Endüstriyel Okullar Projesine” 57,7 Milyon Dolar kredi sağlanmış olup bu projeler tamamlanmıştır.

---

¹⁵⁸ MEB, 2007 Yılı Bütçe Raporu, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, Aralık, 2006 s. 149-160.

2006-2011 yılları arasında yürütülecek olan Ortaöğretim Projesi, en az dört yıllık eğitim veren genel, mesleki ve teknik tüm ortaöğretim kurumlarını kapsamaktadır. Bu proje ile Toplumun ve bireylerin gelişen teknolojiye paralel eğitim ihtiyaçları doğrultusunda ortaöğretim kurumlarının donanım ve fiziki kapasitesini geliştirmek ve eğitim-öğretimin kalitesini yükseltmek amaçlanmaktadır. Ülkenin kalkınma hedefleri doğrultusunda; eğitim, istihdam ve iş piyasasının bütünleşmesini sağlamak, insan kaynağımızı geliştirmenin temel bir stratejisi ve aracı olarak mesleki bilgi rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin ele alınması, okulların çağdaş yaklaşımlar doğrultusunda yeniden yapılandırılması, bu projenin unsurlarını oluşturmaktadır. Uygulama süresi 5 yıl olan projenin, 80 milyon Euro'luk bütçesi vardır.

Temel Eğitim Projesinde kullanılmak üzere Avrupa Yatırım Bankası ile 2003 yılında imzalanarak yürürlüğe giren "Eğitim Çerçeve Projesi" kapsamında 81 il bazında bilgi teknolojisi sınıfı kurma çalışmalarına destek vermek amacıyla 50 milyon Euro'luk kredi anlaşması yapılmıştır. Bu amaçla 1.400 ilköğretim okuluna bilgi teknoloji sınıfı kurulması planlanarak ihaleleri tamamlanmış, 210 ilköğretim okuluna da bilgi teknoloji sınıfı kurulması amacıyla artırım sözleşmeleri imzalanmıştır. İlk dilim başarı ile tamamlandığı takdirde tarafların isteği halinde 50 Milyon Euro büyüklüğündeki ikinci dilim yürürlüğe girecektir. 2007 yılı içinde alınacak ikinci dilim 50 milyon Euro kredi ile 2.000 adet bilgi teknoloji sınıfı kurulması ve Temel Eğitim Projesi I.fazda yapılan 2.802 adet bilgi teknoloji sınıflarının donanımlarının güncellenmesi planlanmaktadır.

Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA) projesi ile MEDA ülkelerine teknik ve mesleki eğitim ve öğretim politikaları konusunda destek vermek ve böylece bölgesel boyutta istihdama katkıda bulunmak sağlanırken ETA projesi ile de teknik ve mesleki eğitim ve öğretim alanında, MEDA ülkeleri ile Avrupa Birliği ülkelerinde teknik ve mesleki eğitim ve öğretim alanındaki farklı tecrübeleri paylaşabilmek, görüş alış verişinde bulunabilmek amaçlanmıştır. Bu proje 5 milyon Euro bütçe ile Avrupa Komisyonu tarafından desteklenmekte ve Avrupa Eğitim Vakfı tarafından yürütülmektedir.

Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA) kapsamında hazırlanan Temel Eğitime Destek projesi, 8 Şubat 2000 tarihinde imzalanmış ve 11 Eylül 2002 tarihinde 5 yıl süreyle uygulamaya konulmuştur. Proje tutarı 100 milyon Euro'dur ve tamamı hibedir. Projenin amacı, kırsal, şehirselle ve gecekondulu bölgelerindeki yaşam koşullarını iyileştirmek ve halen temel eğitimin dışında kalanların temel eğitim kapsamına alınmasını desteklemek, özellikle kız çocukları ve kadınlar için yaygın ve örgün eğitimin ortalama seviyesini yükseltmek ve eğitimin kalitesini artırarak yoksulluğu azaltmaktır.

Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ile Türkiye Ayakkabı Sektörü Araştırma, Geliştirme ve Eğitim Vakfı arasında yapılan protokol ile Türkiye'de ayakkabı sektörünü dünya piyasalarında rekabet edebilecek konuma getirmek ve bu durumunu sürdürmek için ihtiyaç duyulan iş gücünün yetiştirilmesi planlanmıştır. Projenin bütçesi hibe olup 1.939.000 Euro'dur. Türkiye'de hazır giyim sektöründe verimliliği artırmak, yeni teknolojilerin uygulanmasını sağlamak ve sektörde AB'de uygulanan sistem, yöntem ve yeni teknolojileri çalışanlara aktarmak amacıyla MEB, KOSGEB ve Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği işbirliği ile Hazır Giyim Sektöründe, Mesleki Eğitim Projesi gerçekleştirilmiştir. Bu projenin bütçesi, 1.490.000 Euro, AB katkısı, 1.559.090 Euro KOSGEB katkısı olmak üzere toplam 3.049.090 Euro'dur.

Hollanda Hükümetinin, MATRA Katılım Öncesi Projeler Programı kapsamında, 2006 yılında yürürlüğe giren "Okul Öncesi Eğitimi Yaygınlaştırma ve Kalitesini Artırma" Projesinin bütçesinin tamamı hibe olup 400.000 Euro'dur. Projenin amacı, okul öncesi eğitimin kalitesini arttırmak, Avrupa Birliği ülkelerinin eğitim sistemleri ve standartları ile uyum sağlamaktır. Yine AB katılım öncesi MATRA Projeleri kapsamında, 01 Ocak 2005 - 31 Aralık 2006 tarihleri arasında devam edecek olan "Eğitimin Kalitesine ve Eşit Fırsatlara Yönelik Avrupa Gerekliliklerine Uygun Olarak Engelli Çocuklar İçin Türk Eğitim Sistemini Güçlendirme Projesi" Hollanda Hükümeti ile birlikte yürütülmüştür. Bu projenin bütçesi 550.000 Euro olup tamamı hibe şeklindedir.

Türkiye’deki mesleki eğitim sistemini çağdaşlaştırarak güçlendirme ve ülkenin ihtiyaç duyduğu yüksek nitelikli ve performanslı ara kademe teknik insan gücünü yetiştirme, amacını taşıyan “Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirilmesi Projesi”ne Avrupa Birliğinin katkısı 51 Milyon Euro’dur. Süresi 5 yıl olan proje kapsamında TOBB, TİSK, Hak-İş, Türk-İş, TUSİAD, MEKSA Vakfı, TESK gibi sosyal ortaklar ile işbirliği yapılmaktadır.

Finansmanı, Avrupa Birliği Akdeniz Programından (MEDA) sağlanan “Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi” ile meslek dersleri öğretmen eğitiminin niteliğini yükseltmek ve Avrupa Birliği’ndeki gelişmelere uyum sağlamak amaçlanmaktadır. Toplam maliyeti 18.500.000 Euro olan bu projenin 14.500.000 Euro’luk kısmı Avrupa Birliği tarafından hibe şeklinde karşılanmaktadır. Projenin sosyal tarafları ise; TİSK, TESK, TOBB, Türk-İŞ, HAK-İŞ, TÜSİAD, TEKEV, Türk Eğitim-SEN, Eğitim-SEN, Ticaret Turizm Mezunları Derneği, Kız Teknik Öğretmenler Derneğidir.

3.3. Türkiye’deki Eğitim Harcamalarının Bazı OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması

Kamu harcamalarından eğitime ayrılan paylar değerlendirilirken öncelikle nüfusun yaşlara göre dağılımının dikkate alınması gerekmektedir. Genç nüfusun büyüklüğü, o ülkenin eğitim ve öğretime olan potansiyel ihtiyacını belirler ve genç nüfus ne kadar büyük olursa o kadar eğitim hizmeti ihtiyacı ortaya çıkar. Ülkelerin, nüfus artış hızının yüksek olması okul çağındaki çocukların sayısının artmasına, dolayısıyla GSYİH’den eğitime ayrılan payın daha fazla olmasına neden olacaktır.

Türkiye’de yaş gruplarının toplam nüfus içindeki oranları aşağıda Tablo 37’de gösterilmiştir. Buna göre 0-14 yaş grubu olan eğitim çağı nüfusunun toplam nüfus içindeki oranları 1960’lı yıllardan sonra azalma eğilimi içine girmiştir. 1990’da % 1,97 olan nüfus artış hızı 2000 yılında % 1,19’a inmiştir. Sonraki yıllarda tahmini nüfus sayıları ile bu düşüşün sürmesi beklenmektedir. 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki oranı, 2000 yılında % 30’a düşmüştür. Çalışabilecek nüfusun göstergesi olarak alınan 15-64 yaş grubundaki nüfus ile 65 ve üzeri yaş grubunun

toplam nüfus içindeki oranları artmaktadır. Türkiye'nin nüfus sayısında düşüş beklense de OECD ülkelerine göre genç nüfus sayısının fazla olması nedeniyle eğitimde önemli oranda kaynak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 37
Toplam Nüfus ve Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı

Yıllar (1)	Toplam Nüfus	Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Yüzde)		
		0-14	15-64	65+
1950	20.947	38,3	58,3	3,3
1955	24.064	39,2	57,2	3,4
1960	27.754	41,2	55,1	3,5
1965	31.391	41,9	54,0	4,0
1970	35.605	41,8	53,7	4,5
1975	40.347	40,5	54,7	4,6
1980	44.736	39,0	55,9	4,7
1985	50.664	37,5	58,1	4,2
1990	56.473	34,5	60,7	4,3
2000	67.420	30,0	64,7	5,4
2001	68.365	29,7	64,8	5,4
2002	69.302	29,5	65,0	5,5
2003	70.231	29,2	65,2	5,6
2004	71.152	28,8	65,4	5,7
2005	72.065	28,4	65,7	5,9
2006	72.974	28,1	66,0	6,0

Kaynak: DPT, Ekonomik Göstergeler 1950-2006, Sosyal Sektördeki Gelişmeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm> (18.03.2008)

(1) 1950-1990 Sayım Tarihi itibarıyla rakamlardır. 2000' den itibaren yıl ortası nüfus tahminleridir.

(1)) 1970-2000 yılları arası sayım tarihi itibarıyledir. 2000-2006 yılları arası yıl ortası tahminleridir

OECD ülkelerinde, nüfus artış hızının çok düşük olması eğitimden yararlanacak öğrenci sayısında artışlar olmamasına ve eğitimin kalitesinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Buna rağmen eğitime ayrılan kaynaklar artmaya devam etmektedir. 2002 yılı verilerine göre OECD ülkelerinde eğitim çağı nüfusunun (5-29 yaş) toplam nüfus içerisindeki oranı ortalama % 32'dir. Türkiye'de ise bu oran % 47'dir.¹⁵⁹ Çağ nüfusu OECD ülkelerine göre Türkiye'de çok daha yüksektir. Son nüfus sayımlarına göre nüfus artış hızı düşme eğilimi gösterse de genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yüksektir. Özellikle 5-14 ve 15-19 yaş grubunda Türkiye, karşılaştırılan ülkelerden eğitim çağında 1.5 ile 2 katı nüfus yoğunluğuna sahiptir. Bu da eğitime olan talebi artırmaktadır. 0-14 yaş grubunun toplam nüfus

¹⁵⁹ OECD, **Education At A Glance Indicators 2004**, (Tablo A1.2), <http://www.oecd.org/dataoecd/52/41/33668656.xls>, (15.03.2008)

içerisindeki oranı, 2006 yılı için tahmini olarak % 28'dir. Eğitim konusundaki beklentilerin karşılanabilmesi için eğitime bütçeden ayrılan payların artan eğitim çağı nüfusu ile orantılı artırılması gerekmektedir. Her geçen yıl artan öğrenci sayısı ile Türkiye eğitim hizmetlerinin sunumunda önemli oranda kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Eğitime yeterli kaynak aktarılamazsa, artan nüfus ile birlikte öğrenci başına eğitim harcamaları azalacağı gibi eğitimin niteliğinde de düşmeler ortaya çıkacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğundaki eğitim alanında temel hedef, tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarını yükseltmek ve eğitim hizmetlerinden yararlananların sayısını artırmaktır. Değişik düzeylerdeki okullaşma oranları ise eğitimin yaygınlığı hakkında fikir vermektedir. Okullaşma oranları hesaplanırken net yada brüt olarak değerlendirilir. Brüt okullaşma oranı bir eğitim kademesinde kayıtlı bütün çocukların sayısının o eğitim çağında olan toplam çocuk sayısına bölünmesi ile elde edilir. Örneğin İlkokulda brüt okullaşma oranı, ilkokula kayıtlı bütün çocukların sayısının, ilkokul çağında olan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir. Brüt okullaşma oranı % 100'ü geçebilir, çünkü çeşitli eğitim seviyesindeki öğrenciler, ülkenin normal çağ nüfusunun dışında daha genç ya da daha yaşlı olarak yer alabilirler. Net okullaşma oranını ise okula kayıtlı çocukların sadece resmi okul yaşında olanlarının sayısının, bu yaş grubundaki toplam çocuk nüfusuna oranı ile gösterilmektedir.¹⁶⁰ Bu değerlendirmelerde brüt okullaşma oranları dikkate alınacaktır.

Aşağıda Tablo 38'de, bazı OECD ülkelerinde ilk, orta ve yükseköğretim kademelerindeki okullaşma oranları gösterilmiştir. Bu ülkelerin çoğunda 1995-2005 yılları arasında ilköğretimde okullaşma oranları % 100'ler düzeyindedir. Türkiye'de 1995 yılında ilköğretimde % 106,7 oranında olan okullaşma oranı 2000 yılında %96,2'ye, 2005 yılında ise % 93,3'e düşmüştür. İlköğretimde okullaşma oranlarında en düşük ülke olan Türkiye, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamalarının gerisindedir. İlköğretimde en çok okullaşma oranı % 114,4 oranı ile Portekiz ve

---

¹⁶⁰ Aysıt Tansel, "Türkiye'de Okullaşma Oranları ve Eğitimin Getirisi", s.1.
<http://www.odtuadt.com/sayfalar/calismalarimiz/makaleler/atansell.pdf>, (15.10.2007)

% 110,8 oranı ile Fransa'dır. Türkiye'de ortaöğretimdeki okullaşma oranı 1995-2005 yılları arasında % 57 oranından % 75,3'e çıkmıştır. Ancak % 100'ler oranında bir okullaşma oranına ulaşamamıştır. Ortaöğretimde de okullaşma oranının en düşük olduğu ülke yine Türkiye'dir. Ortaöğretimde gelişmiş ülkeler içinde en yüksek okullaşma oranına sahip olanlar ise % 124,3 oranı ile Danimarka ve % 123,8 oranı ile İspanya'dır.

Tablo 38
Bazı OECD Ülkelerinde Okullaşma Oranları (%)

Ülkeler	İlköğretim (%)			Ortaöğretim (%)			Yükseköğretim (%)		
	1995	2000	2005	1995	2000	2005	1995	2000	2005
Belçika	102.9	105.0	103.9	146.3	144.9	109.9	56.3	57.1	63.0
Kanada	101.9	99.5	99.5	104.9	107.1	117.3	87.8	58.8	62.3
Danimarka	101.5	101.6	98.5	121.1	126.6	124.3	48.2	57.3	80.5
Finlandiya	99.2	100.5	99.4	115.9	124.3	110.7	70.4	82.8	91.7
Fransa	106.1	106.2	110.8	111.3	109.7	115.8	51.0	52.8	56.4
Almanya	101.9	105.1	101.0	104.0	98.4	100.2	46.1	----	----
Yunanistan	93.9	95.7	101.0	95.3	89.5	102.0	42.3	51.3	89.1
Macaristan	103.2	101.1	97.6	97.8	96.4	96.1	23.6	36.7	65.2
İrlanda	103.8	103.2	107.0	115.9	106.9	113.0	39.6	47.8	59.3
İtalya	100.9	101.5	102.2	93.9	92.8	99.4	42.3	48.6	65.6
Japonya	102.5	101.1	100.1	103.4	102.1	101.5	41.7	47.4	55.3
Kore	95.3	98.0	104.8	100.9	97.6	92.9	52.0	72.6	89.9
Meksika	114.7	108.7	109.2	61.2	71.8	80.2	15.3	19.4	24.0
Portekiz	127.6	124.7	114.4	110.7	108.2	98.8	38.8	47.8	56.5
İspanya	109.0	107.4	106.5	122.1	112.0	123.8	47.8	57.8	66.9
İsviçre	96.7	104.5	101.6	100.2	95.6	94.5	32.6	38.0	47.4
Türkiye	106.7	96.2	93.3	57.0	77.8	75.3	19.5	23.1	31.2
İngiltere	115.1	101.6	106.7	133.1	101.5	105.1	49.6	58.2	59.7
ABD	101.8	100.5	99.0	97.4	94.0	94.7	80.9	69.2	82.7
Brezilya	117,6	150,7	140,4	50,2	104,2	105,7	12,9	16,1	23,8
Arjantin	112,8	117,8	112,7	72,7	96,7	87,6	37,7	53,1	65,0
Şili	98,8	100,3	103,7	69,5	82,7	90,8	28,2	37,3	47,8
Yüksek Gelirli Ülkeler	103	101	101	106	101	101	58	57	67
Dünya Ortalaması	102	101	107	63	61	66	18	19	24
Düşük Ve Orta Gelirli Ülkeler	102	101	108	55	56	62	10	14	19

Kaynak : Worldbank, Data, Country Profiles,

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/EXTDATASTATISTICS/EXTEDSTATS/0,contentMDK:21605891~menuPK:3409559~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:3232764,00.htm>
1 (05.04.2008)

*Çağ nüfusunun dışında eğitim görenlerin olması nedeniyle rakamlar %100'lerin üzerinde olabilmektedir

Yükseköğretimde, okullaşma oranlarında bütün ülkelerde artışa paralel olarak Türkiye’de de artışlar olmuş ve oranlar % 19,5’den % 31,2’ye yükselmiştir. 1995-2005 arası süreçte yükseköğretimde okullaşma oranında 1,5 kat artış gerçekleşmiştir. Bu artışlarla Türkiye yükseköğretimde okullaşma oranları bakımından dünya ortalaması (% 24) ile düşük ve orta gelirli ülkeler ortalamasının (% 19) üzerinde olmasına rağmen % 67 olan yüksek gelirli ülkeler ortalamasının gerisinde kalmıştır. Tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarına bakıldığında en iyi gelişimi Yunanistan’ın gösterdiği görülmektedir. 1995-2005 yılları arasında ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma oranları % 100’lere ulaşmıştır. Yükseköğretimdeki okullaşma oranı ise % 42,3’den % 89,1’e yükselmiştir. Türkiye tüm eğitim kademelerinde okullaşma oranları açısından yüksek gelirli ülkeler ortalamasının çok altında kalmıştır. Her eğitim düzeyinde okullaşma oranlarının yüksek olması eğitim girdilerini artırmaktadır. Özellikle de Türkiye gibi genç nüfusun fazla ve artmakta olduğu ülkelerde okullaşma oranlarının yüksek olması daha fazla kaynak ayırmayı gerektirmektedir.

Tablo 39’da yaş gruplarına göre okullaşma oranına bakıldığında kıyaslanan diğer ülkelerin, okul öncesi çağıdaki eğitime verdikleri önem kolaylıkla anlaşılabilir. 3-4 yaş grubunda okullaşma oranı OECD ülkelerinde ortalama % 68,5 olup Türkiye % 3,7 oranı ile oldukça düşük durumdadır. Yine bu yaş grubunda okullaşma oranları Belçika, Fransa, İtalya ve İspanya’da yüksek düzeydedir. Pek çok OECD ülkesi 5-14 yaş arasında okullaşmayı tamamen sağlayarak OECD ortalamasına yaklaşmış durumdadırlar. 5-14 yaş grubunda %81,8 okullaşma oranı ile en alt sıradaki ülke Türkiye’dir. 15-19 yaş grubundaki okullaşma oranına göre Türkiye, % 40,9 ve Meksika % 48,2 oranları ile sıralamanın altlarında yer almakta ve OECD ortalamasının 2 katından daha fazla bir oranda geriden gelmektedir. Yükseköğretim ve ileri yükseköğretim çağı olarak düşünebilecek 20-29 yaş grubunda okullaşma oranı diğer ülkelerde ortalama % 24,9 civarında seyrederken Türkiye’de bu oran % 10,3 olup en düşük düzeydedir. Dikkat çeken diğer bir husus, İngiltere’de 30-39 yaş ile 40 ve üzeri yaş gruplarındaki okullaşma oranlarının yüksek oluşudur. Yine aynı şekilde 30-39 yaş grubundaki okullaşma oranlarında İngiltere, Finlandiya

ve İsveç % 10'un üzerindedir. Türkiye'nin, OECD ülkeleri içerisinde eğitim göstergeleri açısından en alt sıralarda olduğu görülmektedir.

Tablo 39
Bazı OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre Okullaşma Oranları (2005)

OECD Ülkeleri	3-4	5-14	15-19	20-29	30-39	40 ve Sonrası
Belçika	125,2	99,6	94,0	29,4	8,4	3,5
Danimarka	92,3	97,1	84,9	37,7	7,8	1,6
Finlandiya	42,3	95,1	87,5	42,6	13,1	3,0
Fransa	112,9	101,3	86,2	20,1	2,6	---
Almanya	78,8	98,3	88,8	28,2	2,5	0,1
Yunanistan	28,9	97,5	97,4	23,7	6,1	---
Macaristan	81,7	100,3	86,8	24,4	5,8	0,6
İrlanda	23,9	101,1	88,5	20,9	4,0	0,1
İtalya	105,0	101,2	80,2	20,0	3,2	0,1
Japonya	82,0	100,7	---	---	---	---
Kore	22,5	94,1	85,6	27,3	2,0	0,5
Lüksemburg	80,7	96,7	72,1	5,9	0,5	0,1
Meksika	46,6	99,9	48,2	10,8	3,2	0,5
Portekiz	72,5	103,9	73,4	21,9	3,8	0,7
İspanya	120,5	101,4	80,5	22,1	3,6	1,1
İsveç	86,5	99,5	87,3	36,4	13,3	3,0
İsviçre	26,1	99,6	83,4	21,7	3,6	0,4
Türkiye	3,7	81,8	40,9	10,3	1,5	0,2
İngiltere	90,6	101,0	78,5	29,0	15,8	7,8
ABD	50,0	97,7	78,6	23,1	5,2	1,4
OECD Ortalama	68,5	98,4	81,5	24,9	6,0	1,6
EU 19 Ortalama	75,9	99,1	85,2	25,0	5,7	1,3
Partner Ekonomiler						
Brezilya	29,4	93,2	79,5	22,5	8,8	2,4
Şili	32,7	88,3	74,0	---	---	---
Rusya	---	81,5	73,5	18,7	0,7	---

Kaynak: OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo C2.1), s.290.
<http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı eğitsel nitelik değişkenlerinden biri olarak ele alınır ve eğitim maliyetinin en önemli belirleyicilerinden biridir. Aynı şekilde öğrenci ve öğretmen arasındaki iletişimin niteliğini ve öğrenci başarısını da etkileyen

göstergelerden biridir.¹⁶¹ Tablo 40'da eğitim kademelerine göre öğretmene düşen öğrenci sayıları verilmiştir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının karşılaştırılması ile öğretmenlerin öğrencilere yeterli zaman ayırıp ayırmadıklarına ilişkin bilgilere ulaşılabılır. OECD ülkelerinde okulöncesinde öğretmen başına öğrenci sayısı ortalama % 15,3, ilköğretimde % 16,7, orta öğretimde % 13,4 ve yüksek öğrenimde % 15,8 oranları arasında değişirken; Türkiye'de bu oranlar OECD verilerine göre sırasıyla okulöncesinde % 19,7, ilköğretimde % 25,8, ortaöğretimde % 16,2 ve yükseköğretimde % 17,3'tür.

Tablo 40
Bazı OECD Ülkelerinde Öğretmene Düşen Öğrenci Sayısı (2005)

OECD Ülkeleri	Okul Öncesi	İlkokul	Ortaöğretim (orta + Lise)	Yükseköğretim
Belçika	16,1	12,8	9,8	19,6
Finlandiya	12,5	15,9	13,9	12,5
Fransa	19,3	19,4	12,2	17,3
Almanya	13,9	18,8	15,1	12,2
Yunanistan	12,5	11,1	8,3	30,2
Macaristan	10,7	10,6	11,2	15,9
İrlanda	13,9	17,9	15,5	17,4
İtalya	12,4	10,6	10,7	21,4
Japonya	17,4	19,4	13,9	11,0
Kore	20,2	28,0	18,2	---
Meksika	28,9	28,3	30,6	14,9
Polonya	17,9	11,7	12,8	18,2
İspanya	14,1	14,3	10,6	10,6
İsveç	11,9	12,2	13,0	8,9
Türkiye	19,7	25,8	16,2	17,3
İngiltere	16,3	20,7	14,1	18,2
ABD	14,5	14,9	15,5	15,7
OECD Ortalama	15,3	16,7	13,4	15,8
EU19 Ortalama	14,0	14,9	12,2	16,4
Partner Ekonomiler				
Brezilya	17,6	22,9	17,9	13,6
Şili	20,8	25,9	26,3	---
İsrail	27,8	17,3	13,4	---
Rusya	----	----	11,2	13,4

Kaynak : OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo D2.2), s.382,
<http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)

¹⁶¹ Hasan Hüseyin Aksoy, "Okul Yöneticileri ve Okul Dışı Değişme Kaynaklarının Eğitime Etkisi",
http://194.27.26.6/~aksoy/seminer_3.htm, (06.04.2008

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ile OECD ülkeleri farklılıklar göstermektedir. Özellikle ilköğretimde, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, OECD ülkelerine göre daha fazla durumdadır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının yüksek olması eğitimin niteliğinin kalitesi konusunda önemli rol oynamaktadır. Daha nitelikli eğitim için öğretmen-öğrenci oranlarının düşük olması gerekir. Bu oranın düşük olması öğretmen sayısının artırılması ile gerçekleşecektir. Artan eğitim nüfusuna paralel olarak öğretmen sayısının artırılması ile öğretmen açığı kapatılarak öğretmen-öğrenci oranlarının düşürülmesi sağlanmış olacaktır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en düşük olduğu ülkeler, okul öncesinde % 9,8 oranı ile Yeni Zelanda, ilkokulda % 10,6 oranı ile İtalya ve Macaristan, ortaöğretimde % 8,3 oranı ile Yunanistan ve yükseköğretimde % 8,9 oranı ile İsveç'dir. Tüm eğitim kademeleri itibariyle Macaristan ve İsveç öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en düşük olduğu ülkelerdir.

OECD ülkelerinde eğitim hizmetleri genellikle kamu kesimince karşılanmaktadır. 2004 yılı verileri ile OECD ortalamasına göre, tüm eğitim kademelerindeki harcamaların ortalama % 87'si kamu kaynaklarından sağlanmaktadır. Türkiye'de de eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların % 92,6'sının kaynağını kamu kesimi oluşturmaktadır. İlk ve ortaöğretime ayrılan kaynakların %93,4'ü, yükseköğretime ayrılan kaynakların ise % 90'nı kamu kesimi tarafından temin edilmektedir.¹⁶²

Aşağıda Tablo 41'de, OECD ülkelerinin, 2004 yılı verilerine göre GSYİH'larının ortalama % 5,4'ünü kamu eğitim harcamalarına ayırdıkları görülmektedir. Türkiye'de kamu kaynaklarından, eğitime GSYİH'nın % 3,9'u oranında harcama yapılırken, bu oran Danimarka'da % 8,4, Norveç'te % 7,6, İsveç'de ise % 7,4 ve Finlandiya'da % 6,4 düzeyindedir. Bu ülkeler OECD ortalamasının üzerinde, kamu eğitim harcamalarına GSYİH'dan en fazla kaynak ayıran ülkelerdir. GSYİH'dan eğitime en az kaynak ayıran ülkeler % 3,3 ile Yunanistan, % 3,6 ile Japonya ve % 3,9 oranı ile Türkiye'dir. Bu ülkeler OECD ortalamasının altında

---

¹⁶² OECD, **Education At A Glance 2007**,(Tablo B3.1), s.219, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)

eğitime harcama yapmaktadır. Ancak Japonya'da eğitime yapılan kamu kesimi harcamaları düşük çıksa da özel kesim eğitim harcamaları önemli yer tutmaktadır.

Tablo 41
Bazı OECD Ülkelerinde Kamu Eğitim Harcamalarının GSYİH ve Kamu Harcamaları İçindeki Payı% (2004)

OECD Ülkeleri	Eğitim Harcamalarının Toplam Devlet Harcamalarına Oranı			Eğitim Harcamalarının GSYİH'ya Oranı		
	İlk-Ortaöğr. Har./Toplam Kamu Harc.	Yükseköğr. Har./ Toplam Kamu Harc.	Eğitim Harc/ Toplam Kamu Harc	İlk-Ortaöğrt. Harc./GSYİH	Yükseköğret. Harc./GSYİH	Eğitim Har./ GSYİH
Danimarka	8,9	4,6	15,3	4,9	2,5	8,4
Finlandiya	8,0	4,1	12,8	4,0	2,1	6,4
Fransa	7,4	2,3	10,9	3,9	1,2	5,8
Almanya	6,3	2,5	9,8	3,0	1,2	4,6
Yunanistan	5,3	2,9	8,5	2,1	1,2	3,3
İrlanda	10,7	3,3	14,0	3,6	1,1	4,7
İtalya	7,0	1,6	9,6	3,4	0,8	4,6
Japonya	7,2	1,8	9,8	2,7	0,7	3,6
Kore	12,7	2,1	16,5	3,6	0,6	4,6
Meksika	16,1	4,0	23,1	3,8	0,9	5,4
Hollanda	7,5	2,9	11,1	3,5	1,4	5,2
Norveç	10,0	5,3	16,6	4,6	2,4	7,6
Portekiz	8,3	1,8	11,4	3,9	0,8	5,3
İspanya	7,2	2,5	11,0	2,8	1,0	4,3
İsveç	8,3	3,7	12,9	4,7	2,1	7,4
İsviçre	8,7	3,6	13,0	4,0	1,7	6,0
Türkiye*	8,5	2,5	11	3,0	0,9	3,9
İngiltere	8,7	2,3	11,7	3,9	1,0	5,3
ABD	10,1	3,5	14,4	3,7	1,3	5,3
OECD Ortalama	9,2	3,1	13,4	3,7	1,3	5,4
EU19 Ort.	8	2,9	11,9	3,6	1,3	5,3
Partner Ekonomiler						
Brezilya	8,9	2,3	12,3	2,9	0,8	4,0
İsrail	8,9	2,2	13,4	4,4	1,1	6,6

Kaynak : OECD, Education At A Glance 2007, (Tablo B4.1) s. 230, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008) ; MEB, 2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007, s.229'dan derlenmiştir.

*2004 Yılı MEB İstatistikleri.

Kamu eğitim harcamalarına, eğitim kademeleri açısından bakıldığında Türkiye 2004 yılı verilerine göre GSYİH'sının % 3'ünü ilk-orta öğretime, % 0,9'unu

ise yükseköğretime ayırmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de GSYİH’den ilk ve orta öğretime ayrılan paylar yükseköğretime ayrılan paydan daha büyüktür. Türkiye pek çok OECD ülkesinden daha az eğitime kaynak ayırmaktadır.

OECD ülkeleri, ortalama olarak toplam kamu harcamalarının % 13,4’ünü eğitime ayırmaktadır. Bu oran Almanya, Yunanistan, İtalya ve Japonya’da % 10 veya altı ile Meksika’da % 20’nin üzeri arasında değişmektedir. Türkiye’de kamu bütçesi içinden eğitime ayrılan pay 2004 yılında % 10,7’dir. Diğer ülkeler toplam kamu harcamalarının ortalama % 9,2’sini ilk ve orta öğretime ayırırken, Türkiye %8,5’ni ilk ve orta öğretime ayırmıştır. Kamu bütçesinden İlk ve orta öğretime en fazla pay ayıran Meksika, % 16,1 oranı ile OECD ortalamasının üzerinde olduğu gibi gelişmiş pek çok ülkeden de yüksek düzeydedir. İlk ve orta öğretime kamu bütçesinden en az payı % 5,3 oranı ile Yunanistan ayırmaktadır.

Yükseköğretime kamu bütçesinden % 5,3 oranı ile en fazla pay ayıran ülke Norveç, %1,6 oranı ile en az pay ayıran ülke ise İtalya’dır. Türkiye, yükseköğretime toplam kamu harcamalarından ayırdığı % 2,4’lük pay ile % 3,1 olan OECD ortalamasının gerisindedir. Ancak Türkiye, yükseköğretime kamu bütçelerinden % 2,3 pay ayıran İngiltere, % 2,3 pay ayıran Fransa ve % 2,5 pay ayıran Almanya gibi gelişmiş bazı ülkelerin ortalamalarına da yakındır.

Bazı OECD ülkelerindeki, toplam eğitim harcamalarının (kamu + özel) GSYİH’ya oranları aşağıda Tablo 42’de verilmiştir. OECD ülkelerinin, 2004 yılında toplam eğitim harcamalarına GSYİH’den ayrılan pay OECD ortalamasına göre % 5,8 iken bu oran Türkiye’de % 4,1’dir. Türkiye’nin 1995 yılında toplam eğitim harcamalarının GSYİH’ya oranı ise % 2,3 olarak gerçekleşmiştir. Toplam eğitim harcamaları 1995-2004 yılları arasında yaklaşık bir kata yakın artmıştır. Oysa OECD ülkeleri ile karşılaştırma yapıldığında eğitime en az pay ayıran ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken söz konusu ülkelerdeki GSYİH’nın Türkiye’deki GSYİH’den yüksek olduğu dolayısıyla da eğitime ayrılan kaynakların Türkiye’ye göre çok fazla olduğunun da göz önünde bulundurulması gerekir. Türkiye, toplam eğitim harcamalarının yaklaşık % 75’ini ilk ve orta öğretim harcamalarına

ayırırken diğer ülkelerde bu oran % 70 civarındadır. Yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki payı ise, OECD ülkeleri için ortalama % 1,4'dür. Türkiye'de ise bu oran % 1'dir. Kore, ABD ve Şili gibi ülkelerde yükseköğretime yapılan kamu harcamalarının oranı GSYİH'nın % 2'sinden daha fazladır.

Tablo 42
Bazı OECD Ülkelerinde Toplam Eğitim Harcamalarının GSYİH'ya Oranları (%)

OECD Ülkeleri	Top. Kamu ve Özel Eğitim Harc./GSYİH				Toplam Kamu Eğit. Harc./ GSYİH				İlk ve Orta Öğretim Harc./GSYİH (Kamu + Özel)				Yüksek Öğretim Harc./GSYİH (Kamu + Özel)			
	1995	2000	2003	2004	1995	2000	2003	2004	1995	2000	2003	2004	1995	2000	2003	2004
Belçika	---	---	6,1	6,1	---	---	5,9	5,8	---	---	4,1	4,1	---	---	1,3	1,2
Kanada	7,0	6,4	5,9	---	6,2	5,1	4,6	---	4,5	3,6	3,6	---	2,3	2,5	2,4	---
Danimarka	6,2	6,6	7,0	7,2	6,0	6,4	6,7	6,9	4,0	4,1	4,3	4,3	1,6	1,6	1,8	1,8
Finlandiya	6,3	5,7	6,1	6,1	6,2	5,6	6,0	6,0	4,0	3,6	4,0	3,9	1,9	1,7	1,8	1,8
Fransa	---	---	6,3	6,1	---	---	5,8	5,7	---	---	4,2	4,1	---	---	1,4	1,3
Almanya	5,4	5,2	5,3	5,2	4,4	4,2	4,4	4,3	3,7	3,5	3,5	3,5	1,1	1,0	1,1	1,1
Yunanistan	3,0	4,0	4,2	3,4	2,9	3,7	4,0	3,3	2,3	3,0	2,8	2,2	0,8	0,9	1,3	1,1
Macaristan	5,4	5,0	6,1	5,6	4,8	4,4	5,5	5,1	3,6	2,9	3,7	3,5	1,0	1,1	1,3	1,1
İrlanda	5,2	4,5	4,4	4,6	4,7	4,1	4,1	4,3	3,8	2,9	3,2	3,4	1,3	1,5	1,2	1,2
İtalya	---	4,9	5,1	4,9	4,8	4,5	4,6	4,4	---	3,3	3,6	3,4	0,8	0,9	0,9	0,9
Japonya	4,7	4,7	4,8	4,8	3,5	3,5	3,5	3,5	3,0	2,9	3,0	2,9	1,0	1,1	1,3	1,3
Kore	---	6,4	7,5	7,2	---	3,9	4,6	4,4	---	3,6	4,4	4,4	---	2,3	2,6	2,3
Meksika	5,6	5,5	6,8	6,4	4,6	4,7	5,6	5,2	4,0	3,8	4,5	4,3	1,1	1,0	1,3	1,3
Portekiz	5,3	5,7	5,9	5,4	5,3	5,6	5,8	5,3	3,8	4,1	4,2	3,8	0,9	1,1	1,1	1,0
İspanya	5,3	4,8	4,7	4,7	4,5	4,2	4,2	4,2	3,8	3,2	3,0	3,0	1,0	1,1	1,2	1,2
İsveç	6,2	6,4	6,7	6,7	6,1	6,2	6,5	6,5	4,2	4,3	4,5	4,5	1,6	1,6	1,8	1,8
İsviçre	---	5,6	6,5	6,2	5,3	5,2	6,0	5,9	---	4,3	4,6	4,5	---	1,1	---	---
Türkiye	2,3	3,4	3,7	4,1	2,3	3,4	3,6	3,8	1,7	2,4	2,6	3,1	0,7	1,0	1,1	1,0
İngiltere	5,5	5,2	6,1	5,9	4,8	4,5	5,1	5,0	3,9	3,8	4,6	4,4	1,2	1,0	1,1	1,1
ABD	7,2	7,0	7,5	7,4	5,0	4,8	5,4	5,1	3,9	3,9	4,2	4,1	2,7	2,7	2,9	2,9
OECD Ort.	---	---	5,9	5,8	---	---	5,2	5,0	---	---	3,9	3,8	---	--	1,4	1,4
EU19 Ort.	---	---	5,6	5,4	---	---	5,2	5,0	---	---	3,7	3,6	---	---	1,3	1,3
Partner Ekonomiler																
Brezilya	---	---	---	3,9	3,7	4,1	4,4	3,9	2,6	3,0	---	---	0,7	0,8	---	---
Şili	5,1	4,6	6,8	6,4	2,9	3,2	3,5	3,3	3,1	4,6	4,1	3,8	1,7	2,3	2,2	2,0

Kaynak: OECD, **Education At A Glance 2006**, (TabloB2.1a –B2.1b), <http://www.oecd.org/dataoecd/7/34/37344667.xls>, (05.04.2008) ; OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo B2.1 – B2.4). s.205-208, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008) 'dan derlenmiştir.

Birçok OECD ülkesinde de eğitim harcamalarının çoğu kamu kaynaklı olduğundan karşılaştırmalarda kamu eğitim harcamaları esas alınmıştır. Eğitim için yapılan harcamaların ana kaynağı devlet kaynakları olmasına rağmen ailelerin ve özel teşebbüslerin yardımları da artık önemli bir kaynak haline gelmeye başlamıştır. Türkiye’de % 92,6’sı kamudan sağlanan toplam eğitim harcamalarının % 7,4’ü özel kesim tarafından sağlanmıştır. Bazı seçili ülkelerde eğitim kurumlarının bütün fonlarının % 87’i doğrudan kamu kaynaklarından gelmektedir. Ancak, özel sektör finansmanı, % 40 oranı ile Kore’de, % 32 oranı ile ABD’de, % 27 oranı ile Avustralya’da ve % 26 oranı ile de Japonya’da önemli bir yer tutmaktadır.¹⁶³

Özel kesimce yapılan eğitim harcamaları değerlendirilmeye alındığında Türkiye’de önemli değişimler olmazken bazı gelişmiş ülkelerin toplam eğitim harcamalarında artışlar görülmektedir. OECD verilerine göre Türkiye’de, ilk ve orta öğretimdeki kamu eğitim harcamalarının GSYİH’ya oranı % 2,9 iken özel kesim harcamalarının da dahil olduğu toplam ilk ve orta öğretim eğitim harcamalarının GSYİH’ya oranı % 3,1’dir. Aradaki % 0,2’lik fark özel kesime aittir. Yükseköğretimde, kamu harcamalarının GSYİH’ya oranı % 0,9’dan özel kesim harcamaları dahil edildiğinde % 1’e çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de özel kesimce yapılan eğitim harcamaları GSYİH’da önemli artışlar yaratmakta yetersiz kalmıştır. Kamu eğitim harcamalarına en az pay ayıran ülkelerden olan Japonya, GSYİH’sının % 3,5’ini eğitime harcarken ülkede önemli yer tutan özel kesim harcamaları ile bu oranı % 4,8’e çıkarmaktadır. Aynı şekilde Kore’de de, kamu eğitim harcamalarının GSYİH’ya oranı % 4,4 iken kamu ve özel kesim harcamalarından oluşan toplam eğitim harcamalarının GSYİH’ya oranı % 7,2’ye çıkmaktadır. Yine ABD’de bu oranlar % 5,1’den % 7,4’e yükselmektedir.

Yükseköğrenim kurumları ilk ve orta eğitim kurumlarına göre fonlarının daha büyük bir oranını özel sektör kaynaklarından temin etme eğilimindedir. Özel sektörün payı Danimarka, Finlandiya, Yunanistan’da % 4’ün altında, Kore’de ise dörtte üçü geçen oranlar (% 79) arasında değişmektedir. Türkiye’deki % 90’ını kamu kesimi tarafından sağlanan yükseköğretim harcamalarının % 10’nu özel kesim

¹⁶³ OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo B3.1), s.219, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)

katılımları ile gerçekleşmektedir.¹⁶⁴ Eğitim harcamalarının özellikle ülkeler arasında karşılaştırılmasında kullanılan göstergelerden birisi de eğitim seviyelerine göre öğrenci başına yapılan harcama tutarıdır. Eğitim seviyesine göre öğrenci başına yapılan harcamalarda OECD ülkelerinin durumu Tablo 43’de verilmiştir. Buna göre OECD ülkeleri ortalaması okulöncesinde 4.741 Dolar, ilköğretimde 5.832 Dolar, ortaöğretimde 7.276 Dolar ve yükseköğretimde 11.100 Dolardır.

Tablo 43
Bazı OECD Ülkelerinin Eğitim Kurumlarında Her Öğrenci Başına Yapılan Yıllık Harcamalar (Dolar) 2004

OECD Ülkeleri	Okulöncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Tüm Orta Öğretim	Bütün Yüksek Öğretim	Ar-Ge Hariç Tüm Yüksek Öğretim	İlkokuldan Yüksek Öğretime Kadar Eğitim
Belçika	4.915	6.636	---	---	7.751	11.842	7.920	8.019
Danimarka	5.323	8.081	8.224	9.466	8.849	15.225	11.387	9.766
Finlandiya	4.282	5.581	8.918	6.555	7.441	12.505	7.697	7.798
Fransa	4.938	5.082	7.837	9.883	8.737	10.668	7.372	7.880
Almanya	5.489	4.948	6.082	10.459	7.576	12.255	7.724	7.802
Yunanistan	---	4.595	---	---	5.213	5.593	4.521	5.135
Macaristan	4.231	3.841	3.433	3.968	3.692	7.095	5.607	4.326
İrlanda	4.948	5.422	6.943	7.309	7.110	10.211	7.445	6.713
İtalya	5.971	7.390	7.657	7.971	7.843	7.723	4.812	7.723
Japonya	3.945	6.551	7.325	7.883	7.615	12.193	---	8.148
Kore	2.520	4.490	6.057	7.485	6.761	7.068	6.154	5.994
Meksika	1.794	1.694	1.602	2.564	1.922	5.778	4.834	2.128
Portekiz	4.461	4.681	6.359	5.962	6.168	7.741	---	5.809
İspanya	4.617	4.965	---	---	6.701	9.378	6.853	6.599
İsveç	4.417	7.469	7.836	8.218	8.039	16.218	8.355	9.085
İsviçre	3.581	8.570	9.197	15.368	12.176	21.966	12.515	11.883
Türkiye	---	1.120	---	1.808	1.808	---	4.231	1.527
İngiltere	7.924	5.941	---	---	7.090	11.484	8.792	7.270
ABD	7.896	8.805	9.490	10.468	9.938	22.476	19.842	12.092
OECD Ort.	4.741	5.832	6.909	7.884	7.276	11.100	7.951	7.061
Partner Ekonomiler								
Brezilya	1.171	1.159	1.172	801	1.033	9.019	8.903	1.303
Şili	2.460	2.120	2.106	2.062	2.077	6.873	---	2.864

Kaynak :OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo B1.1a), s.186, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)

¹⁶⁴ OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo B3.2b), s.221, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008) .

Türkiye’de eğitim seviyesi itibariyle öğrenci başına yapılan harcamalar, OECD ülkeleri ortalamasının oldukça altındadır. Türkiye’de eğitim kademelerine göre ilköğretimde 1.120 Dolar, ortaöğretimde 1.808 Dolar’dır. OECD verilerine göre Türkiye ile Brezilya seçili ülkeler içinde ilköğretim seviyesinde öğrenci başına eğitim harcamasının en düşük çıktığı ülke konumundadır. Her iki ülkede de ilköğretimde öğrenci başına 1.000 Dolar’ın biraz üzerinde eğitim harcamaları yapılmaktadır. ABD ilköğretimde, öğrenci başına eğitim harcamalarının 8.805 Dolar olduğu en yüksek ülkedir. Türkiye, ilköğretimde OECD ortalamasının beşte biri düzeyinde öğrenci başına harcama yapıyor gözükmektedir. Ortaöğretimde kişi başına öğrenci harcamasında Türkiye, OECD ortalamasının dörtte biri düzeyinde çıkmaktadır. Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) çalışmaları hariç, yüksek öğrenim kurumlarına yapılan harcama ortalama 7.951 Dolar olup bu rakam Yunanistan, Meksika, İtalya, ve Türkiye’de 4.000 Dolar ve bunun altı iken, Danimarka, Brezilya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD’de 8.000 Dolar ve bunun üzeri arasında değişmektedir. Türkiye’de ise Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) çalışmaları hariç, yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama 4.231 Dolar olup OECD ortalamasının yarısı kadardır. Türkiye, yükseköğretimde de öğrenci başına harcamanın en düşük olduğu ülke konumundadır.

Türkiye’de yükseköğretim ile ilköğretimde öğrenci başına yapılan harcama miktarları karşılaştırıldığında yükseköğretime yapılan harcamanın daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. OECD ortalamasına göre yükseköğretimde öğrenci başına harcama miktarı ilköğretimdeki öğrenci başına harcama miktarının 1,5 katı iken Türkiye’de yükseköğretimde öğrenci başına harcama miktarı ilköğretimdeki öğrenci başına harcama miktarının yaklaşık 4 katıdır. Eğitim kademesi yükseldikçe öğrenci başına harcamaların Türkiye’de katlanarak arttığı görülmektedir. Buradan, Türkiye'nin eğitime ayrılan kaynakları eğitim kademelerine göre dağıtmada sorun yaşadığı sonucuna varılabilir. İlköğretimden yükseköğretime kadar öğrenci başına toplam harcama miktarı OECD ülkelerinde ortalama 7.061 Dolar’dır. Türkiye ise 1.527 Dolar ile OECD ortalamasının 5 kat gerisindedir.

Sonuç olarak Türkiye’de, eğitimin finansmanının büyük bir kısmı kamu tarafından karşılanmakla birlikte gerek kamu kesimi gerekse özel kesimin eğitime

ayırıldığı paylar dünya ortalamasının çok altındadır. Kalabalık sınıflarda ders yapan okulların çoğunlukta olduğu, okullaşma oranlarının ve öğrenci başına yapılan harcamaların düşük olduğu Türkiye'nin OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, eğitime harcadığı kamu kaynaklarının oranı daha düşük seviyededir. Eğitime ayrılan kaynaklarda, öğrenci başına yapılan harcamalarda, okullaşma oranlarında artışlar gerçekleşmez ise karşılaştırılan ülkelerle arasındaki açık daha katlanarak artacaktır. Bunun ile birlikte eğitimin niteliğinde düşüşler görülecektir. Bu durum, Türkiye gibi genç nüfusun fazla ve artmakta olduğu ülkelerde eğitime daha fazla kaynak ayırmayı gerektirmektedir.

III. BÖLÜM

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİSİ ve EKONOMİDEKİ YERİ

1. EĞİTİMİN EKONOMİK ROLÜ

Eğitim, insana kazandıracığı bilgi ve becerileri belirlerken bir çok alandan etkilenmektedir. Bu alanların başında ekonomi gelmektedir. Eğitim ile ekonomi arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim vardır. Eğitim sistemi, yetiştireceği insan sayısını ve onlara kazandıracığı nitelikleri belirlerken ekonominin istek ve beklentilerini göz önünde bulundurmaktadır. Böylece insanı nitelikli bir üretici ve tüketici haline getirmektedir. İyi yetişmiş kalifiye bir insan meslek hayatında daha başarılı olmaktadır. Nitelikli mal ve hizmet üreterek ekonomiyi etkilemekte ve toplumun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.¹⁶⁵

1.1. Eğitim Ekonomi İlişkisi

İnsanlar, gereksinmelerini karşılayabilmek, yaşamlarını sürdürebilmek için üretime ihtiyaç duymuşlardır. İnsan topluluklarının büyümesi ve giderek örgütlü toplumların oluşması ile birlikte üretim sürecinin niteliği de değişmiş, süreç karmaşıklaşmıştır. Böylece ilkel ekonomilerin yerini daha büyük ve karmaşık ekonomiler almıştır. Her toplum farklı bir toplumsal örgütlenme biçimine ve kültürel birikimine bağlı olarak ekonomik işleyiş ve örgütlenmeye sahip olabilir. Dolayısıyla ekonomi üretim ve dağıtım ile ilgili işler, görevler ve bunlar arasındaki ilişkilerden oluşan birer yapı olarak ele alınabilir. Üretim ve dağıtım sistemi içinde bireylerin ve grupların oynadıkları roller kuşaktan kuşağa aktarılır ve zaman içinde değişime uğrar yani yeniden üretilir. İlkel toplumlardaki ekonomi ile bugünkü ekonomi arasındaki fark, toplumların bilgi ve tecrübe birikimlerini ifade etmektedir. Bir başka deyişle toplumlar deneyerek öğrenmişler, öğrendiklerini kendilerinden sonraki kuşaklara aktarmışlardır. Bugün ulaşılan kültürel birikimin temelinde öğrenme yaşantıları vardır.

---

¹⁶⁵ Hakkı Kızılloluk, "Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri", Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 2007, s.21.

Öğrendikçe daha iyilerini üretmişler ve öğrenerek daha iyi üretebileceklerini fark etmişlerdir. Günümüz ekonomisi, bu bilgi birikiminden oluşmakta ve onu sürekli olarak geliştirmektedir. Bugün eğitime verilen önemin altında bu gerçek yatmaktadır.¹⁶⁶

İnsan gücü kaynağının geliştirilmesi ile ekonomik gelişme ve kalkınma düzeyi arasındaki ilişki eğitim ve ekonomi ilişkisinin odak noktasını oluşturmaktadır. Eğitim, ekonomik kalkınmanın bir sonucu olarak mal ve hizmet üretimine olan talebi arttıran ve yaşam düzeyini yükselten önemli bir etkidir.¹⁶⁷ Diğer birçok faaliyete göre eğitimin en temel özelliği; birey, firma ve toplumların geleceğine yatırım yapılmasıyla ilişkili olmasıdır. Bu itibarla eğitim, ekonomik ve sosyal yaşamdaki dönüşümde, diğer bir ifadeyle refah düzeyi ve yaşam kalitesinin artırılmasında, kritik bir rol üstlenmektedir. Eğitim, ekonomik boyutta büyüme, rekabet gücü ve verimlilik artışı, sosyal boyutta ise yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi, katılımcılık, sosyal uyum ve çevrenin korunması gibi politika alanlarının merkezinde yer almaktadır.¹⁶⁸

Toplumlar eğitim sistemlerini istedik biçimde oluşturabildikleri ölçüde yeni teknolojiler üretebilmekte, başkalarının ürettiklerini kullanabilmekte, başta nitelikli iş gücü olmak üzere kullandıkları nitelikli üretim girdileri sayesinde verimliliği ve istihdamı artırabilmektedirler. Çok ve iyi üretebilmenin yolu, diğer etkenler yanında iyi bir eğitim sistemine sahip olmaktan geçmektedir. İnsan, bireysel ve toplumsal düzeydeki ekonomik gelişmesini, öğrenme ve öğretme yeteneklerine borçludur. Günümüzde toplumlar, öğrenme ve öğretme sürecinin önemini kavradığı için bunu kuramsal düzeyde ve planlı bir biçimde gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler. İster okullar yoluyla olsun, ister iş yerlerinde veya iş yerleri dışındaki kuruluşlarda olsun bireylerde istedik davranış değişiklikleri yaratmaya yönelik olan bu planlı süreç işlemektedir.¹⁶⁹ Planları yapacak kişileri yetiştirmedikçe, bu olanları işe dönüştürecek her düzeydeki yöneticileri hazırlanmadıkça ve halkı planlar doğrultusunda işbirliği yapabilecek biçimde eğitmedikçe ekonomik gelişme çabaları başarıya ulaşamayacaktır.

---

¹⁶⁶ Ünal, a.g.e., s.4-6.

¹⁶⁷ Tezcan, a.g.e., s.77.

¹⁶⁸ TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, Haziran 2006, Yayın No:Tüsiad –T/2006-06-420, s.15

¹⁶⁹ Ünal, a.g.e., s.11.

Yeni fikirler bulmakta ya da yenilikleri uygulamakta başarısız olan toplumlar, günümüzde ekonomik gelişme yarışında geride kalacaktır. Başka bir deyişle başarılı bir ekonomik gelişme, toplumu değişim bilincine kavuşturmaya dayanmaktadır.¹⁷⁰

Üretim için ihtiyaç duyulan personel ve bunlara yardımcı olacak personel ihtiyacını karşılamak için eğitim sektörünün çıktıları kullanılmaktadır. Eğitim, istihdam edilen işgücünün teknolojik değişiklikler karşısında uyum sağlama ve esneklik kabiliyetinin sağlanmasında da rol oynamaktadır. Böylece işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini arttırarak ekonominin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Artan verimlilik değişik eğitim düzeylerindeki işgücünün elde ettiği kazançlarda farklılaşma, artış şeklinde sonuçlanmaktadır. Ayrıca eğitim, fırsat eşitliği yaratarak milli ekonomilerde elde edilen gelir ve refahın dağılımındaki eşitsizliğin azalmasını sağlamaktadır. Ekonomik eşitsizliğin oldukça belirgin olduğu gelişmekte olan ülkelerde eğitim, düşük gelirli işlerde çalışan ve alt toplumsal gruplarda yer alan insanların dikey ve yukarı hareketlerine olanak sağlamaktadır.¹⁷¹

Öyleyse, ekonomik gelişmenin temelinde diğer etkenlerin yanında iyi bir eğitim sistemine sahip olmak yatmaktadır. Gelişme yolundaki ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınması için bir yandan sermayenin büyük bir kısmının ekonomik kalkınmaya ayrılması, öte yandan eğitime ayrılan parasal kaynakların arttırılması zorunlu olmaktadır. Eğitime önem vermeyen toplumların kalkınmasına imkan yoktur. Çünkü ekonomik gelişme, bütün toplumsal sistemlerin harekete geçirilmesi, kaynakların en üst düzeyde ve verimli bir şekilde üretim sürecine girmesi ile sağlanmaktadır.¹⁷²

1.2. Beşeri Sermaye

Bir ülkenin iktisadi kalkınmasını saptamada etkili olan sermaye ve emeğin yalnız başlarına yetersiz kaldıkları özellikle ikinci dünya savaşından sonra anlaşıldığından, dikkatler diğer faktörlerle beraber eğitim üzerine çevrilmiştir.

---

¹⁷⁰ Kaya ve Akgün, a.g.e., s.98.

¹⁷¹ Nesrin Sarıçay, "Türkiye'de Eğitim Sektörünün Sorunları, Eğitimin Ekonomik Boyutu ve Çözümleri", İzmir Ticaret Odası, AR-GE Bülten), s.25-26, http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5399/nesrin_egitim.pdf, (22.08.2007)

¹⁷² Kaya ve Akgün, a.g.e., s.100.

Birçok düşünür'e göre, eğitilmiş insan faktörü tıpkı sermaye gibi iktisadi kalkınmayı etkilemektedir.¹⁷³ Ekonomik kalkınmanın iki önemli faktörü olan iyi eğitilmiş insan gücü ve yeterli fiziki sermaye birikimi aynı zamanda birbirlerinin tamamlayıcısı durumundadırlar.¹⁷⁴ Eğitilmiş kişilerin ekonomiye katkıları arttıkça beşeri sermaye kavramı önem kazanmakta ve eğitime yapılan yatırımlar beşeri sermayeyi oluşturmaktadır.¹⁷⁵

1.2.1. Beşeri Sermayenin Tanımı ve Tarihçesi

Büyümenin temel unsuru olan sermaye, üretime pozitif katkısı olan her türlü maddi ve maddi olmayan iktisadi değerler olarak kabul edilmektedir. Sermaye denildiğinde, üretimde kullanılan makine, teçhizat ve diğer ekipmanlar, para gibi fiziki değerler akla gelmektedir. Oysa, iyi yetiştirilmiş ve beceri kazandırılmış dengeli ve sağlıklı beslenebilen insan kaynağı, üretimde verimliliği artırmakla kalmayıp yeni teknolojik icatların da rasyonel şekilde kullanılmasına da sağlamaktadır. Dolayısıyla üretime katılan kişinin sahip olduğu ve genel anlamda insanın niteliğini vurgulayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değerler, beşeri sermaye olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁶ İnsanın üretim sürecindeki rolü, aynı üretim üzerinde fiziki sermayenin etkisi gibi, insana sermaye niteliği kazandırmaktadır. Emek, girişimci ve teknik bilgi faktörlerinin sahibi olarak insanın nitelikli veya niteliksiz olarak her iki şekilde de ekonomik sürece katkısı, insanın bir sermaye unsuru olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷⁷

Beşeri sermaye kavramı, insanların eğitim, yetiştirme veya diğer etkinlikler aracılığıyla kendilerine yatırım yapmaları ve böylece yaşam boyu kazançlarını arttırarak gelecekteki gelirlerini yükseltme gerçeğine dayanmaktadır. Ekonomistler, eğitim ve yetiştirmenin bilgi ve beceriler biçiminde değer yaratarak insan gücünün

---

¹⁷³ Unay, a.g.e., s.15.

¹⁷⁴ Ergül Han ve Ayten Ayşe Kaya, **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1999, s.126.

¹⁷⁵ Akkoyunlu, a.g.e., s.253.

¹⁷⁶ Mehmet Karagül, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı" **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi** (5) 2003, s.81.

¹⁷⁷ Mehtap Tunç. " Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması" **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi** Cilt:13, Sayı:1-2, Yıl:1998, s.84.

üretim kapasitesini arttırdığına inanmaktadırlar.¹⁷⁸ 2001 yılında, OECD tarafından beşeri sermayenin tanımı bilgi, beceri, yetenek ile bireysel, toplumsal ve ekonomik esenliği oluşturmayı kolaylaştırıcı nitelikler olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁹ Beşeri sermaye, üretime katkısı ve maliyeti itibariyle fiziki sermayeye benzerlik göstermekle birlikte durağan olmaması, üretimi etkilemesinin yanında ferdin yaşam kalitesini artırması, sosyal ilişkileri geliştiren bir etkiye sahip olması ve nötr olmaması gibi özelliklerden dolayı fiziki sermayeden ayrılmaktadır.¹⁸⁰

Beşeri sermayenin gelişimi tarihsel olarak ele alındığında, klasik iktisatçılara kadar geri götürülebilir. Adam Smith, John S. Mill ve Alfred Marshall, iktisat literatüründe beşeri sermaye birikiminden söz eden ilk iktisatçılar olarak kabul edilmektedirler.¹⁸¹ Ekonomik büyümede insan becerilerine yatırımın önemine ilk dikkat çekenler A. Smith ve klasik iktisadin öncüleri olmuşlardır.¹⁸²

A. Smith 'e göre bir ekonominin sermaye stokuna donanımlar, ticari olarak kullanılan binalar ve arazi iyileştirmeleri yanında bir toplumun bütün vatandaşları ya da üyelerinin kazandığı ve değerlendirilebilen yetenekleri de dahildir. Bu yeteneklerin kazanımı için yapılan harcamalar doğrudan insanlara yatırılan sermaye stokundan sayılırlar. Bir işçi, kazanca neden olan harcamalar yaratması nedeniyle yüksek bir mal hareketliliği, işi kolaylaştıran ya da kısaltan bir makine ya da bir alet gibi görülmelidir.¹⁸³ A. Smith'in, eğitimin önemini vurgulaması ve bir toplumun üyelerinin kazanılmış ve faydalı becerilerini sermaye kavramına dahil edip nitelikli insanların iktisadi gelişmede önemli bir rol üstlenebileceğini vurgulaması, beşeri sermaye kavramı için umut verici bir gelişme olmuştur.¹⁸⁴ Ancak Marshall'ın, sermaye piyasasında arz ve talebe konu olmayan insanın sermaye sayılmasının, iktisadi analize bir katkıda bulunmayacağını söylemesi beşeri sermaye kavramının gelişmesini uzun süre

---

¹⁷⁸ Kaya ve Akgün, a.g.e., s.112 ;Tunç, “ Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı Ve Türkiye Uygulaması”, a.g.m., s.85.

¹⁷⁹ Akkoyunlu, a.g.e., s.55.

¹⁸⁰ Karagül, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, a.g.m., s.82.

¹⁸¹ Aykut Kibritçioğlu, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, No. 1-4, Ocak-Aralık 1998, s.224.

¹⁸² Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.2.

¹⁸³ Hesapçioğlu, a.g.e., s.403.

¹⁸⁴ İbrahim Güran Yumuşak ve Yusuf Tuna, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 52. Cilt, Sayı: 1, 2002, s.3.

engellemiştir.¹⁸⁵ Aynı şekilde J. S. Mill de insanın servet olarak algılanamayacağını, çünkü servetin sadece insan için var olduğunu belirtmiştir. Oysa insana yatırım yapılması insanın karşısına çıkacak seçenekleri çoğaltıp, hür bireyin yaşamını daha yüksek refah düzeyinde geçirmesini sağlayacaktır.¹⁸⁶

Klasik iktisat anlayışına göre üretimde kullanılan makine, teçhizat ve diğer ekipmanlar gibi üretim faktörleri fiziki sermayeye bağlanmış ve bu nedenle malların ve hizmetlerin üretilmesinde önemli bir faktör olan beşeri sermaye gözardı edilmiştir. İnsana yatırım yapılmasının ve insanın bir sermaye olarak kabul edilmesinin, insanın değerini düşüreceği düşüncesi ile insani değerler sermaye olarak nitelendirilmemiş ve dolayısıyla beşeri sermaye ile ilgili çalışmaların gecikmesine neden olmuştur.¹⁸⁷

1950'lerin başında ise bazı ekonomistler, A. Smith'in beşeri sermaye konudaki görüşlerini yeniden keşfederek beşeri sermaye teorisini geliştirmişlerdir. Teorinin temeli, eğitimin verimlilikte yarattığı artış ve dolayısı ile gelirleri arttırdığı ile ilgilidir.¹⁸⁸ Beşeri sermayenin önemli bir ekonomik kavram olarak ortaya çıkmaya başlaması ise 1950'lerin sonlarında ve 1960'lı yıllarda olmuştur. Eğitimin ekonomideki rolünü açıklayan en eski yaklaşım olarak kabul edilen beşeri sermaye teorisinin çatısı T. W. S Schultz tarafından kurulmuştur. Schultz ile birlikte E. Denison, G. Becker, Harbison, Myers, Mincer, G. Psacharopoulos, R. J. Barro gibi iktisatçılar insana yatırım konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹⁸⁹

1960'larda Schultz ve Denison eğitimin, işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla milli gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunduğunu göstermişlerdir. Bu önemli bulgu, çalışmaların, eğitim yatırımlarının ekonomik değeri üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur.¹⁹⁰ Yine bu yıllarda, eğitim, hem birey hem de toplum için fiziksel sermaye biçimlerine göre insan sermayesine yatırımın en karlı biçimi olarak değerlendirilmekteydi. Eğitimin, insan gücünün niteliğini geliştirerek, ekonominin modern kesimince istenilen bilgi ve becerileri işgücüne kazandırarak ve

---

¹⁸⁵ Unay, a.g.e., s.15.

¹⁸⁶ Akkoyunlu, a.g.e., s.55.

¹⁸⁷ Karagül, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı", a.g.m., s.81.

¹⁸⁸ Kemal Biçerli, **Çalışma Ekonomisi**, 4. Baskı, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, Eylül 2007, s.251.

¹⁸⁹ Hilal Y. Bozkurt ve Seyhun Doğan, "Eğitim- İktisadi Büyüme İlişkisi ve Türkiye İçin Kontegrasyon Analizi", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=255, (01.09.2007)

¹⁹⁰ Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.39.

böylece onları daha üretken kılarak ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu düşünülmektedir.¹⁹¹

Eğitim ve ekonomi ilişkilerinin gelişiminde ikinci dönem olarak ele alınabilecek 1970'li yıllar, beşeri sermaye kuramının ve ona dayalı olarak geliştirilen eğitim ve insan gücü planlaması yaklaşımlarının tartışıldığı dönem olmuştur. Bu dönemde kayıtlı öğrenci sayısında ve eğitim harcamalarında büyük patlamalar yaşanmıştır. Eğitim göstergeleri ve harcamalarındaki artış, ekonomik büyümeyi benzer ivmede harekete geçirememiştir. Bunun yerine örgün eğitim, milli gelirin önemli bir miktarını alıp götürür olmuştur. İşgücü piyasaları giderek artan mezunları kullanamaz duruma gelince, eğitilmişlerin işsizliği olgusu ile karşılaşmıştır. Eğitim, bu dönemde kazançları belirleyen önemli bir etken olmak yerine, toplumsal sınıfın belirleyicisi rolünü yerine getirir konuma düşmüştür.¹⁹²

Beşeri sermaye üzerine artan ilgi, 1980'li yılların ortasından itibaren içsel büyüme modelleriyle birlikte yeni bir ivme kazanmıştır. Genel olarak, bu çalışmalar formal eğitim ve yaparak öğrenme, görerek öğrenme gibi çeşitli informal öğrenme biçimleriyle şekillenen insan sermayesini, bireylerin üretken yeteneklerinin bir göstergesi olarak ele almaktadır. Bu çerçevede, insan sermayesi bir yandan bireylerin sahip olduğu bilgiyi temsil ederken, diğer yandan bireylerin diğer bireylerden öğrenme ve değişen koşullara uyum yeteneğinin bir göstergesidir. Özü itibarıyla içsel büyüme modelleri, işgücü, sermaye ve toprak gibi geleneksel üretim faktörlerinin azalan getiriye sahip olmaları nedeniyle büyümenin dinamiğini oluşturamayacağını, bunların yerine artan getiriye sahip olan bilginin büyümenin sürükleyici gücü olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneksel üretim faktörleri kullanıldıkça değer kaybına uğrar iken, bilginin değeri kullanıldıkça ve paylaşıldıkça artmaktadır. Diğer yandan, geleneksel üretim faktörlerinin bir faaliyette kullanılırken aynı anda bir başka faaliyette kullanılması mümkün değilken, bilgi böylesi bir sınırlamaya tabi değildir. Bilginin aynı anda farklı faaliyetlerde kullanılıyor olması değerine değer katmaktadır.¹⁹³

---

¹⁹¹ Tural, a.g.e., s.18.

¹⁹² Tural, a.g.e., s.6.

¹⁹³ TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, a.g.e., s.21.

Beşeri sermaye ile ilgili 1960’larda başlatılan çalışmalar, bilginin, teknolojik gelişmenin ve beşeri sermayenin ekonomik hayatta etkin rol oynaması ve rekabet üstünlüğünün bu faktörlere dayalı olarak sağlanmasına paralel bir şekilde günümüzde de sürmektedir. Bilginin bir üretim faktörü olması ve diğer üretim faktörlerine göre daha büyük avantajlar sağlaması, insana yapılan eğitim ve sağlık gibi yatırımların değerini de artırmıştır. Bilgi üretiminin, beşeri sermayenin ve teknolojik gelişimin önem kazandığı ve toplumları sanayi toplumu ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanan bilgi toplumunda, fiziki sermaye ve doğal kaynakların öneminin gittikçe azaldığı görülmektedir. Bu kaynakların yerini bilgi ve beşeri sermaye almaktadır.¹⁹⁴

İnsanların, sanayileşme, modernleşme, büyüme, kalkınma gibi daha iyi bir yaşam için edindikleri hedefler, yine insan eliyle ve insan zekasıyla gerçekleştirileceği için, her türlü ilerlemenin temel unsuru beşeri sermaye olarak adlandırılan insan zekası ve kabiliyeti sayesinde olmaktadır. Bir ülkenin sahip olduğu beşeri sermayesi, ülke nüfusunun eğitilmiş, bilimsel bilgiye sahip ve teknolojik gelişmelere ayak uyduran topluma dönüşüm, okullaşma oranları, aktif nüfus eğitim düzeyi dağılımları gibi yapısal göstergeler aracılığıyla izlenmekte ve değerlendirilmektedir.¹⁹⁵

1.2.2. Beşeri Sermaye Yatırımları

Yatırım kavramı, genellikle yapıldığı muhasebe döneminin ötesinde gelir akımı sağlayan harcamalar için kullanılmaktadır. Birey açısından düşünüldüğünde resmi eğitim, işyerinde eğitim, sağlık hizmeti, göç ve iş arama gibi faaliyetler bireye başlangıçta maliyet yüklese de gelecekte gelirleri arttıracığı ümit ve beklentisiyle yapıldığı için bunlara da beşeri sermaye yatırımları denilmektedir.¹⁹⁶ İnsana yapılan yatırımlar içerisinde üzerinde en çok durulan, insan sermayesi yatırımı olan eğitimidir.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ Yumuşak ve Tuna, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, a.g.m., s.3.

¹⁹⁵ Cihan Dura, “Bilgi Toplumuna Doğru Eğilimde Temel Eğilimler”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, S:14, Kayseri, 1999, s.1-15.

¹⁹⁶ Biçerli, a.g.e., s.252.

¹⁹⁷ Mehtap Tunç, “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, **9 Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C:8, s.2, İzmir, 1993 s.7.

Toplumların önemli bir kısmı sanayi toplumu aşamasını geçerek bilgi toplumu denen sanayi sonrası toplum aşamasına ulaşmıştır. Bilgi toplumuna ulaşma, bilim ve teknolojiye inanma ve sonuçlarını uygulama sorunudur. Bilim ve teknoloji de ancak insanın eseri olduğuna göre başlangıç noktası insandır. Bu nedenle insanın en iyi şekilde eğitilmesi ve ona yatırım yapılması gerekmektedir.¹⁹⁸

Dünyada bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişimin sebep olduğu bilgi çağında; insan bilginin kaynağı ve kullanıcısı olarak ekonomide önemli bir değer yaratmakta ve üretim faktörlerinin değişen yapısı içinde ilk sırayı almaktadır. Artık, ekonomiler fiziki yatırımlardan çok artan öneminden dolayı beşeri sermaye faktörüne yatırım yapmaktadırlar. İnsana ve eğitime yatırım yapan ülkeler ise ekonomik gelişmişlik anlamında öne çıkacaklardır. Beşeri sermayenin bileşenlerini; eğitim, teknik bilgi, mesleki yeterlilik, bilgi üretimine yönelik çalışmalar, becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar ve mucitlik oluşturmaktadır. Böylelikle insanlar zamanlarını ve yeteneklerini yenilik getirici faaliyetlere yönelttiğinden, insan sermayesinden söz etmek mümkün olmaktadır.¹⁹⁹

Bir toplumda insana yatırım mikro ve makro düzeyde olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Mikro düzeyde insana yatırım, kişinin kendisine yaptığı yatırım ve firmaların personeline yaptığı yatırımı içermektedir. Makro düzeyde insana yatırım ise devlet tarafından insana yatırımı içermekte olup milli ekonomi düzeyinde genellikle altyapı yatırımları, yarı kamusal mal ve hizmetlere yönelik yatırımları ifade etmektedir.²⁰⁰ Beşeri sermaye yatırımlarının mikro etkileri birey, aile ve firmalar üzerinde görülmektedir. Bu mikro etkiler belirli sahalarda yoğunlaşarak ülkenin makro-ekonomik alanlarına da tesir etmektedir. Özellikle eğitim yatırımları neticesinde kişisel gelirlere meydana gelen artış, aile ve firma üzerinde etkilere sebep olabileceği gibi bunun yaygınlaşması gelir dağılımını, teknolojik gelişimi, emek piyasasını, tarım ve sanayi sektörlerini, verimliliği ve bölgesel kalkınma farklılıklarını değişik oranlarda etkilemektedir. Bu etkiler, dolaysız olabileceği gibi

---

¹⁹⁸ Erol İyiboçkurt, **Küreselleşme ve Türkiye**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1999, s.411.

¹⁹⁹ Murat Kayacan ve Nurcan Alkan, **Türkiye’de Beşeri Sermayenin Ekonomik Değeri ve Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırılması**, Temmuz, 2005, s.5-16.

²⁰⁰ Tunç, “ Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması”, a.g.m., s.85-86.

toplumsal, siyasi ve demografik faktörler vasıtasıyla dolaylı yollardan da gerçekleşebilmektedir.²⁰¹

Beşeri sermayesi teorisine göre; beşeri sermaye yatırımları, ekonominin geliştirilmesinde üretimi dolayısıyla da verimliliği arttıran etkili yatırımlardır. Beşeri sermayeye yapılan yatırım sonucu insanların sahip oldukları bilgi ve beceriler fiziki sermayeden daha hızlı ve daha fazla oranda bir büyümeye yol açmaktadır. Başka bir deyişle, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan büyüme oranının önemli bir bölümü beşeri sermayedeki artışlar ile açıklanmaktadır.²⁰² Ayrıca fiziki sermayenin etkili bir şekilde kullanılması da beşeri sermayeye bağlıdır. Eğer insan unsuruna gerektiğinden az yatırım yapılıyorsa, verimli bir şekilde kullanılacak ilave fiziki sermayenin oranı, mesleki teknik ve yönetici elemanlara ihtiyaç gösterdiğinden çok sınırlı kalacaktır. Pek çok kalkınan ülkede, insan yeteneklerinin gelişmesi fiziki sermaye birikimine ayak uyduramadığı için, fiziki sermayeyi emme gücü çok düşük kalacaktır.²⁰³ Oysa beşeri sermayeye yatırım yaparak kalkınmasını burada arayan ülkelerin, bilgi toplumu olma yolunda epey mesafe alacakları söylenebilir.

Kalkınmada beşeri sermayeyi ön plana çıkaran başlıca gelişmeler ise teknolojik yeniliklerle üretim sürecinde ilkel tekniklerden modern tekniklere geçilmesi, teknik ve bilimsel bilginin önem kazanması, ayrıca mal ve hizmetlerin üretimi, yöneticilik, pazarlama gibi alanlarda fiziksel ve düşünsel olarak insanın üretim sürecinden bağımsız düşünülmemesi ve bundan dolayı nitelikli insan faktörüne gereksinimin giderek artması olmuştur. İnsanın üretim sürecindeki yerini ise sahip olduğu yetenekler ve nitelikleri belirlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ve bilgi toplumu olmaya yönelik her iki süreçte de insanın sahip olduğu beceri ve sonradan elde edeceği niteliklerin artırılmasında insana yatırım büyük önem içermektedir.²⁰⁴

Beşeri sermayenin niteliği eğitimle gelişmekte ve şekillenmektedir. Eğitim ve öğretim ekonomik kalkınmanın önemli bir faktörü olan beşeri sermayenin oluşmasını

---

²⁰¹ İbrahim Güran Yumuşak ve Mahmut Bilen, "Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme" **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, 2000, s.83.

²⁰² Tunç, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", a.g.m., s.6.

²⁰³ Serin, a.g.e., s.165.

²⁰⁴ Tunç, " Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması", a.g.m., s.84-85.

sağlamaktadır. Bu niteliğiyle eğitim beşeri sermaye birikimini artırmaktadır.²⁰⁵ Nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ihtiyaçlara uygun resmi öğretimle başlamakla beraber, bununla bitmemektedir. Çünkü iş esnasında kazanılan bilgi ve yetenekler de okulda kazanılanlar kadar kıymetlidir.²⁰⁶ Eğitim ve yetiştirme yoluyla kazandırılan bilgi ve beceri biçiminde ortaya çıkan değer artışları sermaye birikiminin oluşmasını ve ekonomik gelişmede de bu sermayenin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. F. Harbison'a göre, insan kaynağını geliştirme beşeri sermayenin birikimi anlamına gelmektedir. Bu yöndeki harcamalar, ekonominin gelişmesinde etkili olan yatırımlardır.²⁰⁷ Beşeri sermaye yatırımlarını, kaynağı ne olursa olsun bir halkın sahip olduğu faydalı yeteneklerin toplamı olarak ifade eden Schultz, beşeri yetenekleri geliştiren en önemli faaliyetleri beş büyük kategoride toplamıştır. Bunlar;²⁰⁸

- (1) İnsanların ömür sürelerine, kuvvet ve dirençlerine etki eden sağlık hizmetleri,
- (2) Firmalar tarafından düzenlenen çıraklık şeklindeki eğitimi de kapsayan iş başında eğitim,
- (3) İlk, orta ve lise düzeyinde örgütlenen eğitim,
- (4) Firmaların veya işyerlerinin uyguladığı programlar dışında yetişkinler için düzenlenen kurslar,
- (5) Daha iyi iş imkanlarından yararlanmak için başka yerlere yapılan göçlerdir.

Eğitim seviyesinin yükseltilmesi, iş başında eğitim, sağlık şartlarının iyileştirilmesi şeklindeki yatırımlarla güçlü ve verimli insan yaratılmış olmaktadır. Ancak bu şekilde, bir ülkenin en kıymetli serveti olan insanın ekonomik faaliyetlere verimli bir şekilde katılması sağlanacaktır.²⁰⁹ Beşeri sermaye yatırımlarının tarım ve sanayi sektörlerindeki verimliliğe, gelir dağılımının daha adil olmasına, istihdam

---

²⁰⁵ Unay, a.g.e., s.17.

²⁰⁶ Necla Çömlekçi, **Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü**, Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 85/45, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s.9.

²⁰⁷ Frederich Harbison ve Charles A. Mayers, **Education, Manpower And Economic Growth, Mc Graw Hill Company**, New York. 1964, s.2.

²⁰⁸ Theodore. W. Schultz, "Investment in Human Capital", **American Economic Review**, March 1961, Volume 51, Number 1, s.9.

²⁰⁹ Serin, a.g.e., s.167.

imkanlarının artmasına, bölgeler arası kalkınmışlık farklarının giderilmesine ve bunun gibi bir çok olumlu etkiler yarattığı tespit edilmiştir.²¹⁰

Gelişmekte olan ülkeler, kişi başına yüksek beşeri sermaye yatırımı yapabilirlerse, gelişmiş ülkeleri yakalama eğilimine girerler. Aksi takdirde bunu yapmaları mümkün görünmemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, beşeri veya fiziki sermaye birikiminin sağlanması oldukça güçtür. Bu ülkeler çok düşük gelir seviyelerine sahip olduklarından, temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra geriye kalan gelir daha iyi eğitim veya daha fazla sermaye birikimi için yeterli değildir. Çok düşük gelirli aileler için kritik karar, çocukların çok genç yaşta çalışması veya okula gitmesi arasındaki tercihtir. Öte yandan, hükümetler için de kritik karar, sınırlı kaynakların nasıl ve nerede kullanılacağıdır. Oysa yüksek beşeri sermayeli ülkeler, daha düşük doğum oranlarına ve milli yurt içi hasılaya göre daha yüksek fiziki sermaye yatırımı oranlarına sahip bulunmaktadırlar. Kişi başına daha fazla beşeri sermaye yatırımı, gelişmiş ülkelerde doğum oranı üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olmuştur. Yüksek beşeri sermayeli aileler daha fazla çocuk yapma yerine, daha fazla mal ve hizmet üretmeyi tercih etmektedirler. Yüksek doğurganlık hem beşeri sermaye hem de fiziki sermaye yatırımını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda nüfus artışı ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkiden söz edilebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde doğurganlık tipik olarak eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır.²¹¹

Ekonominin uygun bir büyüme oranına ve kalkınma düzeyine ulaşması için ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü elde edebilmesi için, sadece fiziksel yatırım araçları yeterli değildir. Beşeri sermaye olmadan söz konusu büyüme, kalkınma, rekabet avantajı, verimlilik ve karlılık arttırılamamaktadır. Bu nedenle beşeri sermaye yatırımları, ekonomilerin başarısı için olmazsa olmaz bir durum arz etmektedir. İşin gerektirdiği nitelikte yetenek ve eğitime haiz beşeri sermayeye sahip olmak, ülkeleri uluslararası sıralamada öne çıkaran bir faktördür. Özetle, ülke ekonomilerinin başarısı,

---

²¹⁰ Yumuşak ve Tuna, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, a.g.m., s.4.

²¹¹ Deliktaş Ertuğrul, “Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyüme”, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/malthus.pdf>, (11.10.2007)

ülkelerin sahip olduğu insan gücü kaynaklarının nitelikleri ile sınırlı ve doğru orantılıdır.²¹²

1.2.3. Eğitim Yatırımlarının Yatırım - Tüketim Özelliği

Sanayinin gelişmesi, bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler, kalifiye eleman ihtiyacı ve çok kısa zamandaki değişimler, toplumsal ihtiyaçlara uygun insan gücünün yetiştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Üretim faktörleri arasında önemli yeri bulunan insanın işlenip değerlendirilmesi ise eğitim aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple bir ülkede eğitim düzeyini yükseltmek için yapılan harcamalara yatırım gözüyle bakılabilmektedir.²¹³ Çünkü, iş gücünü ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlamak, ekonominin yapısal gelişimini artırmak, üretim verimliliğini artırmak ve daha iyi istihdam imkanları oluşturmak eğitimle mümkündür. Nitelikli işgücü ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin de vazgeçilmez bir unsuru olmaktadır. Eğitime daha çok yatırım yapan ülkelerin aynı zamanda kalkınmada da öncelikli sırada yer aldıkları görülmektedir.

Eğitim, ekonomik kalkınmanın bir sonucu olarak, mal ve hizmet üretiminde talebi artıran ve yaşam düzeyini yükselten bir etken olarak da değerlendirilmektedir. Ekonomik yönden bakıldığında eğitim, hem tüketim, hem de yatırım şeklinde karşımıza çıkmaktadır.²¹⁴ Eğitim için yapılan harcamaların yatırım ve tüketim harcaması olup olmadığı hususunda yapılan değerlendirmelerde eğitimin hem bir yatırım hem de tüketim yönü olduğu işaret edilmektedir. Ancak yapılan eğitim harcamalarının ne kadarının tüketim, ne kadarının yatırım amacıyla yapıldığının tespit edilmesi zordur. Yaratıcı bir çalışmanın gerektirdiği bilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi için yapılan öğretim harcamaları, üretim artışında doğrudan doğruya etkili olduklarından yatırım olarak değerlendirilmekte, üretim artışına hizmet etmeyen bazı şeylerden daha çok zevk alınmasını veya bazı şeylerin daha iyi anlaşılmasını temin eden eğitim ile ilgili masraflar, tüketim olarak kabul edilmektedir. Eğitime yapılan harcamaların bir kısmının hem tüketim hem yatırım etkisi olduğundan eğitimin

---

²¹² Kayacan ve Alkan, a.g.e., s.19.

²¹³ Ünal, a.g.e., s.15-16.

²¹⁴ Nusret Ekin, **Küresel Bilgi Çağında Eğitim Verimlilik İstihdam**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:1997-43, Mega Ajans, İstanbul, 1997, s.85.

sadece tüketim veya sadece yatırım özelliğinin olması mümkün olabileceği gibi, her iki amaca da hizmet ettiği öne sürülebilmektedir.²¹⁵

Eğitim harcamalarının, tüketim ve yatırım ile ilgili niteliği biraz yanıltıcıdır. Eğitim harcamalarını insan ihtiyaçlarını karşılama niteliği gereğince tüketim harcaması olarak kabul etmekte mümkündür. Çünkü kendi bütçe imkanları içinde bireyler, özel ve kamu kurumları, kendi tercihlerine göre ellerindeki imkanları en yüksek tatmini sağlayacak şekilde kullanmaktadırlar. Aileler eğitim amacıyla harcama yaparken, başka bir mala veya mallara harcama yapmaktan vazgeçmekte ya da diğer mallara yaptığı harcamalarından kısmaktadırlar. Bunun nedeni böyle bir davranışın sağlayacağı tatminin daha yüksek olmasıdır. Bu nedenle, eğitim görmekten insanların sağladıkları haz eğitimin tüketim yönü olup, herhangi bir iş, sanat veya mesleki faaliyetle ilgili olmayan değerleri içermektedir. Buna göre insanın ahlaki değer yargılarının değişmesi, zevklerinin incelenmesi ve bunlara benzer diğer tatmin şekilleri eğitimin tüketim niteliği ile ilgilidir. Eğitimin, tüketim malı olma niteliği, halihazırdaki tüketim ve gelecekteki tüketim şeklinde ikiye ayrılabilir. Gelecekteki tüketim temel unsur olduğu için, tüketim yönü eğitimin, büyük ölçüde dayanıklı tüketim malı veya yatırım niteliğinde olduğunu gösterir, Çünkü faydaları gelecekte ortaya çıkınca eğitim, herhangi bir yatırım gibi etkiler meydana getirir ve bir yatırım olarak ya gelecekteki tüketimi ya da bireyin gelecekteki gelir düzeyini etkiler. Tüketim malı olarak eğitim, pek çok dayanıklı tüketim malından daha çok dayanıklıdır ve ömür boyunca kendisinden yararlanılmaktadır. Bu nedenle eğitim harcamalarının tamamını kişisel tatmin sağlama amacı ile yapılmış bir tüketim olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü eğitim harcamalarının bir kısmı dayanıklı tüketim mallarına yapılmış bir plasman, daha doğrusu gelecekte daha fazla kazanç ve tüketim imkanı elde etmek için bugünkü tüketimden bir kısıntı, yani yatırım niteliğindedir.²¹⁶

Schultz'a göre, beşeri sermaye oluşumuna yönelik sağlık, iş-başında eğitim, kamuca örgütlenmiş eğitim, yetiştirme kursları ve göçler şeklinde beş grup olarak toplanan faaliyetler için yapılan harcamaların ne kadarının tüketim, ne kadarının yatırım amacıyla yapıldığının tespiti güçtür. Çünkü, insan gücüne yatırım

---

²¹⁵ Çömlekçi, a.g.e., s.76.

²¹⁶ Serin, a.g.e., s.61-62.

fiziki sermayeye yapılan yatırımdan farklıdır. Farklılık da, geniş ölçüde, genel bir ilke olarak, insanın yeteneklerinin iyileştirilmesi için doğrudan doğruya yapılan yatırımların en az bir kısmının, alışılmış şekilde yatırım olmadığı hususundan kaynaklanmaktadır. Eğitim tamamen ücretsiz ise, bir kimse bundan doyumluk noktasına gelinceye kadar tüketir ve gelecekteki, kazançlarının artık daha fazla artmasının mümkün olmadığı noktasına ulaşıncaya kadar bu alana yatırım yapar. Schultz'a göre, eğitime olan yatırım iki parçadan oluşmaktadır. Biri tüketim için, diğeri ise gelecekteki kazanç içindir. Tüketim derken cari tüketimden bahsetmektedir. Bazı eğitim faaliyetleri, tamamıyla tüketim amacına yönelik olabileceğinden bu tür eğitimin önemi düşüktür. Ancak, uzun dönemde kazançlarını arttırmak amacıyla yapılan eğitim harcamaları şüphesiz çok önemli yatırımlardır.²¹⁷

Eğitim harcamaları, bireyin gelecekteki verimliliğini ve kazancını artırması oranında yatırım sayılmaktadır.²¹⁸ Uzun dönemde eğitim yatırımları, bir yatırım olarak kabul edilmekte, ülkelerin gelişmişlik farklılıklarını da yansıtan önemli bir gösterge olarak genel kabul görmektedir. Eğitim yatırımlarının verimli şekilde yapılması, ihtiyaç duyulan seviyede eğitime imkan vermesi ile mümkündür. Bir ülkede ne tip bir eğitime ihtiyaç olduğunu ise, ekonomik yapı ile bu yapının zaman içinde göstereceği değişim belirleyecektir. Ekonomik yapı ile bu yapıya en uygun eğitim türü üzerinde yapılan araştırmalar, fert başına milli gelir seviyesi ile eğitim türü arasında yüksek bir korelasyon olduğunu göstermiştir. Özellikle yükseköğretimin, yüksek gelir seviyesine sıkı sıkıya bağlı olduğu ortaya çıkmıştır.²¹⁹ Çeşitli eğitim kademelerine ve öğretim tiplerine yapılan harcamalardan ne kadarının üretim üzerinde olumlu etki yaratacağı, ne kadarının eğitimden alınan zevkleri arttıracacağı kolaylıkla ayrılabilir bir husus olmadığından, eğitim harcamalarının yatırım ve tüketim olarak ayrımı hem teorik, hem pratik bakımdan güçlükler arz etmektedir. İlköğretim ile genel ortaöğretimde

---

²¹⁷ Theodore.W. Schultz, "Investment in Human Capital;A Reply", **The American Economic Review**, March, 1961, Volume 51, Number 5, s.1037.

²¹⁸ Ekin, a.g.e., s.86.

²¹⁹ Ebru Arısoy, Recep Demir, "Eğitim, Haberleşme ve Ticari Serbestliğin Ekonomik Büyümeye Katkısı", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:23, Ekim 2001,

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/egitim.doc>, (16.10.2007)

tüketim, mesleki-teknik ortaöğretim ve yükseköğretimin tamamı da yatırım olarak dikkate alınmıştır.²²⁰

Eğitimin tüketim ve yatırım niteliğinden hangisini taşıdığından çok hangi eğitim harcamalarının tamamının veya bir kısmının ya da bazı eğitim harcamalarının bu iki nitelikten hangisine sahip olduğunun bilinmesi, ilgililerce alınacak kararları etkileyeceği için önemlidir. Eğitim harcamaları, yatırım özelliğine sahipse, bu kalemde yapılacak kısıntı iktisadi gelişmeyi olumsuz şekilde etkileyecektir. Bu nedenle yatırımların iktisadi gelişmeyi hızlandıran etkisi göz önünde bulundurularak eğitim alanına, mümkün olduğu kadar fazla yatırım yapılması sağlanmalıdır. Milli gelir seviyesini tüketim ve yatırım harcamaları tayin etmekte ve tüketim harcamaları kısa dönemde çok fazla değişme göstermemektedir. Fakat yatırım harcamalarının miktarındaki değişmeler, milli gelir seviyesinde bir azalışa ve artışa sebep olmaktadır. Yatırım amacıyla harcanan her para birimi veya lira, milli gelirden kendisinden daha büyük (yatırım miktarı çoğaltan katsayısı kadar) bir artışa yol açmaktadır. İşte eğitim harcamalarının da tamamı veya bir kısmı yatırım olarak kabul edilecek olursa, aynı etki görülecektir. Yatırım niteliğinde olan eğitim harcamalarının etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan araştırmalar, eğitimin iktisadi gelişme üzerindeki olumlu etkilerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli bir fonksiyonu bulunan eğitim kısa dönemde bir tüketim harcaması olarak görünmesine rağmen, uzun dönemde bir yatırım harcaması özelliği taşımaktadır.²²¹

1.3. Eğitimin Büyüme ve Kalkınma Üzerine Etkileri

İkinci Dünya Savaşından sonra, ekonomik büyümenin hızlandırılması, gelişmiş ülkeler açısından, işsizliğin düşmesi ve toplum refahının yükselmesini sağlayacak önemli bir hedef olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise, büyüme ile birlikte sosyal ve ekonomik yapının, bu yolla da yaşam standardının yükseltilmesi hedefi öne çıkmıştır. Eğitim harcamalarının bir yatırım harcaması olarak ele alınması

---

²²⁰ Çömlekçi, a.g.e., s.77.

²²¹ Tunç, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", a.g.m., s.1.

yaygınlaşmış ve eğitimin, büyüme yanında toplumsal gelişme ve kalkınma süreçlerine etkisinin araştırılması gündeme gelmiştir.²²²

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci öncesindeki kriz dönemi olan 1970'li yıllar ile 1980'lerde, ekonomi dünyasında en çok kullanılan kavramlar arasında olan büyüme ve kalkınma kavramlarının yerine "istikrar" kavramı ön plana çıkmıştır. 1990'lı yıllarda , bilgi teknolojisinin ve bilgi toplumunun istikrar kazanma eğilimi ile büyüme ve kalkınmaya olan yönelimde yeniden bir canlanma başlamıştır. Ancak bu dönemde büyüme ve kalkınmanın, sanayi toplumunda olduğundan farklı bir biçimde gerçekleşmesi beklenmektedir.²²³

Ekonomik büyüme ile kalkınma kavramları bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Oysa bu sözcüklerin anlamları birbirinden farklıdır. Toplumun refah düzeyinin yükselebilmesi için hem büyümesi hem de kalkınması zorunludur.²²⁴ Ekonomik büyüme, üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla milli gelirin artmasını ifade etmektedir.²²⁵ Kalkınma, yatırım artışı, teknolojik gelişme, verim artışı, reel gelir artışı, eğitim düzeyinin yükselmesi yanında, düşüncenin, zihniyetin, sosyo-ekonomik yapıların da değişmesi anlamına gelmektedir.²²⁶ Yani ekonomik kalkınma hem daha fazla çıktı hem de teknik ve kurumsal yapıdaki değişimleri kapsamaktadır.²²⁷ Büyüme, bir miktar artışı olduğuna göre, bu miktardan daha fazla arttırabilmek için iktisadi ve sosyal olaylarda önemli değişimler gerekmez. Kalkınma ise iktisadi ve sosyal yapılarda değişmeyi zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle, kalkınmada üretim ve gelir dağılımı yöntemlerinde yenilikler beklenmektedir. Çünkü, kalkınma yapısal bir olaydır. Eğer bu değişimler, gelir dağılımını ve tüketimi etkilemiyorsa kalkınmadan söz edilemez. Gelir dağılımı ve refah seviyesi olumlu yönde etkileniyorsa o zaman daha düşük kişisel gelirlere daha yüksek kişisel gelirlere geçilmiş ve kalkınma başlamış olacaktır.²²⁸ Kalkınma,

---

²²² Ünal, a.g.e., s.200.

²²³ Hüsnü Erkan, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 4.Baskı, İzmir, Eylül, 1998, s.12.

²²⁴ Unay, a.g.e., s.11.

²²⁵ Zeynel Dinler , **İktisada Giriş**, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2005, s.538.

²²⁶ Özgüven, a.g.e., s.99.

²²⁷ Cengiz Yavillioğlu, "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s.65-66

²²⁸ Özgüven, a.g.e., s.158

aynı zamanda bireylerin refah düzeylerini arttırmak amacı ile siyasi iktidarın belli ekonomik politikaları uygulayarak, toplumsal yapıyı değiştirme sürecidir.²²⁹

Büyüme ile kalkınma arasında bir karşılaştırma yapıldığında denilebilir ki, ekonomik büyüme daha çok aynı şeydeki basit artış sürecini, ekonomik kalkınma ise daha fazla ve farklı olanın yer aldığı yapısal değişme sürecini ifade etmektedir.²³⁰ Büyüme, kalkınmaya zemin hazırlamaktadır. Kalkınma ise daha geniş anlamda olup büyüme kapsamaktadır. Dolayısıyla büyüme ve kalkınma birbirini tamamlayan ve birbiri üzerine etki eden olaylardır.²³¹ Ekonomik büyüme ile kalkınma arasındaki ilişkilerin karşılıklı olduğu yani insani kalkınmanın işgücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığı, ekonomik büyümenin de gelir artışı yoluyla emeğin bakımı (sağlık, eğitim, sosyal harcamalar) için harcanan kaynak miktarını çoğaltarak insani kalkınmayı yüksek düzeylere taşıdığı varsayılmaktadır.²³²

Bir ülkenin ekonomik kalkınması; o ülke halkının, kişisel ve toplumsal gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Eğitim yoluyla geliştirilen ve toplumsal davranışlarla kalkınmanın amacına uygun olan yeni değer yargıları ekonomik kalkınmayı hızlandırmak bakımından son derece önemlidir. Kalkınmak için yetiştirilmiş yeterli sayıda nitelikli insan gücüne duyulan gereksinme de, eğitimin önemini belirlemektedir.²³³

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, iktisadi kalkınma kavramının temelini beşeri kalkınma oluşturmaktadır. Dolayısıyla beşeri sermaye taşıdığı ekonomik değerlerin öneminden dolayı; büyüme, teknolojik gelişme, gelir dağılımında eşitlik, rekabet edebilirlik düzeyi, modernleşme ve çağın gereklerine uyum gibi kalkınmanın önemli amaçlarını gerçekleştirilmesinde son derece önemli rol oynamaktadır. Ayrıca üretim düzeyini yükseltmek, ekonomide yapısal değişlikleri gerçekleştirmek ve gelişmiş ekonomilerin düzeyine ulaşmak açısından kalkınmada önem verilmesi gereken bir

---

²²⁹ Adem, **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, a.g.e., s.36

²³⁰ Yavillioğlu, a.g.m., s.65-66.

²³¹ Özgüven, a.g.e., s.158.

²³² Mine Yılmaz ve Bülent Güloğlu, "Ekonomik Büyüme Ve İnsani Kalkınma: Panel Veriler Ekonometrisi Neler Getiriyor?", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=177, (10.09.2007)

²³³ Kaya, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, a.g.e., s.11.

faktördür.²³⁴ Kalkınmanın önemli unsuru olan yapısal değişimlerin olabilmesi ise nitelikli insan faktörünü gerektirmektedir. Dolayısıyla kalkınma büyük ölçüde insan sermayesindeki gelişmelere bağlı bulunmaktadır. Nitelikli insan gücünün artmasını sağlayacak en önemli araç ise eğitimidir.²³⁵

Kalkınma ile eğitim arasındaki ilişkiyi araştıran Denison, ekonomik kalkınmayı belirleyen faktörlerin başında genel eğitim ve teknolojik yeniliklerin yer aldığını ve teknolojik yeniliklerin de eğitime bağlı olduğunu belirtmiştir.²³⁶ Eğitim, beşeri sermaye üretmektir. Çünkü eğitim uzun dönem için verimli bir yatırım, bir baraj, bir kanaldır. Ama eğitimde amaca varılmadığı zaman yapılan harcamalar israf olmuş ve işgücü kaybolmuş sayılır. Bu bakımdan, geri kalmış ekonomilerde eğitim ve öğretim harcamalarına bir yatırım gözüyle bakılmaktadır. Eğitimin kalkınmada oynadığı rolü başlıca, dört noktada açıklamak mümkündür.²³⁷

- (1) Zihniyet, fikir, düşünce, tutum ve davranışlar eğitimle daha kolay değişebilir ve zamanın teknolojik gelişmelerine ayak uydurulabilir.
- (2) Eğitim, verimi arttıran vasıflı bir işçi kadrosu ve dinamik bir müteşebbis sınıfı yaratır.
- (3) Eğitim, fırsat eşitliği yaratabilir ve yetenekli kişileri ortaya çıkarabilir.
- (4) Eğitim, bölgelerarası kalkınma farkını giderebilir.

Ekonomik, sosyolojik ve politik işlevleriyle verimliliği, kalkınmayı, gelişmeyi doğrudan ve dolaylı etkileyen eğitim, ekonomik işlevleriyle ekonomik faaliyetleri canlandırırken üretim ve tüketime yaptığı etkiler yoluyla kalkınmayı hızlandırmakta, çağdaş bilgiler ve değerler kazandırmakta, çağdaş refah toplumuna ulaşmayı sağlamaktadır. Bilginin en önemli değer olduğu günümüz dünyasında, sürekli yeni bilgiler üretmek, üretilen bilginin yayılımını sağlamak, değerler üretmek, ülke insanlarını rekabetçi-küresel bir dünyada hayata hazırlamak için kaliteli bir eğitim sunmak, eğitim sistemini gelişen ekonomilere duyarlı hale getirmek günümüz

---

²³⁴ Kayacan ve Alkan, a.g.e., s.12.

²³⁵ Ferhat Erari, "Küreselleşme Sürecinde Eğitimin Kalkınmadaki Önemi, Açıköğretimin Yeri İle Açıköğretim Öğrencileri İle Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Beklentileri", s.9.
http://aof20.anadolu.edu.tr/bildiriler/Ferhat_Erari.doc, (12.11.2007)

²³⁶ Tunç, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", a.g.m., s.11; Unay, a.g.e., s.30.

²³⁷ Özgüven, a.g.e., s.136

dünyasında çok önemlidir. Çünkü ürün kalitesini yükseltmenin, verimliliği artırmanın özellikle eğitimi geliştirerek, ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılarda bulunabileceğinin bilincine varıldığı için insana yatırım konusunda daha duyarlı olunmaya başlanmıştır. Eğitim, uzun soluklu bir yatırım aracı olmasının yanında ülke kalkınmasında stratejik bir öneme sahiptir. Nitelikli bir eğitim, nitelikli bir yaşamın ve geleceğin güvencesidir.

İktisadi gelişmenin en önemli faktörü, insanın sahip olduğu bilgi ve beceri düzeyi bireyin ve toplumun en önemli servetidir. Ekonomideki insan gücünün yeni ve ileri teknolojilere dayalı üretim süreçlerini başarıyla gerçekleştirebilmesi için hizmet öncesinde nitelikli bir eğitim alması, iş hayatında ise sürekli olarak önceki eğitimine ilave eğitim görmesi gerekmektedir. Bilgi artışı ve buna dayalı teknolojik gelişim uzmanlık alanlarının daha da çeşitlenmesine neden olmuştur. Gelişmiş bir toplumla geri kalmış bir toplum arasındaki temel fark ülkelerin sahip oldukları insan varlıklarının nitelikleri arasındaki farktır.²³⁸ Gelişmekte olan ülkelerin en büyük açmazları sermaye yetersizliğinden ziyade kaynakları optimum kullanacak yetişmiş insan gücü yetersizliğidir.²³⁹ Kalkınmamış bir ülkenin sadece üretim faktörlerinin en uygun bir biçimde nasıl bir araya getirileceği değil, aynı zamanda üretim faktörlerinin nasıl elde edileceği ve üretimi artırmak için nasıl kullanılacağı da önem taşımaktadır.²⁴⁰ Ancak, gelişmiş ülkeleri yakalayabilmek için bu da yeterli değildir. Bu amaca ulaşmak için, yeni teknolojileri aktarmanın ötesinde bu teknolojileri daha da geliştirebilecek bir teknolojik kapasitenin oluşturulabilmesi gerekmektedir. Bu ise temelde bir ülkenin sahip olduğu beşeri sermayeye bağlıdır. Beşeri sermayenin kalitesini ve miktarını belirleyen en önemli etmen ise eğitimidir. Bu sebeple, eğitimi gerçekleştiren kurumların hem nitel hem de nicel olarak, ülke ihtiyaçlarını karşılayabilir düzeyde olması çok büyük öneme sahiptir.²⁴¹

---

²³⁸ Vural Hoşgörür, “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim”, **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.8-9, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc, (12.10.2007)

²³⁹ İbrahim Güran Yumuşak ve Abdurrahman Kar, “Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi İktisadi Kalkınmayı Artırır mı?” **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Yıl:2000, s.102.

²⁴⁰ Yavillioğlu, a.g.m., s.67.

²⁴¹ Erdoğan, a.g.e., s.5.

Ekonomik büyümenin önemli kaynaklarından biri olan işgücünün artış hızı genellikle nüfus artış hızıyla sınırlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızı gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Ancak ekonomik büyüme oranı yüksek olan ülkelerde, fiziki, beşeri sermaye ve teknolojik ilerlemedeki artış hızı ekonomik büyümede büyük paya sahip olmaktadır.²⁴² Ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesi önemli derecede, ülkenin beşeri sermaye birikim hızına dayanmaktadır. Bu sebeple, insan varlığının geliştirilmesi için yapılan yatırımlar, çağdaş dünyada ileri hamleler yapmak isteyen bir ülkenin başlıca ilgi sahası olmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi, bir toplumda yer alan herkesin bilgi, beceri ve kapasitesinin artırılması olayıdır. Ekonomik anlamda bu olay beşeri sermaye birikimi ve ekonominin gelişmesinde onun etkili bir şekilde yatırımı olarak tanımlanabilir. Siyasi anlamda, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bireyleri özellikle demokratik bir toplumda siyasi faaliyetlere katılmaya hazırlamaktadır.²⁴³ Eğitim kalkınmanın gerekli kıldığı kültürel ve sosyal ortamın müsait hale getirilmesini sağlayarak toplumsal örgütlenmenin etkinliğini artırmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle bilimsel araştırmalar artmakta birçok azgelişmiş ülkede mevcut vasıflı insan gücü darboğazı aşmakta, tatbiki bilgiler stoku yükselmektedir. Teknolojik gelişmeler hızlanmakta sosyo-kültürel ortamın frenleyici öğeleri kırılmakta ve sonuç olarak iktisadi kalkınma hızlanmaktadır.²⁴⁴

Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi Uzak Doğu ülkelerinin ekonomik başarılarında, bu ülkelerin öncelikleri iyi belirlenmiş beşeri sermaye politikaları doğrultusunda eğitim ve yetiştirmeye yapmış oldukları büyük yatırımlar, kritik rol oynamıştır. Bu ülkelerdeki endüstriyel gelişmenin en önemli unsurları arasında, eğitim düzeyinin hızla yükseltilerek yaygınlaştırılması ve ihtiyaç duyulan mesleki ve teknik eğitimi gerçekleştirecek altyapının kurulması yatmaktadır. Hızlı iktisadi gelişme gösteren bütün Asya ülkeleri, teknolojik ilerlemelerden yararlanabilmek için, yüksek düzeyde teknik ve bilimsel beceriler oluşturma gerekliliğinin şiddetle farkında olmuşlardır. Örneğin, Güney Kore ve Tayvan iktisadi kalkışa geçişleriyle birlikte, ne

---

²⁴² Kemal Baş , “Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı, Eğitim Nüfus Artışı İlişkileri: Türkiye Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, 2001, s.48.

²⁴³ Serin a.g.e., s.160

²⁴⁴ Unay, a.g.e., s.25.

tür bilgi ve beceriye sahip bir işgücüne ihtiyaç olduğu konusuna büyük önem vererek, işgücü planlamasına gitmişlerdir. Okur yazarlık oranını artırmaya öncelik verilmiş, ancak hemen ardından mesleki ve teknik eğitim üzerinde odaklaşmıştır. Bugün bu ülkelerdeki işçilerin büyük çoğunluğu lise veya dengi bir okul mezunudur ve firmalar ileri teknolojileri transfer edip uyumlaştıracak bilgi ve beceriye sahip yeterli sayıda orta düzey yönetici ve mühendise sahiptir.²⁴⁵

Eğitim kalkınma ilişkisine bir başka örnek de; yakın bir geçmişte Türkiye ile kişi başına milli gelir bakımından yaklaşık eşit düzeyde olan ve şimdilerde ise, Türkiye'yi bu açıdan dörde beşe katlayan Yunanistan'dır. Aynı şekilde Yunanistan'daki kişi başına düşen milli gelir, 1960 yılında dünya ortalamasının yaklaşık % 40 altındayken eğitime yapılan yatırımlar sonucu, 1990 yılında dünya ortalamasını yakalamış, hatta biraz da ortalamanın üstüne çıkmayı başarmıştır.²⁴⁶

1.4. Beşeri Kalkınma İndeksi

Beşeri Kalkınma İndeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve ülkelerin kalkınmışlığını eğitim, sağlık ve gelir düzeyleriyle ölçen bir çalışmadır. Bu indeks, bazı eksikliklerine rağmen ülkelerin kalkınmışlığını ölçmede önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. İktisadi kalkınma gelir artışını, eğitim ve sağlık düzeylerinin yükselmesini, verim artışını, teknolojik gelişmeyi ve benzer bir çok faktörü kapsamaktadır. Bu faktörlerin her biri iktisadi kalkınmayı farklı yönlerden ifade etmektedir.²⁴⁷ Bunlara paralel olarak okur yazarlık ve okullaşma oranı, ortalama yaşam süresi gibi değerler de bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Bütün bunlar kalkınmanın merkezine insanı yerleştirmektedir. İnsanın düşüncesi, yetenekleri, eğitim düzeyi ile oluşan ekonomik ve kültürel ortam, yenilik ve yaratıcılığı gerçekleştirerek üretim sürecinin girdisi olarak ekonomiye katkı sağlamaktadır.²⁴⁸ İnsan unsuru üzerine ya da insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi için yapılacak yatırımların

---

²⁴⁵ Erdoğan, a.g.e., s.4.

²⁴⁶ Sami Zakir, "Eğitimin Bir İşlevinin Kalkınma Olduğu Unutuluyor Mu?", **Milli Eğitim Dergisi**, sayı 159, Yaz 2003, s.134.

²⁴⁷ Yumuşak ve Tuna, "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", a.g.m., s.1-2.

²⁴⁸ Vural Hoşgörür, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.5, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc, (12.10.2007)

sosyal ve yapısal değişmeyi hızlandırıcı ve üretim seviyesini yükseltici çok önemli etkileri vardır.²⁴⁹ Kalkınmışlık göstergelerinin tanımlanması ve ölçülmesi, kalkınma iktisatçılarının son yıllarda oldukça ilgisini çekmektedir. Bu ilginin en önemli nedeni, teorik tartışmalarda iktisadi gelişmenin nicel boyutuyla değil, nitelik boyutuyla da ele alınıyor olmasıdır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından itibaren her yıl yayınlanan insani kalkınma raporlarında, bir toplumun gerçek zenginliğinin, insanların hoşlanacağı bir çevreye imkan veren, sağlıklı ve özgür bir yaşam ortamından faydalanabilen vatandaşlar ile sağlanabileceği ifade edilmektedir. İnsani kalkınma, insanların seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmakta, uzun ve sağlıklı bir yaşamı, bilgi edinmeyi ve iyi bir yaşam standardı için gerekli koşulların sağlanmasını ifade etmektedir. Beşeri kalkınmanın sonsuz sayıda göstergesi olmasına rağmen ölçmedeki zorluklar, çok sayıda değişkenle çalışmanın dikkatleri başka yönlere kaydıracağı ve temel göstergelerin vurgulanamaması endişesi, sınırlı sayıda gösterge ile çalışmayı zorunlu kıldığından beşeri kalkınmanın 3 boyutu ile ilgilenilmiştir.²⁵⁰

Tablo 44
İnsani Gelişme Endeksini Hesaplama Yöntemi

KRİTERLER	UZUN VE SAĞLIKLI YAŞAM	BİLGİ		KALİTELİ YAŞAM STANDARDI
GÖSTERGELER	Doğumdaki Yaşam Beklentisi	Yetişkin Okur Yazar Oranı	Okullaşma Oranı	Kişi Başına GSYİH
ALT İNDEKSLER	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi		Kişi Başına GSYİH Endeksi

Kaynak: UNDP, **Human Development Report, 2007/2008**, New York, s.355,
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/>, (12.04.2008)

²⁴⁹ Serin, a.g.e., s.185.

²⁵⁰ Yumuşak ve Tuna, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, a.g.m., s.5-6.

Yukarıda Tablo 44’de İnsani gelişim endeksinin başka bir değişle beşeri kalkınma endeksinin hesaplama yöntemi gösterilmiştir. Beşeri kalkınma endeksinin birinci boyutu olan uzun ve sağlıklı yaşam, ortalama yaşam beklentisi ile ölçülmektedir. Bireylerin sağlık ve beslenme ile ilgili hizmetler konusunda iyi durumda oldukları ülkelerde ortalama yaşam süresi diğer ülkelere göre yüksek olmaktadır. Beşeri kalkınma endeksinin ikinci boyutunu oluşturan bilgi ve eğitim ise okuryazarlık oranı ve okullaşma oranı ile ölçülmektedir. İyi bir yaşam sürdürebilmek için gerekli kaynaklara sahip olabilmek, beşeri kalkınmanın üçüncü boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyut beşeri kalkınma indeksinde ortalama gelir ile ölçülmektedir. Bu açıklamalar beşeri sermayenin esas itibariyle eğitim düzeyi, sağlık şartları ve hayat standardını temsil eden göstergelerle ölçüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu göstergelerin ölçüm için kullanılmasının nedeni, toplumların kalkınmasında önemli bir unsur olan insan unsurunun iyi bir eğitim düzeyine, sağlıklı bir yaşama ve yüksek bir hayat standardına sahip olması gerektiği düşüncesidir.²⁵¹

Beşeri Kalkınma Endeksinde, 0,800’ün üzerinde değer alan ülkeler, yüksek beşeri kalkınma grubuna, 0,800 – 0,500 arasındaki ülkeler, orta beşeri kalkınma grubuna ve 0,500 altında olan ülkeler ise, gelişmemiş ülkeler grubuna girmektedir.²⁵²

Aşağıda Tablo 45’de görüleceği üzere Türkiye, BM Kalkınma Programı 2007-2008 İnsani Gelişme Raporu’nda, Beşeri Kalkınma Endeksi’ne göre 177 ülke arasından 84’üncü sırada yer almaktadır. 0,775 İnsani Kalkınma Endeksi değeri ile orta düzeyde gelişmiş bir ülke olarak kabul edilmektedir. İnsani gelişme açısından, Beşeri Kalkınma Endeksi’nde de belirtildiği gibi, İzlanda 0,968’lik bir Beşeri Kalkınma Endeks değeriyle ilk sırada yer almakta ve onu Norveç ve Avustralya takip etmektedir. Yeni Avrupa Birliği üyesi Çek Cumhuriyeti ve Macaristan 32’inci ve 36’ıncı sırada, yer alarak iyi düzeyde gelişmiş ülkeler kategorisine girmektedir. En yüksek okullaşma ve okur-yazarlık oranına sahip ülkeler, 0,99 eğitim endeksi değeri ile Norveç, Kanada, İrlanda, İzlanda ve Avustralya, en düşük eğitim endeksi olan 0,65 ile de Nijerya’dır. Türkiye insani kalkınma raporunda % 68,7 okullaşma, % 87,4 okur yazar oranına sahiptir.

²⁵¹ Dura Cihan, Hayriye Atik ve Oğuzhan Türker, “Beşeri Sermaye Açısından Türkiye’nin Avrupa Birliği Karşısındaki Kalkınma Seviyesi”, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/01-02.pdf>, (12.02.2007), s.14.

²⁵² Levent Çinko, “Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri”, s.4, <http://www.leventcinko.com/makale.doc> (04.06.2007)

Tablo 45
İnsani Kalkınma Endeksi Ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler

Ülkeler	İnsani Kalkınma Endeksi Değeri	Ortalama Yaşam Süresi (2005)	Yetişkin Okur Yaza Oran(%) (2005)	Okullaşma Oranı (%) (2005)	Kişi Başına GSYİH (SAGP\$) 2005	Ortalama Yaşam Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi
1-İzlanda	0,968	81,5	100	95,4	36,510	0,941	0,978	0,985
2-Norveç	0,968	79,8	100	99,2	41,420	0,913	0,991	1,000
3-Avustralya	0,962	80,9	100	113	31,794	0,931	0,993	0,962
4-Kanada	0,961	80,3	100	99,2	33,375	0,921	0,991	0,970
7-İrlanda	0,959	78,4	100	99,9	38,505	0,890	0,993	0,994
8-Japonya	0,953	82,3	100	85,9	31,267	0,954	0,946	0,959
16-ABD	0,951	77,9	100	93,3	41,890	0,881	0,971	1,000
20-İtalya	0,941	80,3	98,4	90,6	28,529	0,922	0,958	0,944
32-Çek Cumhu.	0,891	75,79	100	82,9	20,538	0,849	0,936	0,889
36-Macaristan	0,874	72,9	100	89,3	17,887	0,799	0,958	0,866
52-Meksika	0,829	75,6	91,6	75,6	10,751	0,843	0,863	0,781
60-Romanya	0,813	71,9	97,3	76,8	9,060	0,782	0,950	0,752
70-Brezilya	0,800	71,7	88,6	87,5	8,402	0,779	0,883	0,740
84-Türkiye	0,775	71,4	87,4	68,7	8,407	0,773	0,812	0,740
91-Tunus	0,766	73,5	74,3	76,3	8,371	0,808	0,750	0,739
148-Kenya	0,521	52,1	73,6	60,6	1,240	0,451	0,693	0,420
158-Nijerya	0,470	46,5	69,1	56,2	1,128	0,359	0,648	0,404
Gelişmekte Olan	0,691	66,1	76,7	64,1	5,282	0,685	0,725	0,662
OECD	0,916	78,3	---	88,6	29,197	0,888	0,912	0,972
Dünya	0,743	68,1	78,6	67,8	9,543	0,718	0,750	0,761

Kaynak: UNDP, **Human Development Report, 2007/2008**, s.229-232,
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/>, (12.04.2008)

Beşeri Kalkınma Endeksi'ne göre Türkiye hala, özellikle eğitim ve yaşam beklentisi konularında, sorunlarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Bu durumun eğitime daha fazla yatırım yapılması ile çözülmesi mümkündür. Dünya ortalamasına göre eğitime daha çok önem veren ülkelerin daha yüksek kalkınma atılımı gösterebildikleri, eğitim seviyeleri düşük olan ülkelerin ise kalkınamadıkları ve bunun sonucu olarak da, dünya gelir dağılımında aşağı sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Bu nedenle eğitime daha fazla kaynak aktarılması ve bunun bir yatırım olduğu fikrinin benimsenmesi gerekmektedir.²⁵³

²⁵³ Vural Hoşgörür, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.6, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc, (12.10.2007)

Tablo 46
Türkiye İçin İnsani Gelişim İndeksinin Sıralaması

İnsani Gelişim	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
Türkiye Puanı	0.594	0.615	0.651	0.683	0.717	0.753	0,775
Seviyesi	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Sıralaması	56	64	64	79	75	85	84
Ülke sayısı	102	113	121	136	145	173	177

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2007/2008, s.234-237,
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/>, (12.04.2008)

Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Endeksi, Tablo 46'da görüldüğü gibi, 1975-2005 yılları arasında 0,181 değerinde artış göstermiştir. Türkiye, 1975 yılında 0,594 insani gelişim endeksi değeri ile 102 ülke arasında 56. sırada bulunurken, 2005 yılı verilerine göre 177 ülke arasından 84. sırada yer almıştır. Yıllar itibariyle Türkiye, insani gelişim endeksinde aşağı sıralara gerilemiştir. Bu durumun en önemli nedeni, insani gelişim endeksi sıralamasında ülkenin insani gelişim endeksinin değeri kadar, sıralamadaki ülke sayısı ve bu ülkelerin insani gelişim endeksi değerlerinin de önemli olmasıdır.

Türkiye için beşeri kalkınma düzeylerini belirlemek amacıyla 1992, 1997 ve 1999 yıllarında yapılan çalışmalarda illere göre hesaplamalar yapılmış, kent-kır ve erkek-kadın farklılıkları da tespit edilmiştir. Buna göre en yüksek beşeri kalkınmışlık düzeyi sırasıyla Kocaeli ,Yalova ve İstanbul illerinde gerçekleşmiştir. Üç il arasında ortalama yaşam süresi ve eğitim açısından önemli bir farklılık bulunmamakla birlikte Kocaeli'nin daha yüksek gelir göstergelerine sahip olması bu ilin sıralamada ön sırada yer almasını sağlamıştır. Eğitim açısından yüksek okuma-yazma oranına sahip iller yine Yalova ve İstanbul'dur. Son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye'nin en yüksek beşeri kalkınmışlık düzeyine sahip olan bölge olarak Ege-Marmara bölgesi çıkmıştır. Ege-Marmara bölgesi yüksek beşeri kalkınma seviyesinde yer almaktadır. Bu bölgenin beşeri kalkınmışlık düzeyinin diğer bölgelerden daha yüksek olmasını gelir ve eğitim düzeyleri sağlamaktadır. Ege-Marmara'nın gelir ve eğitim göstergeleri ortalama yaşam sürelerine oranla diğer bölgelerden oldukça yüksektir. Doğu-Güney Doğu bölgesi tüm göstergelerde en düşük değerlere sahiptir. Akdeniz, İç Anadolu ve Karadeniz bölgeleri ise orta beşeri kalkınma seviyesinde yer almaktadır. İller itibariyle

hesaplanmış beşeri kalkınma endeksine göre en yüksek beşeri kalkınmışlık düzeyi Ankara ilinde gerçekleşmektedir. Bu ili İstanbul takip etmektedir. İki il arasında ortalama yaşam süresi ve gelir açısından bir farklılık bulunmamakla birlikte Ankara'nın daha yüksek eğitim göstergelerine sahip olması bu ilin ön sırada yer almasına sebep olmuştur.²⁵⁴

2. EĞİTİMİN İKTİSADİ BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ

Ekonomik büyüme ile beşeri sermaye arasında çok açık bir ilişki bulunmaktadır. Bir taraftan ekonomik büyüme beşeri sermayenin gelişimi için kaynak sağlamakta iken diğer bir taraftan işgücünün niteliğindeki gelişmeler ekonomik büyümeye önemli katkı yapmaktadır.²⁵⁵ Beşeri sermayenin yetiştirilmesi, modern örgün eğitim sisteminin en önemli işlevlerinden biridir. Dünyadaki bu hızlı gelişmenin ve gelişimin yarattığı sanayileşmenin yeni ve uygun bir eğitim sistemine gereksinme duyacağı çok açıktır. Bu durum eğitimin bireyleri gelecekteki üretken işlerin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatması gerektiği anlamına gelmektedir. Makro açıdan bakıldığında ise, eğitimin bu bilgi ve becerilere sahip insanları sadece yeterli sayılarda değil, aynı zamanda üretim tekniklerine, toplumsal yapılara ve örgüt kalıplarına uygun niteliklerde yetiştirmesi gerekmektedir. Eğitim, insan kaynaklarının beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla milli gelirin büyümesine önemli katkılarda bulunabilmektedir.²⁵⁶

2.1. Eğitimin İktisadi Büyüme Üzerine Etkilerinin Ölçülmesi

Adam Smith'e kadar geriye giden uzun bir süre iktisatçılar eğitimin önemini, iktisadi gelişme üzerindeki olumlu katkılarını ölçmeye çalışmışlardır. Bu çabalara rağmen uzun bir süre, iktisadi gelişmenin işgücü sayısı ile fiziki sermaye miktarına bağlı olduğu kabul edilmiştir. İşgücünün bilgi ve yeteneklerinde, dolayısı ile verimliliğinde meydana gelecek artış ve iyileşmelerin iktisadi gelişmeye ve milli gelir

---

²⁵⁴ Yumuşak ve Tuna, "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", a.g.m., s.10-12.

²⁵⁵ Gustav Ranis, Frances Stewart ve Alejandro Ramirez, "Economic Growth and Human Development", **World Development** Vol: 28, No:2, s. 197, <http://www.econ.yale.edu/~granis/papers/cp0546.pdf>, (18.0.2007)

²⁵⁶ Vural Hoşgörür, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.9, http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc, (12.10.2007)

artışına katkıda bulunabileceği düşünülmemiştir. Daha sonraki süreçte yapılan çalışmalar insangücü kaynaklarında meydana gelecek olumlu değişmelerin iktisadi gelişmeye bütün diğer unsurlardan daha büyük oranda katkıda bulunacağını ortaya çıkarmıştır. Buna göre ekonomik büyüme ile beşeri sermaye arasında pozitif ilişki vardır. Beşeri sermayenin ölçülmesi ise oldukça zordur. Bu nedenle uluslararası çalışmalarda kullanılan beşeri sermaye göstergeleri farklılıklar göstermektedir. Kullanılan bu göstergelerin neredeyse tamamında beşeri sermaye kavramı, eğitim düzeyindeki gelişmelerle birebir ilişkilendirilmiştir.²⁵⁷

Ekonomik kalkınma gelir artışını, eğitim ve sağlık düzeylerinin yükselmesini, verim artışını, teknolojik gelişmeyi ve benzer birçok faktörü kapsamaktadır. Bu faktörlerin her biri ekonomik büyümeyi farklı yönlerden ifade etmektedir. Tüm bu faktörleri kapsayan ve ekonomik hayatın gittikçe daha karmaşık hale gelen yapısı içerisinde, ekonomik büyüme göstergelerinin tanımlanması ve ölçülmesi, kalkınma iktisatçılarının son yıllarda oldukça ilgisini çekmektedir.²⁵⁸ 20. yüzyıl sonlarında gelişmiş bir çok ülkede, eğitimin ekonomik büyümeye etkisi ampirik çalışmalara konu olmuş ve çoğunda da üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasına imkan tanıyarak, büyümeye önemli ölçüde katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan önemli bazı analizlerin sonuçları ise şu şekilde gerçekleşmiştir.²⁵⁹

Hector Correa, 1909-1949 yılları arasında ABD’de eğitimin, ekonomik gelişmenin önemli bir göstergesi olan GSMH’ya olan katkısını araştırmış ve GSMH’daki artışların % 31’inin işgücü ve sermayedeki artışlarla, % 5,3’ünün işgücününün eğitimin düzeyindeki artışlarla ve % 4,4’ünün de teknolojik ilerlemelerle açıklanabildiğini belirtmiştir.²⁶⁰ Robert Solow, fiziki sermaye akışı ve teknolojik ilerlemenin sürdürülebilir bir ekonomi için oynadığı hayati rolün incelenmesine yardımcı olmuştur. Solow, 1915-1955 arası dönemde ABD ekonomik büyümesinin yapısını inceleyen çalışmasında ekonomik büyümenin klasik üretim fonksiyonları ile açıklanamayan çok büyük bir alt üretim faktörüne bağlı olduğunu bulmuştur.

---

²⁵⁷ Kayacan ve Alkan, a.g.e., s. 22.

²⁵⁸ Yumuşak ve Tuna , “Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Analizi”, s.456, http://paribus.tr.googlepages.com/igy_tuna2.doc ,(12.10.2007)

²⁵⁹ Karagül, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, a.g.m., s. 80-82.

²⁶⁰ Ünal, a.g.e., s. 200.

J.W.Kendrick, 1956 yılında yaptığı ilk çalışmada 1889–1957 yılları arası ABD’deki % 3,5 oranındaki üretim artışının hangi üretim faktöründen kaynaklanmış olacağını açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışma neticesinde, aynı dönem itibariyle sermaye, işgücü ve toprak gibi klasik üretim fonksiyonlarının üretim artışının % 1,9’luk bölümünü açıklayabildiği geriye kalan % 1,6’lık bölümün ise klasik üretim fonksiyonları ile açıklanamayan insan gücünün niteliklerindeki iyileşme sebebi ile olabileceğini göstermiştir.²⁶¹

Eğitimin ekonomik büyümeye katkısını ölçmeye yönelik ilk girişimler; 1960’larda hem Denison ve diğerleri tarafından kullanılan Artık Değer Yaklaşımı hem de Schultz ve diğerleri tarafından benimsenen insan sermayesine yatırımın Getiri Oranlarına dayanmakta idi.²⁶² Denison, 1929-1957 yılları arasında Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu kullanarak ABD’nin milli gelirindeki artışta farklı üretim faktörlerinin ayrı ayrı katkısını araştırmıştır. ABD ekonomisinde yıllık ortalama büyüme hızının % 2,93 olduğu, buna karşılık dönem içinde işgücü ve fiziki sermayenin artış hızının % 0,92’de kaldığı ve aradaki % 2,01’lik artık değer olarak da ifade edilebilecek büyük bir bölümünün, iş gücünün eğitim yoluyla artan üretkenliğine bağlanabileceğini belirtmiştir. Denison, ekonomik büyümeyi belirleyen faktörlerin başında genel eğitim ve teknolojik yeniliklerin yer aldığını ve teknolojik yeniliklerin de yine eğitime bağlı olduğunu belirtmiştir. ABD ekonomisindeki büyümenin % 23’ü gibi büyük bir kısmının kaynağını, iş gücünün eğitim yoluyla niteliğindeki artışların oluşturduğunu ve eğitimin, milli gelir artışına doğrudan katkı yaptığını göstermiştir.²⁶³

Denison, 1967 yılında yaptığı bir başka çalışmasında, işgücünün eğitim düzeyindeki artışın milli gelirdeki artışa katkısını, gelişmiş ülkelerden Almanya’da % 2, İngiltere’de % 12, Belçika’da % 14, Kanada’da % 25, ABD’de % 15 olarak bulmuştur. Aynı yaklaşımın bazı gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranlarına uygulanmasıyla eğitimin katkı oranları Arjantin’de % 16, Meksika, Brezilya ve Venezuela’da % 1-3 gibi oranlarda kalmıştır.²⁶⁴ Ayrıca beşeri sermaye kuramının

---

²⁶¹ Türkmen, a.g.e., s.64-66.

²⁶² Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.39.

²⁶³ Edwart W. Denison, “Education, Economic Growth and Gaps In Information”, **The Journal Of Political Economy**, No:5 Part:2, October 1962, s.124-128.

²⁶⁴ Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.40-41.

öncülerinden Shultz'da eğitim ve ekonomi arasındaki ilişkiler konusunda Denison ile benzer sonuçlara ulaşmış, eğitime dolayısı ile insana yapılan yatırımın fiziksel sermayeye yapılandan 3,5 kat daha etkili olduğunu öne sürmüştür.²⁶⁵ Schultz, eğitilmiş kadınlar ile eğitilmiş erkekler üzerinde durmuş ve çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle eğitilmiş kadınların, sosyal hayata erkeklere oranla daha büyük katkı sağladıklarını ortaya çıkarmıştır. Çünkü kadınların eğitilmesi ile çocuk ölümleri ve doğurganlık azalmakta, ayrıca yeni yetişen çocuklar eğitilmiş anneler sebebiyle hayata daha bilgili başlayabilmektedir.²⁶⁶

Eğitimin getirisinin hesaplanmasına yönelik çalışmalarda bulunan Psacharopoulos, eğitimin ekonomik büyümeye katkısını aşağıda Tablo 47'de hesaplamıştır. Psacharopoulos, zengin ve fakir ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını fiziki sermayeden daha çok insan sermayesindeki farklılıklara dayandırmıştır. Gelişmiş sayılabilecek ülkelerinde, eğitimin katkısının diğer kıta ülkeleriyle kıyaslandığında görece olarak düşüklüğü dikkat çekicidir. Daha düşük gelirli ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre eğitime yatırımın getirisinin yüksek olması, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabası içinde buldukları için, bu ülkelerin gelişmiş ülkelere göre eğitim yolu ile kalkınma sürecinde daha fazla gelir artışı sağlayacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerde nitelikli eleman yetersizliği, teknolojik gelişmenin gerektirdiği nitelikte eğitilmiş insan gücünün azlığı gibi nedenlerle eğitim düzeyinde meydana gelen artışın gelirleri kendisinden daha fazla artıracığı söylenebilir.²⁶⁷ Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, işgücünün eğitim düzeyindeki artış, büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip görünmektedir. Dolayısıyla eğitime daha fazla yatırım yapan ülkelerde, büyüme oranının daha yüksek olduğu görünmektedir.

---

²⁶⁵ Vural Hoşgörür, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.9,

http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc, (12.10.2007)

²⁶⁶ Karagül, **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, a.g.e., s. 42-43.

²⁶⁷ Tunç, " Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması", a.g.m., s.92-93.

Tablo 47
Eğitimın Ekonomik Büyümeye Katkısı

lkeler	Yıllık Büyüme Oranına
KUZEY AMERİKA	
Kanada	25.0
ABD	15.0
AVRUPA	
Belçika	14.0
Danimarka	4.0
Fransa	6.0
Almanya	2.0
Yunanistan	3.0
İsrail	4.7
İtalya	7.0
Hollanda	5.0
Norveç	7.0
İngiltere	12.0
Rusya	6.7
LATİN AMERİKA	
Arjantin	16.5
ASYA	
Kore Cum.	15.9
Japonya	3.3
Malezya	14.7
Filipinler	10.5

Kaynak: Fatih Türkmen, **Eğitimın Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Açıklanması**, Uzmanlık Tezi, DPT Yayın No:2655, Ankara, Eylül 2002, s.96.

Psacharopoulos, (1995) lkelerin gelişmişlik düzeyleri ile eğitim düzeylerinin getirileri arasında farklılık olduğuna dair çalışmalar yapmıştır. Sonuçlar, farklı eğitim düzeyleri itibariyle, daha düşük eğitim düzeylerinin en yüksek getiriyi sağladığı yönündedir. Burada eğitim faktörünün gelişmekte olan ülkeler için diğer ülkelere göre daha önemli olduğu görülmektedir. Aşağıda Tablo 48’de, gelir düzeyi yükseldikçe eğitimın kişisel ve sosyal getirisi azalmaktadır. Bu durum, eğitimın, yüksek gelir grubundaki ülkelerde düşük gelir grubundaki ülkelere göre daha bol bulunan bir faktör olmasıyla ve eğitim düzeyi yükseldikçe maliyetlerinin artmasına rağmen gelirlerin aynı seviyede ykselmemesiyle açıklanabilir. Aynı zamanda, tüm

gelir grubundaki ülkelerde en yüksek getiriye ilköğretim sağlamaktadır. Bu durum, bütün ülkeler için eğitim konusunda uygulanacak politikaların, ilköğretimin nüfusun tamamına yaygınlaştırılmasına yönelik olması gerektiğini göstermektedir.²⁶⁸

Tablo 48
Gelir ve Eğitim Düzeylerine Göre Eğitimin Kişisel ve Sosyal Getirisi

Gelir Grubu	Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir (USD \$)	Sosyal			Kişisel		
		İlköğretim	Ortaöğretim	Yüksek Öğretim	İlköğretim	Ortaöğretim	Yüksek Öğretim
Yüksek Gelir (9.266 USD ve üzeri)	22.530	13.4	10.3	9.5	25.6	12.2	12.4
Orta Gelir (756-9.756 USD)	2.996	18.8	12.9	11.3	27.4	18.0	19.3
Düşük Gelir (755 USD ve altı)	363	21.3	15.7	11.2	25.8	19.9	26.0
Dünya	7.669	18.9	13.1	10.8	26.6	17.0	19.0

Kaynak: İbrahim Güran Yumuşak, "Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi", s.146
<http://paribus.tr.googlepages.com/igy2.doc> , (12.10.2007)

İngiltere’de Blaug (1967) ve ABD’de Hansen (1963), Becker (1964) Hanoch (1967) tarafından yapılan araştırmalarda eğitime yapılan yatırımların getiri oranlarının büyük oranda fiziksel sermayeye yapılan yatırıma benzediği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmalarda, eğitim maliyeti ile verimlilik arasındaki ilişki konu alınmış ve verimliliğin sağlanmasında eğitimin büyük rolü olduğu ifade edilmiştir.²⁶⁹ A.O. Kruger’in 1968 yılındaki çalışmasında ise, fakir ve zengin ülkelerde mutlak rakam olarak kişi başına gelir açısından görülen büyük farklar faktör donanımlarıyla açıklanarak şu sonuca varılmıştır. ABD ile az gelişmiş ülkeler arasında beşeri kaynaklar açısından mevcut olan fark, diğer faktörlere kıyasla kişi başına gelir farklılığının daha büyük bir kısmını açıklamaktadır. Beşeri kaynaklar içerisinde de en önemli unsur eğitimidir.²⁷⁰

1960’lı yıllarda Birleşmiş Milletler adına araştırmalar yapan bir grup ekonomist, ülkeleri ekonomik büyümenin en yaygın göstergesi olan kişi başına

²⁶⁸ İbrahim Güran Yumuşak, "Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi", s.146,
<http://paribus.tr.googlepages.com/igy2.doc> , (12.10.2007)

²⁶⁹ Tunç, "Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", a.g.m., s.12.

²⁷⁰ Hilal Y. Bozkurt ve Seyhun Doğan, "Eğitim- İktisadi Büyüme İlişkisi ve Türkiye İçin Kontegrasyon Analizi", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=255, (01.09.2007)

düşen milli gelire yani zenginliklerine göre sıralamıştır. Bu sayede ekonomik büyümenin sağlanmasında başka bir deyişle ülkelerin zenginleşmesinde en anlamlı deyişkenleri saptamaya çalışmışlardır. Ancak dikkate alınan altın stoku, yer altı-yerüstü kaynakları, sömürge olarak yaşayıp yaşamadıkları gibi deyişkenlerle ülkelerin ekonomik büyüklükleri arasında genelleme yapabilecek bir ilişki bulamamışlardır. Ekonomistler hazırladıkları deyişkenler arasına okur yazar oranlarını da ekledikleri zaman durum deyişmiş, kişi başına düşen milli gelir ile eğitim düzeyinin göstergesi olan okuma yazma oranlarına göre ülkeler gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve geri kalmış ülkeler olarak gruplara ayrılmıştır. Tablo 49’da okuryazar oranı % 99 olan gelişmiş ülkelerde kişi başına milli gelir 9.684 Dolardır. Aynı şekilde geri kalmış ülkelerde okuma yazma oranı % 38’e düştüğünde kişi başına milli gelirden 245 Dolar’a düşmektedir. Böylece kişi başına düşen milli gelir ile okur yazarlık arasında doğru bir orantı olduğu ortaya konmuştur.²⁷¹

Tablo 49
Ülke Gruplarına Göre Eğitim ve Ekonomik Göstergeler

	1975	1980
Ülke Grupları	Okuma-Yazma Oranı %	Kişi Başına Milli Gelir (Dolar)
Geri Kalmış Ülkeler	38	245
Gelişmekte olan Ülkeler	71	1521
Gelişmiş Ülkeler	99	9684

Kaynak: Yahya Kemal Kaya, **Eğitim ve Kalkınma**, Bilim Yayıncılık, Ankara, 1998, s.7.

İktisadi kalkınma ile insan gücü kaynaklarının eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi miktar göstergeleri ile tespit etmeye çalışan Harbison ve Myers, insan gücü için bir karma indeks hazırlamıştır. Bu indeks; (a) okula gitme süresine göre düzeltilmiş olan, 15-19 yaş grubunun yüzdesi olarak ortaöğretimde kayıtlı talebe sayısı ve (b) 20-24 yaş grubunun yüzdesi, olarak yükseköğretimde kayıtlı talebe sayısının beş ile çarpılmasından elde edilen rakamların aritmetik bir toplamından ibarettir. Bu indeks, araştırmaya dahil edilen 75 ülkenin insan gücü kaynaklarındaki gelişme derecesine

²⁷¹ Kaya, **Eğitim ve Kalkınma**, a.g.e., s.5-7.

göre sıralanmasında kullanılmaktadır. Yüksek gelirli ülkelerde eğitim ve iktisadi gelişme arasındaki ilişkinin, düşük gelirli ülkelerdekinden daha kuvvetli olduğu saptanmıştır. Endeks gelişme derecesinin artışı ile beraber okullaşma arasındaki bağıntının da arttığını göstermiştir. Ulaşılan istatistikî ilişkilere göre karma endeks ile GSMH arasında yüksek bir olumlu bağlantı (0,888) bulunmuştur. Kişi başına gayri safi milli hasıla ile ilk öğretimde okullaşma oranı arasında bağıntı katsayısı 0,668, ortaöğretimde okullaşma oranı arasında bağıntı 0,817 ve yükseköğretimde okullaşma oranı ile iktisadi gelişme göstergesi arasında bağlantı katsayısı 0,735'dir. Kişi başına gelir ile en yüksek ilişki orta ve yükseköğretim arasında olmuştur. Dolayısıyla kişi başına gayrisafi milli hasıla ile eğitim görmüş yüksek seviyeli insan gücü arasında güçlü bir bağlantı vardır.²⁷²

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde, yaklaşık 1950'den beri çıktıdaki büyümenin önemli bir kısmının işgücünün eğitim düzeyindeki artışla açıklanabileceği varsayımlarına dayanmaktadır. Tüm bu varsayımların eleştiriye uğraması ve 1970'lerdeki ekonomik büyümedeki durgunluklar nedeniyle bu alandaki araştırmalar azalmıştır. 1980'lerde Dünya Bankası, insan sermayesi ve onu oluşturmanın temel yollarından biri olan eğitime ilgiyi yeniden canlandırmıştır. Hicks (1980) ve Wheeler (1980) tarafından gerçekleştirilen iki ayrı araştırma ile eğitimin ekonomik büyümeyi uyardadaki önemi ortaya konmuştur. Hatta, eğitimle diğer yatırımlar arasındaki birbirini tamamlayıcılık ilişkisi dikkate alındığında, beşeri sermayenin ekonomik büyümeye katkının daha da fazla olduğu öne sürülmüştür.²⁷³

Hicks (1980) tarafından yapılan çalışmada, 1960-1977 yılları arasında eğitimsel gelişmenin bir ölçüsü olarak okuryazarlık, yaşam beklentisi ve büyüme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Gelişmekte olan 83 ülkede yapılan araştırma sonuçları, en hızlı büyümenin gerçekleştirildiği 12 ülkedeki okuryazarlık oranlarının ve yaşam beklentisinin, ortalama değerlerin oldukça üzerinde olduğunu göstermektedir. Aşağıda Tablo 50'de Hicks milli gelir düzeyinin sadece okur-yazarlık değil bunun yanında yaşam beklentisiyle de ilişkili olduğu vurgulayarak hızla büyüyen ülkelerin

²⁷² Harbison ve Mayers, a.g.e., s.23-40.

²⁷³ Han ve Kaya, a.g.e., s. 127 ; Ferhat Erari, "Küreselleşme Sürecinde Eğitimin Kalkınmadaki Önemi, Açıköğretimin Yeri İle Açıköğretim Öğrencileri İle Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Beklentileri", s.10. http://aof20.anadolu.edu.tr/bildiriler/Ferhat_Erari.doc, (12.11.2007)

aynı zamanda insan kaynakları yönünden de hızla gelişen ülkeler olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle, insan kaynakları yönünden daha yüksek düzeyde gelişmiş ülkeler daha hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştireceklerdir. Bununla birlikte Hicks, yaşam beklentisinin en yüksek olduğu 12 ülkede ekonomik büyüme oranlarının da yüksek olduğunu bulmuştur.²⁷⁴

Tablo 50
Seçilmiş Ekonomilerde Ekonomik Büyüme ve Yaşam Beklentisi

Ekonomi	Kişi Başına Gerçek Gelirdeki Büyüme Oranı 1960-77 (%)	Yaşam Beklentisi 1960(Yıl)	Beklenen Yaşam Beklentisi Düzeyinden Sapmalar (Yıl)	Yetişkin Okur Yazarlığı 1950 (%)	Beklenen Okur-Yazarlık Düzeyinden Sapmalar 1960 (%)
Singapur	7.7	64.0	3.1	v.y.	v.y.
Kore Cum.	7.6	54.0	11.1	71.0	43.6
Tayvan	6.5	64.0	15.5	54.0	14.2
Hong-Kong	6.3	65.0	6.5	70.0	6.4
Yunanistan	6.1	68.0	5.7	81.0	7.5
Portekiz	5.7	62.0	4.7	62.0	1.7
İspanya	5.3	68.0	1.8	87.0	1.2
Yugoslavya	5.2	62.0	4.7	77.0	16.7
Brezilya	4.9	57.0	3.0	61.0	8.6
İsrail	4.6	69.0	2.0	v.y.	v.y.
Tayland	4.5	51.0	9.5	68.0	43.5
Tunus	4.3	48.0	-0.5	16.0	-23.8
Ortalama: En üst 12 ülke	5.7	61.0	5.6	64.7	12.0
Ortalama: Tüm Ülkeler	2.4	48.0	0.0	37.6	0.0

Kaynak : Yüksel Kavak ve Berrin Burgaz, **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, Pegem Yayın, No:14, Ankara, 1994, s.42.

v.y.: Veri Yok

1980'de Wheeler tarafından geliştirilerek 88 gelişmekte olan ülkeye uygulanan insan kaynaklarının geliştirilmesi ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen modelin sonuçlarına göre, okuma yazma oranındaki % 20'den % 30 oranına artış GSYİH'da % 8'den % 16'ya kadar artışa yol açacağı belirtilmiştir.²⁷⁵ Wheeler'in araştırmasını genişleten Maris, 37 orta gelirli ve 29 düşük gelirli ülke verilerini

²⁷⁴ Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.43.

²⁷⁵ Türkmen, a.g.e., s.3

kullanarak yapmış olduğu çalışmada, ekonomik büyüme ile beşeri sermaye arasındaki pozitif ilişkinin yanında, beşeri sermaye ile desteklenmeyen maddi sermaye yatırımlarından yeterli verim alınamayacağı gerçeğini de bulmuştur.²⁷⁶

Jamison ve Lau(1982), tarım sektöründeki verimlilik artışı ile ilgili olarak yaptıkları çalışmada, diğer değişkenler aynı olduğunda, çiftçilerin dört yıllık ilave eğitimlerinin fiziki tarımsal çıktılarını yaklaşık %10 artırdığını tespit etmişlerdir. Yine benzer bir çalışma sonucu, bir yıllık ilave bir eğitim süresinin GSYİH'ya % 3'lük bir katkı yaptığı sonucuna varmışlardır. 1980'lerde P. Romer ve R. Lucas tarafından yürütülen çalışmalarda fikirlerin gelişimi ve beşeri sermaye akışının ekonomik büyümeye olan katkısı ortaya konulmuştur. Ekonomik büyüme motorunun daha çok yatırım ve işgücü artış hızı olduğu, ancak uzun dönemli sürdürülebilir bir büyüme için teknolojik gelişmenin çok önemli bir etken olduğunu ifade edilmiştir.²⁷⁷ Lucas, gerçekte bireyin beşeri sermayesindeki artışın kendi verimliliğini arttırmasının dışında bütün üretim faktörlerinin üretkenliğine katkıda bulunduğunu da belirtmiş, hükümetlerin eğitime ve teknolojik altyapının geliştirilmesine yapacakları her türlü yatırımın beşeri sermaye birikimi üzerinde olumlu etkiler oluşturup büyümeyi fiziki sermayeye yapılan yatırımların etkisinden daha fazla etkileyeceğini vurgulamıştır. Yapılan ampirik çalışmalar beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği yönünde olmuştur.²⁷⁸ 1984 yılında eğitimin büyüme üzerine etkilerini ölçmek üzere yapılan çalışmalarda ise eğitimin ekonomiye katkısı Meksika'da % 1'den az, Gana'da ise % 23'den fazladır.²⁷⁹

1990'lı yıllarda ise beşeri sermaye ve ekonomik büyüme alanında en kapsamlı çalışmayı Robert J. Barro yapmış ve ilave bir yıllık eğitim düzeyinin iktisadi büyümeyi % 0,44 oranında arttırdığını tespit etmiştir.²⁸⁰ Barro (1991), 98 ülkenin 1960-1985 dönemi verilerine dayanarak yaptığı araştırmada, kişi başına reel gelir artışı ile ilköğretim ve ortaöğretime kayıt oranlarındaki artış arasında pozitif bir ilişki olduğunu

---

²⁷⁶ Karagül, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı", a.g.m., s.84.

²⁷⁷ Türkmen, a.g.e., s.64-66.

²⁷⁸ Muhsin Kar ve Hüseyin Ağır, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Testi", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=234, (12.10.2007)

²⁷⁹ İlhan Öztürk, "The Role Of Education In Economic Development: A Theoretical Perspective", http://paribus.tr.googlepages.com/i_ozturk.htm, (10.06.2007)

²⁸⁰ Karagül, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı", a.g.m., s.84.

belirtmiştir. Bu çalışmada, eğitim olanaklarının daha adil dağılımının, ilköğretim ve ortaöğretim çağ nüfusunun kayıt oranlarının artmasının yüksek oranda ekonomik büyüme anlamına geldiği belirtilmektedir.²⁸¹ Barro, insan sermayesinin büyüme oranı üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğu fikrine ulaşmakta ve bu hususun deneysel delillere dayanılarak ispatlandığını ifade etmektedir. Kişi başına düşen GSMH'nin başlangıç seviyesi ve o ülkenin politikaları baz alınarak, ülke vatandaşlarının okula devam etme süresi daha fazla ise o ülkelerin daha hızlı bir şekilde büyüyeceği kanaatine varmıştır.²⁸²

O'Neill (1995), okullaşma kayıtlarını kullanarak yaptığı eğitim büyüme ilişkisini inceleyen çalışmasında, az gelişmiş ülkelerin sayısal manada okullaşma ve eğitim alanında, diğer gelişmiş ülkelerle olan açığı son zamanlarda giderek kapattığını tespit etmiştir. Ancak söz konusu ülkelerin hala eğitimden elde ettikleri getiri açısından gelişmiş ülkelerin çok gerisinde olduğunu da vurgulamıştır.²⁸³

Eğitim iktisadi büyüme ilişkisi üzerine son yıllarda yapılmış uygulamalı çalışmalar özet halinde aşağıda Tablo 51'de sunulmuştur. Bu çalışmalar, genel olarak, insan sermayesi ile verimlilik artışı ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir bağ olduğunu göstermektedir.²⁸⁴

---

²⁸¹ Ekber Tomul, "Eğitim Endeksi ve Boyutları İle Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki-Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bir Karşılaştırma", 2001, http://www.bilgiyonetiimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=165, (10.12.2007)

²⁸² Hasan Dursun, "İnsan Sermayesi ve Ekonomik Büyüme", **Hazine Dergisi**, Nisan, 1998, sayı 10. s. 87.

²⁸³ Karagül, **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, a.g.e., s.43.

²⁸⁴ TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, a.g.e., s.26-28

Tablo 51
Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Yapılmış Uygulamalı Çalışmalar

Çalışma	Zaman Aralığı	Örneklem Büyüklüğü	Tahmin Yöntem	Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişkenler
Barro (1991)	1960-1985	98 Ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	GSYİH artış oranı	- 1960 yılında kişi başına düşen GSYİH düzeyi - 1960 yılında Beşeri Sermaye Düzeyi - Kamu Harcamalarının GSYİH
Benhabib ve Spiegel (1994)	1965-1985	78 Ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	GSYİH artış oranı	-1960 yılında kişi başına düşen GSYİH düzeyi - İstihdamın artış oranı - Sermaye Stokunun artış oranı
Papageorgio (2003)	1965-1987	80 Ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	GSYİH artış oranı	- işgücünün artış oranı - Sermaye Stokunun artış oranı - İşgücünün ortalama eğitim süresi düzeyi
Tallman ve Wang (1994)	1965-1989	Tayvan	Cobb-Douglas üretim fonksiyonu	Kişi başına düşen gelir düzeyi	- Kişi Başına Gayri Safi Sabit Sermaye Stoku - İstihdam düzeyi
Lin (2003-2004)	1965-2000	Tayvan	Cobb-Douglas üretim fonksiyonu	GSYİH artış oranı	- Gayri Safi Sabit Sermaye Stoku artışı - İşgücünün artış oranı - İstihdamdaki formel eğitimin ortalama süresi
Lee ve Lee (1995)	1970-71 ile 1985 yılları	17 Ülke	Çapraz-Kesit Yöntemi	Kişi başına düşen gelir düzeyi artışı	- 1970 ve 1971 yıllarındaki kişi başına düşen GSYİH düzeyinin ortalaması - İşgücünün artış oranı
Lau, Jamiso ve Louat (1991)	1965-1985	58	Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kapsamında Pan Analiz	GSYİH düzeyi	- Sermaye stoku düzeyi - İstihdam düzeyi - Ülkelerin coğrafi büyüklüğü
Hojo (2003)	1960-1985	90 Ülke	İki aşamalı genelleştirilmiş moment metoduyla çapraz-kesit yöntemi	GSYİH artış oranı	- GSYİH düzeyi - Nüfus artışı - Teknolojik gelişme oranı - Lise ve denge okullardaki okullaşma oranı
Martin ve Herranz (2004)	1996-2000	İspanya'nın 19 alt bölgesi için	Çapraz-Kesit	GSYİH düzeyi	- Kamu yatırımlarının GSYİH içindeki payının artışı - Özel yatırımların GSYİH içindeki payının artışı

Kaynak : TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, Yayın No: Tüsiad -T/2006-06-420, Haziran 2006, s.52

Beşeri sermayenin ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının azalmasına yaptığı etki üç temel bileşkene ayrıştırılmaktadır. Bunlardan birincisi, ülkeler arasındaki eğitim düzeyi farklılığıdır. Bu bileşen beşeri sermayenin iktisadi büyüme üzerindeki niceliksel etkisini göstermektedir. İkinci bileşen ise iktisadi kalkınma üzerinde eğitimin yarattığı getiri etkisidir. Bu etki, özellikle gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin eğitim harcamalarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Son bileşeni ise ilk iki analizde dahil edilemeyen diğer tüm faktörlerin kapsandığı artık kısmı oluşturmaktadır. Yapılan analizlerde her üç bileşenin de ülkelerin gelişmişlik farklılıklarını açıklamada önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2. Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki

Türkiye’de eğitim ile iktisadi büyüme arasında ilişkiyi gösteren çalışmalar az sayıdadır. Türkiye’ye yönelik olarak yapılmış az sayıdaki çalışmalardan önemli olanları şu şekilde özetlemek mümkündür; A.Baykal, 1959-1960 ve 1973-1974 dönemlerinde okullaşma oranları ile GSMH rakamlarını dikkate alarak, eğitimin gelir esnekliğini hesaplamış ve elde ettiği bulgularla okullaşma ile gelir arasında çok yüksek bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Okullaşma ile gelir arasındaki ilişkinin, yasal zorunluluk ve ucuzluk nedeniyle en düşük ilkokul seviyesinde, en yüksek ortaokul seviyesinde olduğu görülmüştür. Lise ve yükseköğretimde okullaşmanın gelire bağımlılığı ise yaklaşık aynı hesaplanmıştır.²⁸⁵ N. Çömlekçi tarafından Türkiye’nin 1948-1965 yıllarını kapsayan çalışmada, eğitim yatırımları ile kişi başına GSMH arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışma ile elde edilen sonuçlara göre, eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme sürecinin göstergesi olan fert başına düşen GSMH arasında pozitif ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İnsan gücü kaynaklarının fikri ve mesleki olarak iyi yetişmesini sağlayacak, iktisadi gelişmeye katkısı olan eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme göstergeleri arasında tespit edilen yüksek korelasyon, eğitimin iktisadi gelişmedeki etkisini doğrular niteliktedir. Ancak ülkemizde, eğitim çağındaki nüfusun yüksek olmasına karşın, ekonomik gücü artırıcı eğitim dallarının yeterince gelişmediği, bundan dolayı eğitimin gelişmesinin Türkiye’de hızlı gelişmenin gerektirdiği ölçüye henüz ulaşmadığı vurgulanmaktadır.²⁸⁶

Yine, 1980-1990 arasında Türkiye’de eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, eğitim düzeyi ile ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmaya göre, işgücünün sahip olduğu ortalama örgün eğitim süresindeki yıllık artışın GSYİH’nın büyüme oranı üzerinde % 0,21’lik bir artışa yol açtığı belirtilmiştir.²⁸⁷ Yine 1980-1997 döneminde Türkiye’de, eğitime ilişkin değişkenlerle iktisadi büyüme arasındaki ilişki ve etkileşim dikkate alınarak beşeri sermayenin iktisadi büyüme arasındaki etkileşimi incelenmiştir. Analiz sonucu, ilkokul okullaşma oranındaki artışın iktisadi büyümedeki artışın ve iktisadi büyümedeki artışın

²⁸⁵ Unay, a.g.e., s.32-33.

²⁸⁶ Çömlekçi, a.g.e., s.132.

²⁸⁷ Hüseyin Ergen, “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyüme Katkısı”, Ekonomik Yaklaşım, **Gazi Üniversitesi, İktisat Böl. Üç Aylık Dergi**, 1999, s.21

ise lise okullaşma oranındaki artışın nedeni olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, yüksekokul okullaşma oranı artışının lise okullaşma oranı artışından kaynaklandığı ve diğer taraftan eğitim harcamalarındaki artışın ise lise okullaşma oranındaki artışın bir nedeni olduğu tespit edilmiştir.²⁸⁸

Eğitimin getiri oranının bulunmasına ilişkin çalışmalar A.O. Kruger, T.Özelli ve G. Akalın tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda mikro ve makro fayda-maliyet analizi yöntemiyle ilk, orta ve yüksek öğretim için ayrı ayrı kişisel ve sosyal kazanç oranları bulunmuştur. A.O. Kruger, hem üniversite hem de çeşitli ortaöğretim kademeleri için kişisel getiri oranlarını, üniversite için de kişisel ve sosyal getiri oranlarını hesaplamıştır. T. Özelli, yükseköğretim ve ortaöğretim için kişisel ve sosyal getiri oranlarını, G. Akalın yükseköğretim için kişisel ve sosyal getiri oranlarını, B.Gürer ise tüm eğitim türleri için sadece kişisel getiri oranlarını hesaplamıştır. M. Saatçi ise konuya emek ve eğitim piyasalarının ilişkileri açısından yaklaşmış ve mahalli düzeyde liseler için ferdi ve sosyal kazanç ve maliyet oranlarına ulaşmıştır.²⁸⁹ O. Varlıer, Türkiye’de 1973 yılında erkekler arasındaki kazanç eşitsizliklerinin nedenlerini analiz etmeye çalışmıştır. Erkeklerin, net kazançlarının eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiğini ve eğitim düzeyi yükseldikçe ortalama kazançlarının da arttığı sonucuna varmıştır. Yaptıkları işe göre kazanç artışını, ücretlilerde yükseköğretim, kendi hesabına çalışanlarda ise okur yazarlık seviyesi sağlamaktadır.²⁹⁰

Türkiye’de insan sermayesinin mikro ve makro düzeyde getirisi üzerine sınırlı sayıda olan çalışmalarda eğitim ile ücret arasındaki ilişki incelenmiştir. A.Tansel (1994, 1999), R.Sarı (2002), Akçomak ve Kasnakoğlu (2003) çalışmalarında, eğitimin ücretler üzerine önemli etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Güngör 1997’de eğitimin ekonomik büyüme üzerine etkisi konusunda yapılan çalışmalar sonucunda, eğitimin 67 ildeki sanayi büyümesine önemli ölçüde etkisi olduğuna inanmaktadır. Bu çalışmanın bulgularına göre, 1980-1990 döneminde sanayi sektöründe çalışanların

---

²⁸⁸ Orhan Çoban, “Beşeri Sermayenin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, **İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı 30, Mart 2004, s.140.

²⁸⁹ Tunç, “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, a.g.m., s.12-13.

²⁹⁰ Oktay Varlıer, **Türkiye’de Kazanç Eşitsizliklerinin Nedenleri**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:13, Ankara, 1982, s.72-80.

ortalama eğitim düzeyleri bu sektördeki üretime pozitif yönde etkide bulunmaktadır. Taymaz (2001) ve Sayılı (1998) beşeri sermayenin sanayi sektörlerinde verimlilik artışına olumlu katkı yaptığı sonuçlarına ulaşmaktadır. Taymaz (2001), 1987-1997 dönemini ve 67 sanayi sektörünü kapsayan verileri kullandığı analizinde, toplam istihdam içerisinde teknik personelin (mühendisler ve teknisyenler) oranını insan sermayesi göstergesi olarak tanımlayarak, sektörel teknolojik gelişme oranını açıklamaya çalışmış ve insan sermayesinin teknolojik gelişmenin önemli bir açıklayıcısı olduğu sonucuna varmıştır. Saygılı (1998) ise insan sermayesine ilişkin aynı göstergenin, 1985-1993 döneminde imalat sanayi sektörlerindeki toplam faktör verimliliği artışının sadece teknolojik değişme bileşenini olumlu etkilediğini belirtmektedir. Çalışmada ayrıca, insan sermayesi-verimlilik artışı ilişkisinin sadece ileri teknoloji grubu sektörler için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.²⁹¹

Türkiye’de de yapılan araştırmalarda, zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılarak eğitim düzeyinin artması sağlanmış, böylece eğitimin ekonomik büyümeye olan katkısının arttığı saptanmıştır. 1960’dan günümüze doğru okullaşma oranında önemli gelişmeler olmuştur ve 1960’da % 75 olan ilkokulu bitirme oranı 1993’de hem erkeklerde hem de kadınlarda % 100’e ulaşmıştır. Ekonomik büyümeyi bir çok faktörün etkilediği kesindir. Ancak, elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında, eğitime yapılan yatırım arttıkça, ekonomik büyümenin de gerçekleştiği görülmektedir.²⁹²

Eğitim, ekonominin büyümesinde ve gelişmesinde kaynak olarak büyük bir role sahiptir. Yapılan ampirik çalışmalardan çıkan sonuçta, beşeri sermayeye yapılan yatırımla büyüme arasında çok yakın ve güçlü bir ilişki olduğu saptanmış olup, beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi pozitif yönünde etkilediği görülmüştür. Beşeri sermayenin kalitesi, işgücünün verimliliğini arttırmakta ve ülkeler daha hızlı büyüme imkanına sahip olmaktadır. Ancak, ülkeler sahip olduğu fiziki ve beşeri sermaye birikimini rasyonel kullandığı takdirde ve eğitim süresini uzatarak eğitimde kaliteyi arttırdığında, uygun bir büyümeyi sağlayacaktır.²⁹³

---

²⁹¹ TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, a.g.e., s.31.

²⁹² Hamdi Emeç ve Diğerleri, “Türkiye’de Eğitim Çağındaki Kız Ve Erkeklerin Eğitimlerinin Sürdürülebilirliği”, s.2, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o11s1.pdf> , (12.11.2007)

²⁹³ Kayacan ve Alkan, a.g.e., s.5-6.

3. EĞİTİMİN GELİR ÜZERİNE ETKİLERİ

Gelir, bir kişiye, bir topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi üretim ve hizmet sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak da değerlendirilmektedir.²⁹⁴ Eğitimin gelire etkisinin ölçülmesi, eğitimin insana yatırım olarak ele alınması ile başlamaktadır. İnsan gücüne yatırım yapılması ile eğitim ve işteki yetiştirmeler, insana üretken bilgi ve beceriler kazandırabilmekte ve bireyin işteki verimliliğini arttırabilmektedir. Aynı zamanda, bu çeşit yatırımlar işçi başına gerçek gelir seviyesini yükseltmektedir. İnsanlar kendilerine yatırım yapmak suretiyle kendilerine açık olan iş alanlarında seçim imkanlarını arttırabilirler. Kısacası, fiziki mallara yapılan yatırımlar gibi, insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi için yapılan yatırımlar da ek gelir kaynakları bulmanın yollarını teşkil eder.²⁹⁵

Eğitim, önce bireyin ufkunu genişleterek, ihtiyaçlarının sayısını arttırmakta ve bu nedenle de bireyi daha fazla çalışmaya zorlamaktadır. Eğitim ile bireyin fiziki ve fikri yetenekleri geliştiğinden çalışmanın verimliliği yükselmekte ve davranışlarında rasyonelliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu durumda birey iktisadi faaliyetlerinde minimum gayretle maksimum doyum sağlayarak eğitim yoluyla daha fazla gelir elde etmektedir.²⁹⁶

3.1. Eğitimin Bireysel ve Toplumsal Katkısı

Eğitimin yarattığı gelir artışı, eğitimin toplumsal ve bireysel getirileri ve üretim faktörü olarak eğitimin milli gelirin büyümesine katkısı olacak şekilde ele alınabilir. Eğitim yatırımlarından dolayı kişilerin gelir düzeylerinin artmasının yönündeki mikro etkilerin yanında, daha iyi eğitilmiş işçilerin üretimi arttırmaları nedeniyle toplumda genel manada fayda sağlamaktadır. Schultz'a göre, insana yatırım ile ortaya çıkan beceri, insanın bir parçası haline geldiğinden, ayrı bir meta gibi satılması söz konusu değildir. Kazanılmış bu beceri, kişinin ücret ve maaşını değiştirerek piyasayı etkilemektedir. Sonuçta elde edilen gelirin artması, beşeri

---

²⁹⁴ DPT, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001, s.3.

²⁹⁵ Serin, a.g.e., s.164.

²⁹⁶ Unay, a.g.e., s.26.

sermayeye yapılan yatırımın bir getirisi olmaktadır.²⁹⁷ Eğitim ve yatırım harcamalarının beşeri sermayeye bir yatırım olarak görülmesi, bu yatırımın getiri oranının ölçülmesini gerektirmektedir. Yapılan ölçümler, başkalarından daha iyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş veya daha sağlıklı bireylerin yaşam boyu kazançlarını yükseltebileceklerinin kabul edilmesini gerektirmiştir. Eğitim işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla milli gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunmaktadır.²⁹⁸

Eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin daha yüksek gelir elde edebilecek olmalarının 3 nedeni vardır. Birincisi, eğitimin maliyetlerini telafi edebilmek için kazançların eğitim yatırımı yapmayan kişilerin kazançlarından yüksek olması gerekmektedir. İkinci neden, daha fazla eğitim yatırımı yapan kişilerin iş piyasasında bulunabilecekleri sürenin azalmasıdır. Eğitim düzeyi düşük olan kişilerin iş piyasasında daha az kalan ve daha fazla maliyete katlanan kişilerin bu yatırımı yapmaya teşvik edilmeleri için daha yüksek gelir elde etmeleri gerekmektedir. Son olarak eğitilmiş kişiler yüksek gelirlerini hayatın nispeten daha geç dönemlerinde elde ettiklerinden gelirler bugünkü değere indirildiğinde önemli ölçüde iskonto olacağından bugünkü değer azalmasına neden olacaktır. Eğitim yatırımı yapan kişilerin gelir ve tüketimlerini erteledikleri göz önüne alınırsa, yatırımı cazip kılabilmek için bu kişilerin gelirlerinin daha yüksek olması gerekmektedir.²⁹⁹

3.2. Yaş Kazanç Profilleri

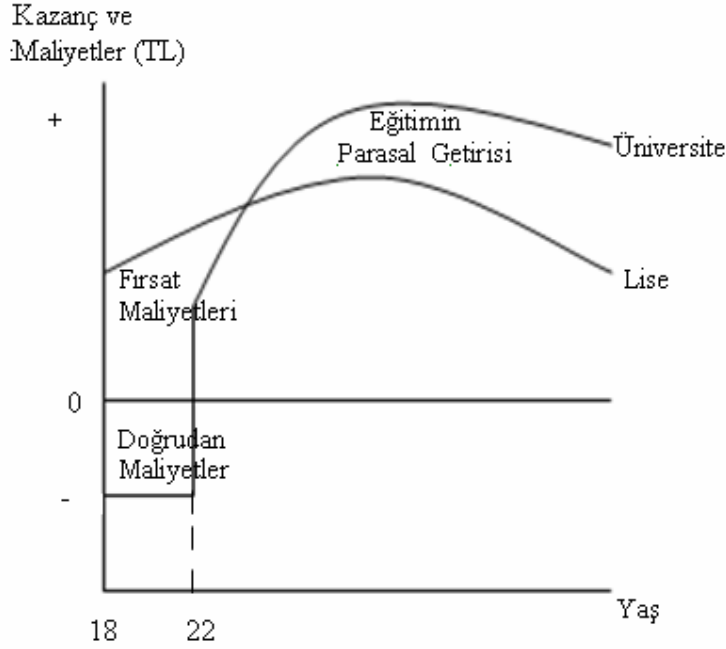
Eğitimin yatırım olduğu iddialarının en büyük dayanağı, insana yapılan eğitim harcamaları ile kişisel gelir arasında her eğitim kademesinin, bir öncekine kıyasla ücret farkı yaratarak, kişinin ömür boyu net gelirini arttıracığı şeklinde bir korelasyonun bulunmasıdır. Eğitim yatırımları, verimliliği artırdığı için geliri de artırmakta, bunun sonucunda bireyler arasındaki eğitim farklılıkları kazanç farklılıklarına yol açmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kişilerin geliri de kademeli olarak artmaktadır. Eğitimsiz kişiler, erken yaşlarda kazanç elde etmeye başlamış olsalar bile kazançları ömür boyu fazla bir yükselme göstermemektedir. Üniversite eğitimi görenler ise 22 yaşından

²⁹⁷ Akkoyunlu, a.g.e., s.53

²⁹⁸ Nesrin Sarıçay, "Türkiye'de Eğitim Sektörünün Sorunları, Eğitimin Ekonomik Boyutu ve Çözümleri", İzmir Ticaret Odası, AR-GE Bülten), s.25, http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5399/nesrin_egitim.pdf, (22.08.2007)

²⁹⁹ Biçerli, a.g.e., s.263.

sonra gelir elde etmeye başlamakta ve kazançları hayat boyu artarak devam etmektedir.³⁰⁰

Şekil 1. Eğitim Düzeylerine Göre Yaş – Kazanç Profili

Kaynak: Kemal Biçerli, **Çalışma Ekonomisi**, 4. Baskı, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, Eylül 2007, s.254.

Bireylerin kazanç yapılarının yaşa ve eğitim düzeyine göre nasıl dağıldığını yaş-kazanç profilleri ile göstermek mümkündür. Eğitimin bireysel geliri ne ölçüde etkilediğini göstermek için kullanılan yaş-kazanç profilleri, eğitimin ekonomik değerinin çok kaba bir tahmini olmakla birlikte çok yaygın olarak kullanılmaktadır.³⁰¹ Eğitim düzeyinin yükselmesi ile yaş kazanç profili yukarı kayacaktır. Yaş kazanç profillerinin eğitimden sonra hızla yükselip belli bir tepe noktasına varduktan sonra düşüş göstermesinin nedeni; eğitimin toplam maliyeti ve beşeri sermayesinin zamanla yıpranmasıdır. Başka bir anlatımla ilerleyen yaşlarda verimliliğin düşmesi ve ücret artış hızının yavaşlamasıdır.³⁰²

Yukarıdaki şekilde dikey ekseninde eğitimin kazanç ve maliyetleri, yatay ekseninde bireyin yaşı yer almaktadır. Lise mezunu bir bireyin, üniversite yatırım kararı

³⁰⁰ TÜSİAD, **Yükseköğretim Finansmanı**, Yayın No:TÜSİAT-D/2000-10287, Ekim 2000, s. 37

³⁰¹ Ünal, a.g.e., s.172.

³⁰² Güneri Akalın, **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.246-247.

incelendiğinde, yaş eksenini 18'den başlayıp emeklilik yaşı olarak kabul edilen 65'de sona ermektedir. Dikey eksenindeki 0 noktası kazanç ve maliyetlerin birbirine eşit olduğu orijin noktasını göstermektedir. Bu noktanın üzerinde parasal kazanç, altında ise maliyet söz konusudur. Lise mezununun yaş-gelir profili zaman içinde fazla yükselmemektedir. Üniversite mezununun geliri ise, ilk dört yılda eğitim nedeniyle (-) olmuştur. Çünkü üniversiteye devam eden birey 22 yaşına kadar eğitimin maliyetlerine katlanır. Eğitim sonrası birey işgücü piyasasına atılır. Başlangıç ücreti lise mezunundan düşük olsa da gelir akımı lise mezunundan yüksektir.³⁰³

Eğitim düzeylerine göre yaş-kazanç profillerinin temel özellikleri şöyle sıralanabilir.³⁰⁴

(1) Daha yüksek eğitim düzeylerindeki bireylerin belli bir yıldaki kazanç düzeyleri, düşük eğitim düzeyindeki bireylerden daha yüksektir

(2) Yaş-kazanç profilleri tüm eğitim düzeyleri için iç bükeydir. Bu durum, kazançların yaşla birlikte azalan oranda arttığını, 45-55 yaşlarında en üst noktaya ulaştıktan sonra, eğrinin düzleşip kazançların düştüğünü gösterir.

(3) Profilin eğimi, eğitim düzeyi ile pozitif yönde ilişkilidir. Yaş-kazanç profillerinde, kazançlar en üst noktaya ulaşmadan önce, yüksek eğitimlilerin kazanç ortalamaları düşük olanlardan daha hızlı yükselir. Tepe noktasından sonra eğitim düzeyi yüksek olanların kazançları daha hızlı düşer.

(4) Yüksek eğitim düzeyindekilerin en üst düzeydeki kazançları, daha ileri yaşlarda söz konusudur ve emeklilik ücretleri de daha yüksektir.

(5) Aynı yaşlarda olup farklı düzeyde eğitim gören bireylerin kazanç farklılıkları, eğitim düzeyiyle birlikte artma eğilimi gösterir.

ABD'de, Burrup, Brimley ve Garfield (1996)'in eğitim düzeylerine göre kazançların incelendiği çalışmalarında iki temel sonuç gözlenmiştir. Bunlardan birincisi her öğretim tür ve düzeyi için 55-64 yaşları dışında tüm yaş gruplarında ortalama yıllık kazançlar yaşla birlikte artmaktadır. İkincisi, eğitim düzeyi yükseldikçe, ortalama yıllık kazançlar yükselmektedir. Aşağıda Tablo 52'de görüldüğü gibi lisans ve üzeri eğitim

---

³⁰³ Biçerli, a.g.e., s.254.

³⁰⁴ Tural, a.g.e., s.90-91.

almış kişilerde kazançlar katlanarak artmaktadır. Bu sonuçlar beşeri sermaye teorisini destekler niteliktedir; ancak eğitimin verimliliği ve kazançları nasıl ve ne ölçüde etkilediği sorusuna ışık tutmamaktadır.

Tablo 52
ABD' de Eğitim Düzeylerine Göre Kazançlar

Ortalama Yıllık Kazançlar (Dolar)				
Yaş Grupları				
Eğitim	25-34	35-44	45-54	55-64
Lise Mezunu Olmayanlar	12,517	14,341	17,303	16,720
Lise Mezunu Olanlar	17,967	21,413	22,842	19,865
Bazı Kolejler	20,067	24,969	28,451	25,802
Önlisans	22,892	26,616	30,224	26,481
Lisans	28,896	37,214	39,122	36,853
Yüksek lisans	34,351	41,737	46,837	38,972
Doktora	38,443	55,716	63,536	56,549
Profesyonel Derece	47,192	87,816	83,358	82,887

Kaynak : Nejla Kurul Tural, **Eğitimin Finansmanı**, Anı Yayıncılık, Ankara, Kasım, 2002, s.80.

Yaş kazanç profillerinin yorumlanmasında dikkat edilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Yaş-kazanç profilleri eğitim ile kazançlar arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermekle birlikte, bu eğitimin yüksek kazançlara neden olduğunu kanıtlamaz. Ampirik çalışmalar, bireysel kazançları etkileyen başka güçlü değişkenlerin olduğunu göstermiştir. Bireyler arasındaki parasal kazanç ve gelir farklılıkları tümüyle eğitim düzeyleri arasındaki farka bağlanamaz. Bireyin gelir düzeyini etkileyen çok sayıda faktör vardır. Bunların yetenekler, güdülenme düzeyleri, işteki yeterlikler, aile kökeni, kişilik özellikleri olabileceği ileri sürülmüştür. Ayrıca aynı eğitim düzeyindeki insanlar ırk, cinsiyet, etnik köken, yetenek ve toplumsal kökenlerine bağlı olarak farklı parasal kazanç elde edebilmektedirler. Buna yerel ve ülke işgücü piyasası koşulları ile işgücü örgütlenmesinin kazançlar üzerine etkisi de eklenince, kişisel kazançları etkileyen faktörler çoğalmakta ve etkileşim karmaşıklaşmaktadır.³⁰⁵ Geliri etkileyen unsurları da gözönünde bulundurarak yapılan hesaplar, yine de, eğitim seviyesi ile gelir seviyesi arasında bir bağıntı olduğunu göstermektedir.³⁰⁶

³⁰⁵ Ünal, a.g.e., s.168-184.

³⁰⁶ Serin, a.g.e., s.87.

3.3. Eğitim - Gelir İlişkisi

Beşeri sermaye teorisine göre, kazanç farklarının bir kısmı eğitimin getirisi ile açıklanabilir. Denison ve Becker gibi yazarlar, ABD’de yapılmış araştırmaları temel alarak, eğitim düzeyleri farklı kişiler arasındaki kazanç farklarının % 66’sının eğitimin getirisinden kaynaklandığını % 33 ünün ise eğitim dışı nedenlerle meydana geldiğini kabul etmektedir. Fakat bu oranlar evrensel nitelik taşımamaktadır. Çünkü üniversitelere girişin sınavlarla sınırlandırıldığı, fırsat eşitliğinin bulunmadığı az gelişmiş ülkelerde lise ve üniversite mezunları arasındaki ücret farklarına, eğitimin katkısının 2/3 ün altına düşeceği savunulmaktadır.³⁰⁷

Tablo 53
Kolej ve Yüksek okul Mezunlarının Özel Getiri Oranları

Yıllar	Kolej Mezunları	Yüksekokul Mezunları
1939	14,5	16
1949	13+	20
1956	12,4	25
1958	14,8	28
1959	1958'denden biraz daha yüksek.	
1961		

Kaynak : Gary S. Becker, **Human Capital A Theoretical And Empirical Analysis** , With Special Reference To Education, National Bureau Of Economic Research, Columbia Üniversitesi Pres,New York, 1975, s.206.

Becker, kişisel kazanç farklarının getiri oranlarının hesaplanmasına ilişkin yaptığı çalışmada, kazançların yaş ile birlikte azalan oranda artmakta olduğunu ve hem artış hem de gecikme(retardation) oranlarının yetenek düzeyiyle pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir. Kazançların dağılımı özellikle profesyonel ve diğer nitelikli işçiler arasında pozitif yönde çarpıktır. Daha kabiliyetli kişiler

³⁰⁷ Tek Zuhul, “Türk Yükseköğretiminde Maliyet-Fayda Analizi ve Harç Uygulaması”, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, Haziran, 1987, <http://www.butce.org/dokumanlar/tez/ZTek.pdf>, (26.03.2007), s.17.

diğerlerinden daha fazla eğitim ve diğer çeşit eğitimleri (mesleki) daha fazla almaktadır.³⁰⁸

Becker, yukarıda Tablo 53'de 1939-1958 yıllarında kolej ve yüksekokul mezunlarının özel getiri oranlarını hesaplamıştır. Kolej mezunlarının özel getiri oranları 1939 yılında % 14,5, 1949 yılında % 13, 1956 yılında % 12,4, 1958 yılında % 14,8 olarak elde edilmiştir. Yüksekokul mezunlarının özel getiri oranları ise 1939 yılında % 16, 1949 yılında % 20, 1956 yılında % 25, 1958 yılında % 28 olarak bulunmuştur. Yüksekokul mezunlarının özel getiri oranları kolej mezunlarının özel getiri oranlarından daha yüksektir.³⁰⁹

J. Mincer, yaşam boyu gelirlerin bugünkü değerinin belirlenmesinde ya da başka bir değişle kişiler arası gelir farklılıklarının tespitinde, eğitimin ve iş deneyiminin katkılarını saptamaya çalışmıştır. ABD verilerini kullanarak yapılan çalışmanın sonuçlarına göre gelir eşitsizliklerinde eğitimin ancak % 7'yi, eğitimle birlikte iş deneyiminin ise gelir farklılıklarının % 33'ünü açıklayabildiği görülmüştür.³¹⁰ ABD'de gelir ve eğitim düzeyi arasındaki ilişkileri inceleyen başka bir araştırmaya göre, 8 yıllık temel eğitime nazaran, 4 yıllık lise öğrenimi görenlerin gelir düzeyi % 24, yüksekokul mezununun % 47, üniversite mezununun ise % 89 daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte doktora sahibi birinin yıllık gelirinin ilköğretim mezununa göre 2,46 kat daha fazla olduğu da tespit edilmiştir.³¹¹

Mikro ekonomik açıdan yapılan ampirik çalışmalarda, eğitim ile kişisel gelir arasındaki pozitif ilişki olduğunu gösterir bir başka çalışma da Psacharopoulos-Patrinou (2002) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalarda, ilköğretimin kadınlara sağladığı getiri % 12,8 iken, erkeklerde bu oran % 20,1 olmaktadır. Yine aynı şekilde, yükseköğretimin kadınlara sağladığı getiri % 10,8 olurken, erkeklerde % 11 olmaktadır. Ortaöğretimde ise durum kadınlar lehinedir. Kadınlara ortaöğretimin getirisi % 18,4 iken, erkeklerde % 13,9 düzeyinde kalmıştır. Buna göre, kadınların eğitimden elde ettikleri getiri, erkeklerin elde ettikleri getiriden daha yüksektir. Ülkelerin gelişmişlik

---

³⁰⁸ Gary S. Becker, **Human Capital A Theoretical And Empirical Analysis**, With Special Reference To Education, National Bureau Of Economic Research, Columbia University Press, New York, 1975, s.16.

³⁰⁹ Becker, a.g.e., s.206.

³¹⁰ Varlier, a.g.e., s.15-23.

³¹¹ Ekin, a.g.e., s.244.

düzeylerine göre yapılan hesaplamalarda da, gelişmekte olan ülkelerde eğitimin kişisel getirisinin gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.³¹²

3.4. Türkiye’de Eğitimin Gelire Etkisi

Türkiye’de eğitim ile gelir arasındaki ilişki hanehalkı bütçe anketi aracılığı ile incelenebilir. 2005 yılı hanehalkı bütçe anketinin bulunduğu Tablo 54 incelendiğinde eğitim düzeyi yükseldikçe bireyin gelir seviyesinin de yükseldiği anlaşılmaktadır. Bir yükseköğretim kurumunu bitirenlerin gelir seviyesi en yüksek düzeydedir. Tabloda dikkati çeken bir husus ise ilkokul mezunlarının, % 41,3’lük oran ile ülke gelirinin en çoğunu almalarıdır. Bu durum ilkokul mezunlarının sayıca fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir husus ise Türkiye’de meslek lisesi mezunları ile lise mezunlarının gelir seviyesindeki farklılıktır. Bir meslek eğitimi alarak iş yaşamına başlayanlar hiç meslek eğitim almamış lise mezunlarına oranla daha az gelir elde etmektedir.³¹³

Tablo 54
Hanehalklarının Eğitim Durumuna Göre Yıllık Kullanılabilir Geliri (2005)

Eğitim Durumu	Genel	Kent	Kır
Okuma Yazma Bilmeyen	3,2	2,5	4,9
Okur-Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	3,1	2,2	5,4
İlkokul	41,3	35,0	56,6
Ortaokul	10	10,3	9,4
Ortaokul ve Dengi Meslek Okulu	0,3	0,3	0,3
Lise	15,6	18,1	9,6
Lise Dengi Meslek Lisesi	6,5	7,1	5,2
Yüksekokul ve Fakülte	17,6	21,7	7,7
Toplam Gelir (YTL)	228.070.236.246	161.558.726.668	66.511.509.577
Ortalama (YTL)	4.433	5.015	3.418

Kaynak: TÜİK, İstatistik Yılığ 2007, Ankara, Mayıs, 2008, s. 342, <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, (30.05.2008)

Türkiye’de ücretli olarak işgücüne katılma oranı, hem kadınlarda hem de erkeklerde, öğrenim düzeyiyle birlikte yükselmektedir. Bu etki kadınlar için erkeklerde

³¹² İbrahim Güran Yumuşak, “Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi”, s.144-145, <http://paribus.tr.googlepages.com/igy2.doc>, (12.10.2007)

³¹³ Ereş, a.g.m., s.325.

olduğundan daha yüksektir. 1987 Hanehalkı Bütçe Anketi verileri ve 1989 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerini kullanılarak (1994 ve 2000)'de yapılan hesaplamalara göre en yüksek getiri, ortaokul düzeyinde kadınlar için gözlemlenmiştir. Üniversite diplomasının, kadınların ücretli çalışma olasılığını yüzde elli artırdığı belirlenmiştir. Kadınlar ve erkekler için en yüksek getirinin üniversite düzeyinde, en düşük getirinin ise ilkökul düzeyinde olduğu görülmüştür. Türkiye'de kadın ve erkekler için eğitimin getirisi öğrenim düzeyi ile birlikte artmaktadır.³¹⁴

TÜİK'in 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi verilerini kullanan Dayıoğlu ve Kasnakoğlu (1997), eğitim ve deneyimin yıllık getiri oranlarının kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiğini ve eğitimin getirisinin kadınlar için daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yine benzer bir tespit yapan Üçdoğruk vd. (2000), TÜİK'in 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi verilerini kullanarak az gelişmiş illerde kadının eğitime bağlı gelirinin daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır. (Kadınlar için % 7-12 ve erkekler için % 6-8)³¹⁵

Türkiye'de Bolu il genelinde, hanehalkı anket çalışması sonucunda elde edilen veriler kullanılarak eğitimin, gelirin önemli bir açıklayıcısı olup olmadığını araştırılmıştır. TÜİK'in kaynaklarına göre, Bolu ili 2000 yılında kişi başına düşen gelir itibarıyla Türkiye il sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır. Birinci sırada yer alan Kocaeli ili ile karşılaştırıldığında, Bolu daha çok yerel girişimcilerin ve çalışanların ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu nedenle, kişi başına düşen gelirin yüksek olmasının önemli bir belirleyicisinin yerel üretim faktörlerinin verimliliği olduğu düşünülebilir. Bolu ilinin eğitim düzeyi, Türkiye geneline göre daha yüksektir. Buradan, eğer eğitim verimliliği etkileyen önemli bir faktör ise marjinal verimlilik kuramının öngördüğü gibi, ilde eğitimin getirisinin de yüksek olmasının beklenebileceği sonucuna varılmaktadır.

³¹⁴ Aysıt Tansel, "Türkiye'de Okullaşma Oranları ve Eğitimin Getirisi", s.4.
<http://www.odtuadt.com/sayfalar/calismalarimiz/makaleler/atansell.pdf>, (15.10.2007)

³¹⁵ Recep Tari, Hüseyin Özer ve Zekeriya Mızırak, " Kişisel Kazançları Etkileyen Faktörler: Erzurum-Kocaeli-Konya İllerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz", 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs 2007 – İnönü Üniversitesi, Malatya, <http://eisemp8.inonu.edu.tr/bildiri-pdf/tari-ozer-mizirak.pdf>, (12.10.2007)

Mincer usulü³¹⁶ kazanç modellerine dayalı olarak yapılan analizlerde, eğitimin gelirin önemli bir açıklayıcısı olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara göre eğitimin yıllık getirisinin % 12,1 ve deneyimin yıllık getirisinin % 9,3 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mezun olunan eğitim kurumları itibarıyla yapılan incelemelerde, ilkokuldaki bir yıllık öğrenimin getirisi en yüksek tahmin edildiği halde, bu oran lise için en düşük olarak tahmin edilmiştir.³¹⁷

Bireylerin kişisel kazançları üzerinde etkili olabileceği düşünülen faktörlerin tespitini ve bunların kişisel kazançlar üzerindeki etkilerinin yönü ve büyüklüğünün belirlenmesini ve söz konusu ilişkinin seçilen üç il (Erzurum-Kocaeli-Konya) için farklılık gösterip göstermediğinin ortaya konulmasını amaçlayan çalışma ile elde edilen sonuçlara göre; bireylerin cinsiyet, bilgi, meslek ve tecrübe gibi özelliklerinin kişisel kazançlarda önemli farklılıklar oluşturduğu belirlenmiştir.³¹⁸

Eğitim seviyesinin yükselmesi ile verimlilik artışı arasında sıkı bir bağ olması ve bu verimlilik artışının da ücretlere yansıma eğilimi taşıması nedeniyle istihdamda bir azalma olmaması varsayımı altında eğitim seviyesi yükselen çalışan kesimin gelirin de yükselmesi beklenir. Daha önce düşük gelir elde eden bu kesimdeki gelir yükselmesi ise toplumdaki gelir dağılımını düzeltici etkide bulunur. Başka bir ifadeyle, devletin eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulaması bir taraftan milli geliri artırırken diğer taraftan gelir dağılımının düzelmesine katkıda bulunur.³¹⁹

4. EĞİTİMİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ

Gelir dağılımı; bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin o ülkedeki kişiler ya da üretimde görev alan üretim faktörleri arasında dağılımına denir.³²⁰ Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki

³¹⁶ Mincer yöntemi, J. Mincer tarafından kullanılan ve bir yıllık eğitimin kişisel kazançta yaptığı katkıyı ölçen yöntemdir. (İbrahim Güran Yumuşak, “Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi”, s.143, <http://paribus.tr.googlepages.com/igy2.doc> , (12.10.2007)

³¹⁷ Ramazan Sarı, “Kazançlar ve Eğitim İlişkisi: İl Bazında Yeni Veri Tabanı İle Kanıt” **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 29 (3-4), 2002, s.369

³¹⁸ Recep Tari, Hüseyin Özer ve Zekeriya Mızırak, “ Kişisel Kazançları Etkileyen Faktörler: Erzurum-Kocaeli-Konya İllerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz”, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs 2007 – İnönü Üniversitesi, Malatya, <http://eisemp8.inonu.edu.tr/bildiri-pdf/tari-ozer-mizirak.pdf>, (12.10.2007)

³¹⁹ Erdoğan, a.g.e., s.6.

³²⁰ Dinler, a.g.e., s.279.

değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır. Gelir dağılımı politikasının en önemli amacı sadece gelirin araştırılması değil, aynı zamanda milli geliri meydana getiren üretim faaliyeti içindeki sosyal ilişkilerin ve bölüşüm ilişkilerinin bilinmesidir. Gelir dağılımıyla ilgili yaklaşımlar 2 ana grupta incelenmektedir.³²¹

- (1) Fonksiyonel gelir dağılımı.
- (2) Kişisel gelir dağılımı.

4.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim sürecinde ortaya çıkan gelirin, üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını gösteren yaklaşımdır. Gelirin faktörel dağılımı olarak da ifade edilen fonksiyonel gelir dağılımında, ülke içinde yaratılan milli gelirin, üç temel üretim faktörü olan işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında nasıl bölüşüldüğü gösterilmektedir. Bu bölüşümde, üretimin ne kadarının emek sahiplerine ücret, sermayedarlara faiz, toprak sahiplerine rant olarak dağıtıldığı ve ne kadarının müteşebbislere kar olarak kaldığı incelenmektedir. Başka bir deyişle GSYİH içerisinde ücretin ve ücret dışı gelirlerin payı belirlenmiş olmaktadır.

Türkiye'de son dönemlerde gelirin fonksiyonel dağılımına ilişkin başlıca göstergeler TÜİK tarafından 2004-2005 yılları Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketleri'nden elde edilebilmektedir. Türkiye'de yaratılan toplam gelir içinde en yüksek paya sahip olan faktör, gerek 2004 gerekse 2005 dönemlerinde maaş ve ücretler iken bunu müteşebbis gelirleri izlemektedir. Aşağıda Tablo 55'de, Türkiye genelinde 2004 yılında maaş-ücret geliri % 38,7 iken 2005 yılına gelindiğinde % 39,2'ye yükseldiği, müteşebbis gelirlerinin ise % 31,8'den, % 28,8'e gerilediği görülmektedir. Gayrimenkul, menkul ve karşılıksız transfer gelirlerinin paylarında ise az da olsa artış görülmüştür.

---

³²¹ DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, a.g.e., s.3

2004 yılında kentsel yerlerdeki maaş-ücret gelirlerinin payı yaklaşık olarak % 44,5 iken 2005 yılında % 45,6'e yükselmiştir. Kırsal kesimde ise maaş ve ücret gelirleri sırasıyla % 23,9'dan % 23,4'e gerilemiştir. Toplam müteşebbis gelirlerinin payı gerek kentsel ve gerekse kırsal yerlerde azalmıştır. Gayrimenkul gelirlerinin toplam gelir içindeki payı 2004 yılından 2005 yılına gelirken, kentsel yerlerde % 3,2'den % 3,6'ya artış gösterirken kırsal yerlerde % 1,3'den % 1,2'ye azalış göstermiştir. Menkul kıymet ve transfer gelirleri ise hem kentsel hem de kırsal yerlerde 2005 yılında artış göstermiştir.

Tablo 55
Gelir Türlerine Göre Yıllık Kullanılabilir Fert Gelirlerinin Oransal Dağılımı,(2004- 2005)

(15 ve daha yukarı yaştakiler)

Gelir Türleri	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	%	%	%	%	%	%
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Maaş ve ücret	38.7	39.2	44.5	45.6	23.9	23.4
Yevmiye	3.5	3.3	2.9	2.8	5.0	4.7
Müteşebbis	31.8	28.8	25.7	22.2	47.5	44.8
Gayrimenkul	2.7	2.9	3.2	3.6	1.3	1.2
Menkul kıymet	2.2	2.7	2.3	2.9	2.0	2.2
Transfer	21.2	23.0	21.6	22.8	20.2	23.6

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408> , (15.03.2008)

Not: Toplam gelire izafi kira dahil değildir

4.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, toplam gelirin toplumu meydana getiren bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Buradaki tanımlamada, kişisel gelir dağılımında gelirin fertler ya da haneler arasındaki dağılımı ön plandadır. Ekonomik eşitsizliklerin oldukça iyi bir göstergesi olan kişisel gelir dağılımından beklenen ilk hedef hanehalkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir.³²² Kişisel gelir dağılımında önemli olan elde edilen gelirin kaynağı ve bileşimi değil, miktarıdır. En yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farklar (eşitsizlik derecesi) ve bu eşitsiz dağılıma yol açan mekanizmalar incelenmektedir. Bu dağılımda ülke nüfusu genelde

³²² DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, a.g.e., s.4

beş eşit gruba ayrılmaktadır. Nüfusun % 20'sini temsil eden her bir gruba düşen milli gelir hesaplanarak hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılmaktadır.³²³

Kişisel gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya çıkarmak üzere yapılan çalışmaların çoğunluğunda gelir dağılımı hane halkı anketleri esas alınmaktadır. Türkiye'de yapılan çeşitli gelir dağılımı araştırmalarının sonuçları bu yöntemlerle değerlendirilmektedir. Bu bireysel gelir dağılımı araştırmalarının ilki 1968 yılında olmak üzere 1973, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında yapılmıştır. Bu çalışmalar, gerek kapsam gerek yöntem açısından farklılıklar içermektedirler.³²⁴

Tablo 56
Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı (1963-2005)

Yıllar	Birinci % 20-	İkinci % 20-	Üçüncü % 20-	Dördüncü % 20-	Beşinci % 20-	Gini Katsayısı*
1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57,0	0.55
1968	3,0	7,0	10,0	20,0	60,0	0.56
1973	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5	0.51
1978	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0.51
1983	2,7	7,0	12,6	21,9	55,8	0.52
1986	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0.50
1987	5,2	9,6	14,1	21,2	49,9	0.43
1994	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9	0.49
2002	5,3	9,8	14,0	20,8	50,1	0.44
2003	6,0	10,4	14,5	20,9	48,3	0.42
2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0.40
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38

Kaynak: DPT, Ekonomik Göstergeler 1950-2006, Sosyal Sektördeki Gelişmeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm>, (18.03.2008); TÜİK, İşgücü İstatistikleri, www.tuik.gov.tr, (10.04.2008)’den derlenmiştir.

* Gini Katsayısı : Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmede kullanılan ve “0” ile “1” arasında değer alan bir sayıdır. Gelirin bir kişide toplanması halinde 1, tam eşit dağılımı durumunda ise 0 olur.

Tablo 56’da yüzde paylar analizine göre ilk % 20’lik grubun gelirden aldığı pay artarken, beşinci % 20’lik grubun payı düşmüştür. Hanehalkı Bütçe Araştırması sonuçlarına göre 2005 yılında, en düşük gelire sahip % 20’lik gelir diliminin milli

³²³ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, **Gelir Dağılımında Adalet(sız)lık ve Gelir Eşit(siz)liği Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>, (14.10.2007)

³²⁴ DPT, **9. Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, DPT:2742-ÖİK:691, 2007, s.18.

gelirden aldığı pay % 6,1'dir. Bu pay 2004 yılında % 6,0, 2002'de % 5,3 düzeyinde idi. Yani en düşük gelire sahip % 20'lik kesimin bir önceki yıla göre geliri çok az da olsa artmıştır. Beşinci gruptaki nüfusun en zengin % 20'sinin 2005 yılında milli gelirden aldığı pay % 44,4'tür. Bu kişiler 2004 yılında milli gelirden % 46,2'lik bir payı alırken aynı gelir grubu 2002 yılında % 50,1 ve 1994 yılında % 54,9 oranında pay almıştır.

Nüfusun en zengin % 20'sinin gelirinin 2002-2005 döneminde azalma, geri kalan nüfusun payında az da olsa artış olmasına rağmen, halen nüfusun 1/5'inin milli gelirin % 44,4'ünü alması Türkiye'de gelir dağılımının hiç de adil olmadığını göstermektedir. 2005 yılında Türkiye geneli için beşinci % 20'lik grubun payının birinci % 20'lik grubun payına oranı 7,3 kat olarak hesaplanırken aynı oran 2004 yılında 7,7 kat olarak gerçekleşmiştir. Kentsel yerleşim yerleri için beşinci % 20'lik grubun payının birinci % 20'lik grubun payına oranı 6,8 kat, kırsal yerleşim yerleri için ise 722 kat olarak hesaplanmıştır.

Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça bozuk bir gelir dağılımını ifade eden Gini katsayısı, 1963'ten (0,55) 1968'e (0,56) kısmi bir kötüleşme göstermiştir. Daha sonraki yıllarda ise sürekli bir iyileşme göstererek Gini katsayısı 1987'de 0,43'e kadar düşmüştür. Ancak 1994 yılına gelindiğinde gelir dağılımında ciddi bir bozulma meydana gelmiştir. 1987'de 0,43 olarak hesaplanan Gini katsayısı 1994'de 0,49 değerini almaktadır. 2002 yılı için hesaplanan Gini katsayısında ise tekrar 1987 yılı seviyesine bir geri dönüş yaşanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 0,42 ve 0,40'a gerileyen Gini katsayısı, 2005 yılında 0,38'e düşerek son kırk yılın en iyi seviyesine ulaşmıştır.³²⁵

Aşağıda Tablo 57'de, kentsel yerlerde, birinci % 20'nin toplam gelirden aldığı pay 2004 yılında % 6,4 iken 2005 yılında % 6,4'de kalmış, beşinci % 20'nin toplam gelirden aldığı pay ise % 46,1'den % 43,5'e düşmüştür. Kırsal yerlerde ise birinci % 20'de yer alan haneler 2004'de gelirden % 6,3 oranında pay alırken 2005'de % 6,1 oranında pay almıştır. Kırsal yerlerdeki beşinci % 20'de yer alan haneler toplam gelirden 2004 yılında % 43,9 oranında, 2005 yılında ise % 44,2 oranında pay

³²⁵ DPT, 9. Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, a.g.e., s.18.

almaktadır. 2005 yılı için Gini katsayısı kentsel yerleşim yerleri için 0,37 ve kırsal yerleşim yerleri için ise 0,38 olarak hesaplanmıştır. 2004 yılında sırasıyla kentsel ve kırsal yerleşim yerleri için 0,39 ve 0,37 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 57
Türkiye’de Hanehalkı Yüzdeler Grubları İtibarıyla Gelirin Dağılımı
(2004-2005)

% 20'lik Gruplar	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Birinci % 20⁽¹⁾	6.0	6.1	6.4	6.4	6.3	6.1
İkinci % 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.3
Üçüncü % 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü % 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Beşinci % 20⁽²⁾	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2
Gini Katsayısı	0.40	0.38	0.39	0.37	0.37	0.38

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, www.tuik.gov.tr, (10.04.2008)

(1)Toplam gelirden en az pay alan grup

(2) Toplam gelirden en fazla pay alan grup

Belli bir dönemde toplum tarafından yaratılan gelirin büyük bir oranına az sayıdaki ferden sahip olması durumunda, gelirin adaletsiz veya eşit olmayan dağılımı söz konusudur. Bunun aksine, toplum tarafından elde edilen gelirin bütün fertler arasında aynı oranda dağılması gelirin adaletli veya eşit dağılımı olarak ifade edilir. Gelirin adaletsiz dağılımı çeşitli sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirir. Gelir dağılımdaki adaletsizlik ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler. Hanehalkları arasındaki önemli gelir farklılıkları, yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve eğitim ile sağlık hizmetlerinden yararlanamayan fertlerin toplam nüfus içindeki oranını yükseltir. Gelirin adaletsiz dağılımı suç işleme oranını artırır. Gelir adaletsizliğinin var olduğu bir ortamda ekonomik büyümeyi hedefleyen politikaların uygulanması gelir dağılımını daha da bozar. Gelir farklılıklarının oldukça yüksek olması, toplumun gelir farklılıkları için gösterdiği tahammül sınırını aşağı doğru çeker. Gelir farklılıkları ile beraber yüksek suç oranı, eğitimsizlik, güvensizlik, umutsuzluk ve istikrarsızlık gibi faktörler toplumsallık güdüsünü yok eder. Gelirin

gruplar veya fertler arası eşit dağılımı tercih edilen bir durum olmakla beraber, çeşitli faktörlerden dolayı eşitlik gerçekleşmeyebilir.³²⁶

4.3. Eğitimin Gelir Dağılımını Etkilemesi

Gelir dağılımını etkileyen veya onu belirleyen bazı temel faktörler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla servetin dağılımı, işgücü niteliğinin dağılımı ve faktör fiyatlarının dağılımıdır. Bu dağılımlar arasındaki dengesizlikler gelir dağılımını etkilemekte ve onu eşit olmaktan uzaklaştırmaktadır. Sosyo-ekonomik grupları önemli ölçüde etkileyen gelir dağılımını, adil olmaktan uzaklaştıran başka faktörler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, yüksek enflasyon, para arzı artışları, yüksek faizler, yüksek devalüasyon, bütçe açıkları, nüfus artışı, iç borçlanma, tekelleşme, haksız koruma ve teşvikler, gelişme hızı büyüklüğü, etkin olmayan vergi sistemi, özelleştirme, demokrasi vb. sayılabilir.³²⁷ Bu faktörler dışında, kişisel gelir dağılımı eşitsizlikleri eğitim, yetenek, yaş, cinsiyet, meslek ve diğer ekonomik, sosyal faktörlerdeki farklılıklar sonucu da oluşabilmektedir. Farklı eğitim düzeyinde bulunan kişilerin elde ettikleri gelirler de farklı olabilmektedir. Bundan dolayı, eğitimin getiri oranı, kişilerin eğitim yatırımı kararının verilmesinde, devletin gelir dağılımı politikalarının belirlenmesinde ve hangi eğitime ağırlık verilmesi gerektiğinin bir ölçüsü olabilmektedir.³²⁸ İnsan kaynaklarına yapılan yatırımlar aynı zamanda gelir dağılımında iyileştirmeyi sağlayan en güçlü öğelerden biri kabul edilmektedir.³²⁹

Geçmişte toprak sahibi olma, tarım kesiminin ekonomide ağırlıklı bir yere sahip olduğu bir çok gelişmekte olan ülkede, gelir dağılımının en önemli belirleyicisi iken günümüzde beşeri sermaye en önemli üretim faktörü durumundadır. Eğitim alanındaki eşitsizlikler gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açan unsurların başında gelmektedir. Arazi ve fiziki sermaye gibi üretim faktörlerinde herhangi bir kişinin sahip olabileceği miktar konusunda herhangi bir sınır söz konusu

³²⁶ Ramazan Sarı, “Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam Projesi”, Düzce İl Gelişme Planı, Düzce Aralık, 2002, <http://www.duzce.edu.tr/rektorluk/Belgeler/digp/DIGPGelirDagilimRaporu.doc>, (14.12.2007), s.1-2.

³²⁷ Erkan Işığçok, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.16, S.1, Mayıs 1998, <http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/gelir.doc>, (14.12.2007)

³²⁸ Tunç, “ Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması”, a.g.m., s.87

³²⁹ Ekber Tomul, “Eğitim Endeksi ve Boyutları İle Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki-Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bir Karşılaştırma”, 2001, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=165, (10.12.2007)

değilken bir kişinin sahip olabileceği bilgi konusunda doğal bir sınır bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumun eğitim düzeyi arttıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik de o ölçüde azalma eğilimine girecektir. Beşeri sermayedeki değişim, eğitim ve öğretim sistemlerinin gelişmesi ve genç neslin daha iyi bir eğitim görmeye başlaması kalifiye işgücü arzını tedricen artırmaktadır.³³⁰ Eğitim seviyesinin yükselmesi ile verimlilik artışı arasında sıkı bir bağ olması ve bu verimlilik artışının da ücretlere yansıma eğilimi taşıması nedeniyle, istihdamda bir azalma olmaması varsayımı altında, eğitim seviyesi yükselen çalışan kesimin gelirinin de yükselmesi beklenmektedir. Daha önce düşük gelir elde eden bu kesimdeki gelir yükselmesi ise, toplumdaki gelir dağılımını düzeltici etkide bulunur. Dolayısıyla, devletin gelir dağılımı sürecine katkıda bulunmasının önemli bir aracı olan eğitim hizmetlerinin bireylere ulaştırılması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, devletin eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulaması bir taraftan milli geliri artırırken diğer taraftan gelir dağılımının düzelmesine katkıda bulunmaktadır.³³¹ Eğitim yoluyla, düşük gelirli kişilerin gelir düzeyinin artması, yoksulluk ve eşitsizliğin azalmasına neden olmakta ve böylece sosyal refah ve adalet sistemine üzerine etki etmektedir. Eğitim seviyesinin düşüklüğü yoksulluğa yol açan faktörlerin başında gelmekte ve eğitim düzeyi yükseldikçe yoksul olma durumu da azalmaktadır.³³² Türkiye’de 2006 yılı yoksulluk çalışması sonuçlarına göre okuryazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 33,71 olurken, ilkökul mezunlarında bu oran % 14,19, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 5,2, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 1,01 olmuştur.³³³

Gelişmekte olan ülkelerde, eğitimin kazançları açıklamadaki rolü gelişmiş ülkelerdekinden daha fazla olmaktadır. Zira eğitim almış kişilerin sayısı oldukça azdır. Gelişmekte olan ülkelerde nitelikli eğitim almış kişilerin sayısı az olduğundan ve bu durumun en azından kısa sürede değiştirilmesi mümkün olmadığından, arz ve talebe bağlı olarak gelir elde etmede eğitimin etkisi yüksek olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerde kazanç farklılıklarını açıklamada eğitimin etkisi gelişmiş

---

³³⁰ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, **Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>, (14.10.2007)

³³¹ Erdoğan, a.g.e., s. 6.

³³² Ereş, a.g.m., s.328.

³³³ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=626>, (14.01.2008)

ülkelere göre daha fazla olmaktadır. Eğitimin gelir farklılıklarını belirlemedeki rolü ekonomik yapıda ücretli ve maaşlı çalışanların sayısına ve işsizlik oranlarına bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Eğitim alanlarının sayısının göreceli olarak düşük ve aynı zamanda ücretli olarak tanımlanan grubun genel nüfusa oranı az olduğu bir ortamda eğitimin, gelir farklılıklarını açıklamadaki rolü düşük olur. Beşeri sermayenin kişiler arası dağılımı çok eşitsiz ise eğitimin gelir dağılımını olumlu yönde etkileme gücü azalır, hatta gelir dağılımını bozabilir.³³⁴

Ebeveynlerin sosyal statüsü, kişilerin gelir farklılıklarını açıklamada etkili olmakla birlikte belirleyici faktör, kişinin sahip olduğu mesleki statüdür . Kişinin aldığı eğitimde bir çok faktör rol oynamakla birlikte ebeveynlerin aldığı ortalama eğitim ve mesleki statü çocukların alacağı eğitimde belirleyici olmaktadır. Ayrıca ebeveynin sosyal statüsü ve değer yargıları alınacak eğitimi belirlemede de etkindir. Eğitim yatırımlarının kişisel gelir dağılımını etkilemesi düşük ve yüksek gelir getiren mesleklere sahip olmayla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Eğitime ayrılan pay artığında gelir dağılımı adaleti ve milli gelir artışı yükselmektedir. Bununla birlikte eğitim kademeleri arasındaki oran da etkili olmaktadır. Eğitim kademelerini gösteren piramit ne kadar düzgün olursa eğitimin gelir dağılımını ve milli gelir artışını etkilemesi de o derecede yüksek olmaktadır. Eğitim, sadece kişisel geliri değil aynı zamanda gelir dağılımını da olumlu yönde etkilemektedir. Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, eğitim düzeyi yüksek toplumlardaki gelir dağılımı adaletinin daha iyi sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, İngiltere'de 1972 yılında, zorunlu eğitimin 1 yıl artırılmasının kişisel gelir dağılımı eşitsizliğini gelecekte % 12 ile % 15 arasında düşürebileceği sonucuna varılmıştır.³³⁵

Orta ve az gelişmiş ülkelerde, eğitim ile gelir ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi konu alan araştırmada, orta ve az gelişmiş ülkelerde yoksulluk sınırı altındaki nüfus oranı, gelir dağılımı adaletsizliği (Gini katsayısı) ve nüfusun en zengin % 10 ve % 20'sinin milli gelirden aldığı pay ile eğitim göstergeleri arasında negatif, nüfusun en

---

³³⁴ Yumuşak ve Bilen, a.g.m., s.87-88.

³³⁵ Ereş, a.g.m., s.327.

yoksul % 10'u ve % 20'sinin milli gelirden aldığı pay ile eğitim göstergeleri arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir.³³⁶

Gelişen eğitimle birlikte toplumdaki gelir seviyeleri eşitlenmektedir. Bu da büyümeye olumlu bir etki yapmaktadır. Eğitimdeki gelişim arttıkça düşük gelirli nüfus daha uygun bir ekonomik gelir elde etmektedir. Örneğin 1980'lerde gelir eşitsizliği olan fakir 18 Latin Amerika ülkesinde, işgücünün gelir farklılıkları eğitim seviyesinin artması ile azalış göstermiştir. Diğer bir çalışmada, orta öğrenimi tamamlamış işgücünde % 1'lik bir artış iş gücünün gelirden aldığı payı % 6-% 15'den % 40-% 60'a yükselttiği açıklanmıştır. Yine 36 ülkede yapılan bir araştırmaya göre orta öğretime katılımın gelirdeki dağılımı önemli bir şekilde etkilediği belirtilmiştir.³³⁷

Başka bir araştırmada, Pakistan, Endonezya ve Güney Kore'nin eğitim harcamalarına ayırdığı pay ile gelir dağılımı ve milli gelir artışları karşılaştırıldığında üç göstergenin birbirine paralel gelişme gösterdikleri gözlenmektedir. Bu ülkelerin eğitime ayırdıkları harcamalar sırasıyla % 2,5-4,5 ve 6,4 olarak gerçekleşmekle birlikte eğitim kademelerini gösteren piramidin düzgünlüğü ve gelirin adil dağılımı da bu oranlara paralel gelişmeler göstermektedir.³³⁸

4.4. Türkiye'de Eğitimin Gelir Dağılımına Etkisi

Beşeri sermayeye yapılan yatırımlardaki, dağılımların adil olması oranında, gelir dağılımındaki adaletsizlikte azalacaktır. Ayrıca hemen hemen bütün ülkelerde bir sosyal sınıftan diğerine geçişi sağlayan en önemli faktör eğitim olmuştur.³³⁹ Çünkü eğitimle, yoksul kesimlerin vasıf ve becerileri artarak onların hem moral yönünden tatmin olmaları hem de rekabetçi bir ortamda nitelikli iş bulabilme imkanları sağlanır. Gelişmiş ülkelerde eğitim hizmetlerinin bütün öğrencilere aynı kalitede verilmesine özen gösterilmekte ve bu suretle fırsat eşitliği sağlanarak gelir dağılımı

---

³³⁶ Ekber Tomul, "Eğitim Endeksi ve Boyutları İle Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki-Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bir Karşılaştırma", 2001, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=165, (10.12.2007)

³³⁷ İlhan Öztürk, "The Role Of Education In Economic Development: A Theoretical Perspective", http://paribus.tr.googlepages.com/i_ozturk.htm, (10.06.2007)

³³⁸ Yumuşak ve Bilen, a.g.m., s.83.

³³⁹ Unay, a.g.e., s.21.

önemli ölçüde iyileştirilmektedir. Böylece, çalışkan ve yetenekli vatandaşların içinde buldukları bir sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa atlamaları kendiliğinden sağlanmaktadır.³⁴⁰

Genelde beşeri sermaye yatırımlarının özelde de eğitim yatırımlarının gelir dağılımını düzeltereği bir çok ülkedeki gözlemlerden elde edilmiş önemli bir tespittir. Türkiye beşeri sermaye yatırımları açısından iç açıcı bir durumda olmadığı gibi gelir dağılımı açısından da iyi bir görünüme sahip değildir. Türkiye’de gelir dağılımının bozuk olmasının belki de en önemli nedeni, kamunun öncülüğünü yaptığı yüksek faiz politikası sebebiyle uzun yıllar yüksek gelir grubuna önemli ölçüde kaynak transfer etmesidir. Kaynak transferleriyle gelir dağılımı hem bireysel açıdan hem de fonksiyonel açıdan kar-faiz-rant grubu lehine bozulmuştur. Gelir dağılımının bozuk olmasının diğer bir nedeni, eğitim kademeleri arasında dengeli bir dağılımın sağlanamamasıdır. Ayrıca beşeri sermaye yatırımlarının yeterli düzeyde olmamasının da etkileri olmakla birlikte başka sebeplerin de olduğu ifade edilebilir.³⁴¹ Eğitim hizmetleri gelişmiş ülkelerde bütün öğrencilere aynı kalitede verilerek fırsat eşitliği sağlanıp gelir dağılımı önemli ölçüde iyileştirilirken, Türkiye’de, böyle bir eşitlik sağlanamadığından, eğitimin gelir dağılımının düzenleyici dışsallığı da hemen hemen kaybolmuştur.³⁴² Gelir dağılımını düzeltici politikaların en önemlilerinden biri olan eğitim politikaları ile kişilere yalnızca ilköğretim düzeyinde değil, orta ve yükseköğretim düzeylerinde de iyi eğitim olanaklarının sağlanması gerekir. Ayrıca, kadın ve erkekler arasında toplumsal ve ailesel nedenlerden kaynaklanan eğitimdeki fırsat eşitsizliği de giderilmeli ve kadınların iş hayatına katılmaları sağlanmalıdır. Bu uygulamalar, kadın ve erkek gelirleri arasında varolan eşitsizliği giderecektir. Eğitim yatırımları, ülkenin işgücü talebiyle birlikte düşünülerek planlanmalı ve gelir dağılımına etkisinin uzun dönemde görüleceği kaygısı ile bu tür yatırımlardan kaçınılmamalıdır.³⁴³ Eğitimin içinde bulunduğu sorunların çözümü için ayrılan kaynaklar ise yeterli düzeyde değildir. Gelir seviyesinin düşük ve gelir dağılımının son

---

³⁴⁰ Türkmen, a.g.e., s.50.

³⁴¹ Yumuşak ve Bilen, a.g.m., s.84.

³⁴² Kayacan ve Alkan, a.g.e., s.96.

³⁴³ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, **Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>, (14.10.2007)

derece bozuk olduğu ÷lkemizde, kamu kesiminden eğitime ayrılacak kaynaklar büyük önem arz etmektedir.³⁴⁴

5. EĞİTİMİN İSTİHDAM VE VERİMLİLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

Ülkenin kalkınması, işgücünde ileri bir eğitim seviyesi gerektirdiği gibi aynı zamanda yüksek nitelikli işgücü de, iktisadi gelişmeyi teşvik edebilir. Bununla birlikte, bir ÷lkedeki insan kaynaklarının, gelişim ve ihtisaslaşma için en önemli kaynak olduğunun her zaman yeterli derecede farkına varılmayabilir. Bu aynı zamanda, ÷lkeler arasında, sayı bakımından değil de, potansiyel nitelik bakımından, en eşit olarak dağıtılan bir kaynaktır. Dengeli bir eğitim sistemiyle, işgücünün eğitim seviyesinin sistemli bir şekilde geliştirilmesi suretiyle bu kaynağı yeterli ve uygun olarak kullanmak ÷lkelerin kendi elindedir. Tabiat zenginliklerinden yoksun olan ÷lkelere bile, çalışan nüfus iyi eğitim görmüşse, yüksek gelir seviyelerine ulaşabilir.³⁴⁵ Eğitim ile istihdam arasındaki ilişki, her iki konunun da birbirlerini etkilemesi şeklindedir. Bir diğer deyişle eğitim, istihdamda artışa ve iş seçimine kolaylık sağlarken, istihdam da eğitim politikasına yön vermektedir.³⁴⁶

5.1. Eğitim İstihdam Arasındaki İlişki

Bir ÷lkede belli bir dönemde çalıştırılan toplam işgücü miktarını ifade eden istihdam kavramının ekonomi biliminde iki anlamı vardır. Geniş anlamda istihdam, bir ekonomideki tüm üretim faktörlerinin üretime koşulmasını, dar anlamda istihdam ise, ekonomide çalışmak istek ve arzusunda olan tüm yetişkin insanların, iş bulup çalışmalarını ifade etmektedir. Ancak dar anlamda istihdamla geniş anlamda istihdam arasında yakın bir ilişki vardır. Dar anlamda tam istihdam sağlandığında, yani çalışmak isteyen herkes iş bulunduğunda, emek dışındaki üretim faktörleri de büyük ölçüde üretime katılıyor demektir. Zira, üretimde asli üretim faktörü olan emek, öbür üretim faktörlerinin (toprak ve sermaye) tamamlayıcısıdır. Emek üretime

---

³⁴⁴ Karaarslan, a.g.m., s.70.

³⁴⁵ Hendricus C. Bos, “İktisadi Gelişmede Eğitimin Yeri ve Değeri”, **İktisadi Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim**, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferanslar Heyeti, İstanbul, 1967, s.72.

³⁴⁶ DPT, 8. **Kalkınma Planı, Nitelikli İnsangücü Meslek Standartları Düzeni ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayın No:2577-ÖİK:590, Ankara 2001, s.14

katılıyorsa, bu ancak öbür üretim faktörlerinin de üretime katılmasıyla mümkün olacaktır.³⁴⁷

İstihdam ile ilgili iki önemli kavram da işgücü ve istihdam hacmidir. İşgücü, bir ekonomide yıl boyu istihdam edilecek emek birimlerinin toplamı, bir çeşit emek deposudur.³⁴⁸ Yani nüfusun çalışan ve iş arayan kesimidir. İstihdam hacmi ise, depodan çekip alınan emek birimlerinin yıl içinde fiilen doldurmuş olacakları çalışma saatleri toplamıdır.³⁴⁹ İşsizlik ise çalışmayı arzu edenlerle ve çalışmaya hazır olanlarla (işgücü) halen bir işte çalışanlar (istihdam) arasındaki fark olarak tanımlanır.³⁵⁰ Açık bir şekilde görünen gerçek ise yeteri kadar beceri sahibi olmayan ve çok az eğitim alanlar arasında işsizliğin çok fazla oluşudur.³⁵¹

Emek piyasasında, eğitimin en büyük faydası yüksek eğitim düzeylerinde işsizlik riskinin düşük olmasıdır. Çünkü eğitilmiş kişiler, yeni iş arama maliyetlerinin daha az olması, iş hakkında haber alma ve iş araştırma sürecinde bilgi almada etkin olmaları ve daha nitelik gerektiren işleri doldurmak için firma ve işçilerin araştırmalarının daha yoğun olması nedeniyle daha az sıklıkla işsiz kalacaktır.³⁵²

5.2. Türkiye’de Eğitim Düzeyine Göre İşgücü -İstihdam ve İşsizlik Durumları

İnsan kaynaklarının niteliği, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan en önemli ölçütlerden birisidir. Bu kriter çerçevesinde bakıldığında gelişmiş ülkelerin tümü, insan kaynaklarının geliştirilmesi, iş gücünün gerekli nitelik ve nicelik seviyesine ulaştırılması, bu alanda sürekli ve uygulanabilir politikaların oluşturulması ve uygulamasında başarı sağlamışlardır. Gelişmemiş ülkeler

³⁴⁷ Dinler, a.g.e., s.447 ; Hesapçıoğlu, a.g.e., s.287.

³⁴⁸ Sabri Ülgener, **Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Der Yayınevi, İstanbul, 1964. s.83.

³⁴⁹ Ülgener, a.g.e., s.83.

³⁵⁰ TÜSİAD, **Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, Aralık 2004, Yayın No. Tüsiad-T/2004-11/381 İstanbul 2004, s.16

³⁵¹ Grant Venn, **İnsan Eğitim ve İş**, (Çeviren: Haydar Taymaz), Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 9, Ankara, 1968, s. 29-30

³⁵² Jacob Mincer, “Education and Unemployment”, **Nber Working Paper Series**, Working paper No: 3838, Cambridge, 1991, s.1, <http://www.nber.org/papers/w3838.pdf> ,(18.09.2007)

ise, insan kaynaklarının etkili bir şekilde geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularında başarılı politika oluşturamamakta veya uygulayamamaktadırlar.³⁵³

Türkiye’de eğitim, işgücü, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişki Tablo 58’de gösterilmiştir. Belli bir dönemdeki işgücünün 15 ve daha yukarı yaş nüfus içindeki oranını gösteren işgücüne katılma oranı (İKO)³⁵⁴ 1990 yılında % 56,6 iken 2006 yılında %48,3 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, bir önceki yıla göre 0,2 puanlık azalışla % 47,8 olmuştur. Türkiye genelinde işsiz sayısı bir önceki yıla göre 38 bin kişi artarak 2 milyon 333 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise değişmeyerek % 9,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. İstihdam oranı da bir önceki yıla göre % 43,2’den % 43,1’e düşmüştür.³⁵⁵

İşgücüne katılma oranının düşük olması; yüksek nüfus artış hızından, tarımsal istihdamın azalma eğilimi sonucu artan kente göçün özellikle kadınların işgücünden çekilmesine neden olmasından, yaşanan ekonomik krizlerden, ortalama eğitim süresinin uzamasından, yüksek işsizlik ortamında kişilerin, özellikle kadınların, iş bulmaktan ümitlerini kesip iş aramamalarından, erken emeklilik ve işgücünün eğitim seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Okullaşma oranlarının artması, eğitim süresinin uzaması ve kırsal alandan kente göç, kısa dönemde işgücüne katılma oranını düşürmekle birlikte, bu faktörlerin orta ve uzun dönemde işgücüne katılma oranını artırması beklenmektedir.³⁵⁶

Bireyin elde ettiği eğitim, hem ekonomik faaliyetlerin niteliğini hem de işgücüne katılım oranlarını etkileyen bir faktördür. Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranlarının da yükseldiği görülmektedir.³⁵⁷ Aşağıda Tablo 58’e göre okur-yazar olmayanların işgücüne katılma oranı %20,3 iken, yüksekokul veya fakülte mezunları için bu oran %78,5’dir.

³⁵³ DPT, 8. Kalkınma Planı, Nitelikli İnsangücü Meslek Standartları Düzeni ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, a.g.e., s.32.

³⁵⁴ TÜİK, Türkiye İstatistik Yılı 2007, Ankara, 2008 s.151, <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, (30.05.2008)

³⁵⁵ TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr/> (10.02.2008)

³⁵⁶ DPT, 9. Kalkınma Planı, İşgücü Piyasası, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT: 2709, ÖİK:662, Ankara 2007, s.32.

³⁵⁷ Yüksel Kavak, “Eğitim, İstihdam Verimlilik İlişkileri”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi No: 13, 1997, s.23

Tablo 58
Eğitim Kademeleri İtibarıyla İKO, İstihdam Oranı ve İşsizlik Oranı %
(15+Yaş)

	Toplam	Okur-Yazar Olmayan	Lise Altı Eğitimsiler	Lise ve Dengi Meslek	Yüksek Okul ve Fakülte
1990					
İKO	56,6	38,8	59,6	65,6	87,4
İstihdam Oranı-	52,1	37,1	55,1	54,9	81,4
İşsizlik Oranı-	8,0	4,4	7,6	16,4	6,9
2000					
İKO	49,9	31,5	50,0	55,3	78,2
İstihdam Oranı-	46,7	30,4	47,2	49,4	72,8
İşsizlik Oranı-	6,5	3,4	5,7	10,6	7,0
2001					
İKO	49,8	30,3	49,9	56,0	79,2
İstihdam Oranı-	45,6	29,4	46,0	49,6	73,1
İşsizlik Oranı-	8,4	3,1	7,8	13,3	7,8
2002					
İKO	49,6	28,8	49,2	55,2	79,6
İstihdam Oranı-	44,4	27,5	44,5	47,0	70,1
İşsizlik Oranı-	10,3	4,6	9,6	14,7	11,1
2003					
İKO	48,3	28,2	47,5	53,3	77,7
İstihdam Oranı-	43,2	26,2	42,7	45,4	69,1
İşsizlik Oranı-	10,5	7,0	10,2	12,8	11,1
2004					
İKO	48,7	24,4	48,2	56,6	80,0
İstihdam Oranı-	43,7	23,5	43,8	48,1	70,1
İşsizlik Oranı-	10,3	3,7	9,1	15,1	12,4
2005					
İKO	48,3	21,9	47,4	57,1	79,1
İstihdam Oranı-	43,4	20,9	42,8	49,3	70,7
İşsizlik Oranı-	10,3	4,5	9,6	13,6	10,2
2006					
İKO	48,0	20,3	46,9	57,0	78,5
İstihdam Oranı-	43,2	19,4	42,5	49,6	71,0
İşsizlik Oranı-	9,9	4,4	9,3	12,9	9,5

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006), Sosyal Sektördeki Gelişmeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm> , (18.03.2008) :TUİK, Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr/> (10.02.2008)' den derlenmiştir.

İşgücü = İstihdam Edilenler + İşsizler

İşgücüne Katılma Oranı = İşgücü*100 / Çalışma Çağındaki Nüfus

İstihdam Oranı = İstihdam Edilenler*100 / Çalışma Çağındaki Nüfus

İşsizlik Oranı = İşsiz Sayısı*100 / İşgücü

İstihdam oranı, istihdamdaki gelişmeyi dolayısıyla ülkenin iş olanaklarını da açıklayan önemli bir ölçüdür.³⁵⁸ Türkiye’de istihdam oranları, tarım sektöründeki istihdamın azalmasına paralel olarak 1990 yılında % 52,1 iken, 2006 yılında % 43,2’ye gerilemiştir. İstihdam oranları, eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte artış göstermektedir. 2006 yılı için en yüksek istihdam oranı % 71,0 ile yükseköğretim

³⁵⁸ DPT, 9. Kalkınma Planı, İşgücü Piyasası, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, a.g.e., s.49.

mezunlarına aittir. Bunu, % 49,6'lık bir oranla lise ve dengi meslek lisesi mezunları izlemektedir. Lise altı eğitim seviyesindeki mezunların istidam oranı ise % 42,5'lik oranla lise seviyesine yakındır. Okur-yazar olmayanların istihdam edilme oranı % 19,4'dür. Bu durumda işgücü piyasaları bakımından yükseköğretim mezunlarının daha alt eğitim seviyesine sahip olanlara göre iş bulma imkanları oran olarak daha yüksek olmaktadır.

İşsizlerin işgücüne oranlanmasıyla elde edilen işsizlik oranları Türkiye'de, 2000 yılında % 6,5, 2001 yılında % 8,4, 2002 yılında % 10,3, 2003 yılında % 10,5, 2004 yılında % 10,3, 2005 yılında 10,3 ve 2006 yılında % 9,9 olarak gerçekleşmiştir. Eğitim seviyesine göre 2006 yılı için en düşük işsizlik oranı % 4,4 ile okur yazar olmayan gruba aittir. Bundan sonraki işsizlik oranının düşük olduğu kesim % 9,3 oranı ile lise altı eğitim seviyesindeki mezunlar ve % 9,5 oranı ile yüksekokul mezunlarıdır. İşsizlik oranının en yüksek olduğu kesim % 12,9 oranı ile lise ve dengi meslek lisesi mezunlarıdır.

Türkiye'de genelde işgücü ve istihdam oranının düşük olmasının nedenleri, yüksek nüfus artış hızı, sermaye birikiminin yetersizliği, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince artırılmaması, işgücünün niteliğinin sanayi ve hizmetler sektörünün ihtiyaçlarına uygun olmaması, meslek eğitimi ile işgücü piyasası arasında uyumsuzluk olmasıdır. Ayrıca, hızla değişen teknoloji ve giderek artan rekabet ortamında daha nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanamaması da bir diğer önemli etmendir.³⁵⁹

Aşağıda Tablo 59'da, 2006 yılı verilerine göre işgücünün eğitim düzeyi gösterilmiştir. Türkiye'de işgücünün % 66,7'si okuma-yazma bilmeyenler ile lise altı eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de okur yazar olmayan ve lise altı eğitimlilerin istihdamı oldukça yüksektir. Bu durumda, işgücü olarak halihazırda çalışan nüfusun önemli bir kısmı yükseköğretim görmemiş ve eğitim düzeyi düşük kişilerden oluşmaktadır. Türkiye'de kalifiye işgücü yetersizliği, sanayi ve hizmetler sektöründe düşük verimliliğe yol açmakta ve uluslararası rekabet gücünü

³⁵⁹ İŞKUR, "III: Genel Kurul Raporu", s.7.

http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/genel_kurul_karar_ve_raporlari/3.Genel%20Kurul%20Raporu.pdf
(18.01.2008)

olumsuz yönde etkilemektedir. Buna karşın işgücü piyasasının % 20,9'u lise ve dengi meslek lisesi mezunlarından ve % 12,4'ü de yükseköğretim kurumlarından mezun olanlardan oluşmaktadır

Tablo 59
İstihdam Edilenlerin ve İşsizlerin Eğitim Durumu (2006)
15+ Yaş

Eğitim Düzeyleri	İstihdam Edilenler				İşsizler			
	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%
Okur Yazar Olmayan	371	817	1.188	5,3	43	12	55	2,2
Lise Altı Eğitimliler	10.533	3.171	13.704	61,4	1146	264	1.412	57,7
Lise ve Dengi Meslek	3.759	906	4.665	20,9	431	257	688	28,1
Yüksek Okul ve Fakülte	1.857	917	2.774	12,4	156	137	293	12,0
Toplam	16.520	5.811	22.331	100	1.777	670	2.447	100

Kaynak : TUİK, Veri Tabanları. <http://www.tuik.gov.tr> (10.02.2008)

Türkiye’de istihdam yaratacak yatırımların kapasitesinin işgücü arzındaki artışı karşılamaya yetecek düzeyde olmadığı bir gerçektir. Ancak, sadece %33,3’ü lise ve üniversite mezunu olan işgücü ile uluslararası rekabete açık bir ekonomik yapının oluşturulması da zor görünmektedir.

2006 yılı verileri ile eğitim durumuna göre işsizlere baktığımızda, okuma-yazma bilmeyenler ile lise altı eğitim almış kişilerin oranı % 59,9, lise ve lise dengi meslek okulu mezunlarının oranı % 28,1, yüksek okul ve fakülte mezunlarının oranı ise % 12 olarak gerçekleşmiştir. Eğitim düzeyi açısından okuma-yazma bilmeyenler ile lise altı eğitim almış kişiler işsiz kesimin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe çalışanların işsiz kalma riski azalmaktadır.

İşsizlik sorunu gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermekle beraber, tüm ülkeler için en önemli sorunlarından birisidir. OECD ortalamasına göre 2005 yılı 24-65 yaş arası lise altı eğitim seviyesine sahip kişilerin işsizlik oranları % 11 iken, bu rakam lise mezunlarında % 6'ya, yüksekokul mezunlarında ise % 4'e kadar gerilemektedir. OECD verilerine göre, eğitim sistemi gelişmiş ve eğitim-istihdam bağlantısını kurulmuş ülkelerde eğitim düzeyi arttıkça işsizlik oranı azalırken,

Türkiye'de ise bu kural işlememektedir. AB (19) ülkelerinde de aynı durum söz konusudur. Burada da işsizlik oranı, lise altı eğitim seviyesinde % 13, lise mezunlarında % 7 ve yüksekokul mezunlarında % 4'e kadar düşmüştür.

Tablo 60
Eğitim Seviyesine Göre İşsizlik Oranları (24-65 Yaş)

	Eğitim	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
TÜRKİYE	İlkokul ve ilköğretim	4,8	4,6	6,7	8,5	8,8	8,1	8,7
	Lise	6,9	5,5	7,4	8,7	7,8	10,1	9,2
	yüksekokul	3,3	3,9	4,7	7,5	6,9	8,2	6,9
OECD Ort	İlkokul ve ilköğretim	11	9	9	9	10	10	11
	Lise	7	6	6	6	6	6	6
	yüksekokul	5	3	3	4	4	4	4
EURO 19	İlkokul ve ilköğretim	13	11	11	12	12	13	13
	Lise	9	7	6	7	7	7	7
	yüksekokul	5	4	4	4	4	4	4

Kaynak : OECD, **Education At A Glance 2007**, (Tablo A8.4a), s.139.
<http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)

Tablo 60'a göre Türkiye'de, 24-65 yaş arası lise altı eğitim seviyesindeki kişilerin işsizlik oranı % 8,7 iken, lise mezunlarında bu oran % 9,2'ye çıkmaktadır. Yüksekokul mezunlarındaki işsizlik oranı ise % 6,9'dur. En yüksek işsizlik oranı lise ve dengi meslek liseli mezunlarında görülmektedir. Türkiye'deki yüksekokul mezunlarının işsizlik oranı ise OECD ve AB(19) ülkelerindeki işsizlik oranlarından çok yüksektir.

1970'lerin ortalarında, eğitimin istihdam ve kazançlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu ileri sürülmüş, eğitimsizlik işsizliğin temel nedenlerinden birisi olarak ele alınarak bu doğrultuda politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Ancak bu dönemde diplomalı işsizlik yoğun biçimde hissedilmiştir. 1980'lerde ise, eğitimin, istihdam ve kazançlar üzerine dolaylı bir etkisinin olduğu, düşük eğitimin, işsizliğin bir çok nedeninden sadece birisi olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır.³⁶⁰ Gerçekten günümüzde eğitim hem nicelik hem de nitelik itibariyle yayılıp genişlemesine rağmen, onunla birlikte giden bir eğitilmiş işgücü işsizliği veya üniversitelerden mezun olmuş

³⁶⁰ Tural, a.g.e., s.6-7.

gençlerde işsizlik hızla genişlemektedir. Ve sonuçta işsizlerin giderek daha eğitimli bireylerden oluştuğu gözlenmektedir.³⁶¹

Türkiye’de 15-24 yaş arası eğitimli (lise ve üstü) gençler arasında % 24,1 olan işsizlik, en çok kentsel yerlerde gözlenmekte ve toplam işsizlerin % 35,1’ini oluşturmaktadır. Eğitimin istihdam edilmede en önemli faktör olduğu doğru olmakla birlikte 15-24 yaş arasında eğitimli genç işsizliği % 51,7’lere varmıştır.³⁶²

Eğitimin istihdam imkanı sağladığı tezi ile çelişkili görülse de bu durumu sadece eğitim düzeyinin düşüklüğü ile açıklamak mümkün değildir. Nüfus ve işgücü artış oranlarına göre yapılan yatırımların yetersiz oluşu, istihdam yaratma faaliyetlerinin yetersiz oluşu, mevcut eğitim sisteminin kazandırdığı bilgi ve becerilerin istihdam için yeterli olmaması, güvenilir bir sınav ve belgelendirme sisteminin bulunmaması, çarpık kentleşme, kontrolsüz biçimde artan şehir nüfusları, şehirlerin istihdam potansiyelinin nüfusun iş talebine yetmemesi gibi daha pek çok değişik etken ile açıklamak mümkündür. Genç işsizliğin giderilebilmesi için özellikle lise mezunlarının yaygın eğitim kuruluşları aracılığı ile meslek kazandırıcı ek eğitim olanaklarından yararlanmaya yönlendirilmelerine ve bu konuda bilgilendirilmelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Genç işsizliğin bir diğer nedeni ise, mevcut koşullarda verilen eğitimin yetersizliğidir. Gerek meslek okullarında, gerek yükseköğretim kurumlarında verilen eğitimin, piyasanın ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaması diplomalı işsizler ordusunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.³⁶³

Ülkemizde eğitim ve istihdam arası ilişkiye baktığımızda eğitim sistemimizin örgün eğitim ağırlıklı olduğu, eğitim kurumlarından mezunların edindikleri bilgi beceri ve tutumların piyasanın talep ettiği özelliklerden çok farklı olduğu görülmektedir. Bu durum eğitim ve istihdam arasında kopukluk olduğunu göstermektedir. Dünyada artık işgücü piyasası ile eğitim kurumları arasında sıkı bir ilişki vardır. Teknolojik değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan kurumsal ve örgütsel değişimler işgücünün eğitim

---

³⁶¹ Ekin, a.g.e., s.254.

³⁶² TÜİK, Veri Tabanları, <http://www.tuik.gov.tr/>, (10.02.2008)

³⁶³ DPT, 8. Kalkınma Planı, Nitelikli İnsan Gücü Meslek Standartları Düzeni ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, a.g.e., s.28-29.

düzeyinin yükseltilmesini gerektirmektedir. Genç bir nüfusa sahip olan Türkiye insan kaynağına gerekli eğitimi verme konusunda yetersiz kalmaktadır.³⁶⁴

Bir ülkenin nüfusu ve demografik yapısı o ülkenin işgücünün ve istihdamının nitelik ve niceliğini doğrudan etkilemektedir. İnsan kaynağı olarak nüfus ve demografik yapı esas alındığında, genç bir nüfusa sahip olmanın demografik fırsat penceresi olabilmesi için, bu genç nüfusun iyi eğitilmesi ve istihdam edilmesi gerekmektedir.³⁶⁵ Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızının yüksek ve nüfusun fazla olmasının yanısıra niteliksiz olması da kalkınma sürecini olumsuz etkilemektedir.³⁶⁶ Oysa iyi donanımlı olarak eğitilen sürdürülebilir bir nüfus, stratejik öneme sahiptir. Ülkeler, genç yani kendini yenileyebilen iyi eğitilmiş nesillerle üretim gücünü sürdürülebilir bir yapıda tutarak rekabet üstünlüklerini sürdürebilir ve koruyabilirler.³⁶⁷

5.3. Eğitimin İstihdam ve İşgücü Verimliliği Üzerine Etkileri

Üretim faktörlerinden en önemlisi olan işgücünün eğitim yoluyla niteliğini artırmak ve daha sonra onu üretken bir istihdama sokarak onun verimliliğinden yararlanmak, eğitim-verimlilik ilişkisinin temel boyutlarını oluşturmaktadır.³⁶⁸ Gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki en önemli farklardan birisini de yetişmiş nitelikli insan gücü oluşturmaktadır. Yetişmiş nitelikli insan gücünü sağlayacak en önemli araç eğitimidir. Bunu sağlamak içinde beşeri sermaye yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Daha iyi eğitilip beceri kazandırılmış ve sağlıklı dengeli beslenebilmiş insan gücü ise daha verimli çalışabilen insan kaynağı diğer bir deyişle kalkınmanın altın anahtarı olan verimlilik artışı demektir.³⁶⁹ Eğitime

³⁶⁴ Gönül İçli, "Eğitim, İstihdam ve Teknoloji", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl:2001, Sayı:9, s.69.

³⁶⁵ İŞKUR, "III: Genel Kurul Raporu", s.5.
http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/genel_kurul_karar_ve_raporlari/3.Genel%20Kurul%20Raporu.pdf, (18.01.2008)

³⁶⁶ Han ve Kaya, a.g.e., s.124.

³⁶⁷ İsmail Hakkı Yücel, **Türkiye'de Bilim Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişimin Yönü**, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT, Karar No: 2690, Haziran 2006, s. 92,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim>, (10.02.2008)

³⁶⁸ Ekin, a.g.e., s.251.

³⁶⁹ Ferhat Erari, "Küreselleşme Sürecinde Eğitimin Kalkınmadaki Önemi, Açıköğretimin Yeri İle Açıköğretim Öğrencileri İle Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Beklentileri", s.10.
http://aof20.anadolu.edu.tr/bildiriler/Ferhat_Erari.doc, (12.11.2007)

yapılan yatırım işgücünün niteliğini artırmakta, niteliğin artması ise verimlilik ve üretim artışını beraberinde getirmektedir.³⁷⁰

Eğitim ve verimlilik konusundaki ilk araştırmalardan birisini yapan Rus akademisyen Strum Line, ilköğretimin bir işçinin işini % 40, ortaöğretimin % 102 ve yükseköğretimin % 300 oranında artırdığını bulmuştur. Aynı konuda ABD'de yapılan araştırmalar ise, 4 yıllık ortaöğretimin işçilerin gelirlerinde diğer işçilere göre, % 14 artış getirmektedir.³⁷¹ Eğitimin işgücü verimliliği üzerindeki etkisini gösterir bir çalışma da Birsdal tarafından 1993 yılında Malezya, Gana ve Peru'daki tarım sektörü üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmaya göre çiftçilerin okullaşmasının her ekstra yılında, yıllık çıktı miktarında % 2-5 arasında artış meydana gelmektedir. Duflo, 2000 yılında Endonezya'da 1000 çocuk başına inşa ettirilen her ilave okulun ücretlerde % 1,5 ile % 2,7 arasında artış yaratacağını tahmin etmektedir. Ayrıca eğitim, teknolojik yeterliliğe ve teknik değişmeye katkıda bulunan bir önemli bir etkidir. Sri Lankada bulunan giyim ve mühendislik endüstrileri buna sadece bir örnektir. Bu örnek yetenek açısından ve eğitimin işçi kademeleri arasında nasıl etkili olduğunu göstermektedir. Burada girişimcilerin teknik değişmeler sonucunda pozitif yönde etkilendikleri de görülmüştür.³⁷²

Üretim ve verimliliğin artırılması için toplumun genel eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve işgücünün niteliğinin geliştirilmesi önemli bir ihtiyaç haline gelmektedir. İleri teknoloji üreten bir ekonomi eğitilmiş daha kalifiye personel istihdamı talep etmektedir. Eğitim düzeyi yüksek toplumlar, ileri teknoloji düzeyine daha kısa zamanda ulaşmaktadırlar. Teknoloji kapasitesi ve verimlilik düzeyi yüksek toplumlar, uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü elde etmektedirler. Rekabet edebilme yeteneğini kazanan toplumların refahı, mutluluğu ve güvenliği artmaktadır. Bu çağda bilime dayalı katma değeri yüksek ürün üretebilen toplumların oluşturulması

---

³⁷⁰ İŞKUR, "III: Genel Kurul Raporu", s.6.

http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/genel_kurul_karar_ve_raporlari/3.Genel%20Kurul%20Raporu.pdf,
(18.01.2008)

³⁷¹ Ekin, a.g.e., s.244.

³⁷² Gustav Ranis, "Human Development And Economic Growth", Center Discussion Paper No: 887, Mayıs 2004, s.6, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=551662, (18.09.2007)

bu toplumların refah seviyesini hızla artıracaktır. Bu, yapılanmada kalifiye işgücü istihdamı önem taşıyacak ve iyi eğitim görmüş kişiler istihdam edilecektir.³⁷³

Tablo 61
Çeşitli Ülkelerde Eğitim Harcamaları ve Verimlilik İlişkisi (1992-1993)

Ülkeler	Kişi Başına İşgücü Verimliliği (Dolar) 1992	Kişi Başına Eğitim Harcamaları (Dolar) 1993
Danimarka	23.410	1.790
Fransa	29.535	1.245
İtalya	24.613	1.147
Hollanda	31.977	1.126
Belçika	31.581	1.119
Lüksemburg	33.647	1.107
İngiltere	19.288	904
Almanya	27.340	810
İrlanda	27.020	802
İspanya	17.935	670
Portekiz	12.255	490
Yunanistan	4.630	260
Türkiye	4.408	75

Kaynak: Mehmet Karagül, **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, Ant Matbaacılık, Afyon, Temmuz 2002, s.36.

İnsana yapılan yatırım, verimliliğin altyapısını oluşturmakta ve daha iyi eğitilmiş, daha üretken bir işgücü anlamına gelmektedir. Ülkelerarası karşılaştırmalarda, verimliliği yüksek ülkelerin, işgücünün iyi eğitim görmüş ülkeler olduğu belirlenmiştir. Ekonomik gelişme seviyesinin ve dolayısıyla eğitim harcamalarının yüksek olduğu ülkelerde, eğitim düzeyi de yüksek görünmektedir.³⁷⁴

Tablo 61'deki verilerden de anlaşılacağı gibi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile eğitim harcamaları ve işgücü verimliliği arasında doğru bir orantı vardır. Ülkemizde genel eğitim düzeyindeki düşüklük, işgücü verimini dolayısıyla üretim hacim ve kalitesini olumsuz önde etkileyen bir faktördür. Kişi başına düşen eğitim harcamalarına ilişkin sıralamada ilk sırayı 1.790 Dolarla Danimarka almaktadır.

³⁷³ İsmail Hakkı Yücel, **Türkiye'de Bilim Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişmenin Yönü**, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT, Karar No: 2690, Haziran 2006, s. 92, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim>, (10.02.2008)

³⁷⁴ Ekin, a.g.e, s.249.

Türkiye’de kişi başına kamu eğitim harcamaları 75 Dolar ile oldukça düşük düzeyde yer almaktadır. Bu durum ülkemizde kişi başına işgücü verimliliğinin düşük düzeyde oluşmasına neden olmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde işgücü verimliliği ortalama 24-25 Dolar arasında iken ülkemizde 4 Dolar civarındadır. Dolayısıyla Türk eğitim sisteminin rekabetçi ekonominin gereksinmelerini karşılamada çok yetersiz kaldığı ve diğer ülkelere oranla çok gerilerde yer aldığı görülebilmektedir.³⁷⁵

Türkiye ekonomisinde, verimlilik artışı ile eğitim arasındaki bağın kopukluğu 4 temel nedene dayandırılmıştır;³⁷⁶

(1) Okullaşma oranları ve işgücünün ortalama eğitim yılı gibi sayısal göstergelerindeki iyileşmelerin eğitime ayrılan kaynaklarla paralellik göstermemesi neticesinde, bu göstergelerin yapay olarak iyileşme göstermiş olması,

(2) İncelenen eğitim göstergelerinde, yaşanan görece hızlı orandaki artışa rağmen, henüz kritik eşik aşılamamıştır. Zira, 2000 yılı itibariyle Türkiye’de işgücünün ortalama eğitim yılı, diğer ülkeler ortalamasının sadece % 63’üne, orta ve yükseköğretimde okullaşma oranları ise diğer ülkelerin % 74,6’sına ve % 54,3’üne ulaşabilmiştir. Okul öncesi eğitimde okullaşma oranı ise diğer ülkelerle karşılaştırılmayacak ölçüde düşük düzeydedir. Bu durum ise insan sermayesinin verimlilik artışına katkı yapmasını sınırlandırıcı bir işlev görmüş olması,

(3) Eğitimin niteliğindeki sorunların da Türkiye’de niceliksel insan sermayesi göstergelerindeki iyileşmenin verimlilik artışına yansımamasına neden olması,

(4) Türkiye insan sermayesi yanında, yatırım, ekonominin dışa açıklık düzeyi ve tarım sektörünün toplam istihdam içerisinde payı gibi verimlilik artışıyla ilişkili diğer alanlarda da yetersiz olması eğitim ile verimlilik arasındaki ilişkinin kopuk olmasında rol oynamaktadır.

Türkiye’de beşeri sermaye verimlilik ilişkisini güçlendirmek için; “Eğitim ve getirisi arasında bağ kurulmalıdır. Eğitim, birey, firma ve ülkelerin geleceklerine yaptıkları yatırım olduğuna göre, diğer yatırımlarda olduğu gibi, bu birimler yaptıkları

---

³⁷⁵ Naci B. Muter ve Ramazan Gökbunar, “21. Yüzyıla Doğru Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması”, s. 6, http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/kamuda-toplam-kalite/muter-egitim-hizmetleri-kalite.pdf, (10.02.2007)

³⁷⁶ TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, a.g.e., s.139.

yatırımın karşılığını almalıdır. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin dinamiğini verimlilik artışı oluşturmakta, verimlilik artışı ise bilgiye, teknolojiye ve üretime yatırım yapanların ödüllendirildiği bir sistemin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bireyler bazında ele alındığında, bilgi ve beceriyi esas alan istihdam, terfi ve ücret politikası; firmalar bazında ele alındığında, bilgiye yatırım yapanları ödüllendiren ekonomik ve sosyal ortam; ülke düzeyinde ele alındığında ise yeniliklere açık, yaratıcı ve takım çalışmasına yatkın bireyler yetiştiren bir eğitim sistemi, Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma evresine geçişinde hayati önem taşımaktadır.³⁷⁷

İnsan gücünün yetiştirilmesi ve verimliliğinin yükseltilmesi amacıyla eğitime ayrılan kaynakların artırılması ve bu kaynakların akılcı bir şekilde kullanılarak eğitim düzeyinin uluslararası alanda rekabet gücünü arttıracak şekilde geliştirilmesi gerekir.³⁷⁸ Küresel dünyada uluslararası piyasalarda ülkemiz açısından rekabet gücü kazanmanın yolu, eğitim ve mesleki eğitimin geliştirilmesi yoluyla verimliliğin artırılmasından geçmektedir. Gerçekten, günümüz rekabet koşulları kaliteli ve ucuz üretim yapmanın ancak nitelikli bir işgücüyle mümkün olabileceğini göstermektedir. Genel eğitim düzeyindeki düşüklük, işçinin verimini, dolayısıyla üretimin niteliğini ve büyüklüğünü olumsuz yönde etkilemekte, işletmelerin rekabet gücünü de azaltmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de her düzeyde insan gücü kalitesinin artırılması gerekmektedir.³⁷⁹

6. EĞİTİME YAPILAN YATIRIMLARI ÖLÇMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Eğitime yapılan harcamaların, insan kaynaklarını geliştiren yatırım olarak değerlendirilmeye başlandığı süreçte iktisadi gelişme ve kişisel gelirden artış sağlama bakımından eğitim için yapılan yatırımların ne kadar önemli olduğunu tespit edebilmek için eğitimin iktisadi katkısının ölçülmesi gerekmektedir. Bu katkının ölçülmesi için başlıca üç yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar, Artık Değer Yaklaşımı, Basit Bağntı (Korelasyon) Yaklaşımı, Fayda Maliyet (Getiri Oranları) Yaklaşımıdır.³⁸⁰

³⁷⁷ TÜSİAD, **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar**, a.g.e., s.141.

³⁷⁸ Mithat Melen, **Eğitim Ekonomisi ve İstihdam**, Creative Yayıncılık, İstanbul, Kasım, 1997, s.23-33

³⁷⁹ Ekin, a.g.e., s.253.

³⁸⁰ Serin, a.g.e., s. 81; Ünal, a.g.e., s.171.

6.1 Artık Değer Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre, toplam üretim düzeyinde meydana gelen artışın üretim faktörlerindeki artışın üstünde gerçekleşmesi sonucu, aradaki açıklanamayan farkın önemli bir kısmı, işgücünün eğitimindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan yola çıkılarak beşeri sermayenin üretim sürecinde kalitesindeki artış üretim faktörlerindeki artışla karlılaştırıldığında, işgücü eğitiminin, milli gelir artışını yani büyümeyi daha fazla etkilediği görülmektedir.³⁸¹

Milli gelir artışlarını, işgücü ve sermaye faktörlerinde meydana gelen değişmelerin yeterince açıklayamadığından hareketle yapılan çalışmalarda, milli gelirdeki değişmelerin açıklanmayan kısmının hangi değişkenlerle açıklanabileceği üzerinde durulmuştur. İşgücü ve sermaye değişkenlerinin milli gelir artışları üzerindeki etkileri tahmin edildiğinde, değişmelerin açıklanmayan bir yüzdesi kalmıştır. Açıklanan değişme, işgücü ve sermaye değişkenlerindeki nicel değişmelerin yol açtığı milli gelir artışları olarak yorumlanmıştır. Açıklanmayan kısım, özellikle de işgücündeki teknolojik değişme ve bilgideki artışları kapsayan nitel değişmelerle açıklanmak istenmiştir.³⁸² Bu hesaplamalarda, doğrusal, homojen ve teknik ilerlemeye karşı tarafsız olan Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmıştır.

$$Q = AN^\alpha K^\beta$$

K = Sermaye girdisi (makine/saat)

N = Emek girdini (emek/saat)

A = Katsayı

Q = Fiziki Üretim

Üretim fonksiyonunda α ve β , N ve K'daki değişikliklere bağlı olarak üretim elastikiyetlerini göstermekte olup aynı zamanda girdilerin marjinal üretimlerine göre ödeme yapıldığı varsayımıyla N ile K'nın üretimden aldıkları nispi payları da göstermektedir. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun, özelliği (A değişmediği sürece), Q'nun bütün üretim düzeyleri için, N ve K'nın paylarının sabit kalmasıdır. Böylece, zaman içerisinde faktör payları, sabit kalmaktadır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun gerçek dünyanın toptan üretim fonksiyonunu temsil ettiği ve bunun da

³⁸¹ Denison, a.g.m., s.124-128.

³⁸² Ünal, a.g.e., s.171.

teknolojik ilerlemeye karşı tarafsız olduğu kabul edilerek, Cobb-Douglas fonksiyonunun zamana göre türevi alındığında artık değeri temsil eden A^* bulunur.

$$Q^* = A^* + \alpha N^* \beta K^* \text{ olur.}$$

Burada α ve β milli gelir içerisinde sırasıyla işgücünün ve sermayenin paylarıdır. Buradan hareketle K^* , N^* , Q^* , değişim hadleri de hesaplanabilmektedir. N ve K girdileri ile açıklanamayan artığın (A^*) büyük kısmı, işgücünün eğitimindeki artış olarak yorumlanmaktadır.³⁸³ Başka bir anlatımla A terimi teknolojik gelişmeyi göstermektedir.³⁸⁴

Artık değer yöntemi ile yapılan hesaplamaların başlıca iki noktada yetersiz kaldığı ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi sermaye unsuru ile artık değeri etkileyen bilgi seviyesindeki gelişme arasındaki karşılıklı etkinin gözönünde bulundurulmamış olmasıdır. Bunun nedeni, sermayenin, teknik değişimin üretim sürecine sokulmasını sağlayan bir vasıta olarak hizmet etme durumunda olmamasıdır. Başka bir açıdan sorun ele alınacak olursa, sermaye ile ilgili endekslerin sermayenin kalitesinde veya verimliliğinde görülen değişimleri yansıtmaması bunun nedenidir. Bu yetersizlik nedeni ile fiziki sermayenin katkısı olduğundan az, artık değer ise olduğundan fazla görülebilir. İkinci yetersizlik ise, artık değerın artık olma niteliği ile ilgilidir. Artık değer kavramı ile işgücü, sermaye ve toprak dışında kalan bütün üretici unsurların etkisi veya katkısı ifade edilmektedir. Sermaye unsurunun kalitesindeki, kapasite-hasıla ilişkisindeki değişmelerin, insan sağlığındaki iyileşmelerin, resmi olan ve olmayan eğitimin hasıla üzerindeki etkilerinin, yeniden düzenlemelerin, vb. etkileri bir bütün olarak artık değerın içinde yer almaktadır. Kısacası sadece fiziki sermaye birikimi çok kere zannedildiğinin aksine, iktisadi kalkınmada önemli ya da vazgeçilmez bir yere role sahip bulunmamaktadır.³⁸⁵

---

³⁸³ Akalın, a.g.e., s.225.

³⁸⁴ Erdal Ünsal, **Mikro İktisat**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2005, s. 265; Unay, a.g.e., s.30.

³⁸⁵ Serin, a.g.e., s.84-85.

6.2. Basit Bağıntı (Korelasyon) Yaklaşımı

Basit bağıntı yaklaşımı (korelasyon yöntemi), eğitim için harcanan maliyetlerle bir ülkenin gayri safi milli geliri arasındaki istatistiki bağımlılığı, bu her iki büyüklüğü zaman serilerine dayanarak araştırmak ve sayısal hale getirmektir.³⁸⁶ Basit bağıntı yaklaşımı içinde ele alınabilecek çalışmaların bir bölümü, eğitim düzeyleriyle bireysel kazançlar arasındaki, eğitim harcamaları ile gelirler arasındaki korelasyon katsayılarının veya okullaşma oranları ile gelirler arasındaki korelasyon katsayısının; diğer bir bölümü ise, bireylerin eğitim düzeyleri ile verimlilik, özellikle de işgücü verimliliği arasındaki korelasyon katsayısının hesaplanmasına dayanmaktadır.³⁸⁷

Bu yaklaşım ile bir toplumda, farklı zamanlarda eğitim ile gayri safi milli hasıla arasındaki bağıntıyı tespit ederek, eğitim seviyesindeki gelişmelerin iktisadi büyüklükler üzerindeki olumlu etkilerini ölçmek mümkündür. Basit bağıntı yaklaşımı ile belli zaman noktalarında ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılabilir. Bu tür karşılaştırmaların çeşitli yönlerden faydası bulunmaktadır. İlk olarak, başka toplumlarda elde edilen başarılarla, söz konusu ülkenin kendi eğitim sisteminin yarattığı etkileri karşılaştırmak ve değerlendirmek mümkün olmaktadır. Özellikle iktisadi kalkınmanın çeşitli aşamalarında bulunan ülkeler arasında yapılacak bir karşılaştırma, azgelişmiş ülkelere, iktisadi kalkınmalarının daha ileri dönemlerinde eğitim faaliyetlerinin hangi seviyeye ulaşacağı hakkında fikir vermektedir. Ancak milli gelirin hesaplanmasında istatistiki bilgilerin yetersizliği ve kullanılan yöntemlerin farklılığı gibi nedenler ülkeler arasında anlamlı karşılaştırmaların yapılmasını önleyen bir takım güçlüklerdir. İkinci olarak, eğitim sistemlerindeki farklılıklar da karşılaştırılabilir eğitim endeksleri düzenlenmesini mümkün kılmamaktadır. Üçüncü olarak, yukarıda belirtilen bu iki güçlük bertaraf edilse bile, iki veya daha çok ülkede kaynakların aynı derecede etkin bir şekilde kullanılması her zaman mümkün olmadığı için, aynı miktar eğitim harcamasının hasıla üzerindeki etkisi farklı olacaktır. Ülkeler arasında yapılabilen bu çeşit bağıntı karşılaştırması, sanayiler ve firmalar arasında da yapılabilir. Söz konusu sanayilerin, eğitime verdikleri öneminin etkilerinin tamamen yeterli bir şekilde ölçülmesini sağlayacak bir yol bulmak güç olmakla

---

³⁸⁶ Hesapçıoğlu, a.g.e., s.407.

³⁸⁷ Ünal, a.g.e., s.171.

beraber, orta eğitim seviyesinin ötesinde eğitilen işgücü oranının veya araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yapılan harcamaların gayrisafi kazancını ölçmek mümkün olabilmektedir.³⁸⁸

6.3. Fayda - Maliyet (Getiri Oranları)Yaklaşımı

Fayda-maliyet analizi bir projenin yapılıp yapılmayacağına karar verebilmek için fayda ve maliyetlerinin ölçülmesi ve karşılaştırılmasıdır.³⁸⁹ Fayda-maliyet analizi teknikleri, eğitimin toplam maliyeti ile örgün veya işbaşında eğitime yapılan yatırımlardan beklenen getirileri karşılaştırmak için eğitime uygulanabilir. Bu karşılaştırma, eğitim yatırımlarının kişisel veya toplumsal getiri oranının bir ölçüsünü sağlamakta ve bu ölçü, eğitim veya diğer yatırım biçimlerinin birey veya bir bütün olarak toplum için görece karlılığını göstermektedir.³⁹⁰

Ekonomistler tarafından başkalarından daha iyi yetiştirilmiş ve eğitilmiş veya daha sağlıklı iş gücünün, yaşam boyu kazançlarını yükseltebileceği kabul edildiğinden beri, eğitim, yetiştirme ve sağlığa ayrılan paralar insan sermayesine bir yatırım olarak sayılmıştır. Bu kişiler, geleneksel olarak fiziki sermayeye uygulanan yatırım değerlendirilmesi ve maliyet-fayda analizi tekniklerini kullanarak, insan sermayesine yapılan yatırımın karlılığının ölçülebilirliğini iddia etmişlerdir. Eğitiminden kaynaklanan ekonomik hasıla veya kazanç artışları, hiç eğitim görmemiş veya düşük düzeyde eğitim görmüş insanlarla, farklı seviyelerde eğitim görmüş insanların karşılaştırılması sonucu elde ettikleri ömür boyu ek gelir veya kazançlara dayanarak ölçülür. Eğitimden elde edilen kişisel gelirler vergilendirilmiş net kazanç olarak ölçülürken toplumsal gelirler vergi öncesi gelir olarak ölçülmektedir.³⁹¹

Fayda-maliyet analizi ile mikro boyutta kişilerin eğitim tercihlerinin ve eğitim sektörü içerisinde çeşitli eğitim düzeylerinin ölçütlerinin belirlenmesi sağlanırken makro boyutta eğitim sermayesi olarak da nitelendirilebilen toplam eğitim harcamalarının ekonomik büyüme sürecindeki rolü incelenir.³⁹² Eğitim yatırımlarının,

---

³⁸⁸ Serin, a.g.e., s.82-83.

³⁸⁹ John Sloman, **Mikro İktisat**, (Çeviren : Ahmet Çakmak) Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2003, s.373.

³⁹⁰ Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.3.

³⁹¹ Kavak ve Burgaz, a.g.e., s.51.

³⁹² Türkmen, a.g.e., s.28.

getirisi yüksektir ve geri dönüş oranı söz konusudur. Eğitim getirileri; kişisel ve toplumsal bazda ele alındığında özellikle eğitim gören bireyin bu eğitimden dolayı elde ettiği gelirin, eğitim amacıyla yaptığı harcamalara oranlanması ile kişisel getiriler ortaya çıkmaktadır. Sosyal getiriler ise, bireyin eğitiminden dolayı ortaya çıkan katma değer, bireyin ve kamunun bu amaçla yaptığı harcamaların toplamına oranı olarak tanımlanabilmektedir. Kişisel ve sosyal getirilerin, ülkelerin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyiyle yakından ilişkisi bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim sonucunda ortaya çıkan kişisel ve sosyal getiriler, gelişmiş ülkelere göre daha yüksek orandadır. Toplumdaki eğitim seviyesi yükseldikçe, sosyal getirilerin önemli ölçüde düştüğü ancak kişisel getirilerin yükseldiği gözlenmektedir.³⁹³

Beşeri sermaye teorisine göre, eğitim yatırımına karar verilirken fayda ve maliyetlerin karşılaştırması gerekmektedir. Ancak maliyetler ile gelirlerin elde edilme dönemleri farklı olduğundan, karşılaştırma yapmadan önce bunların bugünkü değere indirgenmeleri gerekir. Bu konuda karar alma kuralı eğitim yatırımının net bugünkü değerinin pozitif olduğu müddetçe yani yatırımın faydası maliyetinden büyük olduğu sürece yatırım kararının alınmasıdır.³⁹⁴ Bireyler, ücret geliri sağlamayı seçerek iş gücü piyasasına girip, o yaşa kadar geliştirdikleri yetenek ve beceri düzeylerine karşılık gelen piyasa ücretinden çalışmaya başlayabilir ya da, bu ücret gelirinden vazgeçerek, yetenek ve becerilerini geliştirmek için eğitimlerini bir süre daha sürdürmeyi ve eğitimin gerektirdiği maliyetleri üstlenmeyi seçebilirler. Bu çerçevede, eğitime ayrılan harcamalar ile bu harcamaların getirisinin iyi karşılaştırılması zorunludur. Bundan amaç, eğitim yatırımlarının toplamı ile getirisinin toplamı arasındaki farklılığı, diğer bir ifade ile karlılığın en yüksek olduğu yerde dengenin kurulmasıdır. Beşeri sermayeye yapılan yatırımlardan beklenen getiriler, yüksek ücret elde etme, iyi bir meslek ve onun hayat boyu sağlayacağı psikolojik tatmin, toplumda daha etkin olabilme ve içinde bulunulan sosyal sınıfta yükselme şeklinde özetlenebilir. Beşeri sermaye kapsamında eğitim yatırımlarının maliyetleri ise, okul harcı, kırtasiye, taşıma giderleri olup bunlar doğrudan maliyetleri oluşturmaktadır. Eğitim yatırımının alternatifi piyasada çalışmak olduğundan, kaybolan zaman hesaplanırken kişinin okulda olmak yerine piyasada

---

³⁹³ Zuhale Ergen, "Yükseköğretim Karma Malının Niteliği ve Finansmanı Üzerine", **Hacettepe Üniversitesi, Sosyo Ekonomi Dergisi**, 2006/1, s.14.

³⁹⁴ Biçerli, a.g.e., s.271.

çalışıyor olsaydı ne kadar gelir elde edebileceği göz önüne alınmaktadır. Bunlar da fırsat maliyetini oluşturmaktadır.

Toplumda kaynakların ne kadarının eğitime ayrılacağı kararı, sadece piyasada oluşan bireysel eğitim talebine bağlı değildir. Bireyin elde edeceği faydanın yanında, toplumun sağlayacağı yarar ve yine toplumun karşılaşacağı maliyetler göz önünde tutulmakta ve eğitim politikası toplumsal gereksinimlere göre belirlenmektedir. Yatırımın, beşeri sermayeye mi, yoksa fiziki sermaye mallarının üretimine mi yapılmasıyla ekonomik büyümeye daha fazla katkıda bulunacağı araştırılmaktadır. Toplumsal refahın artması için hangi düzeyde eğitim hizmetinin daha fazla verilmesi gerektiğine ilişkin incelemeler yapılır. Tüm bu çalışmalarda fayda maliyet analizi kullanılmaktadır.³⁹⁵

Eğitilmiş işgücünün artan iş üretkenliğinden toplumun fayda sağlaması gibi, eğitimin hem maliyet hem de faydaları, bir bütün olarak tüm toplumu etkilemektedir. Nitekim, dünyanın her tarafında, eğitim maliyetinin tamamının veya bir bölümünün hükümetler tarafından karşılanması kabul edilmekte ve bu düşünceyle her kademedeki okullarda eğitim ücretsiz sunulmakta veya öğrenim ücretlerine kamu desteği sağlanmaktadır. Eğitimin topluma maliyet ve faydaları, toplumsal getiri oranları aracılığıyla karşılanır. Devlet, eğitim programları arasında tercih yaparken, eğitimin maliyeti ile sosyal getirilerine dikkat ederek öncelikli yatırım alanlarını belirleyecektir. Böylelikle kamu eğitim kaynakları en etkin biçimde kullanılarak ve sosyal çıktının maksimizasyonu sağlanacaktır.

Psacharopoulos tarafından bir çok ülke için hesaplanmış olan eğitimin getirileri şöyle özetlenmiştir.³⁹⁶

- (1) Hem toplumsal hem de kişisel getiri oranları açısından ilköğretimin, getirilen tüm eğitim kademeleri arasında en yüksek olanıdır.
- (2) Kişisel getiriler, özellikle üniversite düzeyinde toplumsal getirilerden daha fazladır.

---

³⁹⁵ Akkoyunlu, a.g.e., s.76.

³⁹⁶ Kaya ve Akgün, a.g.e., s.115.

(3) Eğitim yatırımlarının tüm getiri oranları, sermayenin ortalama fırsat maliyetinin % 10'undan oldukça fazladır.

(4) Daha az gelişmiş ülkelerin, eğitim getirileri daha ileri düzeydeki ülkelerin benzer getirilerine göre daha yüksektir.

SONUÇ

Eğitim, insan kaynaklarının beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirmek suretiyle, ekonominin büyümesinde ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmalarında fiziki sermaye kadar nitelikli insan gücünü oluşturan beşeri sermaye de büyük rol oynamaktadır. Eğitilmiş kişilerin ekonomiye katkıları arttıkça beşeri sermaye kavramı önem kazanmakta ve eğitime yapılan yatırımlar beşeri sermayeyi oluşturmaktadır. Beşeri sermayeye yapılan yatırımlar sonucu insanların sahip oldukları bilgi ve beceriler, toplumsal fayda ve verimliliği etkilemekte, fiziki sermayeden daha hızlı ve daha fazla oranda bir büyümeye yol açmaktadır. Bu nedenle pek çok gelişmiş ülke, eğitime büyük kaynaklar ayırmaktadır.

Beşeri sermayeye yapılan yatırımla ekonomik büyüme arasında çok güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir deyişle beşeri sermaye ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Eğitime yapılan yatırımlar, ekonomik büyümeyi hızlandırmanın yanı sıra, üretimi artırmakta, kişisel ve sosyal gelişmeye etki yaparak sosyal sınıflar arasındaki farkı ortadan kaldırmakta ve milli gelirin dağılımında dengeleyici bir rol oynamaktadır. Eğitim fırsat eşitliği yaratarak, ekonomilerde elde edilen gelir ve refahın dağılımının daha adil olması, yoksulluk ve eşitsizliğin azalması, istihdam imkanlarının artması, bölgelerarası kalkınmışlık farklarının giderilmesi yoluyla bir çok olumlu etkiler yaratmaktadır.

Eğitime yapılan yatırımların en önemli amaçlarından birisi, uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek niteliklere sahip insan gücünün yetiştirilmesi ve verimli hale getirilmesidir. Nitelikli iş gücünün oluşturulması, eğitim imkanlarının artırılmasına bağlıdır. Eğitilmiş hale gelen işgücü ise ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasında, elde edilen kalkınmışlık seviyesinin sürdürülmesinde ve daha da ileriye götürülmesinde önemli bir faktör olmaktadır. Türkiye gibi gelişme sorunu olan ülkelerin en önemli sıkıntıları, sermaye azlığının yanı sıra, ülkenin kalkınmasını sağlayacak yeterli sayıda nitelikli insan gücü yetiştirememesidir. Türkiye’de, eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle eğitilmiş işgücü yetersizliği, sanayi ve hizmetler sektöründe düşük verimliliğe yol açmakta ve uluslararası rekabet gücünü olumsuz

yönde etkilemektedir. Dünya piyasalarında, ayakta kalabilmemiz işgücümüzün rekabet edebilir üstün niteliklerle donatılmasına bağlıdır. Bu durum, bilgiyi üreten ve üretilen bilgiyi verimli bir şekilde kullanabilen, insan gücünün yetiştirilmesini yani, işgücünün niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Ülkemizde, sadece %33,3'ü lise ve üniversite mezunu olan işgücü ile uluslararası rekabete açık bir ekonomik yapının oluşturulması da zor görünmektedir

Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan bu yana eğitim sisteminin her tür ve kademesinde okul, öğrenci ve öğretmen sayısında büyük artışlar olmuştur. Türkiye, bugün 20 milyona yaklaşan eğitim çağındaki öğrenci sayısı ile, eğitim hizmetlerinin sunumunda, önemli oranda kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Eğitime ayrılan kaynakların sınırlı olması eğitim hizmetinin etkin şekilde, sunulmasını engellemektedir. Ülkemizde, eğitim yatırımları için ayrılan payın %75-80 gibi büyük bir kısmı personel ücretlerine gitmektedir. Zaman içerisinde personele yapılan harcamalarda çok büyük değişimler olmazken, cari harcamaları oluşturan mal ve hizmet alım giderleri ile yatırım ve transfer harcamalarına ayrılan paylarda azalışlar olmuştur. Devlet kaynakları eğitimi finanse etmeye yetmediğinden sınırlı kaynakların etkin ve verimli kullanılmasının önemi bir kat daha artmaktadır. Yeni kaynakların yaratılması ve mevcut kaynakların da etkin kullanılması için eğitimin finansmanına, planlanmasına, kaynakların dağıtımına, eğitime yapılan harcamalara gerekli önem gösterilmelidir.

Türkiye'de, yaşanan ekonomik krizlerden sonra güçlü ekonomiye geçiş için sıkı mali disiplin politikası uygulanarak, bütçe fazlası oluşturmak amaçlanmıştır. Dolayısıyla bütçeden eğitime ayrılan paylar düşmüştür. Eğitime yeterli kaynak ayrılmadığından ve eğitim harcamalarının düşük olması nedeniyle öğrenci başına derslik, öğretmen başına öğrenci sayısı ve okullaşma oranlarında istenilen düzeye ulaşamamıştır. Okulların çağdaş gereksinimlere yanıt verebilecek yapıya sahip olmaması ve modern teknolojilerle donatılmaması eğitimin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, öğrencilerin iyi eğitim görme olanaklarını azaltmakta, bilgi ve beceri düzeylerini yeterince artıramadan mezun olmalarına yol açmaktadır. İyi eğitim görmüş genç nüfus, Türkiye için büyük bir avantaj oluşturmakta iken bu alanda

istenilen düzeyde gelişmeler sağlanamadığından, beşeri sermaye birikimi açısından sahip olunan genç nüfus iyi değerlendirilememektedir.

Türkiye GSYİH ve bütçeden ayrılan kaynaklar açısından gelişmiş pek çok OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında eğitime en az kaynak ayıran ülkelerden biri olarak alt sıralarda yer almaktadır. Toplam kamu eğitim bütçesinin, 2000-2008 yılları arasında konsolide bütçeden aldığı pay ortalama % 10,42'dir. 2008 yılında, toplam kamu eğitim harcamalarının konsolide bütçe içindeki oranları % 13,6, GSYİH içindeki oranı da % 4,2 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılı OECD ortalamasına göre, ülkeler GSYİH'larının ortalama % 5,4'ünü kamu eğitim harcamalarına, ayırmışlardır. Kamu bütçesinden, eğitime ayrılan pay ise % 13,4'dür. Bununla birlikte, pek çok OECD ülkesinin GSYİH'sı Türkiye'deki GSYİH'dan yüksek olduğundan eğitime ayırdıkları kaynakları da Türkiye'ye göre çok daha fazla olmaktadır.

Türkiye'de beşeri sermayenin niteliğini arttırmak amacıyla, yetersiz olan eğitimin düzeyinin yükseltilmesi için kaynak yaratma kapasitesinin geliştirilerek eğitim yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Eğitimin yetiştirdiği insan gücünün niteliği ve niceliğinin, ekonominin talep ettiği insan gücü niteliği ve niceliği ihtiyacı karşılayamaması eğitim ve istihdam arasında kopukluk olduğunu göstermektedir. Hızla değişen teknoloji ve giderek artan rekabet ortamında, beşeri sermayenin niteliğinin geliştirilmesi için teknik işgücünün yetiştirilmesi zorunlu olmaktadır. Bu durumda, sanayi ile mesleki eğitim veren okullar arasındaki ilişkinin güçlendirilerek, eğitim sisteminin meslek edinmeyi sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Türkiye'de, ülke gerçeklerine ve teknolojik gelişmelere cevap verecek bir insan gücü planlaması yapılarak, mesleki ve teknik eğitime ağırlık veren, kapsamlı ve kaliteli bir eğitim politikası izlenmelidir. Özellikle de meslek eğitimi veren okullardan yükseköğretime geçişlerde en büyük engeli teşkil eden katsayı uygulamasının kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca gerek meslek okullarında, gerek yükseköğretim kurumlarında verilen eğitim, piyasanın ihtiyaçlarını tam olarak karşılamalıdır. Mesleki ve teknik eğitim okullarında yapılan eğitimin daha çok teorik olması ve kaynak yetersizliğinden araç-gereç ihtiyacının karşılanamaması nedenleriyle mezunların işe

uyumları zaman almakta ve uzun süre verim sağlanamamaktadır. Bu nedenle, meslek ve teknik okullarda eğitim gören öğrencilerin, okullarda aldıkları teorik eğitimlerinin pekiştirilmesi ve verimliliğin artırılması için işyerinde geçen staj sürelerinin uzatılması gereklidir. Beşeri sermayenin kalitesini ve miktarını belirleyen güçlü eğitim sistemleri oluşturabilmek için, yeterli finansman kaynağı gerekmektedir.

Türkiye’de, eğitimin finansmanının büyük bir kısmı kamu tarafından karşılanmakla birlikte gerek kamu kesiminin gerekse özel kesimin eğitime ayırdığı paylar dünya ortalamasının çok altındadır. Başka bir deyişle ülkemizde, eğitime ayrılan kaynaklar yetersizdir. Devlet kaynaklarının yetersiz olduğu durumlarda, eğitime ayrılan kaynakların artırılması için yeni finansal kaynakların bulunması gerekir. Bununla birlikte özel kurum ve kuruluşların eğitim hizmetlerine katılımının özendirilmesi sağlanmalıdır. Türkiye’de eğitime ayrılan kaynaklarda, öğrenci başına yapılan harcamalarda, okullaşma oranlarında artışlar gerçekleşmez ise gelişmiş ülkelerle arasındaki açık daha katlanarak artacaktır. Bu durum ise, Türkiye’nin uluslararası piyasalarda rekabet etmesini olumsuz yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adem, Mahmut. **Eğitim Planlaması**, A.Ü. Eğitim Fakóltesi, Eğitim Araştırmaları Merkezi (EFAM) Yayınları, Yayın No:1, Ankara, 1981.
- Adem, Mahmut. **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Yayınları No: 172, Ankara, 1993.
- Akalın, Güner. **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Akkoyunlu Fevzioğlu Pınar. **Eğitim ve Ekonomi**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2005
- Ataç, Engin. **Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi** , Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:216, Eskişehir, 1977.
- Aydın, Mustafa. **Eğitim Yönetimi**, Hatipoğlu Yayınları, Ankara, 1991.
- Baloğlu, Zekai. **Türkiye’de Eğitim**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye’nin Sorunları Dizisi-1, İstanbul, 1995.
- Başaran, Ethem. **Eğitime Giriş**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1984.
- Becker, Gary S. **Human Capital**, A Theoretical And Empirical Analysis, With Special Reference To Education, National Bureau Of Economic Research, Columbia University Pres, New York, 1975.
- Bos, Hendricus C. “İktisadi Gelişmede Eğitimin Yeri ve Değerı”, **İktisadi Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim**, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferanslar Heyeti, İstanbul, 1967.
- Biçerli, Kemal. **Çalışma Ekonomisi**, 4. Baskı, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, Eylül 2007
- Binbaşıoğlu, Cavit. **Eğitime Giriş**, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988.
- Çömllekçi, Necla, **Türkiye’nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü**, Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 85/45, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.
- Dinler, Zeynel. **İktisada Giriş**, 11. Basım, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2005.
- Erkan, Hüsnü. **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 3. Baskı, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İzmir, 1994.

- Ekin, Nusret. **Küresel Bilgi Çağında Eğitim Verimlilik İstihdam**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:1997-43, Mega Ajans, İstanbul, 1997.
- Hallak, Jacques. **Eğitimde Maliyet ve Harcamalar, Kavram ve Yöntemler**, (Çeviren: Mahmut Adem), Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1971.
- Han, Ergül ve A. Ayşe Kaya. **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1999.
- Harbison, Frederich ve Charles A. Mayers. **Education, Manpower And Economic Growth, Mc Graw Hill Company**, New York. 1964.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. **İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.
- İyibozkurt, Erol. **Küreselleşme ve Türkiye**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1999.
- John Sloman. **Mikro İktisat**, (Çeviren : Ahmet Çakmak), Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Karagül, Mehmet. **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, Anıt Matbaacılık, Afyon, Temmuz 2002.
- Kaya, Yahya Kemal. **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, 4. Baskı, Ankara, 1984.
- Kaya, Yahya Kemal. **Eğitim Yönetimi**, Beşinci Baskı, Set Ofset Matbaacılık, Ankara, 1993.
- Kaya, Yahya Kemal. **Eğitim ve Kalkınma**, Bilim Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Kaya, Yıldız ve Nuri Akgün. **Eğitim Planlaması ve Ekonomisi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları No: 3, Bolu, 1997.
- Kayacan, Murat ve Alkan Nurcan. **Türkiye’de Beşeri Sermayenin Ekonomik Değeri Ve Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırılması**, İstanbul, Temmuz, 2005.
- Kavak, Yüksel ve Berrin Burgaz. **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, Pegem Yayın No:14, Ankara, 1994.
- Kavak, Yüksel, Ergin Ekinci ve Feyyat Gökçe. **İlköğretimde Kaynak Arayışları, Bir Araştırma**, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1997.
- Kurtkan, Amiran. **Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları**, İ.Ü. Yayın No: 2262, İstanbul, 1977.
- Melen, Mithat. **Eğitim Ekonomisi ve İstihdam**, Creative Yayıncılık, İstanbul, Kasım, 1997.

- Oktaý, Varlıer. **Türkiye’de Kazanç Eşitsizliklerinin Nedenleri**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:13, Ankara, 1982.
- Özgüven, Ali. **İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Planlama ve Japon Kalkınması**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1988.
- Serin, Necdet. **Eğitim Ekonomisi**, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979.
- Tezcan, Mahmut. **Eğitim Sosyolojisi**, Genişletilmiş 8. Baskı, Zirve Ofset, Ankara, 1992.
- Tural, Kurul Nejla. **Eğitimin Finansmanı**, Anı Yayıncılık, Ankara, Kasım, 2002.
- Unay, Cafer. **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri**, Ar Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, Ekim 1982.
- Ülgener, F. Sabri. **Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme**, 7.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1991.
- Ünal, L. Işıl. **Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi**, Epar Yayınları, Torun Matbaası, Ankara, 1996.
- Ünsal, Erdal. **Mikro İktisat**, 6. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2005.
- Venn, Grant. **İnsan Eğitim ve İş**, (Çeviren Haydar Taymaz), Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 9, Ankara, 1968.

Sürekli Yayınlar

- Baş, Kemal. “Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı, Eğitim ve Nüfus Artışı İlişkileri: Türkiye Örneği”, **Hacettepe Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, 2001, s.s.47-60.
- Çetin, Şaban. “Mesleki ve Teknik Eğitimin Finansmanı (Fransa, Finlandiya, Danimarka ve Türkiye Örneği)”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı 155-156, Yaz-Güz 2002, s.s.127-134.
- Çoban, Orhan. “Beşeri Sermayenin İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi : Türkiye Örneği”, **İstanbul Üniv. S.B.F. Dergisi**, , No: 30, Mart 2004, s.s. 131-140.
- Denison, Edwart W. “Education, Economic Growth and Gaps In Information” **The Journal Of Political Economy**, No:5 Part:2 October 1962, pp. 124-128
- Dura, Cihan. “Bilgi Toplumuna Doğru Eğilimde Temel Eğilimler”, **Erciyes Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:14, Kayseri, 1999, s.s. 1-15.
- Dursun, Hasan. “İnsan Sermayesi ve Ekonomik Büyüme”, **Hazine Dergisi**, Nisan, Sayı: 10, 1998, ss. 81-97.
- Ereş, Figen. “Eğitimin Sosyal Faydaları: Türkiye-AB Karşılaştırması”, **Milli Eğitim Dergisi**, Özel Sayı, Sayı :167, Yaz 2005, s.s.320-337.
- Ergen, Hüseyin. “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı”, **Ekonomik Yaklaşım, Gazi Üniv. İktisat Bölümü, Üç Aylık Dergi**, 1999, s.s.21-52.
- Ergen, Zuhul. “Yükseköğretim Karma Malının Niteliği ve Finansmanı Üzerine”, **Hacettepe Üniv. Sosyo Ekonomi Dergisi**, 2006, s.s. 11-23
- İçli, Gönül. “Eğitim, İstihdam ve Teknoloji”, **Pamukkale Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, Yıl:2001, s.s. 65-70.
- Ortaç, Rıfat. “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları”, **Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, 2/2003, s.s. 239-247.
- Karaarslan, Erkan . “Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:147-149, Mayıs-Aralık, 2005, s.s.36-73.
- Karagül, Mehmet. “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı” **Akdeniz Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi** (5) 2003, ss. 79-90.
- Karakütük, Kasım. “Yükseköğretimin Finansmanı”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı :171, Yaz, 2006. s.s.219-239.
- Kavak,Yüksel. “Eğitim, İstihdam Verimlilik İlişkileri”, **Hacettepe Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi**, No: 13, 1997, s.s. 21-26.

- Kızıloluk, Hakkı. “Sınıf Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişiminin Yatay veya Dikey Olmasının Öğrenme Üzerindeki Etkileri”, **Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:25 No:1, Mayıs, 2000, s.s. 151-159.
- Kızıloluk Hakkı, “Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri”, **Cumhuriyet Üniv., İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 8, Sayı :1, 2007, s.s. 21-30.
- Kibritçioğlu, Aykut. “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniv. S.B.F. Dergisi**, Cilt 53, No. 1-4, Ocak-Aralık 1998, s.s. 207-230.
- Koç, Hakan. “Eğitim Siteminin Finansmanı”,**Gazi Üniv. Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:20, s.s. 39-50.
- Sami, Zaki. “Eğitimin Bir İşlevinin Kalkınma Olduğu Unutuluyor mu?”, **Milli Eğitim Dergisi**, sayı 159, Yaz 2003, s.s. 132-140.
- Sarı, Ramazan. “Kazançlar ve Eğitim İlişkisi: İl Bazında Yeni Veri Tabanı ile Kantı”, **O.D.T.Ü., Gelişme Dergisi**, 29 (3-4), 2002, s.s.367-380.
- Schultz, Theodore W. “Investment in Human Capital”, **American Economic Review**, March 1961, Volume 51, Number 1, s.s. 1-17.
- Schultz, Theodore W. “Investment in Human Capital: A Reply”, **American Economic Review**, March 1961, Volume 51, Number 5, s.s.1035-1039.
- Tunç, Mehtap. “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, C:8, S:2, İzmir, 1993, s.s.1-32.
- Tunç, Mehtap. “Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, Yıl:1998, s.s.83-106.
- Tuzcu, Gökhan. “Eğitimin Finansman Gereklere ve Boyutları”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı :163, Yaz 2004, s.s. 55-69.
- Yavilioğlu, Cengiz. “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, **Cumhuriyet Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2002, ss. 59-77.
- Yumuşak, İbrahim Güran ve Abdurrahman Kar. “Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi İktisadi Kalkınmayı Artırır mı?” **Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:2000, Sayı:1, s.s.97-104.
- Yumuşak, İbrahim Güran ve Mahmut Bilen. “Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 1, Sayı: 1, 2000, ss 77-96.

Yumuşak, İbrahim Güran ve Yusuf Tuna. “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 52. Cilt, Sayı: 1, 2002, s.s. 1-16.

Raporlar ve Diğer Yayınlar

- DPT, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ortaöğretim: Genel Eğitim, Meslek Eğitimi, Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT: 2576-ÖİK:, Ankara, 2001.
- DPT, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001.
- DPT, **8. Kalkınma Planı, Nitelikli İnsangücü Meslek Standartları Düzeni ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayın No:2577-ÖİK:590, Ankara 2001.
- DPT, **9. Kalkınma Planı Eğitim (Okul Öncesi, İlk ve Ortaöğretim) Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2006.
- DPT, **9. Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara, DPT:2742-ÖİK:691, 2007.
- DPT, **9. Kalkınma Planı, “İşgücü Piyasası, Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Yayın No: DPT: 2709, ÖİK:662, Ankara 2007.
- MEB, **2006 Mali Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005.
- MEB, **2007 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, Aralık, 2006.
- MEB, **2008 Yılı Bütçesine İlişkin Rapor**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2007.
- MEB, **Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-2006**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara
- MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2006-2007**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007-2008**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- MEB, **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**, Araştırma ve Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Aralık, 2000.
- MEB, **17. Milli Eğitim Şurası Kararları**, Ankara, 2006

TÜSİAD, Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme:Türkiye Deneyimi Riskler ve Fırsatlar,
Yayın No:Tüsiad –T/2006-06-420, Haziran 2006.

TÜSİAD, Yükseköğretimin Finansmanı, Yayın No:TÜSİAT-D/2000-10287, Ekim 2000.

TÜSİAD, Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik, Aralık
2004, Yayın No. Tüsiad-T/2004-11/381, İstanbul 2004.

**Türkmen, Fatih. Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitimin
Ekonomik Büyüme İlişkisinin Tartışılması,** DPT-Uzmanlık Tezleri, Yayın
No: DPT;2655, Ankara, Eylül 2002.

Kanun ve Yönetmelikler

- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, (12.01.1961 Tarih, 10705 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, (24.06.1973 Tarih, 14574 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, (06.11.1998 Tarih, 17506 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, (19.06.1986 Tarih, 19139 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 3418 Sayılı Eğitim, Gençlik Spor ve Sağlık Hizmetleri Kanunu, (31.03.1988 Tarih, 19771 Sayılı T.C. Resmi Gazete Tarihi)
- 4306 Sayılı Zorunlu İlköğretim ve Eğitim Kanunu, (18.08.1997 Tarih, 23084 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 4702 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun İle Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât Ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (10.07.2001 Tarih, 24458 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi, (12.06.2002 Tarih, 24783 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, (24.04.2003 Tarih, 25088 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun, (29.01.2004 Tarih, 25361 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5174 Sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu, (01.06.2004 Tarih, 25479 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5228 Sayılı Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun , (Kabul Tarihi:16.07.2004, Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı:31.07.2004/255395580 Sayılı “Özel Öğretim Kurumları Kanunu”, (14.02.2007 Tarih, 26434 Sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5450 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Bağlı Okulların Millî Eğitim Bakanlığına Devredilmesi İle Bazı Kanunlarda Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (03.02.2006 Tarih, 26069 Sayılı T.C. Resmi Gazete)

Milli Eğitim Bakanlığı Okul-Aile Birliği Yönetmeliği, (31.05.2005 Tarih, 25831 Sayılı
T.C. Resmi Gazete)

Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği, (31.12.2005 Tarih, 26040 Sayılı T.C.
Resmi Gazete)

İnternet Kaynakları

- Arısoy, Ebru ve Recep Demir. “Eğitim, Haberleşme ve Ticari Serbestliğin Ekonomik Büyümeye Katkısı”, Dış Ticaret Dergisi, Sayı:23, Ekim 2001
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/egitim.doc> , (16.10.2007)
- Aktan, Coşkun Can ve Vural İstiklal Yaşar. “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf> , (14.10.2007)
- Ağır, Hüseyin ve Muhsin Kar. “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Testi”,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=23 , (12.10.2007)
- Aksoy, Hasan Hüseyin. “Okul Yöneticileri ve Okul Dışı Değişme Kaynaklarının Eğitime Etkisi”, http://194.27.26.6/~aksoy/seminer_3.htm , (06.04.2008)
- Çetinkaya, Özhan. “Kamu Maliyesinde Kamu İşletmeciliğinin Yeri ve Analizi (Döner Sermaye İşletmelerinin Analizi)”, <http://www.econturk.org/Turkiye.htm> , (12.10.2007)
- Çinko, Levent. “Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri”,
<http://www.leventcinko.com/makale.doc> (04.06.2007)
- Deliktaş, Ertuğrul. “Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye”,
<http://www.econtok.org/Turldyeeconomisi/malthus.pdf> , (11.10.2007)
- Devlet Denetleme Kurulu. “Temel Eğitim Programı ve Bu Programın Gerçekleştirilmesinde 16.08.1997 Günlü, 4306 Sayılı Yasanın Katkılarının Araştırılıp Denetlenmesine İlişkin Rapor Özeti”, sayı:2004/2
http://www.cankaya.gov.tr/tr_html/DDK/teb.htm#II_A (19.10.2007)
- Doğan, Seyhun ve Hilal Bozkurt. “Eğitim-iktisadi Büyüme İlişkisi ve Türkiye için Kointegrasyon Analizi”,
www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=255 , (01.09.2007)
- Dura, Cihan, Hayriye Atik ve Oğuzhan Türker. “Beşeri Sermaye Açısından Türkiye’nin Avrupa Birliği Karşısındaki Kalkınma Seviyesi”,
<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/01-02.pdf> , (12.02.2008)
- DPT, “1960 Öncesi Dönemde Planlama”, <http://www.dpt.gov.tr/must/tarihce.asp> (01.09.2007)
- DPT, Ekonomik Göstergeler 1950-2006, Sosyal Sektördeki Gelişmeler,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/esg.htm> (18.03.2008)

- DPT, **1.Beş Yıllık Kalkınma Planı :1963-1967**, T.C. Başbakanlık Devlet Mat. Yayın, Ankara, 1963, s.442-458, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan1.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **2. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1968-1972**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Ankara, 1967, s.158-159, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan2.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **3. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1973-1977**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Ankara, 1973 s.150, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan3.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **4. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1979-1983**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Yayın No:1664, Ankara, Nisan 1979, s.455-459, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan4.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **5. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1985- 1989**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları , Yayın No: 1974, s.144, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **6. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1990-1994**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Yayın No:2174, s.293-295, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **7. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 1996- 2000** , T.C.Başbakanlık DPT Yayınları , s.26-30, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı : 2001-2005**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Karar No: 697, Ankara, 2000, s.83-84, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **9. Kalkınma Planı 2007-2013**, T.C.Başbakanlık DPT Yayınları, Sayı No: 26215, s.85-87, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (17.11.2007)
- DPT, **2008 Yılı Programı**, http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf, (18.03.2008)
- Emeç, Hamdi ve Diğerleri. “ Türkiye’de Eğitim Çağındaki Kız Ve Erkeklerin Eğitimlerinin Sürdürülebilirliği”, <http://www.ekonometriderneği.org/bildiriler/o11s1.pdf> , (12.11.2007)
- Erari, Ferhat. “Küreselleşme Sürecinde Eğitimin Kalkınmadaki Önemi, Açıköğretimin Yeri İle Açıköğretim Öğrencileri İle Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Beklentileri”, http://aof20.anadolu.edu.tr/bildiriler/Ferhat_Erari.doc , (12.11.2007)
- Ercan, Nihal Yener, “İçsel Büyüme Teorisine Genel Bir Bakış”, DPT Stratejik Araştırmaları Başkanı, 2000, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ercanny.pdf> , (10.02.2008)

- EURYDICE, “Türk Eğitim Sisteminin ve Eğitim Yönetiminin Genel Örgütlenmesi”,
Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe,
2006/2007,
http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/TR_TR.pdf , (10.02.2008)
- Hoşgörür, Vural. “ Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim”, **Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt II, Sayı II, s.1,
http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_II/vural_hosgor.doc , (12.10.2007)
- Işığışok, Erkan. “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” ,
<http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/gelir.doc> , (14.12.2007)
- İŞKUR, III: Genel Kurul Raporu,
http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/genel_kurul_karar_ve_raporlari/3.Genel%20Kurul%20Raporu.pdf, (18.01.2008)
- Maliye Bakanlığı, BUMKO,
<http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4210F2141CE3DF0E> , (18.09.2007)
- Maliye Bakanlığı, Döner Sermaye Hesapları Bülteni,
<http://www.muhasabat.gov.tr/dose/menu3.php> , (01.04.2008)
- Maliye Bakanlığı BUMKO,
<http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF270AD3B9EFAB8C39> , (20.03.2008)
- MEB, Çeşitli Türkiye Eğitim İstatistikleri, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm>,
(21.03.2008)
- MEB, Çıracılık Mesleki Teknik ve Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Dairesi İstatistikleri, <http://cedb.meb.gov.tr/istatistik.html> , (02.04.2008)
- MEB, “Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Faaliyetlerinin Desteklenmesi”, <http://cedb.meb.gov.tr/etkinlik01.html> , (02.04.2008)
- MEB, Yükseköğretim Genel Müdürlüğü İstatistikleri,
<http://yogm.meb.gov.tr/universiteler.htm> , (20.03.2008)
- Mincer, Jacob. “Education and Unemployment”, **Nber Working Paper Series**,
Working paper No: 3838, Cambridge, 1991,
<http://www.nber.org/papers/w3838.pdf>, (18.09.2007)
- Ranis, Gustav. “Human Development And Economic Growth”, **Center Discussion Paper** No: 887, Mayıs 2004.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=551662 , (18.09.2007)

- Ranis, Gustav. Frances Stewart ve Alejandro Ramirez, “Economic Growth and Human Devolopment”, **World Devolopment** Vol: 28, No:2, 2000, pp. 197-219, <http://www.econ.yale.edu/~granis/papers/cp0546.pdf>, (18.09.2007)
- Muter, Naci ve Ramazan Gökbunar, “21. Yüzyıla Doğru Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması”, http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/kamuda-toplam-kalite/muter-egitim-hizmetleri-kalite.pdf, (10.06.2007)
- OECD, **Education At A Glance OECD Indicators 2004**, <http://www.oecd.org/dataoecd/52/41/33668656.xls>, (15.03.2008)
- OECD, **Education At. A Glance, Indication. 2006** <http://www.oecd.org/dataoecd/7/34/37344667.xls>, (05.04.2008)
- OECD, **Education At A Glance 2007**, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/55/39313286.pdf>, (05.04.2008)
- Öztürk, İlhan. “ The Role Of Education İn Ekonomic Development: A Theoretical Perspective”, http://paribus.tr.googlepages.com/i_ozturk.htm, (10.06.2007)
- Sarı, Ramazan. “Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam Projesi”, Düzce İl Gelişme Planı, Düzce Aralık, 2002, <http://www.duzce.edu.tr/rektorluk/Belgeler/digp/DIGPGelirDagilimRaporu.doc>, (14.12.200)
- Sarıçay, Nesrin. “Türkiye’de Eğitim Sektörünün Sorunları, Eğitimin Ekonomik Boyutu ve Çözümleri”, http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5399/nesrin_egitim.pdf#search=%22e%C4%9Fitime%20%20ayr%C4%B1lan%20%20kaynaklar%22, (22.08.2007)
- Tarı,Recep, Hüseyin Özer ve Zekeriya Mızırak. “ Kişisel Kazançları Etkileyen Faktörler: Erzurum-Kocaeli-Konya İllerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz”, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi Malatya, <http://eisemp8.inonu.edu.tr/bildiri-pdf/tari-ozermizirak.pdf>, (12.10.2007)
- Tek, Zuhul. “Türk Yükseköğretiminde Maliyet-Fayda Analizi ve Harç Uygulaması”, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, Haziran, 1987, <http://www.butce.org/dokumanlar/tez/ZTek.pdf>, (26.11.2007)
- Tomul, Ekber. “Eğitim Endeksi ve Boyutları İle Gelir Dağılım Arasındaki İlişki - Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bir Karşılaştırma” http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=165, (10.12.2007)
- Tansel, Aysıt. “Türkiye’de Okullaşma Oranları ve Eğitimin Getirisi”, <http://www.odtuadt.com/sayfalar/calismalarimiz/makaleler/atansel1.pdf>, 15.10.2007)

- TUİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=626>, (14.01.2008)
- TUİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408>, (15.11.2007)
- TUİK, Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri, <http://nkg.tuik.gov.tr/>, (16.03.2008)
- TUİK, İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/>, (10.04.2008)
- TUİK, **Türkiye İstatistik Yılığ 2007**, Ankara, Mayıs, 2008, <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, (30.05.2008)
- TUİK, Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr/> (10.02.2008)
- UNDP, **Human Development Report**, 2007/2008, New York, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-2008/>(12.04.2008)
- YÖK, **Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi**, Yayın No:2007-1, Ankara, Şubat 2007, http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf, (16.11.2007)
- YÖK, **Yükseköğretimin Bugünkü Durumu**, Kasım, 2005, http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/kasim_2005.doc, (18.11.2007)
- Yücel, İsmail Hakkı. "Türkiye'de Bilim Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişmenin Yönü", Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No:DPT:2690, Haziran 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim>, (10.02.2008)
- Yılmaz, Mine ve Bülent Güloğlu. "Ekonomik Büyüme ve İnsani Kalkınma: Panel Veriler Ekonometrisi Neler Getiriyor?" http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=177, (10.09.2007)
- Yumuşak, İbrahim Güran. "Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi", s.s. 139-150, <http://paribus.tr.googlepages.com/igy2.doc>, (12.10.2007)
- Yumuşak, İbrahim Güran ve Yusuf Tuna. "Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Analizi, http://paribus.tr.googlepages.com/igy_tuna2.doc, (12.10.2007)
- YURTKUR, **İstatistik Bülteni No:23**, <http://www.kyk.gov.tr/>, (24.03.2008)
- World Bank, Data-Country Profiles, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/EXTDATASTATISTICS/EXTEDSTATS/0,,contentMDK:21605891~menuPK:3409559~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:3232764,00.html> (05.04.2008)
- World Bank, "How Much Does Turkey Spend On Education", 2005, http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources/361616-142415001082/Education_Financing_in_Turkey.pdf, (14.02.2008)